

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

X. A

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1945: 42
FINANSDEPARTEMENTET

UTREDNINGAR
ANGÅENDE
EKONOMISK
EFTERKRIGSPLANERING
XII.

FRAMSTÄLLNINGAR OCH UTLÅTANDEN FRÅN
KOMMISSIONEN FÖR EKONOMISK EFTERKRIGSPLANERING 5.

*Betänkande angående övervakning av konkurrensbegränsande
företeelser inom näringslivet.*

S T O C K H O L M

1 9 4 5

Statens offentliga utredningar 1945

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med förslag till utlänningslag och lag angående omhändertagande av utlänning i anstalt eller förläggning. Norstedt. 169 s. Ju.
2. Betänkande med förslag till organisation av en luftfartsstyrelse m. m. Norstedt. 68 s. K.
3. Betänkande rörande särskilda åtgärder vid återförandet till civil verksamhet av till beredskaps-tjänstgöring inkallad personal. Hæggström. 74 s. Fö.
4. Betänkande angående den husliga utbildningen. Beckman. 167 s. S.
5. Betänkande med utredning och förslag angående yrkesutbildning av sjöfolk av manskapsgrad samt åtgärder till höjande av sjöfolkets allmänna och medborgerliga bildning. Idun. 370 s. E.
6. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 7. Förslag till åtgärder för livsmedelsforskningens ordnande. Hæggström. 150 s. H.
7. Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 1. Allmänna synpunkter. Idun. 109 s. K.
8. Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 2. Blekingenärets järnvägar. Idun. 124 s. 1 pl. K.
9. Promemoria med förslag till arrendebestämmelser för kommunal jord. Marcus. 56 s. Jo.
10. Betänkande och förslag rörande effektivisering av skyddshemselevernas eftervård m. m. Marcus. 158 s. S.
11. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 8. Framställningar och utlåtanden från kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering. 2. Betänkande med förslag till vissa åtgärder i syfte att under depression stimulera avsättningen av varaktiga konsumtionsvaror m. m. Marcus. 153 s. Fi.
12. Investeringsutredningens betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1945/46 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. Marcus. viii, 350 s. Fi.
13. Bilagor till investeringsutredningens betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1945/46 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. Marcus. 83 s. Fi.
14. Socialpolitikens ekonomiska verkningar. Av C. Welinder. Beckman. 113 s. S.
15. Stadsplanutredningen 1942. 3. Förslag till byggnadslag m. m. V. Petterson. 646 s. Ju.
16. Betänkande med förslag till nyorganisation av kyrkomusikerbefattningarna m. m. Del 1. Hæggström. 208 s. E.
17. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen, Del 5. Tiden juli 1943—juni 1944. Idun. 484 s. Fo.
18. Normalbrandordning för städer, köpingar och municipalsamhällen. Norstedt. 21 s. K.
19. Normalbrandordning för landskommuner. Alternativ 1. För kommuner med bygdebrandförsvaret och skogsbrandförsvaret samordnade. Norstedt. 21 s. K.
20. Normalbrandordning för landskommuner. Alternativ 2. För kommuner, i vilka skogsbrandförsvaret ordnats för sig. Norstedt. 22 s. K.
21. Betänkande och förslag rörande upplysningsverksamhet om och inom försvaret. Katalog- o. Tidsskriftstryck. 142 s. Fö.
22. Ungdomen och nöjeslivet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 3. Hæggström. 371 s. Ju.
23. Socialvårdskommitténs betänkande. 10. Statistisk undersökning angående folkpensionärernas bostadsförhållanden m. m. Beckman. 108 s. S.
24. Betänkande angående grundpenningväsendet. Marcus. 64 s. H.
25. Betänkande och förslag angående statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet. Hæggström. 83 s. E.
26. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkanden. Bilaga nr 1. Riktlinjer för skapande av socialväsendets forskningsorganisation. Av Hj. Cederström. Idun. xx, 296 s. 4 pl. S.
27. 1944 års uppborrdsberedningens betänkande med förslag till omläggning av uppborrdsförfarandet. Marcus. 539 s. Fi.
28. Straffrättskommitténs betänkande med förslag till ändringar av strafflagen för krigsmakten i vad den berör brott mot staten och allmänheten. Norstedt. 86 s. Ju.
29. Straffrättskommitténs betänkande med förslag till ändrad lagstiftning om ämbetsbrott av präst. Norstedt. 26 s. Ju.
30. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 9. Framställningar och utlåtanden från kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering. 3. Betänkande angående den svenska handelspolitiken efter kriget m. m. Marcus. 124 s. Fi.
31. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 10. Sysselsättningsundersökningar. Marcus. 224 s. Fi.
32. Betänkande angående dyrtorsgrupperingen. Hæggström. 400 s. Fi.
33. Betänkande angående yrkesutbildningen i Norrland. Sv. Tryckeri AB. 304 s. Jo.
34. Betänkande med förslag angående kommissionärsväsendet vid statens förvaltningsmyndigheter m. m. V. Petterson. 160 s. S.
35. 1944 års skattesakkunniga. 1. Betänkande med förslag angående vissa spörsmål på den allmänna kommunalbeskattningsens område. V. Petterson. 232 s. Fi.
36. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 11. Framställningar och utlåtanden från kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering. 4. Betänkande angående vissa arbetsmarknadsfrågor m. m. Marcus. 91 s. Fi.
37. Betänkande angående revision av kommunala fondbildningslagen m. m. Hæggström. 80 s. Fi.
38. Kommunindelingskommittén. 2. Betänkande med förslag till riktlinjer för en revision av rikets indelning i borgerliga primärkommuner. Hæggström. 346 s. S.
39. Kommunindelingskommittén. 3. Bilagor till kommunindelingskommitténs betänkande med förslag till riktlinjer för en revision av rikets indelning i borgerliga primärkommuner. Hæggström. 124 s. S.
40. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 8. Slutbetänkande med utredning om silikatkemisk forskning och läderforskning m. m. Hæggström. 94 s. H.
41. 1941 års reumatikervårdssakkunnigas betänkande. Del 3. Utredning om reumatikervårdens utbyggande och vidtagande i övrigt av åtgärder för de reumatiska sjukdomarnas bekämpande. Idun. 194 s. S.
42. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 12. Framställningar och utlåtanden från kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering. 5. Betänkande angående övervakning av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet. Marcus. 175 s. Fi.

Ann. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet. Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttr. anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1945: 42

FINANSDEPARTEMENTET

UTREDNINGAR
ANGÅENDE
EKONOMISK
EFTERKRIGSPLANERING
XII.

FRAMSTÄLLNINGAR OCH UTLÅTANDEN FRÅN
KOMMISSIONEN FÖR EKONOMISK EFTERKRIGSPLANERING 5.

*Betänkande angående övervakning av konkurrensbegränsande
företeelser inom näringslivet.*

STOCKHOLM 1945

ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

457760

STATION OF THE ...

THE ...

...

...

...

XII

...

...

...

...

...

...

Innehållsförteckning.

	Sid.
<i>Skrivelse till Konungen</i>	5
I. Inledning	7
II. Hittillsvarande lagstiftning samt tidigare utredningar rörande monopolistiska företeelser inom näringslivet	11
III. Koncentrationstendenser på olika områden av näringslivet före och under kriget	19
Industri	20
Hantverk och småindustri	22
Partihandel	23
Detaljhandel	24
Jordbruk	24
Transportväsendet	25
IV. Utvecklingstendenser efter kriget	28
V. Övervakning av konkurrensbegränsande företeelser	31
Utredningsorganet och dess uppgifter	33
Tillämpningsområdet för en ny lagstiftning om övervakning av konkurrensbegränsande företeelser	36
Registrering av kartellavtal och andra liknande överenskommelser ...	39
Specialundersökningar	44
Offentlighetsprincipens tillämpning	46
Exekutiva åtgärder	47
Utredningsarbetets organisation	49
VI. Speciell lagstiftning rörande olämpliga konkurrensmetoder	50
VII. Konkurrenshämmande åtgärder under kriget	53
Fördelningen av handels- och förbrukningsreglerade varor	54
Marknadsorganisering med stöd av prisregleringslagen	58
Importföreningarnas verksamhet	60
VIII. Specialmotivering till kommissionens förslag till lag om övervakning av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet ..	61
IX. Kommissionens hemställan	64
Särskilt yttrande av herrar Nordenson och Wehtje	66
Särskilt yttrande av herr Sandberg, med instämmande av herrar Gustafson, von Heland, Hérnod och Liedberg, fru Lilliehöök och herr Åselius	67
Särskilt yttrande av herr Söderlund	68

Bilagor:

	Sid.
1. Förslag till lag om övervakning av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet.....	69
2. Organiserad samverkan inom svenskt näringsliv	72
I. Industri. Av fil. kand. Olle Karleby.....	72
II. Hantverk och småindustri	102
III. Partihandelns sammanslutningar	110
IV. Detaljhandelns sammanslutningar	123
V. Jordbrukets sammanslutningar. Av byråchefen Helmer Olsson	130
VI. PM rörande monopolbildningar och monopoltendenser inom den yrkesmässiga buss- och lastbilstrafiken. Av direktören Marcus Högfelt	144
3. PM angående fördelningen av handels- och förbrukningsreglerade varor. Av kammarskrivaren Erik Thuresson	148
4. PM rörande marknadsorganisering med stöd av prisregleringslagen. Av fil. kand. Olle Karleby.....	159
5. Importföreningarnas inköpsverksamhet och därmed sammanhängande frågor.....	169

Till KONUNGEN.

Kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering får härmed i underdånighet överlämna Betänkande angående övervakning av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet.

Texten till detta betänkande har utarbetats av undertecknad Kock med biträde av fil. kand. Marianne Björk. För utarbetande av lagtexten och specialmotiveringen till densamma har anlitats t. f. byråchefen i finansdepartementet H. Nitelius. Vidare ha såsom särskilda sakkunniga biträtt fil. lic. G. Cedervall, direktören i KeLiFa K. E. Gillberg, sekreteraren i Sveriges Lantbruksförbund T. Leijon samt direktören i Sveriges Industriförbund G. Settergren.

I beslutet rörande detta ärende ha deltagit kommissionens samtliga ledamöter med undantag av undertecknad ordförande, som emellertid deltagit i den förberedande handläggningen, herrar Ericsson, Grewin, Lindberg och Sandler. I herr Lindbergs ställe har såsom suppleant deltagit herr Gustav Vahlberg och i herr Sandlers ställe såsom suppleant herr Arne Lundberg.

Till detta betänkande fogas särskilda yttranden av *dels* herrar Nordenson och Wehtje, *dels* herr Sandberg med instämmande av herrar Gustafson, von Heland, Hèrnod och Liedberg, fru Lilliehök och herr Åselius, *dels ock* herr Söderlund.

Stockholm den 21 september 1945.

Underdånigst

Kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering

GUNNAR MYRDAL

/ Karin Kock

I. Inledning.

Med industrialiseringsprocessens fortgång har näringslivets struktur undergått en genomgripande förändring. Den tekniska utvecklingen har lett till uppkomsten av storföretag, vilka i hård konkurrens med varandra sökt erövra marknaden. Ibland har ett företag lyckats tränga ut de övriga, varefter det förstnämnda kvarstått som ensamtillverkare för en avgränsad, större eller mindre marknad. Andra gånger ha företagen ansett en sammanslagning vara till större fördel än en ruinerande konkurrens och åter andra gånger har konkurrensen lett till att företagen träffat överenskommelser rörande priser, avsättning m. m., vilka överenskommelser kunnat vara av mer eller mindre fast natur. Även i sådana fall, då företagens storlek varit mindre och deras antal ganska stort, har konkurrensen kunnat få samma följder. Samarbetet har då ofta börjat för andra ändamål, exempelvis för tillvaratagande av mera allmänna intressen. Den kontakt som härigenom uppstått mellan företagen inom branschen i fråga har sedermera underlättat ett fastare samarbete i konkurrensbegränsande syfte.

Konkurrensbegränsningarna i det moderna näringslivet omfatta icke enbart dessa mera uppenbara former av faktiskt monopol eller organiserad samverkan med formella avtal eller med överenskommelser av annan art. För det första kan, när antalet företagare på marknaden är så litet, att vederbörande känner till den prissättning de övriga tillämpa, ett monopolpris uppstå utan att överenskommelse härom träffas. Så torde ibland vara fallet på lokala marknader och i branscher, där antalet företagare begränsas genom att statliga eller kommunala myndigheter uppställa vissa villkor för yrkets utövande. Även på stora marknader kunna liknande företeelser konstateras. För det andra kan ett företag uppnå en sådan storleksordning i förhållande till de övriga, att dess prissättning blir normerande för marknaden.

Men konkurrensförhållandena påverkas även av andra omständigheter, till exempel förekomsten av märkesvaror. En producent av en märkesvara har en viss förmånsställning på sin speciella varumarknad. I jämförelse med en ren monopolist har han visserligen att räkna med starkare potentiell konkurrens från tillverkare av varor, vilka kunna ersätta hans produkt, och han måste i sin prissättning taga hänsyn härtill. Men inom vissa gränser har han möjlighet att vid fastställandet av priserna utnyttja sin förmånsställning, därför att köparna av hans produkt av den ena eller andra orsaken föredraga denna framför andra likartade produkter, så länge pris-skillnaden icke blir alltför stor. På detta område skulle en priskonkurrens ofta kunna starkt reducera företagets vinst, varför producenterna antingen

föredraga att träffa uppgörelse om att hålla vissa priser eller också, i all synnerhet om de äro fåtaliga, utan överenskommelser hålla gemensamma priser. Sin ställning på marknaden uppnår producenten i sådana fall icke genom prissänkning utan genom en omfattande reklam eller genom vissa detaljer i varans utstyrelse och förpackning, vilka utan att ha något egentligt värde för konsumenten draga köparnas uppmärksamhet till denna vara. Den kostnadsökning, som härigenom uppkommer, får vägas mot vinsten av en ökad avsättning. Inom distributionen återfinnas lokala detaljhandlarmonopol, som kunna uppstå på grund av butikens belägenhet eller på grund av kundernas bristande kännedom om prissättningen hos konkurrenterna, deras vana att handla i viss affär m. m. Det är marknadssituationer av detta slag som i nationalekonomin brukas angivas som exempel på monopolistisk konkurrens.

I ett teoretiskt resonemang kunna definitionerna på fri konkurrens, monopolistisk konkurrens och monopol göras klarare och mer precisa än i deskriptiva framställningar av marknadsförhållanden och prisföreteelser. Den innebörd man lägger i dessa termer blir i det senare fallet ofta avhängig av rent subjektiva faktorer. Det råder sålunda betydande olikheter i fråga om uppfattningen av huruvida en konkret marknadssituation skall anses vara kännetecknad av fri eller ofullständig konkurrens. Detta torde till stor del bero på att termen monopol icke endast uppfattas som en rent teknisk term utan att den ofta förknippas med föreställningar om en moralisk eller social värdering av själva företeelsen.

Den schematiska skildring som givits ovan av konkurrensbegränsande företeelser i näringslivet har endast tjänat som en exemplifiering av vad som i det följande avses med termen ofullständig konkurrens och har till syfte att påvisa, att en kontroll av förevarande art, om den skall vara effektiv, icke kan begränsas till karteller och ensamtillverkare utan måste sträcka sig över ett mera vidsträckt område av näringslivet.

Kommissionen vill emellertid starkt understryka att förekomsten av organiserad samverkan mellan företag eller av företag med monopolistisk ställning på marknaden icke i och för sig är en anledning till ingrepp från samhällets sida. Tvärtom kan en samverkan eller en sammanslagning av smärre företag till större enheter i vissa fall vara en förutsättning för en rationalisering av produktion och distribution. Det är först då det kan konstateras att missbruk och missförhållanden — såsom produktionsbegränsningar, orimligt höga priser i förhållande till kostnaderna, konserverandet av kostnadskrävande produktionsmetoder m. m. — verkligen föreligga och dessa ej kunna elimineras på annat sätt, som ett statligt ingripande blir aktuellt. Man skulle även kunna uttrycka det så, att samverkan och företagskoncentration har sitt samhälleliga existensberättigande endast i den rationalisering, som därigenom möjliggöres.

För efterkrigstiden har kommissionen uppsatt som den offentliga ekonomiska politikens mål att åstadkomma en hög och jämn sysselsättning. Detta förutsätter att faktorer av institutionell, företagspolitisk eller annan art

icke förhindra att förefintliga produktiva resurser utnyttjas på ett sätt, som svarar mot det uppställda målet.

Det är därför ett samhälleligt intresse att företag, som arbeta på områden av näringslivet, där ofullständig konkurrens råder, icke bedriva en restriktiv produktionspolitik, vilken skulle kunna leda till ofullständig sysselsättning av arbetskraften och en sämre försörjning än som annars vore möjlig med tillgängliga resurser.

Den restriktiva produktionspolitik, för vilken konkurrensbegränsningarna skapa förutsättningar, tar sig uttryck i en monopolistisk prissättning, däri- genom att priset under sådana förhållanden kan sättas högre än om fri konkurrens råder eller om företaget icke utnyttjar de möjligheter konkurrensbegränsningarna skapa. De högre priserna medföra en inskränkning av konsumenternas efterfrågan, vilket betyder en sämre försörjning med de produkter det gäller. På grund av efterfrågans bristande elasticitet innebär vidare en monopolistisk prispolitik ofta, att konsumenternas utgifter för varan i fråga bli större än de skulle varit vid frikonkurrenspriset, enär konsumtionen inskränkes proportionsvis mindre än priset höjes. Konsumenten-ernas möjligheter att köpa andra varor minskas härigenom. En restriktiv produktionspolitik kan sålunda få återverkningar på sysselsättningen utanför området för den ofullständiga konkurrensen.

Om ett företag — eller en grupp av företag — har monopolställning på marknaden och utnyttjar denna sin ställning i sin produktions- och pris- politik, skapas möjlighet att få en högre vinst än om frikonkurrenspriset tillämpas. Men onormala vinster följa icke alltid med ofullständig konkurrens.

Som framgår av det ovanstående, bortser kommissionen icke från den rationalisering och kostnadssänkning, som ofta genomföres i samband med en trust- och kartellbildning, exempelvis genom nedläggandet av ineffektiva företag och koncentration av driften. Samtidigt kan man dock konstatera tendenser i motsatt riktning, särskilt när ett monopol ägt bestånd en längre tid. En ensamtillverkare, som icke har pressen från konkurrenter, kan så- lunda bli efter i teknisk utveckling och bibehålla ineffektiva produk- tionsmetoder. I en kartell kan prissättningen komma att anpassas efter de företag, som äro ineffektivast och som arbeta med de högsta kostnaderna. Produktionskostnadsnivån kommer i bägge dessa fall att ligga högre än den skulle ha gjort, om fri konkurrens hade varit rådande. Samhällets produktiva resurser komma härigenom ej att få den användning, som leder till bästa möjliga produktionsresultat och högsta nationalinkomst.

Om företagen inom en viss bransch bundit priserna genom överenskom- melser eller om monopolprissättning uppstått utan överenskomelser på sätt som ovan beskrivits, ligger det nära till hands att företagen till- gripa andra konkurrensmetoder såsom högt uppdriven annonsering och re- klam eller en ur konsumenternas synpunkt ofta onödig tävlan i fråga om utstyrsel och förpackning. Företagen kunna stundom också överdimensionera sin egen försäljningsorganisation genom att anställa agenter och handels-

resande, anordna dyrbara utställningslokaler m. m., eller också kunna de erbjuda återförsäljare höga rabatter, varigenom vinstchanserna inom detaljhandeln ökas. Detta kan i sin tur leda till en överdimensionering av den bransch det är fråga om. Den kostnadsökning som härigenom uppstår och som inkräktar på monopolvinsten leder ofta till att överenskommelsen mellan företagen utvidgas att omfatta även rabatter och försäljningsförhållanden eller att nya överenskommelser i denna riktning träffas. I den mån så icke sker, kommer monopolvinsten att reduceras. Trots en dylik konkurrens mellan företagen blir resultatet, att de produktiva resurserna ofta bli sämre utnyttjade än vid priskonkurrens.

I de fall, då monopolbildningar åstadkomma en stegring av företagsvinsten utöver vad som vid fri konkurrens skulle vara möjligt, är det naturligt, att fackliga organisationer söka utnyttja situationen i syfte att låta arbetskraften genom högre löner komma i åtnjutande av en del av den genom monopoliseringen åstadkomna mervinsten. Detta behöver dock icke innebära, att arbetarna ha ett medvetet intresse av monolets bibehållande; skulle fri konkurrens återställas, torde nämligen lönerna i många fall kvarbli vid den höjda nivån. Men vid monopol ha arbetsgivarna större möjlighet än eljest att genom prishöjning avvältra en del av en eventuell lönestegring på konsumenterna, och löneförhöjningar kunna därför under sådana förhållanden bidra till att göra hushållningen mera restriktiv. I enstaka fall förekommer, att fackliga organisationer direkt samverka med företagen i konkurrensbegränsande syfte.

Utöver de ovan diskuterade verkningar kan den ofullständiga konkurrensen få konsekvenser av fördelnings- och prispolitisk art.

I vissa fall uppstå sålunda monopolvinster, vilka, även om de genom beskattning kunna mer eller mindre fullständigt indragas till det allmänna, innebära en icke önskvärd omfördelning av inkomsterna. Vidare kan den monopolistiska prispbildningen medföra kostnadsstegringar, vilka påverka prisstrukturen. Detta senare förhållande är av särskilt intresse i nuvarande läge.

Kommissionen har i sitt yttrande av den 26 september 1944 över priskontrollnämndens förslag till ny prisregleringslag enhälligt uttalat sig för priskontrollens avskaffande, så snart normala förhållanden inträdde. Förutsättningen härför vore att priserna anpassade sig efter de sjunkande kostnaderna. På denna punkt uttalade kommissionen i sin skrivelse till Konungen av den 26 april 1944 med yttrande över fullmäktiges i riksbanken skrivelse angående riktlinjer för den statliga penningpolitiken, att man icke helt kunde bygga på det enskilda initiativet. Den fortsatta centralisering av näringslivet, som ägt rum under krigsåren, hade å ena sidan varit av stor betydelse genom den medverkan organisationerna lämnat vid regleringarnas och den statliga kontrollens genomförande. Men den kunde å andra sidan enligt kommissionens i skrivelsen framförda uppfattning bereda möjligheter till en prissättning, som icke i erforderlig grad följde kostnaderna nedåt. Det vore därför nödvändigt att iakttaga en viss försiktighet vid priskontrollens avveckling.

För att priskontrollen i sin nuvarande form icke skall behöva bibehållas längre än som är oundgängligen nödvändigt, är det enligt kommissionens uppfattning önskvärdt att bevakningen av de områden, på vilka konkurrensen är begränsad, kunde övertagas av ett nytt samhälleligt organ med speciell uppgift att följa utvecklingen på dessa begränsade områden.

Kommissionen vill framhålla ytterligare en synpunkt på denna fråga. Det torde icke kunna undvikas att de olika åtgärder, som enligt redan fattade beslut skola vidtagas i syfte att upprätthålla sysselsättningen under en lågkonjunktur, liksom de förslag till åtgärder, som i samma syfte framlagts såväl av kommissionen som av andra utredningsorgan och myndigheter, komma att medföra en viss stelhet i fråga om arbetslönerna. Det har från olika håll uttalats farhågor för att en dylik politik skulle ställa vårt land i en ogynnsam konkurrensställning gentemot utlandet, särskilt i den fas av konjunkturutvecklingen, då lågkonjunkturen börjar ge vika för ett första konjunkturuppsving. Det är i och för sig av vikt, att företagens kostnader hållas nere genom rationaliseringsåtgärder av olika slag, förbättrad organisation m. m., men ovan anförda förhållande understryker betydelsen härav. Ett led i en kostnadsänkande politik av detta slag, vilken icke bygger på en nedpressning av lönerna, är att förhindra konkurrensbegränsningar på hemmamarknaden att verka pris- och därigenom även kostnadsuppehållande. Även ur denna synpunkt är det angeläget att frågan om den ofullständiga konkurrensen och dess verkningar underkastas en granskning.

Av ovan anförda orsaker har kommissionen ansett sig böra taga upp detta för den ekonomiska efterkrigspolitiken så betydelsefulla problem.

I första hand inriktar sig kommissionen därvid på den allmänna övervakningen av de områden av näringslivet, på vilka konkurrensen är begränsad. Vissa specialproblem, såsom nyetableringskontroll och exklusivavtal komma också att diskuteras. Kommissionen anser det även nödvändigt att därutöver undersöka de under kriget i samband med krisregleringarna vidtagna konkurrenshämmande åtgärderna och deras avveckling.

II. Hittillsvarande lagstiftning samt tidigare utredningar rörande monopolistiska företeelser inom näringslivet.

Lagstiftningen i Sverige innehåller till skillnad mot förhållandena i ett flertal andra länder inga generella bestämmelser angående fortlöpande offentlig tillsyn över näringsområden med ofullständig konkurrens. Någon myndighet med allmänna övervakningsuppgifter och exekutiva befogenheter finnes icke men har vid skilda utredningstillfällen ifrågasatts. Den enda förefintliga lag med generellt tillämpningsområde, som ger möjlighet till viss offentlig övervakning, är lagen den 18 juni 1925 om undersökning angående monopolistiska företag och sammanslutningar (SFS 1925: 223).

På ett flertal områden föreligger speciallagstiftning, varigenom statsmakterna kunna utöva viss kontroll över i respektive lagrum definierade enskilda

och juridiska personer och sammanslutningar, vilka inneha monopolställning antingen på grund av givna koncessioner m. m. eller till följd av verksamhetens karaktär. Offentlig kontroll beträffande prissättning m. m. föreligger sålunda i fråga om apoteksvaror och inom transportväsendet. Den ekonomiska politiken under 1930-talet medförde vidare i författningsväg reglerade ingripanden på olika områden av näringslivet, särskilt i fråga om jordbruksprodukter och livsmedel, vilka haft betydelse för prisutvecklingen på dessa områden. Under kriget ha statsmakterna utvidgat sin kontroll över näringslivet genom dels generella bestämmelser, framför allt i prisregleringslagen, och dels specialförfattningar. Härigenom ha nya övervakningsmöjligheter skapats beträffande pris- och produktionspolitik även på andra områden, där ofullständig konkurrens är rådande.

I det följande lämnas en redogörelse för hittills gjorda utredningar i fråga om samhällets ställning till den ofullständiga konkurrensen. Specialutredningar rörande enstaka monopolföretag eller sammanslutningar ha medtagits i redogörelsen, emedan motiveringarna till de framlagda förslagen till åtgärder beträffande organisationen av sådana enstaka företag eller branscher ha beröringspunkter med det större problemet om behovet av en allmän monopolkontroll och dess utformning.

I syfte att erhålla närmare kännedom om förekomsten av monopolistiska sammanslutningar och deras verkningar i Sverige lät statsmakterna år 1912 verkställa en allmän *utredning rörande trust- och kartellväsendets utbredning*, vilken dock endast resulterade i ett betänkande om sockerindustrins ställning och sockerbeskattning i Sverige, Danmark och Tyskland (Kartell och trustutredningen I).

Tobaksmonopolets införande vid B-riksdagen 1914 hade föregåtts av utredningar alltsedan år 1904. Frågan om organisationen av den inhemska produktionen samt importen och handeln med tobaksvaror togs från början upp av statsfinansiella skäl. En ökad skattebelastning ansågs medföra fabrikationens koncentration och underlätta kartell- och trustbildning med oskäliga prisstegringar som följd i syfte att övervältra skatten på konsumenterna. Motiveringarna voro ävenledes protektionistiskt färgade. I riksdagsdebatten framfördes vissa synpunkter rörande statliga åtgärder över huvud gentemot konkurrensbegränsande företeelser. Statsmonopolets moståndare hade såsom alternativ föreslagit skärpt kontroll över tillverkning, deklaration m. m., vilket förslag bland andra finansministern tillbakavisade under antydan om att dylik kontroll aldrig kunde bli fullt effektiv och dessutom skulle ställa sig alltför dyrbar ur statens synpunkt. Tanken att bekämpa trust- och kartellringstendensernas skadliga verkningar genom att staten övertog verksamheten på dylika områden syntes vid denna tidpunkt ha varit starkt framträdande i debatten. Även motståndare till statligt tobaksmonopol, såväl i utskott som i kamrarna, sade sig kunna förstå, att man till värn mot trustbildning på andra områden i samhället, speciellt i fråga om nödvändighetsartiklar, icke hade annan utväg än att tillgripa ett statligt monopol. Andra åtgärder

från statsmakternas sida för att övervaka privata företag och förhindra oskäligen prissättning diskuterades praktiskt taget icke alls vid denna tidpunkt.

År 1917 tillsattes *tull- och traktatkommittén*, vilken bland annat i viss utsträckning utredde den dåvarande omfattningen av monopolistiska sammanslutningar samt dessas former och verkningar i näringslivet.

Tull- och traktatkommitténs utredningar samt erfarenheterna av växande monopoliseringstendenser under och efter världskriget föranledde motioner vid 1920 års riksdag om samhällseliga åtgärder på detta område. Andra lagutskottets yttrande över motionerna angav riktlinjerna för den senare tillsatta trustlagstiftningskommitténs utredningsuppdrag och arbete. Utskottet motsatte sig en definitiv lagstiftning i dåvarande läge men ansåg det vara önskvärt att i första hand få till stånd en myndighet för utredningar om monopolistiska verkningar inom näringslivet, speciellt med avseende på prissättningen. Härigenom skulle erforderligt material erhållas för bedömning av frågan om de åtgärder, som slutligen borde vidtagas. Då sådant material ännu icke funnes, förordade utskottet en provisorisk lagstiftning, som närmast avsåg att få till stånd en myndighet med särskild befogenhet att inhämta erforderliga upplysningar. Myndighetens verksamhet skulle innebära viss kontroll över monopolistiska sammanslutningar men denna kontroll skulle icke innesluta en självständig befogenhet att meddela sammanslutningar anvisningar rörande skötseln av deras affärsdrift. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets utlåtande att hemställa om skyndsamt utarbetande av provisorisk lag rörande statlig kontroll över monopolistiska företeelser.

Trustlagstiftningskommittén, som tillsattes i juni 1920, avgav sitt betänkande år 1921 (Förslag till lag om vissa åtgärder beträffande monopolistiska företag och sammanslutningar). Kommittén konstaterade, att den utredning som framlagts rörande förekomsten och verkningarna av monopolistiska företag och sammanslutningar torde ha varit tillräcklig för att visa, att dylika företeelser inom näringslivet nått en sådan omfattning och inom betydande delar av detsamma utövat ett sådant inflytande på prissättning och avsättningsförhållanden, att åtgärder från statens sida med anledning härav vore påkallade. Kommittén ansåg likväl, liksom tidigare andra lagutskottet, att en slutgiltig lagstiftning i frågan ännu icke kunde ifrågasättas.

Kommitténs förslag innebar en provisorisk lagstiftning, enligt vilken en trustkommission skulle upprättas med befogenhet att verkställa vissa undersökningar rörande monopolistiska företeelser samt att i viss utsträckning kontrollera dylika företeelser och framställa förslag till åtgärder. Avsaknaden av exekutiva befogenheter gav den föreslagna kommissionen karaktär av undersökningsorgan, på grundval av vars arbetsresultat statsmakterna fritt skulle kunna överväga behovet av lagstiftningsåtgärder eller andra reglerande åtgärder.

Lagens tillämpningsområde angavs (i 1 §) vara »monopolistiska företag och sammanslutningar mellan företag, som i betydande omfattning utöva ett bestämmande inflytande på pris- eller omsättningsförhållanden inom riket». Kommittén avvisade uttryckligen tanken på att lagen skulle begränsas

till att gälla enbart sammanslutningar, inom vilka avtal föreläge, bland annat för att omöjliggöra utvägen för sådana sammanslutningar att ställa sig utanför lagens räckvidd genom att företaga ett uppträdande i gemensamt eller likartat syfte, utan att detta grundades på avtal.

Enligt kommitténs förslag skulle företag kunna åläggas att för trustkommissionen hålla tillgängliga handelsböcker m. m., vilka kunde lämna upplysning om företaget, att bereda kommissionen eller dess ombud tillträde till samtliga företaget tillhöriga anläggningar och lokaler, att meddela upplysningar i alla avseenden rörande företaget med enda undantag av yrkeshemlighet av teknisk innebörd. Kommittén höll för sannolikt, att kommissionen skulle komma att överväga lämpligheten av att giva offentlighetsprincipen en vidsträcktare tillämpning med avseende på vissa förhållanden i samhället och erinrade i detta sammanhang om finansministerns yttrande vid 1913 års riksdag i propositionen om sockertull m. m. (nr 35), att det syntes »utifrån det allmännas synpunkt vara ett spörsmål förtjänt av allvarligt beaktande, huruvida överhuvud alla monopolistiska företag, åtminstone sådana, vilkas produktion avsåge viktiga konsumtionsartiklar, i en eller annan form borde förpliktas att inför offentligheten redovisa för sin verksamhet på ett sådant sätt, som möjliggjorde för en var utomstående att ernå en tillförlitlig kännedom rörande dess verkliga ställning och räntabilitet». Enligt kommitténs mening vore det önskvärt att till utredning upptaga frågan om vidtagande av sådana ändringar i lagen den 12 augusti 1910 om aktiebolag och därmed sammanhängande författningar, att skyldigheten att till registreringsmyndigheten insända uppgifter utsträcktes så, att det bleve möjligt att erhålla tillförlitlig kännedom om sådana bolags förhållanden, som det allmänna hade anledning att beakta.

Kommittén avvisade vidare tanken på en allmän anmälningsskyldighet för monopolistiska företag och sammanslutningar såsom varande obehörlig, enär upplysningsplikten vore fullt tillräcklig för att inhämta erforderliga uppgifter. Slutligen ifrågasatte kommittén lagstiftningsåtgärder med anledning av att vissa monopolistiska sammanslutningar sökte tillintetgöra konkurrenter eller försätta den ekonomiskt svagare i »oskäligt beroende».

På grundval av trustlagstiftningskommitténs förslag utarbetades *lagen den 18 juni 1925*, vilken skiljer sig i väsentliga punkter från detta förslag, i det att den blev av permanent natur och icke förutsatte någon särskilt tillskapad övervakningsmyndighet. Denna lag ger Kungl. Maj:t befogenhet att, när skäl därtill äro, föranstalta om undersökning genom särskild myndighet eller tillkallade sakkunniga beträffande företag eller sammanslutning, som avser produktion eller bearbetning av varor eller andra förnödenheter, handel, bankrörelse, försäkringsrörelse eller transportverksamhet och som kan antagas vara av monopolistisk natur. Undersökningen skall äga rum rörande företagets eller sammanslutningens inverkan på pris- eller omsättningsförhållanden här i riket. Utredningsmyndigheten har rätt att infordra uppgifter inom ett mycket vidsträckt område -- från uppgiftsskyldigheten undantages endast yrkeshemlighet av teknisk natur -- men är i gengäld ålagd

viss tystnadsplikt. Lagen nämner ingenting om tjänster utöver de ovan nämnda, varför stora yrkes- och näringsområden falla utanför lagen.

I lagen har icke upptagits något stadgande om exekutiv befogenhet för vare sig undersökningsmyndigheten eller Kungl. Maj:t, i det fall att vidtagna undersökningar skulle påkalla åtgärder. Statsmakterna lämnas sålunda fri prövningsrätt i fråga om de åtgärder, vartill undersökningarna kunna giva anledning.

Lagen har utnyttjats blott i ett fåtal fall, nämligen för undersökningar rörande kvarnföretagen, jästtillverkningen, sockertillverkningen, brännolja-företagen samt porslinstillverkningen. Att märka är att dessa undersökningar icke uteslutande motiverats av behovet av närmare inblick i monopolistiska företags förhållanden i syfte att vidtaga åtgärder för att förhindra monopolistisk prisbildning m. m. utan även andra motiv ha förelegat.

Den 16 juli 1920 uppdrog Kungl. Maj:t åt chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla sakkunniga för utredning av frågan angående avhjälpande av *olägenheterna av mellanhandssystemet* inom livsmedelshandeln, och den 4 februari 1921 utsträcktes uppdraget till att även omfatta handeln med beklädnadsartiklar och järnmanufakturartiklar. Efter slutfört uppdrag överlämnade de sakkunniga till Kungl. Maj:t betänkande över nämnda frågor den 17 januari 1922.

Utredningen avsåg enligt de sakkunniga att belysa förefintligheten av sammanslutningar bland handelns utövare samt dessas inflytande på prisbildningen samt att undersöka, huruvida handeln i dess dåvarande form vore organiserad på ändamålsenligaste sätt. Därvid behandlades särskilt frågan om den ersättning, varpå handelns utövare kunde göra anspråk för sina tjänster eller m. a. o. storleken av handelns berättigade vinstmarginal. I samband därmed kom även mellanhändernas inflytande på prisbildningen att beröras.

De sakkunniga kunde visserligen konstatera missförhållanden beträffande handelns organisation och prissättningspolitik, vilka bland annat sammanhänge med förekomsten av monopolistiska företeelser, men de ansågo sig av praktiska skäl icke vid detta tillfälle böra förorda lagstiftning eller andra åtgärder i syfte att reglera distributionen utan föreslogo i stället olika åtgärder från myndigheternas sida i fråga om föreskrifter och anordningar för livsmedelshandeln samt i fråga om transportförhållandenas ordnande för att förbilliga varuanskaffningen i största möjliga grad. Konsument- och producentkooperationen sades slutligen bäst kunna undanröja olägenheterna vid mellanhandssystemet. Utredningen föranledde ingen åtgärd.

Det allmänna monopollagstiftningsproblemet har efter år 1925 aktualiserats vid ett par tillfällen. År 1927 framlade kooperativa förbundet i skrivelse till kommerskollegium förslag till offentlig registrering av kartellavtal, vilket dock icke föranledde någon åtgärd. Slutligen gjordes av särskilda sakkunniga, som verkställde *1935 års utredning angående »folkförsörjning och arbetsfred»* (SOU 1935: 65), vissa uttalanden i denna fråga.

De sakkunniga ifrågasatte åtgärder för att få till stånd sammanslutningar, som på ett effektivare sätt än hittills kunde ingripa i produktionen och avsättningen för åstadkommande av mera planmässiga reglerings- och konsolideringsåtgärder till åvägabringande av rationalisering av driften. Därvid förutsattes tydligen att om staten medverkade till att åvägabringa dylika organisationer, skulle av hänsyn till konsumenterna en viss kontroll mot oskäligen prissättning m. m. bli nödvändig.

De sakkunniga antyde, att vissa risker för monopolistiska företeelser av skadlig natur kunde vara förbundna med en starkare samverkan mellan företagen men ansågo dock dessa farhågor överdrivna. Den kontroll över prissättningen, som måste ske till skydd för konsumentintresset, torde enligt deras mening lika litet som den hittillsvarande monopolkontrollen behöva göras fortlöpande och behövde icke få menliga verkningar för företagsamheten och det enskilda initiativet. För övrigt aktualiserades en dylik kontroll, oavsett ståndpunktstagandet till denna speciella fråga, genom varje mera effektivt skydd, vare sig medelst tullar eller annorledes, för produktionens avsättning på hemmamarknaden. En lagstiftning i fråga om yrkesföreningar i produktionen skulle enligt de sakkunniga innehålla bestämmelser rörande förutsättningar och villkor för en dylik organisations åvägabringande, på vad sätt densamma skulle sanktioneras, principer för rätt till inträde, vilka frågor som skulle bli föremål för beslut med bindande verkan, sättet för beslutsfattande samt garantier mot för enskilda medlemmar obilliga beslut och mot överskridande av förenings lagliga befogenheter. De sakkunniga föreslogo därefter närmare utredning för utarbetande av förslag till lagstiftning rörande produktionens yrkesföreningar.

Den 5 juni 1936 bemyndigade Kungl. Maj:ts chefen för handelsdepartementet att tillkalla sakkunniga för att verkställa *utredning angående utbredningen inom näringslivet av organiserad samverkan mellan företagarna*, angående den pris-, produktions- och distributionspolitik, som kommit till stånd på grund av dylik samverkan, samt inkomma med de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Utredningsuppdraget motiverades främst av arbetsmarknads- och försörjningspolitiska skäl. Efter att ha erinrat om de ur samhällets synpunkt nyttiga verkningar en samverkan mellan näringslivets olika delar kunde ha i fråga om rationalisering och specialisering av produktion och distribution anförde departementschefen skäl för en undersökning rörande den existerande samverkan på det ekonomiska området mellan företagare samt innebörden i och formerna för denna samverkan, vilken undersökning skulle tjäna som en komplettering av trustlagstiftningskommitténs tidigare utredning. Medan särskilt inom industrin intresset för samverkan syntes ha utlöst intresse för effektivisering av produktionsapparaten, förefölle det som om ett liknande uttalande icke med samma fog kunde göras om hela näringslivet. Inom vissa områden syntes sålunda organisationerna vara mera intresserade av att genom kontroll exempelvis över nyetablering söka reglera eller även

förhindra konkurrens än att genom effektivisering av distributionsapparatens bringa densamma i bättre förhållande till den starkt ökade produktionen. På grundval av en sådan undersökning borde sedermera de åtgärder övervägas, som behövde vidtagas för att underlätta näringslivets direkta tillväxt med hjälp av företagarnas inbördes samverkan, ävensom åtgärder för motverkande av eventuellt skadliga verkningar av enskilda monopol eller kartellbildningar. Utredningsuppdraget avsåg däremot icke att innefatta spörsmålen om handelspolitikens utformning eller om möjligheterna att utjämna konjunkturväxlingar eller att främja näringslivet genom statens finans- eller penningpolitik.

De sakkunniga, vilka antogo benämningen 1936 års näringsorganisations-sakkunniga, avgåvo efter slutfört utredningsuppdrag den 21 december 1940 betänkande angående organiserad samverkan inom svenskt näringsliv (SOU 1940: 35). I detta har lämnats en beskrivande redogörelse för inom det svenska näringslivet förekommande organisationsföreteelser fram till hösten 1939; med anledning av att utredningsuppdraget torde ha avsett fredliga förhållanden ansågo de sakkunniga sig icke böra fullfölja utredningen för tiden därefter. Då de sakkunniga vidare icke ansågo de dåvarande förhållandena erbjuda lämpligt tillfälle att framkomma med mera utarbetade förslag till permanent lagstiftning, inskränkte de sig till uppdragandet av vissa allmänna riktlinjer i berörda avseenden. Frågan om en permanent lagstiftning sadades lämpligen böra återupptagas, när förhållandena stabiliserat sig.

Beträffande frågan om behovet av offentliga åtgärder uttalade de sakkunniga, att det syntes tillkomma samhället att genom lämpliga organ såvitt möjligt förhindra, att näringsorganisationer eller företag utnyttjade sin ställning på ett sätt, som försvårade ekonomiskt framåtskridande, otillbörligt inskränkte näringsfriheten eller medförde monopolvinster på förbrukarnas bekostnad. Avgörande för ett ställningstagande till frågan om behovet av särskilda kontrollorgan och reglerande lagstiftning utöver vad lagstiftningen i Sverige innehöll i detta avseende, måste i första rummet bli, huruvida missbruk förekommit av den monopolistiska ställning, som vissa företag eller sammanslutningar i större eller mindre grad innehaft eller besuttit. Frågan bleve därefter huruvida sådana missbruk skulle kunnat eller kunde förhindras genom dylika institutioner och lagar.

De sakkunniga framhöllo, att den första förutsättningen för att myndigheterna skulle kunna vidtaga erforderliga åtgärder på detta område eller undgå att vidtaga åtgärder, som icke vore av behovet påkallade, torde vara att en ökad kunskap om de faktiska förhållandena stode till förfogande, vilken skulle kunna erhållas genom en förbättrad och utvidgad statistik rörande priser, kostnader och omsättning samt rörande räntabilitet och organisationsförhållanden. En möjlighet att vinna ökad kunskap vore därvid införandet av en registrering av kartellavtal m. m. De sakkunniga kommo dock icke till någon bestämd slutsats beträffande frågan, huruvida en dylik registreringsplikt borde användas och vilka uppgifter som i så fall borde vara offentliga.

De sakkunniga berörde ävenledes behovet av eventuella åtgärder beträffande samverkan mellan företagens organisationer och de anställdas fackorganisationer, vilken kunde ha till följd att den tredje parten, d. v. s. den köpande allmänheten, beskattades medelst höga priser. Även om dylika företeelser enligt de sakkunnigas erfarenhet icke voro utbredda i Sverige, borde likväl utvecklingen av relationerna mellan arbetsmarknadens organisationer påkalla uppmärksamhet från det allmännas sida.

Beträffande vissa näringsområden, såsom jordbruk, transportväsende samt bank- och försäkringsväsende, framhölls, att offentlig övervakning redan föreläge i viss utsträckning, och att behovet av utvidgad kontroll enklast borde kunna fastställas, genom att vederbörande myndigheter finge i uppdrag att följa utvecklingen på detta område.

Frågan om sättet för kontrollens utövande gällde enligt de sakkunniga i första hand, huruvida en särskild permanent statlig institution skulle tillskapas. De sakkunniga hade därvid övertvägt inrättandet av ett offentligt organ som, stött på erforderlig lagstiftning, ägnade sig åt övervakning av prisutveckling och affärsmetoder inom näringsgrenar, där ofullständig konkurrens rådde. Organet skulle kunna bidra såväl till att minska riskerna för uppkomst av missbruk som till att möjliggöra snabbt inskridande mot de missbruk, vilka i alla fall framträdde. Dess uppgift skulle vara att

1. mottaga klagomål rörande företags eller sammanslutningars prispolitik och konkurrensåtgärder;

2. utföra undersökningar på Kungl. Maj:ts uppdrag med anledning av klagomål eller på eget initiativ rörande förhållandena inom områden av näringslivet, där konkurrensen är ofullständig, varmed åsyftas icke endast att ensamtillverkare eller en sammanslutning besitter en viss monopolistisk kontroll över marknaden utan jämväl där varumärken eller patent eller förekomsten av endast ett fåtal företag mera väsentligt påverka konkurrensförhållandena;

3. förhandla med sammanslutningar och ensamtillverkare rörande deras pris- och konkurrenspolitik;

4. publicera delar av undersökningsresultatet efter beslut av Kungl. Maj:t;

5. föreslå offentliga åtgärder i det enskilda fallet;

6. föreslå ändring av gällande lagstiftning;

7. avge sakkunnigutlåtanden till åklagare och domstolar rörande till dess ämbetsområden hörande spörsmål.

På grundval av de initiativ som organet tagit, de utredningar det utfört och de förslag det framlagt, skulle det sedan ankomma på Kungl. Maj:t att vidtaga erforderliga åtgärder. Organet skulle likväl kunna föreslå Kungl. Maj:t de enligt dess mening lämpliga åtgärderna.

De sakkunniga diskuterade slutligen andra möjligheter till en utvidgad kontroll, såsom specialdomstolar beträffande brott mot gällande lagstiftning rörande pris- och konkurrenspolitik, vidare eventuella ändringar och tillägg i gällande lagbestämmelser rörande undersökningar och kontroll av monopolistiska marknadsförhållanden ävensom införande av allmänna lagbe-

stämmelser rörande monopolistiska företeelser avsedda att tillämpas av allmän domstol. I huvudsak ställde sig de sakkunniga avvisande till dylik generell lagstiftning, medan däremot tanken på en utvidgad speciallagstiftning, framför allt inom lagstiftningen om illojal konkurrens, behandlades mera positivt.

I fråga om behovet av åtgärder mot för höga priser ansågos Kungl. Maj:ts hittillsvarande befogenheter jämte det ovan diskuterade kontrollorganets verksamhet vara tillfyllest; i det fall befogenhetsområdet senare skulle anses vara för snävt, borde frågan om att antingen utvidga kompetensområdet eller tillgripa en längre gående lagstiftning — direkt riktad mot för höga priser — tagas upp till behandling.

III. Koncentrationstendenser på olika områden av näringslivet före och under kriget.

Då en väsentlig motivering för införande av monopolkontroll varit, att det inom näringslivet förekommer sådan samverkan mellan företag, vilken kan anses ha ogynnsamma verkningar på produktions- och marknadsförhållanden, är det av vikt att erhålla en uppfattning om utbredningen av och formerna för den organiserade samverkan, som under senare tid gjort sig gällande inom svenskt näringsliv, hur formerna för denna samverkan utvecklats under krigsåren samt hur utvecklingen i detta avseende kan väntas gestalta sig under fredsforhållanden.

Som ovan beskrivits, ha i Sverige vissa undersökningar verkställts beträffande förekomsten av monopolistiska tendenser i näringslivet. 1936 års näringsorganisations-sakkunniga företogo sålunda en ingående inventering av monopolbildningar i landet, vilken kommissionen låtit komplettera med material för senare år. Resultatet härav redovisas i *bilaga 2*. Dessa undersökningar bilda underlaget för efterföljande redogörelse beträffande monopoliseringstendenserna i svenskt näringsliv samt för en diskussion om den sannolika utvecklingen under efterkrigstiden.

I det följande behandlas endast s. k. organiserad samverkan i den mening, vari termen använts av näringsorganisations-sakkunniga. Härmed skulle förstås såväl det samarbete, vilket föreligger i allmänna intresseföreningar, som det, vilket har karaktären av konkurrensbegränsningar av skilda slag. Enligt de sakkunniga kunde intresseföreningarnas verksamhet icke betraktas som ett uttryck för samarbete i syfte att begränsa konkurrensen; »konkurrensbegränsning» ansågs föreligga då företag, som tillverkade eller sålde samma vara, träffat bindande överenskommelse rörande priser, produktions- eller avsättningsförhållanden ävensom då marknaden dominerades av ett enda företag.

Kommissionen har beträffande utvecklingen under krigsåren på samma sätt som näringsorganisations-sakkunniga begränsat utredningarna till att gälla de nämnda formerna av organiserad samverkan. En allsidigare under-

sökning av förekomsten och verkningarna av ofullständig konkurrens i vidsträckt ekonomisk mening skulle ha inneburit betydande svårigheter. De företagna inventeringarna torde emellertid uppvisa vissa brister även beträffande redovisningen av organiserad samverkan. Lokala och regionala avtal och överenskommelser äro svåråtkomliga vid en registrering, som icke stöder sig på en i lag föreskriven skyldighet att lämna upplysningar. En annan orsak är, att intresseorganisationer och branschsammanlutningar icke alltid torde ha fullständig överblick över hithörande företeelser; särskilt gäller detta hantverk och småindustri samt parti- och detaljhandel.

Den i näringsorganisationsakkunnigas betänkande återgivna undersökningen kan, liksom de för kommissionens räkning utförda kompletteringarna för tiden efter 1939, av nyss anförda skäl icke med anspråk på fullständighet och djupare inträngande i de ekonomiska sammanhangen läggas till grund för en analys av den ofullständiga konkurrensens ställning inom olika branscher samt dess betydelse ur samhällsekonomisk synpunkt. Emellertid ger detta material möjlighet att göra vissa konstateranden rörande den ekonomiska betydelsen av föreliggande sammanslutningar eller formella överenskommelser med monopolistisk tendens. Näringsorganisationsakkunniga ha gjort en sammanställning av sina erfarenheter av det organiserade samarbetets verkningar på det ekonomiska området och analyserat olika former av samverkan ur synpunkten av deras betydelse för prisbildning, produktions- och marknadsförhållanden m. m. Det synes här vara ändamålsenligt att erinra om de sakkunnigas uttalanden i dessa frågor bland annat av det skälet, att inga större kvantitativa förändringar torde ha inträtt under kriget; frågan om sammanslutningarnas och avtalens ändrade funktioner under krishushållningen skall sedermera upptagas till behandling.

Industri.

I en översikt över konkurrensbegränsningarnas utbredning inom industrin gjorde näringsorganisationsakkunniga ett försök att uppskatta, hur stor del av den totala avsaluproduktionen för hemmamarknaden, som utgjordes av kartellbundna eller över huvud bundna varor (sid. 82). Det må understrykas att nedan återgivna siffror helt äro avhängiga av den definition som de sakkunniga givit i fråga om bundna varor.

Siffrorna för de kartellbundna varorna hänföra sig sålunda till hela den inhemska produktion som avsättes på hemmamarknaden, av varor, för vilka försäljningskarteller, marknadsdelningsavtal eller prisöverenskommelser existera. Den på detta sätt definierade bundna varuproduktionen har för varje industrigrupp satts i relation till den totala avsaluproduktionen för hemmamarknaden. De sakkunniga framhöllo därvidlag, att siffrorna hade karaktären av överslagsberäkningar, i en del fall grundade på uppskattningar. De kartellbundna varorna beräknades omfatta 23 procent av den totala avsaluproduktionen. Graden av bundenhet varierade emellertid kraftigt mellan olika industrigrupper. Den högsta graden av kartellbundenhet fanns inom grupperna jord- och stenindustri, elektrisk industri samt malmgruvor, järn-, stål- och metallverk med respektive 55, 54 och 39 procent, medan däremot ingen kartellbundenhet över huvud förelåg inom läder-, hår- och gummi-varuindustrin. Ungefär en fjärdedel av hemmamarknadsproduktionen var kartell-

bunden inom såväl livsmedelsindustrin som pappersmasse-, pappers- och grafisk industri.

Om bundenheten beräknas med hänsynstagande till även andra faktorer än kartellsamverkan, d. v. s. om hänsyn toges jämväl till varor producerade av ensamtillverkare och statsmonopol samt om andra regleringar medräknades, skulle samtliga bundna varor ha utgjort 39 procent av den totala avsaluproduktionen. Statliga regleringsåtgärder främst på jordbrukets område samt statsmonopol m. m. hade sålunda åstadkommit en högre grad av bundenhet inom livsmedelsindustrin (74 procent) än vad som kunde tillskrivas enskilda företags och sammanslutningars strävanden att begränsa konkurrensen. Beräkningarna gåvo vid handen, att ungefär 30 procent av hela industriproduktionen berördes av på privata företags egna initiativ tillkomna konkurrensbegränsningar.

Vidare angavs tillkomstår för kartellöverenskommelserna, varigenom det är möjligt att studera sambandet mellan de allmänna konjunkturerna och tendenserna till koncentration inom näringslivet. Då lågkonjunkturer nått botten och då de första uppgångstendenserna uppträda, visa företagen en viss benägenhet för starkare samarbete. Påfallande många av de överenskommelser, som berördes i betänkandet, ingingos sålunda under åren 1933—1936. De sakkunniga ansågo det sannolikt, att priset under krisen 1931—1933 var den viktigaste orsaken till de många överenskommelser, som ingingos under de följande åren; det tog någon tid, innan företagens reaktioner inför priset kommo till uttryck i överenskommelser.

De sakkunniga gjorde även en analys av det organiserade samarbetets verkningar på det allmänekonomiska området (sid. 199 ff), vilken emellertid enligt deras mening icke kunde läggas till grund för mera allmängiltiga slutsatser eller omdömen. Det under inventeringen insamlade materialet systematiserades i grupper efter graden av bundenhet från de allmänna intresseföreningarna, där företagen ansågos helt bevara sin självständiga ställning, och till de mera avancerade samarbetsformerna i karteller av olika slag, där företagen mer eller mindre hårt bundit sin handlingsfrihet genom konditionsöverenskommelser, prisavtal, marknadsdelningsavtal och försäljningsöverenskommelser. I särskilda avsnitt behandlades ensamtillverkare, konkurrensbegränsningar och rationalisering, inköpsamverkan, nyetableringskontroll och metoder för outsiderbekämpande.

I den tidigare omnämnda *bilaga 2* till detta betänkande har lämnats en översikt över de förändringar i fråga om sammanslutningar och överenskommelser, som ägt rum efter år 1939 inom industrin. Ett trettiofem karteller ha tillkommit, medan ett tjugutal karteller upphört. I fråga om de nytillkomna kartellernas fördelning på industrigrupper kan konstateras, att organisationsarbetet inom trävaru- och träförädlingsindustrin varit omfattande under senare år. Omkring hälften av de nytillkomna kartellerna faller på de bägge grupperna trävaru- och träförädlingsindustri samt pappersindustri. De karteller, som upphört att gälla, fördela sig mera jämnt på industrigrupperna; deras nedläggande torde bland annat sammanhånga med av kristiden orsakade ogynnsamma produktionsbetingelser på olika knapphetsområden. I flera fall ha karteller och överenskommelser upphört att gälla eller ej tillämpats, emedan tillverkningen av berörda varor icke kunnat fortsätta på grund av materialbrist eller andra svårigheter.

Huvudintrycket av utvecklingen på detta område under kriget är, att den organiserade samverkan, som beskrivits i näringsorganisations-sakkunnigas betänkande icke i väsentlig mån reducerats under krigsåren och att på vissa produktionsområden kartellsamverkan utvecklats vidare.

Det vill synas, som om den samverkan, som förekommer inom ramen för intresseföreningar och branschorganisationer, fått ökad betydelse under de senare åren. Ett flertal nya sådana sammanslutningar ha bildats. Syftemålet med dylika samarbetsformer är i första hand bevakande av medlemmarnas gemensamma intressen inom branschen. De allmänna intresseföreningarna inom industrin representera vanligen den lösaste formen av organiserad samverkan. Deras verksamhet omfattar i första hand upplysningsarbete samt uppgifter av administrativ art, branschens förhållande till statsmakterna, allmänna näringsekonomiska problem och lagstiftningsfrågor. Standardiseringsarbete samt rationaliserings- och forskningsproblem äro likaså väsentliga arbetsuppgifter för sammanslutningarna. Inom några föreningar är verksamheten emellertid även inriktad på längre gående samverkan, såsom normering av försäljningsvillkor m. m. I detta sammanhang kan erinras om näringsorganisationssakkunnigas omdöme beträffande industrins intresseföreningar: »Den verksamhet de allmänna intresseföreningarna utöva är av betydelse för produktions- och omsättningsförhållanden och av stort värde för näringsliv och samhälle. Dessa organisationers insatser för ekonomisk och teknisk forskning och upplysning samt icke minst för standardiseringsarbetet synas väl förtjäna att av det allmänna främjas.»

Under kriget har intresseorganisationernas verksamhetsområde utvidgats. De ha i allmänhet fört medlemmarnas talan vid det intensifierade förhandlingsarbetet med myndigheterna. Kommissionen återkommer längre fram till frågan om intresseföreningarnas betydelse såsom konkurrensbegränsande faktorer under fredsförhållanden.

Hantverk och småindustri.

Såsom framgår av *bilaga 2* är organisationsväsendet inom de rena hantverksyrkena väl utvecklat. Kommissionen vill dock understryka, att stora svårigheter mött vid inventeringen inom detta område, bl. a. beroende på att många avtal äro rent lokala. Detsamma gäller även beträffande småindustrin.

Under senare år ha nya lokalföreningar och yrkesförbund tillkommit, och sammanslutningarnas medlemsantal har vuxit betydligt sedan tiden före kriget. Anslutningen till organisationerna företer stora olikheter mellan olika branscher. Ett flertal förbund omfattar sålunda praktiskt taget alla yrkesutövare inom branschen, medan beträffande andra förbund ett mycket stort antal yrkesutövare står utanför organisationerna. Förbunden kunna jämföras med allmänna intresseföreningar inom andra områden av näringslivet. Verksamheten, som i första hand går ut på att tillvarata medlemmarnas allmänna gemensamma intressen, är inom vissa förbund begränsad till rena yrkesfrågor och endast i mindre utsträckning till ekonomiska spörsmål, men ofta upprätthållas i dessa fall förbindelser med särskilda arbetsgivareförbund och andra ekonomiska intressesammanslutningar. Inträdesfordringarna synas i främsta rummet utgöras av krav på yrkeskompetens och själv-

ständig verksamhet, endast inom ett fåtal förbund kräves uttryckligen lojalitet från medlemmarnas sida gentemot förbundet i prisfrågor etc. Några förbund utöva nyetableringskontroll genom att själva bedöma behovet av lämpligt antal yrkesutövare på marknaden. Dylik behovsprövning av marknadens förmåga att ge försörjning åt visst antal yrkesutövare inom samma bransch kan lätt komma att motiveras av branschens ställning ur vinstsynpunkt för de företagare, som redan äro verksamma inom denna. Om förbundet dessutom kan uppnå vertikal samverkan med leverantörer såsom i vissa fall skett, i syfte att utestänga konkurrenter, underlättas väsentligt en monopolistisk diskriminering gentemot nya företag.

Inom flertalet förbund regleras även lärlingsrekryteringen enligt principer, som i längden kunna tänkas minska tillströmningen till de yrken, där stränga kompetenskrav gälla.

Prisöverenskommelser av mera generell natur synas icke vara vanliga. De förekomma inom vissa förbund, som omfatta flertalet yrkesutövare inom branschen, och stödjäs i några fall av respektive leverantörsammanslutningar. Prissamverkan torde dock vanligen förekomma på lokala marknader och endast i mindre utsträckning regleras centralt.

Småindustrins organisering har utvecklats under senare år och framför allt ha kontakterna med hantverkets föreningar blivit starkare. Samarbetet synes här vara lokalt prägladt; endast ett fåtal branschsammanlutningar finnas. Utvecklingen synes emellertid gå i riktning mot ökad samverkan i större organisatoriska enheter.

Partihandel.

Inom partihandeln har under de senare åren en del nya sammanslutningar tillkommit. Till Sveriges grossistförbund voro år 1945 45 branschföreningar anslutna, år 1940 var antalet endast 29. Organisationsverksamheten har varit störst på livsmedelsområdet, där branschföreningar för färskfisk, frukt och grönsaker, ägg och vilt nybildats eller anslutits till huvudorganisationen. I allmänhet föreligger på detta område ingen samverkan i fråga om priser och konditioner; under kriget ha av myndigheterna fastställda högsta priser i stort sett varit brukliga. Övriga nyanslutna föreningar omfatta partihandel i trävaror, planglas, kontorsmaskiner och kontorsmöbler samt blommor. Pris- och konditionsöverenskommelser äro här brukliga och gälla särskilt standardiserade artiklar. För vissa slag av kontorsmaskiner beröra avtalen hela den inhemska tillverkningen.

Samarbetet bland importörer av livsmedel torde ha stärkts under kriget, varvid kvoteringsfrågor och andra gemensamma angelägenheter ha ombesörjts av importföreningarna.¹

Inom partihandeln förekommer nyetableringskontroll endast i begränsad utsträckning. I nyetableringsregleringar för detaljhandeln deltaga ävenledes partihandelns sammanslutningar.

¹ En redogörelse för de under kriget bildade importföreningarnas verksamhet lämnas i *bilaga 5*.

Det är vanskligt att uttala sig om de verkningar samarbetet inom parti-handeln har haft på priser och marknadsförhållanden under kriget. Kris-tidens regleringssystem torde ha dominerat bland de faktorer, som påverkat prisbildningen inom flertalet viktigare varuområden. Avtal om priser m. m. ha måst ligga inom ramen för normalprissättning och övriga av statsmak-terna beslutade riktlinjer för prispolitiken. Samverkan inom branscherna har dock säkerligen intensifierats under förhandlingsarbetet, och sammanslut-ningarna kunna väntas stå starkare efter kriget.

Detaljhandel.

Även inom detaljhandeln har organisationsväsendet utvecklats under kri-get. Medlemsantalet inom Sveriges Köpmannaförbund har vuxit med ca 25 procent. Flertalet tidigare förefintliga avtal bestå alltjämt, även om vissa för-ändringar i avtalen varit påkallade under denna tid. Samverkan på detta om-råde tar sig ofta uttryck i nyetableringskontroll; sådan kontroll utövas cen-tralt inom flera förbund, i synnerhet på livsmedelsområdet samt det kemiskt-tekniska området. I denna kontroll föreligger samarbete med fabrikanternas och partihandlarnas sammanslutningar. Nyetableringskontrollen utövas nu-mera icke endast gentemot nya företag utan även i fråga om flyttning av exi-sterande företag till annan lokal marknad.

Jordbruk.

Den ekonomiska föreningsrörelsen inom jordbruket har under krigsåren genomgått en betydande utveckling. Medlemsantalet i de till Sveriges Lant-bruksförbund anslutna organisationerna har såsom framgår av *bilaga 2* ökat väsentligt under krigsåren. Flertalet av landets jordbrukare äro numera anslutna till en eller flera av de berörda organisationerna. Produktionen på viktiga livsmedelsområden såsom mjölk, smör, ost samt slaktdjur saluföres till övervägande del via organisationerna.

Beträffande de ekonomiska föreningarnas verksamhet under krigsåren må ytterligare nämnas, att den av såväl mejeri- som slakteriföreningar redan tidigare bedrivna detaljhandelsverksamheten ytterligare utvecklats. I fråga om mejeribranschen föreligger dock icke något statistiskt material till när-mare belysning av hithörande förhållanden. Antalet inom slakteriorganisa-tionen verksamma minutaffärer har kraftigt ökats under den senaste 10-årsperioden; detsamma gäller även organisationens charkuterifabrikation.

Ett speciellt problem utgör mejeri- och slakteriorganisationernas expan-sion inom detaljhandeln.

Denna jordbrukarorganisationernas expansion på detaljhandelsområdet, som redan tidigt under 1930-talet i vissa delar av landet var av betydande mått, föranledde år 1936 avtalsuppgörelser med dels konsumentkooperatio-

nen, dels den enskilda handeln rörande bl. a. en viss gränsdragning mellan berörda parter. Dessa avtal kunna dock icke i högre grad sägas ha blivit normerande för den fortsatta utvecklingen. Helt nyligen har mellan jordbrukarorganisationerna och konsumentkooperationen slutits ett nytt samarbetsavtal jämte ett speciellt avtal för mejeribranschen, avseende bl. a. att reglera konsumtionsföreningarnas rätt att från mejeriorganisationen erhålla mjölk till mjölkbutiker. Ett liknande avtal kommer sannolikt att inom den närmaste tiden träffas även med den enskilda detaljhandeln. En kombination av hundra procentig anslutning till jordbrukarorganisationerna och av dessa bedrivna detaljhandel skulle kunna medföra risker för en ojämnhet i varufördelningen till olika företagsformer inom handeln, som på ett avgörande sätt kunde påverka utgångsläget för konkurrensen mellan dessa. Avtalsöverläggningarna mellan jordbrukarorganisationerna, konsumentkooperationen och den enskilda handeln avse att för mejeribranschens vidkommande avhjälpa de missförhållanden, som härigenom kunna uppkomma. För den fortsatta utvecklingen är det givetvis av stor vikt, om det lyckas att på liknande sätt mera generellt lösa dessa problem.

Beträffande risken för en monopolistisk prispolitik från de här berörda organisationernas sida ha näringsorganisationssakkunniga framhållit vissa faktorer, som äro ägnade att motverka densamma, nämligen dels riksorganisationernas kontroll över läns- och lokalföreningarna, dels den statliga kontrollen över prisbildningen på jordbrukets produkter. I detta hänseende torde det f. n. framför allt vara av betydelse att ett statligt jordbruksstöd med all säkerhet kommer att bli nödvändigt även efter kriget. Under sådana förhållanden kommer organisationernas prispolitik att få göra sig gällande endast inom den ram, som uppdrages genom den statliga jordbruksregleringen. Det bör i detta sammanhang dessutom framhållas, att jordbruksorganisationerna icke äga kontroll över storleken av medlemmarnas produktion, ett förhållande som — förutom varutillförseln från utlandet — på ett avgörande sätt begränsar deras möjligheter att reglera prisbildningen.

Transportväsendet.

Privata företag och sammanslutningar finnas huvudsakligen på biltrafikens och sjöfartens område; flyg och järnvägar ligga helt eller till största delen under statlig äganderätt och kontroll. I *bilaga 2* har lämnats en redogörelse för samverkan inom den yrkesmässiga lastbilstrafiken. Under senare år har kritik, särskilt från jordbrukets organisationer, riktats mot nuvarande bestämmelser på detta område; bland annat har framhållits, att allvarliga risker föreligga för monopolistisk prispolitik från trafikbolagens sida till stor del på grund av gällande förordningar och deras tillämpning. I en av statsmakterna verkställd utredning rörande tillstånd för juridiska personer att utöva yrkesmässig biltrafik (SOU 1944: 39), ha även påtalats riskerna för trafikmonopol vid en för långt driven koncentration av trafiktillstånden.

Utredningens omdöme var, att såsom läget för närvarande tedde sig, kunde man befara en alltmer accentuerad utveckling hän mot monopoltendenser med risk för en ur allmän synpunkt olycklig konkurrens- och prispolitik.¹

I en allmän översikt över koncentrationstendensernas orsaker, former och utveckling i Sverige konstaterade näringsorganisationssakkunniga sammanfattningsvis rörande den dåvarande situationen:

att starka koncentrationstendenser allttjämt gjorde sig gällande, även om det tekniska framåtskridandet numera icke hade en enhetlig verkan i denna riktning utan därvidlag motsatta effekter även framträdde;

att koncentrationstendenserna i främsta rummet togo sig uttryck i organiserad samverkan mellan företag, medan uppbyggandet av mycket stora företagsenheter spelade mindre roll, samt

att samverkan i främsta rummet gällde marknadsförhållandena. Det var dessa som närmast givit upphov till samarbetet, och dettas verkningar berörde närmast konkurrensmetoder och konkurrensvillkor samt prissättning.

Beträffande behovet av offentliga kontrollåtgärder anförde de sakkunniga följande.

»Vi ha icke haft möjlighet att göra en *allomfattande* undersökning rörande förhållandet mellan priser och produktionskostnader i det svenska näringslivet och ha därför icke heller kunnat bilda oss någon uppfattning rörande frågan, *i vilken utsträckning* missbruk i form av för höga priser under senare år förekommit i vårt land. Ej heller har någon omfattande undersökning kunnat göras rörande förekomsten av missbruk av annan art inom vårt lands näringsliv, möjliggjorda av en monopolistisk maktställning. Dylika undersökningar skulle nämligen förutsätta ett mycket ingående studium av förhållandena inom *samtliga* branscher av industri, hantverk, handel m. fl., varvid bland annat många utförliga räntabilitets- och kostnadsundersökningar finge utföras, vilka i sin tur skulle förutsätta rätt att granska enskilda företags bokföring m. m. Redan det utredningsarbete, som vi utfört inom ett mindre antal branscher inom industri, handel och hantverk... synes emellertid göra klart, att en prispolitik kommit till användning på vissa håll, vilken måste betecknas såsom missbruk av möjligheten att behärska den svenska marknaden för ifrågakvarande varuslag. Utöver de fall, vilka ägnats en kritisk belysning i det föregående, torde man kunna peka på flera exempel, där internationella monopol uttagit höga priser på den svenska marknaden. Det förefaller sannolikt, att åtskilliga andra fall förekommit än de, som kommit till vår kännedom.

Vi ha emellertid fått intrycket, att pris- och konkurrenspolitiken inom de branscher, som upptagits till behandling, i allmänhet varit moderat. Vederbörande affärsledare synas ha i hög grad påverkats av den uppfattningen, att deras eget intresse i längden bäst tjänas av en politik, som icke ger uppenbar anledning till missnöje bland kunderna eller till ingripanden från offentliga organ. Dessutom torde till följd av de svenska tullsatsernas i allmänhet måttliga höjd den utländska konkurrensen ha verkat i modererande riktning.

En annan sak, som inverkat återhållande på tendenserna till en monopolistisk politik, är den omständigheten, att, som framgår av ovanstående redogörelser, flertalet överenskommelser inom industri, handel och hantverk i vårt land icke äro fullständiga. I allmänhet finnas utanför desamma stående företag, vilkas existens är ägnad att begränsa utrymmet för en monopolistisk politik från sammanslutningarnas sida. Därtill kommer, att möjligheter finnas att starta nya företag; de

¹ Frågan om monopoliseringstendenser inom trafikområdet har även blivit föremål för undersökning inom 1944 års trafikutredning.

hinder, som resas däremot av näringsorganisationerna äro sällan oöverkomliga. Även för varor, för vilka en kartell eller ett enda företag intager en dominerande ställning på den svenska marknaden, råder sålunda i allmänhet en aktuell eller latent konkurrens, vilken utgör en viss garanti för att utslag av en olämplig monopolism icke i längden bli bestående.

I vad mån genom *lokala* avtal inom handel, hantverk m. m. en prispolitik av monopolistiskt slag vunnit spridning, ha vi icke kunnat avgöra. Vi ha emellertid den uppfattningen, att t. ex. vissa hantverksorganisationer... ha möjlighet därtill i sådan utsträckning, att deras prispolitik förtjänar att uppmärksammas.

Det är uppenbart, att konkurrensen mellan olika företagsformer i vårt land varit ägnad att motverka tendenser till för höga priser å konsumtionsartiklar. Av särskild betydelse därvidlag har varit konkurrensen mellan konsumentkooperationen å ena sidan och den övriga handeln å den andra. Konsumentkooperationen har även genom upptagande av egen tillverkning utövat inflytande på prisbildningen å viktiga förnödenheter. Länder, där stark konkurrens råder mellan effektivt arbetande enskilda företag och väl utbyggda konsumentorganisationer, ha därför enligt vår mening måhända mindre behov av offentliga ingripanden än andra länder. Konkurrens av denna art synes dock ej alltid kunna undanrödja eller förhindra uppkomsten av höga priser. Stora delar av näringslivet ligga utanför den del av produktionen, som konsumentorganisationerna närmast ägna sitt intresse. Dessutom visar erfarenheten att ofta många år av höga priser kunna passera, innan kooperationen finner anledning eller får möjlighet att ingripa. Givetvis skulle det vara ett samhällsintresse, att den beskattning av allmänheten till förmån för privata, som alltför höga priser utgöra, snabbare bringas att upphöra.

En omständighet av betydelse för frågan om behovet och arten av eventuella offentliga kontrollåtgärder är förekomsten av samverkan mellan företagens organisationer å ena sidan och de anställdas fackorganisationer å andra sidan. Den broms på en monopolistisk företagssammanslutnings prispolitik, som faran för uppkomsten eller utvidgningen av konkurrens från 'outsiders' utgör, kan förlora en del av sin effektivitet, om de anställdas fackorganisationer inskrida för att hindra att deras medlemmar taga arbete hos dylika outsiders, vilkas pristryckande inflytande anses försvåra uppnåendet av goda löne- och arbetsvillkor. Även den broms, som den allmänna opinionens reaktion mot höga priser och risken för politiska ingripanden utgör, försvagas, i den mån arbetar- och tjänstemannaorganisationer stödja företagssammanslutningarnas prispolitik. Utan tvivel kan därför faran för uppkomsten och fortvaron av missbruk ökas genom dylik samverkan mellan företags- och fackorganisationer, vilka — i varje fall på kort sikt — äga ett gemensamt intresse i att den tredje parten, d. v. s. den köpande allmänheten, beskattas medelst höga priser. Vi ha oss emellertid icke bekant, att dylika företeelser spelat någon större roll i Sverige... Utvecklingen av relationerna mellan företagens och de anställdas organisationer torde emellertid påkalla uppmärksamhet från det allmänna.

Det ovan sagda gäller i främsta rummet industri, hantverk och handel... Jordbruket, transportväsendet samt bank- och försäkringsrörelsen äro redan till större eller mindre del föremål för övervakning, delvis även priskontroll, från det allmännas sida. Behovet av en utvidgad övervakning och kontroll skulle förmodligen lättast kunna fastställas — i den mån det överhuvud finnes eller i framtiden uppkommer — i fall vederbörande myndigheter erhöle uppdrag att noga följa de samhällsekonomiska verkningarna av en genom samverkan mellan näringsidkare eller på andra vägar uppkommen inskränkning i konkurrensen inom deras respektive verksamhetsområden. Särskilt förefaller ett sådant uppdrag åt bankinspektionen väl-motiverat, eftersom statliga koncessionsbestämmelser begränsat konkurrensmöjligheterna inom bankväsendet på ett sätt som i vissa lägen kan medföra för låntagare och näringsliv gynnsamma resultat.»

IV. Utvecklingstendenser efter kriget.

Under krigsårens speciella förhållanden ha betingelserna för konkurrensbegränsande åtgärder varit väsentligt annorlunda än under tidigare friare näringsformer. Utvecklingen har emellertid icke varit enhetlig; två motsatta tendenser kunna urskiljas. Å ena sidan har en eventuell monopolställning icke mer än delvis kunnat utnyttjas på grund av den statliga priskontrollen. Å andra sidan har konkurrensen av skilda anledningar delvis satts ur spel inom flertalet näringsområden.

Det försämrade försörjningsläget och statsmakternas åtgärder för reglering av produktion och konsumtion ha jämte frånvaron av konkurrens utifrån skapat nya betingelser för det privata näringslivets handlingsmöjligheter. Knappheten på vissa produktionsmedel har motiverat produktions- och konsumtionsdirigerande åtgärder, såsom råvarutilldelning efter vissa kvoteringsnormer, nedläggande av vissa tillverkningar till förmån för annan produktion samt reglering av efterfrågan på nödvändighetsvaror genom ransonering, subventioner, prioritetsbestämmelser m. m. Den statliga kontrollen över produktion och priser har i många fall minskat utrymmet för en från företagets sida bedriven monopolistisk produktions- och prispolitik. Priskontrollen har visat sig vara relativt effektiv i fråga om tillsyn av s. k. oskäligen priser; den har i synnerhet varit aktiv i fråga om nödvändighetsvaror.

På viktiga områden har priskonkurrensen icke varit särskilt effektiv. På de områden av näringslivet, där importen tidigare spelat en avgörande roll som prisreglerande faktor, ha de inhemska företagen fått en gynnsammare position. Till följd av importens nedgång eller bortfall torde incitamentet till priskonkurrens ha försvagats; hemmamarknadsproducenterna ha under kriget befunnit sig i en monopolsituation, som dock icke har mer än till en del kunnat utnyttjas på grund av den statliga kontrollen. Konkurrensen mellan de inhemska företagen har icke heller varit aktuell. Knappheten på varor har nämligen medfört, att företagen utan svårighet kunnat sälja hela sin produktion. Företagare inom samma bransch ha dessutom ofta uppträtt som kollektiva enheter i förhandlingar med statliga myndigheter. I förhandlingsarbetet med priskontrollnämnden ha normalpriserna av försörjningspolitiska skäl i vissa fall kommit att beräknas så, att de mindre effektiva företagens kostnader blivit täckta. Under skydd av priskontrollen ha för de mer effektiva företagen högre priser kunnat uttagas, än vad företagets verkliga kalkyler skulle kunnat medgiva; i sådana fall skulle man kunna tala om »differentialvinster». I de fall åter då priserna på vissa av de kontrollerade varorna icke täckt tillverkningskostnaderna för dessa, ha företagen ofta haft möjlighet att genom prisdifferentiering i fråga om sin övriga produktion täcka förlusterna på de förstnämnda varorna genom att taga ut högre priser på de övriga.

Enligt priskontrollnämndens egna erfarenheter skulle övervakningen av att de fastställda priserna icke överskridas ha varit tillfredsställande. Där-

emot ha normalpriserna i många fall kommit att få karaktären av minimipriser, vilka icke gärna underskridas av företagen inom branschen. Under en friare hushållning och effektivare konkurrens skulle säkerligen åtskilliga företag ha gått under detta pris. I detta sammanhang skulle det vara av intresse att undersöka, huruvida icke formella konkurrensbegränsande avtal av prismetod i viss utsträckning ersatts genom minimipriser, som på detta sätt sanktionerats. Den statliga prissättningen skulle i så fall ha haft samma verkningar som kartellavtal.

Som ett allmänt omdöme kan fastslås, att krisekonomin med dess regleringsapparat gjort priser och produktion stelare, samtidigt som i vissa fall priserna blivit fastlåsta vid en nivå, som icke skulle varit möjlig, om inbördes konkurrens förekommit.

Tidigare har framhållits, att de koncentrationstendenser, som näringsorganisationssakkunniga ansågo sig kunna konstatera, i stort sett konserverats under kriget. På vissa områden ha kartellerna vuxit i antal, på andra håll har tidigare förefintlig samverkan av skilda anledningar upphört eller legat nere under kriget. I de fall så har skett, torde orsakerna härtill i många fall vara betingade av de särskilda förhållandena, som varit rådande under kriget och som diskuterats ovan. Det finnes därför inga skäl att antaga, att icke samarbetet skall återupptagas efter kriget, när förhållandena i detta avseende bli mera normala.

Under senare år har ett flertal nya intresseföreningar och liknande sammanslutningar tillkommit. Även om sådana sammanslutningar icke ha tillvaratagandet av rent ekonomiska intressen som huvuduppgift, är det icke alltid möjligt att generellt göra en klar avgränsning mellan dem och organisationer för prissamverkan. På handelsområde är detta alldeles uppenbart. Inom industrin finnas allmänna intresseföreningar inom varje industri, grupp och tillverkningsområde, för vilka standardiseringsverksamhet och rationaliseringsfrågor m. m. spela en stor roll. I många fall ha föreningarna utarbetat standardkontrakt och fastställt regler för leveransvillkor, som i allmänhet tillämpas av medlemmarna.

Under krigsåren ha intresseföreningarna visat sig vara i hög grad nyttiga vid förhandlingar med statsmakterna. Priskontrollnämndens erfarenheter av detta samarbete torde i allmänhet vara positiva.

Vilken betydelse i fråga om konkurrensbegränsande företagspolitik intresseföreningarna kunna komma att få under fredsförhållanden är svårt att säga. Genom att de fått vidgade uppgifter under kriget, ha de erhållit intimare kontakter dels med den egna branschens medlemmar, dels med andra branscher. Därtill kommer att de, genom att de sanktionerats av myndigheterna som förhandlingspart, erhållit en mer officiell prägel. Om förutsättningar för konkurrensbegränsande strävanden komma att föreligga under efterkrigstiden, är det därför möjligt att överenskommelser lättare kunna komma till stånd än om föreningarna icke funnits eller varit mindre starka.

Enligt de företagna utredningarna synas förändringarna i fråga om avtal av kartellnatur vara relativt små. Den ringa ökningen i antalet avtal för-

klaras till stor del av att företagen icke haft anledning att aktivt medverka till konkurrensbegränsningar. Lättheten att få avsättning till vinstgivande priser samt branschmedlemmarnas gemensamma uppträdande i förhandlingar utan att bindande överenskommelser i formell mening ansetts behövliga, har i första hand utgjort förutsättning härför. Samverkan har emellertid fått en ökad betydelse inom branscher, där dylik tidigare knappast existerat.

En faktor, som ävenledes medverkat till att begränsa konkurrensen, har varit den nyetableringskontroll, som bedrivits under kriget. Statsmakterna ha på vissa områden medverkat härtill till följd av råvaru- och arbetskraftsbrist, knappheten på importvaror m. m. Det är icke uteslutet, att diskrimineringspolitiken gentemot nya företag kan komma att fortsätta och förstärkas efter kriget, då konkurrensen på olika områden kan väntas bli skärpt, även om det, när varutillgången ökas, samtidigt blir svårare att upprätthålla en effektiv spärr. Särskilt torde detta gälla detaljhandeln, där nyetableringsavtalen äro talrikast.

Ett argument, som för närvarande ofta framföres mot monopolkontroll, är att så snart betingelserna för ökad konkurrens återkomma genom ökat varuutbyte, upphävande av regleringar etc., komma företagen själva att hälsa konkurrensen som den mest effektiva prisregulatorn. Under fri konkurrens säges systemet fungera så, att mindre effektiva företag gå under och priserna anpassa sig till de mest effektiva företagens kostnadssituation.

Kommissionen vill understryka, att en sund konkurrens är det bästa medlet för att åstadkomma en anpassning av priserna till fallande kostnader, men samtidigt får man icke förbise riskerna för att företagarna i vissa fall kunna ha ett intresse att fortsätta ett under kriget påbörjat samarbete i prisuppehållande syfte.

Beträffande utvecklingen efter kriget är det också ovisst, om konkurrensen utifrån kommer att bli av omedelbar betydelse för prisutvecklingen på den inhemska marknaden. Man torde icke kunna taga för givet att detta blir fallet inom den närmaste framtiden. Denna fråga sammanhänger med gestaltningen av våra handelsförbindelser med olika länder.

Före kriget kom en betydande del av importen från Europa. Det är osäkert, huruvida Sverige kan erhålla större kvantiteter varor från de krigshärjade länderna. De förlorade importmarknaderna i Europa skulle eventuellt kunna kompenseras genom utvidgad handel med Förenta Staterna och andra utomeuropeiska länder. På kort sikt ha emellertid även dessa länder knapphetsproblem att lösa; konsumtionsvarubristen är även där akut och måste fyllas. Visserligen kan man vänta en stark önskan hos exportindustrierna i olika länder att öka sin försäljning på den köpkraftiga svenska marknaden. Men andra mycket kraftiga tendenser verka i motsatt riktning. Det kan sålunda dröja, innan produktionsapparaten i de krigshärjade länderna hunnit återuppbyggas och kan lämna ett överskott utöver vad som fordras för det egna landets försörjning. Man torde vidare ha att räkna med, att andra länder kunna ha anspråk på en prioritetsställning på de internationella marknaderna framför vårt land. Man måste därför befara, att regleringarna på det

handelspolitiska området även i fortsättningen kunna komma att bli hårda, även sedan de egentliga krisregleringarna kunnat avvecklas.

Förutom statliga regleringssystem, som verka hämmande på en fri handel, kunna andra faktorer verka konkurrensbegränsande. Internationella monopol och karteller spelade före kriget i vissa fall en viktig roll i Sverige, där de antingen nästan helt behärskade marknaden eller samarbetade med inhemska företag. Ifall statsmakterna utomlands alltfört tillåta eller uppmuntra deras existens, kan risken för förnyat eller till och med intensifierat samarbete med inhemska tillverkare eller försäljare ånyo komma att aktualiseras. Utvecklingen i andra länder tyder på, att man räknar med en väsentligt starkare koncentration och samverkan mellan företagen än före kriget, men även om man där skulle komma att organisera en effektiv monopolkontroll, torde denna icke komma att omfatta exporten.

Till ovanstående diskussion om utvecklingstendenserna efter kriget vill kommissionen sammanfattningsvis foga några huvudsynpunkter. De koncentrations- och samarbetstendenser, vilka förelågo på olika näringsområden före kriget och vilka enligt näringsorganisationssakkunniga syntes påkalla offentliga kontrollåtgärder, ha i stort sett konserverats under krigsåren och i viss utsträckning blivit påtagligare. Även om utvecklingshämmande och prisfördrande verkningar av existerande konkurrensbegränsande organisationsformer icke gjort sig märkbara i större omfattning under denna tid, kunna risker härför ånyo bli aktuella, då de speciella förhållanden, vilka karakteriserat kristidens reglerade ekonomi, icke längre verka återhållande på de konkurrensbegränsande tendenserna i näringslivet. De mera pessimistiska antagandena rörande handelspolitikens utformning under fredstid liksom risken för en starkare samverkan mellan de exportföretag i andra länder, som äro våra förnämsta leverantörer, utgöra ett ytterligare motiv för en övervakning av konkurrensbegränsande företeelser i vårt land.

V. Övervakning av konkurrensbegränsande företeelser.

Som kommissionen ovan framhållit, ger förekomsten av konkurrensbegränsningar icke i och för sig anledning till samhälleliga ingripanden. Det är först när dessa medföra ur samhällets synpunkt ogynnsamma konsekvenser som åtgärder böra vidtagas. Den första förutsättningen för en samhällelig kontroll av monopolistiska missbruk är sålunda, att man äger kunskap om förefintliga konkurrensbegränsningar och deras verkningar.

Grunden för en samhällelig övervakning av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet utgöres av en utredande och analyserande verksamhet. Detta kräver ett utredningsorgan, som insamlar och analyserar det för fullgörandet av denna uppgift nödvändiga materialet. Nästa steg i övervakningen är offentliggörandet av det sålunda insamlade materialet, helt eller delvis. En sådan utvidgad kunskap om de faktiska förhållandena sy-

nes erforderlig icke blott för myndigheterna. I ett demokratiskt samhälle är det ett önskemål, att allmänheten icke undanhålles kunskaper om sådana fakta rörande näringslivet, som utan skada för legitima enskilda intressen kunna offentliggöras. Den allmänna diskussionen i dessa frågor kommer att vinna i saklighet och grundlösa beskyllningar och misstankar kunna undvikas, om största möjliga öppenhet ådagalägges. Medvetandet om att de konkurrensbegränsande metoderna komma att klarläggas inför en större allmänhet kan även verka som en hämsko på eventuella tendenser till missbruk. För företag och sammanslutningar, vilka icke missbruka sin ställning, synes en dylik offentlighet icke heller kunna innebära några större olägenheter. Som sista steg kommer bedömningen av det framlagda materialet samt, om denna bedömning ger till resultat att missbruk föreligger och att detta kräver ett statligt ingripande, själva beslutet om vilken form detta ingripande skall erhålla.

Denna sista uppgift är på grund av sin ekonomiskt-politiska karaktär helt skild från den förstnämnda, vilken är av samma art som andra ekonomiska utredningsuppgifter. Vid utformandet av den samhälleliga övervakningen av de konkurrensbegränsande företeelserna synes det därför mest ändamålsenligt, att dessa två uppgifter särskiljas, så att den förstnämnda överlåtes på ett särskilt utredningsorgan, medan den sistnämnda uppgiften tillkommer Kungl. Maj:t och i vissa fall riksdagen. Vad offentliggörandet av det insamlade materialet beträffar, återkommer kommissionen nedan till en närmare diskussion härav.

Kommissionen vill understryka vikten av en skarp gränsdragning mellan utredningsorganets uppgifter och de åtgärder, som kunna bli behövlige. Då kommissionen föreslår tillsättandet av ett utredningsorgan, som icke skall ha några exekutiva befogenheter, skiljer sig kommissionens förslag från de synpunkter som framlades av näringsorganisationssakkunniga såtillvida som kommissionen icke anser det lämpligt att utredningsorganet får till uppgift att »förhandla med sammanslutningar och ensamtillverkare rörande deras pris- och konkurrenspolitik». Skulle utredningsorganet erhålla sådana uppgifter, skulle det lätt kunna glida över i en allmän priskontroll, en utveckling som kommissionen icke anser vara önskvärd. Enligt kommissionens uppfattning bör utredningsorganet icke ens ha till uppgift att bedöma, huruvida sådant missbruk föreligger som kan föranleda ett ingripande, än mindre skall det framlägga förslag till åtgärder. Dess ställning inom monopolkontrollen skulle närmast motsvara konjunkturinstitutets inom konjunkturpolitiken.

För fullgörandet av utredningsuppgifterna krävas större befogenheter för det utredande organet än som i regel tillkomma organ för insamling och bearbetning av statistiska uppgifter. Det är därför nödvändigt att i lag fastslå dessa befogenheter i analogi med vad som skedde år 1925, då riksdagen antog lagen om undersökning angående monopolistiska företag och sammanslutningar. Åtgärderna bli däremot beroende på beslut av Kungl. Maj:t, i vissa fall med riksdagens medverkan. En lag om övervakning av konkur-

rensbegränsande företeelser inom näringslivet kan därför inskränkas till att ge viss statlig myndighet befogenhet att införskaffa det material och företaga de undersökningar, som äro nödvändiga för att myndigheten skall kunna fylla sin utredningsuppgift.

Utredningsorganet och dess uppgifter.

Det föreslagna utredningsorganet bör sålunda icke ha någon exekutiv befogenhet. Det skall göra undersökningar i fråga om priser, kostnader och vinster ävensom produktion och omsättning, försäljningsvillkor m. m. för näringslivet i dess helhet och för enskilda företag med monopolistisk ställning. Det skall m. a. o. ge den kunskap, som är nödvändig för ett bedömande, huruvida ofullständig konkurrens föreligger och huruvida denna utnyttjas i en för sysselsättningspolitiken och för konsumenterna ogynnsam riktning.

Som framgår av kommissionens inledande synpunkter på detta problem, gäller det ej endast att övervaka karteller och ensamtillverkare utan att följa utvecklingen på alla områden, där konkurrensen är begränsad. Därav följer att organet måste utsträcka sina undersökningar och analyser utöver det mera begränsade område, som i allmänhet åsyftas med en monopolkontroll. Även om näringsorganisationssakkunniga ej framlade något definitivt förslag, siktade de dock på ett organ, som skulle »utföra undersökningar på regeringens uppdrag med anledning av klagomål eller på eget initiativ rörande förhållandena inom områden av näringslivet, där konkurrensen är ofullständig», varvid begreppet »ofullständig konkurrens» i huvudsak definierades i enlighet med den beskrivning, som givits i inledningen till detta betänkande. I vad avser avgränsningen av kompetensområdet för det föreslagna organet har kommissionen sålunda följt näringsorganisationssakkunnigas uppfattning.

Den *utredningsverksamhet* organet skall bedriva bör omfatta tre olika uppgifter. För det första erfordras en allmän fortlöpande analys av marknadsförhållandena, avseende att klarlägga de strukturella förändringarna inom det svenska näringslivet och den ofullständiga konkurrensens roll härvidlag. För det andra kräves en ständigt aktuell kunskap om förekomsten av överenskommelser av konkurrensbegränsande natur. För det tredje måste ingående specialundersökningar företagas i sådana fall, då anledning föreligger att misstänka att en ofullständig konkurrens utnyttjas på ett otillbörligt sätt eller medför skadliga verkningar.

Avsikten är icke att här precisera det statistiska material, som utredningsorganet skall bearbeta och analysera för fullgörandet av sin allmänna utredningsuppgift. Det måste bli organets uppgift att planlägga sina egna undersökningar. Kommissionen vill emellertid peka på priser, produktionskostnader och vinster samt produktion och omsättning ävensom försäljningsvillkor som viktigaste data i det statistiska materialet. Detta innebär att utredningsorganets allmänna undersökningar av marknadsförhållandena i stort sett

komma att till karaktären sammanfalla med de strukturanalyser, som konjunkturinstitutet utför och som från början ansågs ingå som ett led i dess forskningsuppgifter. I detta fall böra strukturanalyserna dock göras utifrån en alldeles speciell synpunkt, nämligen önskemålet att belysa den ofullständiga konkurrensen.

En nödvändig förutsättning för detta arbete är att den löpande prisstatistiken reformeras och förbättras. Om prisstatistiken skall kunna vara till hjälp vid bedömningen av förekomsten av monopolistiska element i prishildningen, är det av särskild vikt, att man kan följa en varas pris genom olika led av produktion och handel. Det bör exempelvis vara möjligt att studera verkningarna av ett prisfall på en viktig importerad råvara via produktionsstadiet ner genom parti- och detaljhandel till det pris konsumenten får betala för slutprodukten. Prisstatistiken ger emellertid för närvarande alltför små möjligheter till intensivstudier av prisspridning av detta slag. Det är sålunda mycket svårt att jämföra kommerskollegii statistik över partipriserna och socialstyrelsens över detaljpriserna. Någon koordination i fråga om varuurlvalet föreligger icke. Kommerskollegii prisstatistik ger dessutom i allmänhet endast priset i ett led — vid försäljning från importör, producent eller partihandlare.

En översyn och utbyggnad av prisstatistiken synes sålunda erforderlig, om den skall kunna utnyttjas för en effektiv övervakning av prishildningen. Därvid synes det vara av särskild vikt att prismaterial insamlas på sådant sätt, att jämförbara prisuppgifter för olika led av produktion och handel framkomma. Vid en sådan utbyggnad av prisstatistiken bör man utnyttja de erfarenheter och det material priskontrollnämnden samlat.

I likalydande motioner nr 85 i första kammaren samt nr 113 i andra kammaren vid årets riksdag hemställdes om utredning rörande en utökad offentlig redovisning av företagens ekonomiska förhållanden, vilken enligt motionärerna skulle innebära en bruttoredovisning av företagens kostnader och intäkter på olika poster. Första lagutskottet har i sitt utlåtande (nr 27) erinrat om 1944 års riksdagsbehandling av motioner av liknande innehåll, väckta med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ny aktiebolagslag, och vilka endast delvis vunno utskottets och kamrarnas bifall, nämligen i fråga om kravet på nettoredovisning för rörelsen med specifikation allenast av vissa kostnadsposter. Under hänvisning härtill har utskottet hemställt om utredning men i jämförelse med motionärernas förslag begränsat sig till frågan huruvida och i vilken ordning en ur samhällelig synpunkt önskvärd, förbättrad kunskap om företagens ekonomiska förhållanden måtte kunna vinnas utan åsidosättande av näringslivets berättigade intressen. Beträffande motionärernas motivering till sitt förslag att medelst en genom bruttoredovisning vidgad kunskap om företagen skapa en kontroll av företagens prispolitik och förebygga monopolvinster erinrade utskottet om att denna fråga i huvudsak redan vore föremål för undersökning av kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering. Riksdagen biföll utskottets hemställan om utredning.

Kommissionen vill understryka att en bättre kännedom om kostnader, om-sättning m. m. inom näringslivet i dess helhet skulle i hög grad underlätta utredningsorganets arbete. Det är nämligen ej tillräckligt att utredningsorganet får befogenhet att från fall till fall begära ingående upplysningar från enskilda företag. Om organet skall kunna konstatera förekomsten av monopolitiska missbruk, måste det ha möjlighet att analysera vinst-, pris- och kostnadsutvecklingen inom näringslivet i allmänhet, vilket med det material, som nu finnes tillgängligt, möter betydande svårigheter.

I den skrivelse rörande den ekonomiska statistiken, som kommissionen den 28 maj 1945 överlämnat till chefen för finansdepartementet, har framlagts förslag om en utökning av de uppgifter, som erfordras vid avlämnandet av deklARATION, ävensom i fråga om de uppgifter, vilka ligga till grund för kommerskollegii industristatistik. I sistnämnda fall skulle enligt skrivelser kunna ersätta den föreslagna utvidgade deklARATIONsskyldigheten. Härigenom skulle material kunna erhållas icke endast för nationalinkomstberäkningarna, vilket i första hand givit anledning till förslaget framläggande, utan även för den för monopolkontrollen nödvändiga analysen av vinster och kostnader. Härmed har kommissionen icke tagit ställning till de förslag som framlagts i nyssnämnda motioner eller till de frågor, som hänvisats till utredning. Kommissionen vill i detta sammanhang endast hänvisa till de allmänna uttalanden som gjorts i detta betänkande rörande offentlighetsprincipens tillämpning.

För fullföljandet av sin andra uppgift, d. v. s. att *klarlägga förekomsten av överenskommelser av konkurrensbegränsande natur*, bör utredningsorganet ordna en registrering av sådana överenskommelser. På denna punkt erfordras som ovan påpekats en ny lagstiftning, som ger utredningsorganet möjlighet att inhämta uppgifter rörande förekomsten av dylika överenskommelser och som sålunda ålägger företagen en anmälningsskyldighet rörande dessa.

Utöver denna registrering skulle utredningsorganet kunna göra mera ingående *specialundersökningar*. Enligt kommissionens uppfattning är det av grundläggande betydelse för detta utredningsarbets effektivitet, att det föreligger en i lag fastställd skyldighet för företag eller sammanslutning av företag att ställa sitt interna material — räkenskapsböcker, korrespondens, handlingar m. m. — till det statliga utredningsorganets förfogande. Först härigenom skapas möjlighet för detta att företaga de undersökningar och framlägga det material, som är nödvändigt för att avgöra, huruvida vederbörande företag eller sammanslutning utnyttjat sin monopolistiska ställning på ett ur samhälleliga intressen icke önskvärt sätt. Det gäller för organet härvidlag icke endast att konstatera förekomsten av konkurrensbegränsningar utan även att utröna dessas inverkan på pris-, produktions- och avsättningsförhållanden. Organet behöver därvidlag samma befogenheter som de utredningsmän, åt vilka Kungl. Maj:t enligt 1925 års lag om undersökning angående monopolitiska företag och sammanslutning kan lämna ett likartat ut-

redningsuppdrag. Därest ett särskilt permanent utredningsorgan tillskapas, synes det emellertid böra ankomma på detta att fatta beslut om dylik specialundersökning.

Kommissionen har sålunda kommit till den slutsatsen, att övervakningen av de konkurrensbegränsande företeelserna inom näringslivet påkallar tillsättandet av ett särskilt utredningsorgan och att detta organ måste erhålla vissa i lag angivna befogenheter att från företag och sammanslutningar inhämta dels sådana uppgifter som erfordras för en registrering av förekommande överenskommelser av konkurrensbegränsande natur, dels sådana mera ingående uppgifter rörande priser, produktion, omsättning m. m., som erfordras för att i speciella fall bedöma verkningarna av monopolistiska företags och sammanslutningars politik. Bestämmelserna rörande registreringen av avtal och specialundersökningar kunna lämpligen sammanföras i en ny lag om övervakning av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet, som bl. a. bör ersätta 1925 års lag på detta område.

Tillämpningsområde för en ny lagstiftning om övervakning av konkurrensbegränsande företeelser.

Ur samhälleliga synpunkter är det önskvärt, att en lag om övervakning av konkurrensbegränsande företeelser göres tillämplig på samtliga företag i enskild, kooperativ, kommunal eller statlig drift. Det synes vidare ej ändamålsenligt att som i 1925 års lag begränsa lagen på sådant sätt, att tjänster av annat slag än transporttjänster samt de tjänster, som lämnas av bank- och försäkringsväsendet, lämnas utanför densamma. Även andra slag av tjänster, liksom också upplåtelse av nyttjanderätt till förnödenheter samt överlåtelse eller upplåtelse av förmögenhetsrättighet av immateriell art, böra falla under den samhälleliga övervakningen. I fråga om personliga tjänster föreligga vissa svårigheter för en gränsdragning mellan exempelvis avtal, som kunna jämföras med avtal rörande produktion och försäljning av förnödenheter, och sådana som närmast motsvara arbetsavtal. Det är givet att transporttjänster tillhöra det område, som bör övervakas, vidare reparationsarbeten av olika slag och tjänster, som utföras av olika grupper av hantverkare, såsom målare, snickare, elektriska och andra installatörer, frisörer m. m. i deras egenskap av egna företagare. Även de taxor, som tillämpas av s. k. fria yrkesutövare som läkare, tandläkare, advokater m. m., kunna ägnas uppmärksamhet. I fråga om upplåtelse av förmögenhetsrättighet av immateriell art har kommissionen närmast tänkt på uthyrning av filmer, men även vissa andra företeelser, som sammanhånga med rätten att offentligt framföra musikaliska och dramatiska verk eller utnyttjandet av patenträttigheter, kunna beaktas.

Undantag från den här föreslagna övervakningen bör dock i regel göras för organisationerna på arbetsmarknaden och de mellan dem träffade avtalen. I den mån kollektivavtal innehålla bestämmelser, vilka kunna påverka

konkurrensen mellan företagarna, exempelvis förbud för fackföreningsmedlemmar att taga arbete hos företagare, som ej tillhöra viss företagareorganisation, skola de, försåvitt denna organisation tillika reglerar priser m. m., dock falla under den här föreslagna lagen.

En företagareorganisation, som samtidigt är både arbetsgivareförening och organ för samarbete i t. ex. marknadsfrågor, bör emellertid i sistnämnda egenskap jämföras med här avsedda sammanslutningar.

Beträffande företag, som drivas direkt av kommunerna eller av dem ägda företag, böra samma regler gälla som för enskilda företag.

I fråga om lagens tillämpning på statliga företag kunna delade meningar råda. Å ena sidan kan det anses att de, genom att de redan äro underkastade en granskning från statsmakternas och offentliga myndigheters sida, icke äro i behov av någon ytterligare övervakning, men å andra sidan kan framföras som skäl för att de skola inbegripas under lagen, att med en utökad statsdrift, som alltmer får formen av statsägda företag i bolagsform, den insyn i deras verksamhet som kan åstadkommas genom den nuvarande granskningen kanske icke blir tillräckligt inträngande. Vidare har staten i allt fler fall igångsatt nya företag eller övertagit redan existerande företag, vilka utgöra del av en bransch och där äro fullt likställda med enskilda företag (banker, järnverk, sågverk m. m.). Om en dylik bransch blir föremål för undersökning, finnes ingen rimlig anledning att undantaga de statligt ägda företagen från denna undersökning. Kommissionen har även vid upprepade tillfällen haft anledning framhålla, att de statligt ägda företagen skola följa samma affärsmässiga principer, som böra gälla för privata företag. Denna inställning till principerna för den statliga affärsverksamheten motiverar, att de av staten ägda företagens pris- och produktionspolitik underkastas samma övervakning som de enskildas. Kommissionen vill i detta sammanhang erinra om att dess förslag till övervakning endast gäller en utredningsverksamhet, som syftar till att framlägga fakta rörande företagens rörelse. Det föreslagna organet skall icke ens ha rätt att framlägga förslag till åtgärder. Under sådana förhållanden finner kommissionen det naturligt att även företag, som drivas av staten eller av aktiebolag, i vilka staten äger huvuddelen av aktierna, skola falla under lagen.

Under lagens tillämpningsområde skola falla alla yrkesutövare, som driva verksamhet här i riket, oavsett om vederbörande företag äges av svensk medborgare eller utlänning. Utländska monopolföretags agenter eller försäljningsbolag skola sålunda vara föremål för övervakning och eventuella åtgärder på samma sätt som övriga företagare. Särskilt bör iakttagas att icke dessa företag på grund av de statliga åtgärderna komma i ett gynnsammare läge än de rent inhemska yrkesutövarna.

Viss verksamhet är redan underkastad kontroll av statlig myndighet. I vissa fall, exempelvis inom transportväsendet, gäller denna kontroll fastställandet av taxor i samband med lämnandet av koncession för verksamhetens bedrivande. I andra fall, exempelvis i fråga om bank- och försäk-

ringsverksamhet, är kontrollens syfte att skapa garantier för handhavandet av allmänhetens medel; däremot kontrolleras icke själva fastställandet av avgifter, räntor, premier m. m. av den övervakande myndigheten. Genom att koncession eller oktroj fordras för verksamhetens bedrivande, i fråga om bankerna även för upprättandet av filialer, skapas i dessa fall en viss monopolställning för de berörda företagen. Härigenom underlättas också ett samarbete dem emellan.

Det kan ifrågasättas huruvida specialundersökningar av ovan berörda företag, i den händelse skäl skulle anses föreligga härför, skola utföras av det centrala monopolutredningsorganet eller överlåtas på den speciella myndighet, som har hand om koncessionsbeviljandet eller som ur andra synpunkter än dem som här anläggas utövar kontroll över verksamheten. Mycket talar för det senare alternativet, särskilt vad gäller bank- och fondinspektionen samt försäkringsinspektionen, vilka icke besluta vare sig i oktroj-ärenden eller i prisfrågor och vilka genom sin verksamhet förvärvat en stor erfarenhet av tekniska och ekonomiska utredningar på området.

I fråga om biltrafikföretagen kan tveksamhet råda rörande lämpligaste utredningsorgan, enär deras monopolställning är direkt beroende av principerna för koncessionsbeviljandet. För närvarande lämnas koncessioner av länsstyrelserna och i vissa fall av statens biltrafiknämnd. Dessa myndigheter utöva även viss kontroll över taxesättningen, vilket dock icke utesluter att prissättning av monopolistisk natur kan förekomma.

Prisbildningen för jordbruksprodukter torde även efter krisregleringarnas upphörande komma att underkastas samhällelig kontroll, och ett särskilt organ, en statens jordbrukskommission eller liknande, torde komma att skapas för den centrala ledningen av jordbruksregleringarna.

I den mån jordbrukets producentkooperativa företag anlitas som organ för genomförandet av statliga åtgärder beträffande jordbruket, i vilket fall givetvis dessa företag måste följa de direktiv, som fastställas av det allmänna, kan det befinnas lämpligt, att övervakningen av denna offentlighetsrättsliga funktion undantages från utredningsorganets verksamhetsområde. Som framgår av bilagan rörande jordbrukets föreningsrörelse, utesluter en dylik kontroll icke att konkurrensbegränsande åtgärder kunna vidtagas, vilka kunna få betydelse för prisbildning och avsättning. Det torde därför icke finnas anledning att ställa jordbrukets avsättningskooperation lika litet som annan liknande verksamhet utanför den samhällelige övervakningen av den ofullständiga konkurrensen, men det kan diskuteras, huruvida denna övervakning skall utövas av den speciella myndighet, som får i uppdrag att handhava jordbruksregleringen, eller av det av kommissionen föreslagna utredningsorganet. Innan förslag framlagts rörande jordbruksregleringens organisatoriska problem torde det vara för tidigt att taga ställning till denna fråga.

Kommissionen har velat påpeka dessa förhållanden, till vilka hänsyn måste tagas vid bedömandet av den här uppställda frågan om vilken myndighet som skall företaga specialundersökningar, men anser sig icke kunna

taga ställning till dylika detaljer i övervakningen. Kommissionen vill dock betona, att det överhuvud taget är av vikt att man icke fastlåser organisationen för utredningsarbetet i alltför stela former utan lämpar detsamma efter förhållandena i de olika fallen. Kungl. Maj:t bör därför äga möjlighet att undantaga vissa områden från utredningsorganets undersökningsområde och att vid sidan av det centrala organet uppdraga åt annan myndighet att på vissa områden uppträda som utredningsorgan. En förutsättning härför är dock att de organ, som erhålla dylikt uppdrag, utföra detsamma i nära kontakt med det centrala utredningsorganet, som även bör äga rätt att hos Kungl. Maj:t begära få undersökningar utförda på de områden, som äro undantagna från området för dess egna undersökningar. Detta är nödvändigt bl. a. av det skälet att näringslivet ej är uppdelat genom vattentäta skott och att en undersökning på ett visst område kan kräva kompletterande undersökningar på ett annat område, vilket icke direkt kan anses giva anledning till undersökning av här ifrågavarande art. Beslut om vilka organ som jämte det centrala registrerings- och utredningsorganet skola verkställa specialundersökningar torde kunna fattas, sedan det centrala organet tillsatts och kunnat framlägga förslag till verksamhetens planläggning. Registreringen skall givetvis handhavas av det centrala organet.

Registrering av kartellavtal och andra liknande överenskommelser.

Registrering av kartellavtal spelar stor roll i den danska och norska lagstiftningen, och i den diskussion, som fördes av 1936 års näringsorganisationssakkunniga, intog denna fråga också en framträdande plats.

Näringsorganisationssakkunniga uttalade sålunda, att en möjlighet att erhålla fullständigare och pålitligare upplysningar vore att i lag stadga skyldighet för vissa sammanslutningar och ensamtillverkare att registrera hos viss myndighet. En sådan registrering skulle närmast omfatta följande uppgifter: överenskommelsens namn och förteckning över deltagare däri, vilka produkter överenskommelsen omfattar samt uppgift om densamma gäller priser, produktion, marknadsfördelning eller annan försäljningspolitik. Ett mera omfattande registreringstvång skulle innebära skyldighet att uppge priser och innehåll i de produktions- eller försäljningsavtal, som förekomma, och att anmäla alla förändringar i dessa. De sakkunniga anförde en del argument för och emot en registreringsplikt men slutade med att angiva, att de icke kommit till någon bestämd slutsats i dessa frågor.

Innan kommissionen övergår till en diskussion av kartellregistreringen, vill den med några ord erinra om gällande lagstiftning i Danmark och Norge. I Danmark föreligger skyldighet för monopolistiska sammanslutningar och ensamtillverkare att hos offentlig myndighet registrera avtal, som avser att reglera pris-, produktions-, omsättnings- eller transportförhållanden, resp. försäljningsvillkor. I Norge kan kontrollkontoret kräva anmälan icke endast av avtal utan även av sammanslutning, som har träffat avtal eller som har

ningsplikten medför i bägge fallen rättslig påföljd. I den danska lagen stadgas böter eller fängelsestraff för den som icke i föreskriven tid inkommer med anmälan om avtal. Vidare blir avtal, som icke behörigen anmälts, ogiltigt i den meningen, att sammanslutningen icke kan ingripa med domstols hjälp emot medlem, som bryter avtalet. I den norska lagen föreskrives att om anmälningsskyldig sammanslutning icke anmälts inom föreskriven frist, upphör medlemmarnas skyldigheter gentemot sammanslutningen, tills anmälan inkommit. I fråga om avtal medför liknande försummelse ävenledes, att avtalet icke är bindande för medlemmarna, förrän anmälan ingivits, till skillnad från den danska lagen, enligt vilken nämnda påföljd kvarstår även sedan anmälan ingivits.

Enligt kommissionens uppfattning är syftet med en registrering hos offentlig myndighet av kartellavtal och andra liknande överenskommelser mellan företagare att ge det kontrollerande organet material för en kartläggning av näringslivet med hänsyn till förekomsten av ofullständig konkurrens. En registrering kan också, i den mån de insamlade uppgifterna publiceras eller äro tillgängliga för allmänheten, vara ett medel att draga allmänhetens och potentiella konkurrenters uppmärksamhet till dessa företeelser och skärpa deras vaksamhet i fråga om eventuella missbruk.

Registrering av nu ifrågavarande överenskommelser kan åstadkommas på två vägar. Antingen kan man föreskriva skyldighet för enskilda företagare eller för sammanslutning att hos offentlig myndighet låta registrera de överenskommelser som träffas i syfte att reglera pris-, produktions-, omsättnings- eller transportförhållanden, eventuellt även de förändringar i dessa hänseenden som kunna inträffa, eller också kan det offentliga organet självt företaga inventeringar, varvid företagen eller sammanslutningarna skola vara skyldiga att lämna alla begärda uppgifter. Då det är av vikt att kontrollorganet erhåller så fullständig kännedom som möjligt om de marknader, på vilka ofullständig konkurrens är rådande, måste företagarnas och sammanslutningarnas skyldighet i detta hänseende föreskrivas i lag och viss påföljd stadgas för den som underlåter att ingiva anmälan, resp. lämna begärda uppgifter. Skillnaden mellan de två metoderna ligger i att i första fallet företaget eller sammanslutningen själv måste bära ansvaret för avgörandet, huruvida anmälningsskyldighet föreligger eller icke, medan i det andra fallet anmälan sker först sedan anmodan härom inkommit från den statliga registreringsmyndigheten.

Innan kommissionen tager ställning till dessa två alternativ, vill den taga upp till behandling vissa spörsmål i samband med en registrering. Det första gäller ensamtillverkarna. Som framgår av vad ovan anförts rörande den danska lagen, föreligger skyldighet jämväl för ensamtillverkare att anmäla sina försäljningsvillkor till registreringsmyndigheten. Erfarenheterna från Danmark visa emellertid att svårigheten att koncist definiera vad som menas med ensamtillverkare är stor. Särskilt gäller detta producenter av märkesvaror. Med de befogenheter registreringsmyndigheten eller utredningsorganet enligt kommissionens förslag skulle erhålla, är det ej heller nödvändigt att i till ändamål att träffa avtal av viss typ. Underlåtelse att fullgöra anmäl-

detta fall föreskriva anmälningsskyldighet, när organet har möjlighet att genom en specialundersökning skaffa upplysningar om vederbörande företags försäljningsvillkor, om skäl skulle anses föreligga härför.

Det andra problemet gäller muntliga överenskommelser. Med överenskommelse, som företag skall vara skyldigt att anmäla, avses icke endast sådan som har formen av en skriftlig handling. I syfte att förhindra att viktiga överenskommelser undandragas myndighetens kännedom genom att de endast bekräftas genom brevväxling mellan parterna, taga formen av protokollsanteckningar eller endast träffas muntligt, måste lagen föreskriva anmälningsskyldighet för varje slag av överenskommelse. Man kan annars befara att kartellerna »gå under jorden».

Det tredje problemet rör överenskommelser rörande försäljning på utländska marknader. Överenskommelser, som svenska yrkesutövare biträda, kunna vara träffade mellan svenska yrkesutövare och avse antingen hemmamarknaden eller exportmarknaden. Det första slaget av överenskommelser, de som gälla hemmamarknaden, utgöra huvudparten av dem som skulle falla under den föreslagna lagen, medan de avtal eller delar av avtal som gälla exportmarknader icke skulle bli föremål för registrering. Men svenska yrkesutövare kunna också sluta avtal med utländska yrkesutövare rörande priser, avsättning m. m. på hemmamarknad eller exportmarknad. Även i detta fall skulle registreringskyldigheten endast gälla sådana överenskommelser som inverka på marknadsförhållanden inom landet.

Kommissionen vill även framhålla att överenskommelser av lokal natur trots sin begränsning kunna ha betydelse för prissättningen och att man därför icke kan inskränka registreringen till avtal, som avse hela landet.

Kommissionen övergår nu till att diskutera de två alternativen, d. v. s. skyldighet för företagare eller sammanslutning att av sig själv anmäla konkurrensbegränsande överenskommelser, resp. skyldighet för företagare eller sammanslutning att göra dylik anmälan efter anmodan av utredningsorganet.

Det kan först konstateras att det föreligger stora svårigheter att i lagen precisera, vilka slags överenskommelser som skola anses vara konkurrensbegränsande och därmed falla under anmälningsplikten. I den danska lagen har definitionen av monopolistiska avtal givits en mycket vag formulering,¹ och den kan därför få ett bestämt innehåll, först när den hunnit prövas i praktiken och prejudikat hunnit skapas. Även den norska lagen har samma vaga formulering. I 1925 års svenska lag talas endast om verksamhet av monopolistisk natur.

Då syftemålet med lagen är att åstadkomma en övervakning av konkurrensbegränsande företeelser, är det givet att endast sådana överenskommelser, som verkligen innebära en begränsning av konkurrensen, äro av intresse för registreringsmyndigheten. Överenskommelser mellan köpare och säljare äro

¹ » . . . naar de paagældende Aftaler eller Bestemmelser vil kunne øve en bestemmende Indflydelse paa Forhold af nævnte Art inden for hele Landet eller Omraader af dette, saaledes at fri Prisdannelse eller Erhvervsudøvelse inden for det paagældende Omraade derved udelukkes eller væsentlig begrænses».

sålunda oftast intresselösa i detta sammanhang, enär de i regel icke åsyfta en konkurrensbegränsning. Undantag från denna regel utgöres av sådana överenskommelser som innebära exempelvis ett åtagande från köparen att hålla vissa priser i sin yrkesutövning. Dylika typer av överenskommelser upptagas i ett senare sammanhang. Andra former av konkurrensbegränsande överenskommelser mellan köpare och säljare kunna även förekomma. Vidare skola överenskommelserna beröra pris-, produktions-, omsättnings- eller transportförhållanden. Till överenskommelser, som skola anmälas, böra icke hänföras rena konditionsavtal, vilka icke ha någon betydelse för prissättningen.

Kommissionen anser det icke leda till någon ökad klarhet att i en lagtext söka ge en precisering av vad som skall avses med överenskommelse av konkurrensbegränsande natur. Man torde nämligen knappast kunna komma längre än vad man gjort i den danska lagen, och den formulering som där ges medför lika stora tolkningssvårigheter som om man hade begränsat sig till den knappa formulering som användes i den svenska lagen av år 1925.

Då en obligatorisk registreringskyldighet måste vara förenad med straffpåföljd för den som försummar att fullgöra densamma, kommer en lag som innebär, att varje yrkesutövare eller sammanslutning är skyldig att anmäla alla överenskommelser, som kunna anses vara av konkurrensbegränsande natur, att leda till en känsla av osäkerhet hos företagarna. Registreringsmyndighetens arbetsbörda kan komma att bli mycket stor, emedan företagarna i syfte att säkerställa sig själva i tvivelaktiga fall antingen komma att vända sig till densamma med förfrågningar, huruvida överenskommelserna kunna anses vara av den art, att de skola anmälas, eller komma att till myndigheten insända uppgift om samtliga överenskommelser, även om de äro helt betydelselösa. I det senare fallet kan registreringen komma att urarta till en papperskvarn och myndighetens effektivitet i utredningsarbetet kan härigenom bli försvagad. Man kan riskera att utredningsorganet blir en passiv mottagare av anmälningsformulär, för vilken registreringen av överenskommelsernas innehåll blir den väsentliga arbetsuppgiften. Samtidigt finnes ingen garanti för att icke viktiga överenskommelser, som icke fått skriftlig form, kunna existera i många år utan att komma till myndighetens kännedom, därför att vederbörande tar risken av att undanhålla kontrollorganet uppgifter om dem.

Dessa risker kunna icke helt elimineras genom att det andra alternativet för registreringen väljes, men de kunna dock väsentligt minskas. Vid denna form kan registreringsmyndigheten själv bestämma, hur långt den vill sträcka registreringen. Den kan sålunda helt bortse från sådana sammanslutningar, vilka den har anledning förmoda icke ha någon större betydelse för marknaden, och koncentrera sin uppmärksamhet på de övriga. Visserligen måste även i detta fall den yrkesutövare (eller sammanslutning), vilken erhåller en anmodan att lämna uppgift om överenskommelser av konkurrensbegränsande natur, själv avgöra, huruvida av honom ingångna överenskommelser äro av den art, att de skola anmälas eller icke. Även här förekommer alltså ett moment av ovisshet, som icke kan elimineras med mindre man infordrar uppgift om samtliga överenskommelser, vilket dock lätt skulle leda till en

orimlig sovringsuppgift för registreringsmyndigheten. Men detta ovisshetsmoment är dock avsevärt mindre än om anmälningsplikt automatiskt skulle föreligga för samtliga överenskommelser. Myndigheten kan även i sin anmälningskrivelse från fall till fall närmare precisera, vad för slags överenskommelser som skola anmälas, något som icke är möjligt i en lagtext.

Kommissionen får därför föreslå, att utredningsorganet, som sålunda skall tjäna som registreringsmyndighet, erhåller rätt att från yrkesutövare och sammanslutningar infordra uppgift rörande eventuella överenskommelser av konkurrensbegränsande natur, vilka slutits inom vederbörande bransch. Härmed avses icke enstaka undersökningar av den art, som kommissionen ovan föreslagit att organet skall utföra, utan en successiv kartläggning av de områden, vilka kännetecknas av att konkurrensen är begränsad. Organet kommer därvid att ha en god utgångspunkt i den inventering, som på sin tid företogs av näringsorganisationssakkunniga och som kompletterats av kommissionen. Vidare torde det finnas ett värdefullt material att tillgå hos pris-kontrollnämnden.

Denna fortlöpande inventering bör även inriktas på att ett så fylligt material som möjligt inhämtas, varför den som erhållit anmaning att inkomma med anmälan bör vara skyldig att insända kopia av överenskommelsen samt av andra handlingar, som upprättats i samband med denna och som äro av betydelse för bedömningen av överenskommelsen i fråga. I den händelse överenskommelsen varit muntlig, bör skriftlig redogörelse för densamma insändas samtidigt med anmälan.

Svagheten med ett dylikt system med inventeringar är att man icke kan följa de förändringar, som inträffa under mellanperioderna mellan inventeringarna. Denna brist kan emellertid avhjälpas genom att utredningsorganet föreskriver för vissa företag eller sammanslutningar, som man anser det vara betydelsefullt att kunna kontinuerligt följa, att under viss period framåt insända uppgifter om nya överenskommelser eller om sådana förändringar i äldre överenskommelser, som vidtagas i vissa för fullgörandet av organets uppgifter viktiga hänseenden.

Den frågan kan givetvis uppställas, huruvida man med inventeringar av detta slag verkligen kommer åt alla viktigare kartellavtal och andra liknande överenskommelser. De försök i detta hänseende som gjorts av näringsorganisationssakkunniga och nu senast av kommissionen tyda emellertid på att man på denna väg ganska väl torde kunna åstadkomma en kartläggning av kartellerna, i all synnerhet om skyldighet att lämna uppgift föreskrives i lag. Det nya organet kommer dessutom att ha till sitt förfogande en allmän analyserande statistik över pris-, vinst- och kostnadsförhållanden, vilken kommer att underlätta inringningen av de konkurrensbegränsande företeelserna. Vidare kommer säkerligen material till ledning för uppspårande av kartellerna att inflyta genom att organet kan emottaga klagomål från dem, som anse sig ha blivit uppskörtade genom monopolistisk prispolitik. Överenskommelser som icke äro skriftliga bli helt naturligt svåra att uppsåra, men som kommissionen ovan framhållit torde det icke vara lättare

att åstadkomma en fullständig registrering, även om denna göres obligatorisk.

I syfte att förhindra att överenskommelser undanhållas registreringsmyndigheten, bör denna äga rätt att taga del av sådana handlingar som kunna lämna upplysningar i detta hänseende.

För att en på detta sätt konstruerad registrering skall fungera effektivt, kräves att viss påföljd stadgas för yrkesutövare eller sammanslutning, som icke fullgör sin skyldighet att avlämna begärda uppgifter inom föreskriven tid. Kommissionen vill framhålla som sin uppfattning, att stor vikt måste fästas vid att de begärda uppgifterna bli så fullständiga som möjligt. Det torde därför vara nödvändigt att genom viss straffpåföljd inskräpa hos företagarna betydelsen av den dem åliggande skyldigheten att lämna uppgifter. Denna straffpåföljd bör gälla dels försummelse att i rätt tid inkomma med begärda uppgifter och dels underlåtenhet att lämna uppgifter eller lämnande av uppenbart oriktiga uppgifter.

Specialundersökningar.

Utöver den kunskap om den ofullständiga konkurrensen och dess verkningar, som erhålles dels genom registrering av överenskommelser och dels genom analyser av tillgängligt statistiskt material, fordras som ovan framhållits i vissa fall mera ingående specialundersökningar. Sådana undersökningar böra kunna igångsättas genom beslut av det utredningsorgan, som kommissionen i det föregående föreslagit. Till skillnad från vad som föreskrivits i 1925 års lag om undersökning angående monopolistiska företag och sammanslutningar torde det nämligen, sedan ett sådant organ inrättats, icke längre behöva ankomma på Kungl. Maj:t att därom besluta i varje särskilt fall.

Organet skall sålunda självt kunna taga initiativ till specialundersökningar. Vid sin prövning av frågan, huruvida en specialundersökning i visst fall skall företagas, bör utredningsorganet kunna hämta ledning av vad det erfarit i samband med registreringen av förefintliga kartellavtal ävensom av de mera allmänna analyserna av marknadsutvecklingen. Vidare torde man kunna räkna med att klagomål rörande förhållandena inom vissa områden av näringslivet kunna inkomma, vilka kunna ge anledning till undersökning.

Medan anmälningsskyldighet endast bör ifrågakomma rörande överenskommelser av konkurrensbegränsande natur och sålunda icke bör avse samstillverkare eller andra former av ofullständig konkurrens, måste det område, på vilket specialundersökningar skola kunna utföras, omfatta alla former av ofullständig konkurrens. En definition av detta mera vidsträckt område ställer sig svår och man torde icke kunna nå fram till mera än en tämligen allmän formulering. I första hand åsyftas sådana fall där ett kartellavtal eller andra överenskommelser av konkurrensbegränsande natur föreligga eller där ett enda företag utövar ett dominerande inflytande på marknaden. Men som kommissionen anfört i inledningen till detta betänkande,

kunna även andra fall av konkurrensbegränsningar förekomma, vilka kunna ge anledning till undersökning.

Kommissionen vill dock understryka, att även om definitionen av ofullständig konkurrens icke kan ges med större skärpa än som gjorts i betänkandets inledande avsnitt, dess förslag icke får tolkas som om den velat ge utredningsorganet befogenhet att utan tillräcklig anledning använda de här föreslagna möjligheterna att infordra särskilda uppgifter för specialundersökning. I detta sammanhang bör specialundersökningarnas plats såsom led i och instrument för en övervakning av de konkurrensbegränsande företeelserna ständigt hållas i minnet. En specialundersökning bör sålunda i regel icke företagas annat än då man har anledning räkna med, att en monopolställning missbrukats och den förda politiken medfört samhälleligt sett skadliga verkningar på sätt som kommissionen i inledningen till detta betänkande antytt. Utredningsorganet måste självfallet röra sig med tämligen begränsade resurser och måste därför noga tillse, att dessa utnyttjas för undersökning av sådana fall, som äro av särskild betydelse med hänsyn till dess uppgifter.

Med stöd av det anförda föreslår kommissionen, att företag skola kunna göras till föremål för särskild undersökning rörande förekomsten av ofullständig konkurrens och därav föranledd inverkan på pris-, produktions-, omsättnings- eller transportförhållandena här i riket. Sådan undersökning skall kunna företagas, när myndigheten anser skäl därtill föreligga, vilket kommissionen anser böra tolkas i enlighet med vad ovan anförts. Kommissionen anser dock icke att man i själva författningstexten bör införa en formulering, som innebär att skäl att antaga missbruk skall utgöra förutsättning för undersökningen. Dels synes det nämligen först efter undersökningen kunna ådagaläggas, huruvida denna förutsättning varit för handen, och dels skulle med en sådan formulering varje igångsättande av en specialundersökning innebära en anklagelse om missbruk. Vidare kunna i vissa fall, exempelvis då ett företag självt har intresse av att bliva rentvått från en obefogad misstanke, skäl föreligga för undersökning av förhållandena inom ett företag, som uppges otillbörligt utnyttja sin monopolställning, även om utredningsorganet icke för egen del anser dessa misstankar vara befogade.

För fullföljandet av en specialundersökning måste utredningsorganet äga möjlighet att från yrkesutövare infordra uppgifter rörande pris-, produktions- och omsättningsförhållanden m. m. och att granska handelsböcker, korrespondens och andra affärshandlingar. Upplysninger böra även kunna inhämtas genom att yrkesutövare kallas att personligen inställa sig hos utredningsorganet. Bestämmelserna härom kunna i huvudsak utformas i överensstämmelse med de föreskrifter, som finnas i 1925 års lag om undersökning angående monopolitistiska företag och sammanslutningar.

Underlåtenhet att lämna begärda upplysninger eller lämnandet av felaktiga uppgifter torde böra straffbeläggas.

Offentlighetsprincipens tillämpning.

Det material, som enligt vad ovan anförts, skall stå till utredningsorganets förfogande, är sålunda dels offentligt statistiskt material och annat offentligt material rörande företagen och dels sådant som av detsamma infordras från enskilda yrkesutövare och sammanslutningar. Fråga uppstår då, huruvida detta senare material skall vara offentligt eller icke. Det gäller här att göra en avvägning mellan å ena sidan allmänhetens och näringslivets rättmätiga intresse av kunskap — varvid man får hålla i minnet att redan denna kunskap måste anses verka återhållande på monopolistiska överdrifter — och å andra sidan företagens intresse av skydd för affärshemligheter, varvid hänsyn även får tagas till den utländska konkurrensen.

I fråga om hur långt offentlighetsprincipen skall tillämpas, torde man få pröva sig fram. Vissa synpunkter på detta problem framläggas i det följande.

Enligt kommissionens förslag skall utredningsorganet verkställa en inventering av karteller och sammanslutningar och från dem eller från enskilda företagare infordra uppgifter rörande förefintliga överenskommelser och deras innehåll. En så stor offentlighet som är möjlig med hänsyn till företagens berättigade intressen i fråga om affärshemligheter är önskvärd ur allmänna synpunkter. Under alla förhållanden skola, i enlighet med näringsorganisations-sakkunnigas uppfattning, uppgifter rörande sammanslutningens namn och deltagarna i densamma, vilka produkter överenskommelsen omfattar samt om det gäller priser, produktion, marknadsfördelning eller annan försäljningspolitik, hållas tillgängliga för allmänheten. Kommissionen anser emellertid att ur allmänna synpunkter rättmätiga krav kunna resas på större offentlighet och vill därför föreslå, att det huvudsakliga innehållet i — den skriftliga respektive muntliga — överenskommelsen införes i ett offentligt kartellregister. I flertalet fall torde detta vara liktydigt med texten till överenskommelsen — för muntlig överenskommelse den till organet lämnade redogörelsen för densamma — men i den händelse de verkligt betydelsefulla uppgifterna, exempelvis rörande priser och rabatter eller fördelning av produktion eller avsättning, ej ingå i avtalet utan återfinnas i protokollsanteckningar, brev m. m., bör avtalstexten kompletteras härmed.

Om i viss överenskommelse skulle ingå uppgifter, genom vilkas offentliggörande utländska konkurrenter skulle kunna erhålla sådana upplysningar om svenska konkurrensförhållanden, vilka skulle kunna skada legitima enskilda affärsintressen här i landet, bör möjlighet finnas att icke behöva offentliggöra desamma. På framställning av vederbörande yrkesutövare skulle Konungen, om tillräckligt starka skäl därtill föreligga, kunna bestämma, att kartellregistret i de delar, vilkas publicering kan få ovan anförda konsekvenser, skall vara hemligt. Härvid bör beaktas det av kommissionen ovan framförda kravet på offentlighet i så stor utsträckning som är möjligt, med hänsyn till att nationella eller legitima enskilda affärsintressen icke kunna lida skada. Kommissionen räknar därför med att dylika undantag från offentlighetsregeln skola bli sällsynta.

Uppgifter rörande vinster, kostnader m. m. samt handlingar av olika slag, som inforas i samband med specialundersökningar och inventeringar av överenskommelser av konkurrensbegränsande natur, skola, i de fall de icke skola intagas i registret och i den mån de kunna anses lända vederbörande yrkesutövare eller sammanslutning till men, med nedan angivna undantag, vara hemliga och sålunda endast få utgöra underlag för utredningsorganets undersökningar.

I likhet med vad som föreskrives i 1925 års lag bör vad ovan sagts även gälla de redogörelser för yrkesutövares eller sammanslutningars förhållanden, som kunna avlämnas av organet och som bygga på hemligt material. Det bör sålunda bero på Kungl. Maj:t, huruvida och i vilken omfattning dylika utredningsresultat skola publiceras som ett led i de exekutiva åtgärderna. Innan sådant beslut fattas, bör vederbörande företag eller sammanslutning ha rätt att avgiva yttrande i ärendet.

Exekutiva åtgärder.

Som framgår av vad ovan anförts rörande offentlighetsprincipen fäster kommissionen stort avseende vid att denna princip tillämpas i så stor utsträckning som möjligt. Det förhållandet att till organet inkommande uppgifter hållas tillgängliga och att utredningsresultaten offentliggöras på sätt som tidigare diskuterats kan många gånger i sig självt vara ett korrektiv mot missbruk av en monopolistisk maktställning. Om sådana företag, som ha en tendens att missbruka sin monopolställning, veta att deras överenskommelser ej kunna hållas hemliga och att missbruken komma att offentliggöras, komma de säkerligen att iakttaga en viss återhållsamhet. I de fall, där missbruk kunna konstateras, kan publiciteten skapa en allmän opinion, som genom sin press på företagen gör statliga ingrepp onödiga. Vidare kunna potentiella konkurrenters uppmärksamhet fästas på fallet. Kommissionen räknar med en aktiv politik i detta hänseende från dessas sida. De konsumentkooperativa organen ha redan i ett flertal fall bidragit till att bryta vissa kartellsammanslutningars restriktiva försäljnings- och prispolitik. Härigenom torde statliga ingripanden, vilka icke utgöra något självändamål, i många fall kunna undvikas. Staten ställer genom utredningsorganet offentligt material till förfogande, så att de parter som äro intresserade av att monopolet i fråga brytes själva kunna draga sina slutsatser i detta hänseende och på grundval härav fatta beslut rörande sitt handlande. Man måste dock räkna med att situationer kunna uppstå, då staten måste ingripa.

I detta sammanhang vill kommissionen uttala sin anslutning till näringsorganisationssakkunnigas uppfattning i fråga om generell lagstiftning rörande företagens prispolitik. De praktiska erfarenheterna från Danmark och Norge, där lagstiftningen ingriper mot »urimelige» eller »utilbörliche» priser, torde ge vid handen, att synnerligen stora svårigheter uppstå, då det gäller att definiera vad som skall menas med oskäligen priser. Om ett dylikt förbud införes i lag, måste det tillkomma det kontrollerande organet att avgöra,

huruvida prissättningen på en viss vara skall anses skälig eller icke. Bortsett från svårigheten att bedöma skäligheten av ett visst pris, anser kommissionen det vara principiellt oriktigt, att ett statligt organ sanktionerar prissättningen på en viss vara, vilket skulle bliva fallet, om ett statligt kontrollorgan eller någon specialdomstol skulle avge sitt omdöme på denna punkt. Ett visst pris kan mycket väl vara skäligt i förhållande till kostnaderna, men på grund av bristande teknisk och strukturell rationalisering och därmed följande alltför hög kostnadsnivå kan detta pris ändock anses för högt. För att undvika en sådan konsekvens av lagstiftningen, att en statlig myndighet genom sanktion av ett dylikt pris såsom skäligt verkar pris- och kostnadsuppehållande, anser kommissionen att man icke bör lagfästa ett förbud mot oskäliga priser. Icke heller bör det vara en uppgift för det av kommissionen föreslagna utredningsorganet att uttala ett omdöme, huruvida ett visst pris kan anses skäligt eller icke.

Följande synpunkter kunna läggas på de statliga ingripandena. En första åtgärd kan vara att taga upp underhandlingar med kartellen eller yrkesutövaren i fråga. I så fall böra underhandlingarna föras av en speciellt för detta ändamål av Kungl. Maj:t tillsatt förhandlingskommission. Planeringskommissionen anser nämligen av skäl som tidigare angivits det icke vara önskvärt, att utredningsorganet uppträder som förhandlingsorgan. Utredningsorganet skall nämligen framlägga sitt material rörande den näringsgren eller de företag, som varit föremål för dess undersökningar, varefter Kungl. Maj:t avgör huruvida situationen är sådan, att den kräver ett statligt ingripande, och vilka åtgärder som i så fall kunna vara lämpliga. Eventuellt fattas detta beslut först sedan förslag framlagts av en ad hoc-kommission, vilken som ovan framhållits också kan vara förhandlingsorgan.

Genom en uppdelning av arbetsuppgifterna på sätt som här föreslagits kunna även personfrågorna lättare lösas. Utredningar och analyser kräva andra egenskaper av den som skall svara för arbetet än underhandlingar och utformandet av handlingsprogram. I det organ, som skall föra eventuella förhandlingar eller framlägga förslag till åtgärder, bör vid sidan av staten ingå representanter för konsumenterna och näringslivet. Om detta organ gjordes permanent, skulle det vara nödvändigt att i lagen införa bestämmelser rörande jäv för sådana representanter för näringslivet, som kunna ha intressen i de företag som behandlas av organet. Ad hoc-kommissioner ha den fördelen, att man från fall till fall kan utvälja personer, som stå helt fria från de affärsintressen, som äro föremål för undersökning. För att ändock skapa viss kontinuitet kan man, i likhet med vad som sker på arbetsmarknaden, ha en krets av sakkunniga med vana att föra underhandlingar av det slag det här gäller, ur vilken krets de för det speciella tillfället lämpliga personerna utväljas.

Kommissionen anser sig icke ha anledning ingå närmare på de olika åtgärder, som av Kungl. Maj:t kunna tillgripas, i den händelse publicerandet av det statliga organets utredningsresultat eller förhandlingar med vederbörande kartell eller företag icke leda till ett undanröjande av konstaterade missför-

hållanden. Denna fråga måste bedömas från fall till fall. Kommissionen vill dock anföra några exempel på tänkbara åtgärder. Då kartell- eller monopolmissbruk ofta uppstå i skyddet av tullar, ligger det nära till hands att sänka tullskyddet eller att helt borttaga detsamma i syfte att öppna fältet för utländsk konkurrens. Kommissionen vill i detta sammanhang erinra om Kungl. Maj:ts grundlagsenliga befogenhet att utan riksdagens hörande sänka tullar. I de fall då monopolställningen uppstått genom att verksamheten i fråga endast får utövas efter av offentlig myndighet beviljad koncession, kunna principerna för beviljandet av koncessioner ändras därefter, att antalet yrkesutövare utökas. I vissa fall, då konkurrerande kooperativ eller enskild produktion ej framträder eller ovan nämnda statliga korrektiv mot oskäligen prisbildning ej visa sig effektiva, kan det vara nödvändigt, att staten igångsätter konkurrerande verksamhet eller övertager den monopoliserade näringsgrenen för att avskaffa den oskäligen monopolprisbildningen. Vissa ledamöter av kommissionen ha dock ansett, att under alla förhållanden bör rättelse kunna åvägbringas genom andra åtgärder än förstatligande.

Kommissionen räknar med att statliga ingripanden över huvud taget icke komma att bli talrikt förekommande, om tillräcklig publicitet skapas kring förhållandena på områden, där konkurrensen är begränsad.

Utredningsarbetets organisation.

Utredningsarbetet består dels av statistisk bearbetning och analys av allmänt statistiskt material, dels av fortlöpande inventeringar av karteller och andra sammanslutningar samt registrering och publicering i viss utsträckning av de sålunda insamlade uppgifterna och dels av intensivundersökningar av sammanslutningar och företag, som skola företagas från fall till fall. I vissa delar sammanfalla dessa uppgifter med de strukturundersökningar, som företagas inom konjunkturinstitutet. Det allmänna statistiska material som skall bearbetas och analyseras för detta speciella ändamål, användes även av konjunkturinstitutet för dess allmänna analyser. De allmänna utredningsuppgifterna borde därför förläggas till konjunkturinstitutet, vilket skulle innebära att detta vid sina strukturundersökningar och i sin allmänna analys av pris-, kostnads- och vinstutveckling toge särskild hänsyn till verkningarna av den begränsade konkurrensen. Däremot lämpar sig institutet med hänsyn till sin organisation och sina arbetsuppgifter i övrigt icke för inventering och registrering av kartellavtal och andra liknande överenskommelser. Detta skulle emellertid kunna anförtros åt en särskild avdelning inom kommerskollegium, direkt underställd kollegii chef, vilken avdelning skulle arbeta i nära kontakt med konjunkturinstitutet. Denna avdelning skulle lämpligen även kunna utföra bearbetning av det inkommande materialet samt verkställa specialundersökningar i de fall sådana anses behövliga, dock med möjlighet för Konungen att i särskilda fall lämna utredningsuppdraget till annan statlig myndighet på sätt som kommissionen ovan föreslagit. I den händelse särskild expertis är erforderlig för viss undersökning, bör avdel-

ningen äga rätt att inkalla sakkunniga för detta ändamål. Om kontrollarbetet skall bli effektivt, får denna avdelning icke betraktas såsom enbart ett passivt registreringsorgan eller en statistisk avdelning. Med den form för registrering, som ovan föreslagits, måste avdelningen i hög grad vara ett initiativtagande organ med förmåga att följa utvecklingen på olika områden av näringslivet. Det kommer att vila ett stort ansvar på ledningen för denna avdelning, när det gäller att förverkliga lagstiftningens intentioner.

VI. Speciell lagstiftning rörande olämpliga konkurrensmetoder.

Näringsorganisationssakkunniga togo i sitt betänkande även upp frågan om allmänna lagbestämmelser riktade mot missbruk i fråga om konkurrensmetoder och prispolitik. Man övervägde sålunda, huruvida lagen om illojal konkurrens skulle kunna kompletteras med en allmän bestämmelse om att alla affärsföretags konkurrens- och prispolitik skulle vara rimlig eller att densamma ej finge strida mot allmänintresset. De sakkunniga kommo emellertid till den slutsatsen, att en lagstiftning av denna stora räckvidd och obestämda innebörd skulle strida mot svenska traditioner. Däremot kunde frågan om speciell lagstiftning, riktad mot vissa specificerade konkurrensmetoder, vara värd att något mera ingående diskuteras.

De typer av missbruk, som enligt de sakkunniga närmast kunde komma i fråga, voro huvudsakligen sådana som hörde samman med exklusivavtal och prisdifferentiering samt sådana stridsåtgärder som bojkott. De sakkunniga redogjorde dessutom för nyetableringskontrollen inom det svenska näringslivet. Här nedan följer en kort sammanfattning för de av de sakkunniga lämnade uppgifterna i dessa hänseenden och för deras synpunkter på dessa problem.

Inom en del industrigrenar söka företagen genom samverkan reglera uppkomsten av nya företag. En bedömning härav måste ställa sig helt olika beroende på om företagen därjämte bedriva en gemensam prispolitik eller om annat samarbete dem emellan icke förekommer. I det följande behandlas några typfall av här ifrågakommande regleringsmetoder inom industrin.

»A. Reglering av tillströmningen utan att annat konkurrensreglerande samarbete förekommer mellan företagen inom branschen.

a. Inom branscher, som fordra stora kapitalinvesteringar, torde en nyetableringskontroll vara sällsynt. I viss utsträckning torde bankernas obenägenhet att ge krediter till nya företag verka i sådan riktning. Bankerna göra givetvis i de olika fallen en undersökning av förhållandena inom ifrågavarande industrigren.

En nyetableringsreglering under dessa förhållanden kan vara ägnad att hindra uppkomsten av alltför stor produktionskapacitet. En sådan uppkommer nämligen lätt, speciellt under högkonjunkturer, då flera företag konkurrera med varandra och icke ha tillräcklig kännedom om varandras planer eller möjlighet att överblicka vare sig anläggningsverksamheten eller varubehovet.

b. Inom branscher, som icke äro särskilt kapitalkrävande, kan tillströmningen av personer, som önska starta nya företag och som kanske ej besitta erforderlig kompetens, föranleda uppkomsten av svårigheter. Detta blir särskilt fallet, om

företagens startande ytterligare underlättas, genom att behövlig utrustning samt råvaror kunna erhållas mot lång kredit från leverantörerna. I den mån företagen efter kort tid måste upphöra, lida leverantörerna förluster och konkurrenterna besväras av de utförsäljningar, som göras. Svårigheter av dessa slag äro kända inom handeln... Hantverk och en del grenar av småindustrin torde ha samma svårigheter att brottas med...

B. Reglering av tillströmningen då annan konkurrensreglerande samverkan föreligger mellan företagen inom branschen.

Den prispolitik m. m., som företag kunna etablera i samverkan, är alltid begränsad bland annat av risken, att ny konkurrens skall uppkomma. Samverkan är därför ofta förenad med åtgärder mot sådan konkurrens. Detta gäller såväl branscher, vilka kräva stora kapitalanläggningar, som branscher, inom vilka detta icke är fallet. För de senare är en begränsning av tillströmningen nära nog nödvändig, för att nämnvärd effekt på prisbildningen skall kunna utövas av en kartellsammanslutning.

Nyetableringsregleringarna kunna i en del fall vara förenade med vissa fördelar ur allmänna synpunkter, åtminstone i den mån de ovannämnda med tillströmningen förbundna svårigheterna minskas. Däremot får emellertid ställas olägenheten av att åtgärderna kunna bereda hinder för dugande företagare att komma fram. I den mån de begagnas som stöd för andra konkurrensbegränsningar kunna sådana ogynnsamma verkningar skärpas, som sammanhånga med att utrymmet för sammanslutningarnas prispolitik ökas.» (Sid. 202 ff., näringsorganisationssakkunnigas betänkande.)

De sakkunniga lämnade även en redogörelse för olika typer av nyetableringsavtal inom detaljhandeln, ur vilken framgår att på detta område nyetableringskontrollen är mera utbredd än inom industrin. Den tar där i regel formen av avtal mellan detaljhandelsföreningarna och motsvarande leverantörsföreningar. I vissa fall är nyetableringsregleringen förenad med organisationstvång eller också tar den formen av exklusivavtal mellan handlande och fabrikanter.

Under kriget har nyetableringskontrollen skärpts ytterligare. Inom detaljhandeln ha vissa avtal blivit strängare, i så måtto att de utvidgats gälla icke endast nyetableringar utan även förflyttning i syfte att erhålla ny kundkrets. Nya grossistsammanslutningar och tillväxten av de äldre ha även bidragit till antingen tillkomsten av avtal i nya branscher eller till större effektivitet för de äldre avtalen. I grosshandeln, som tidigare icke haft någon kontroll över nyetableringarna, har ett första avtal av detta slag gällande »grossistnominering» slutits, vilket berör livsmedels- och kemisk-tekniska branscher. De faktiska hindren för nyetableringar ha dock under kriget varit ett resultat i högre grad av varuknappheten och särskilt de av försörjningsmyndigheterna tillämpade tilldelningsgrunderna än av den egentliga nyetableringskontrollen. Detta framgår bl. a. av att antalet ansökningar om nyetablering starkt reducerades under de första krigsåren (se bilaga 2). Med ökningen i varutillgången under 1943 och 1944 har en stegring av antalet nyetableringsärenden t. o. m. utöver 1939 års nivå dock ägt rum.

Grunderna för en bedömning av nyetableringsärendena äro väsentligen av två slag. För det första gäller det att undersöka den sökandes allmänna kompetens och hans ekonomiska förutsättningar samt butikens beskaffenhet.

Näringsorganisationssakkunniga ansågo att för kompetensprövningen relativt objektiva normer kunde uppställas och att därför mot en varsam reglering på denna grundval ingen invändning syntes kunna resas ur allmänna synpunkter. Den andra grunden för bedömningen gäller behovet av nya företagare. En sådan prövning lämnar större rum för godtycke och de sakkunniga uttalade, att de för sin del ansågo det vara ur allmänna synpunkter önskvärt att behovsprincipen, om den över huvud komme till användning, tillämpades med största försiktighet.

I den mån organisationerna använde sig av exklusivavtal eller organisationstväng, så skärptes enligt de sakkunnigas uppfattning de olägenheter som kontrollen i och för sig kunde medföra. Dock syntes avtal av denna art ha en tendens att ej bli varaktiga.

Kommissionen övergår härefter till att diskutera frågan om lagstiftningsåtgärder mot ovan anförda konkurrensmetoder och vill till en början erinra om hur denna fråga behandlats i norsk och dansk lagstiftning.

Den norska lagen innehåller i 19 § ett förbud för sammanslutning att pålägga sina medlemmar vite i form av böter eller av annat slag för överträdelse av konkurrensreglerande bestämmelser som sammanslutningen fastställt, »dersom bestemmelsen er urimelig eller det ville stride mot almene hensyn å oprettholde den ved tvangsmidler». Utöver detta allmänna lagförbud innehåller lagen förbud mot bojkott, »såfremt den kan antas å ville skade almene interesser eller virke urimelig eller overfor den boikottede må anses utilbørlig», och även mot exklusivavtal, »når avtalen antas å ville skade almene interesser eller å virke utilbørlig overfor utenforstående». Vidare är det förbjudet att differentiera priser och andra försäljningsvillkor mellan olika kunder och olika distrikt, »når rådet finner at konkurransen derved kan utilbørlig innskrenkes eller vanskeliggjøres, og at forskjellen ikke har sin grunn i transportomkostninger eller i hensynet til forsvarlig forretningsførsel forøvrig».

Den danska lagen innehåller endast en allmän bestämmelse om förbud mot sådana avtal och bestämmelser, som kan medföra »samfundsmæssigt urimelige Indskrænkninger i den fri Erhvervsudøvelse». Man har räknat med att man genom lagens tillämpning skulle få fram en begränsning av bestämmelsens reala innehåll utan att på förhand taga ställning till de förhållanden som kunna tänkas förekomma.

Kommissionen ansluter sig helt till näringsorganisationssakkunnigas uppfattning i fråga om generell lagstiftning rörande olämpliga konkurrensmetoder. Samma invändningar kunna göras mot en dylik lagstiftning som dem vilka tidigare rests av kommissionen, när det gällde oskäligen priser. En dylik generell lagstiftning skulle enligt kommissionens uppfattning vara av föga värde.

Näringsorganisationssakkunniga ställde sig emellertid icke främmande för tanken på en speciallagstiftning, som skulle innebära förbud mot vissa konkurrensmetoder, t. ex. vissa slag av bojkott, exklusivavtal och prisdifferentiering. Därjämte kunde stadgas skyldighet att lämna meddelande om anbuds-

överenskommelser och rätt för företag att påkalla statlig medling för reglering av kartellspörsmål etc. Som påföljd kunde stadgas rätt för domstolen att upphäva kartellavtalet, ålägga kartellen att intaga utomstående, förbjuda vissa metoder samt fastställa böter. Sådana bestämmelser skulle kunna infogas i lagstiftningen om illojal konkurrens. Hela frågan borde enligt de sakkunniga göras till föremål för särskild utredning, varvid dessa speciellt fäste uppmärksamheten vid det förhållandet, att företag eller sammanlutning, vilken kontrollerade hela tillgången inom landet av viss råvara eller av ett halvfabrikat, vägrade att försälja dessa produkter till viss producent eller uppställde som villkor för leverans, att denne skulle tillhöra viss sammanlutning eller skulle hålla vissa priser eller i övrigt skulle följa vissa riktlinjer i sin försäljningspolitik.

Kommissionen anser i likhet med näringsorganisationssakkunniga, att detta problemkomplex är värt att uppmärksammas. Starka skäl föreligga för en utredning om lagstiftning mot ovan påtalade missbruk. Näringsorganisationssakkunnigas förslag att i lagen om illojal konkurrens även intaga bestämmelser om rätt för företag att påkalla statlig medling för reglering av kartellspörsmål och om rätt för domstol att vidtaga vissa åtgärder mot karteller torde dock få helt förfalla, om kommissionens ovan framlagda förslag om övervakning av konkurrensbegränsande företeelser godtages. Vad nyetableringskontrollen i sig själv beträffar, anser kommissionen att statligt ingripande icke bör ske annat än i den mån de metoder som användas ingå bland här diskuterade missbruk. Den konkurrensbegränsning, som nyetableringskontrollen tenderar att skapa, bör dock uppmärksammas. Nyetableringsavtalen äro givetvis att jämföra med övriga avtal av konkurrensbegränsande natur och falla därför under den föreslagna lagen om övervakning av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet.

Publicitet kring här diskuterade konkurrensmetoder kan vara av betydelse för att förhindra alltför framträdande missbruk, och det av kommissionen föreslagna organet bör därför med uppmärksamhet följa utvecklingen. Kommissionen är likväl övertygad om, att offentlighet kring sammanslutningarnas och företagens politik i detta avseende icke är en tillräcklig åtgärd. Kommissionen vill därför föreslå, att frågan om en lagstiftning i det av de sakkunniga föreslagna syftet snarast göres till föremål för utredning inom justitiedepartementet. Så som kommissionen utformat sitt förslag till övervakning av den ofullständiga konkurrensen, är detta oberoende av att denna speciella fråga hänskjutes till särskild utredning.

VII. Konkurrenshämmande åtgärder under kriget.

Kommissionen har upptagit till behandling vissa åtgärder, som vidtagits under kriget i samband med de olika krisregleringarna. I enlighet med de uttalanden kommissionen gjort i andra sammanhang är det kommissionens uppfattning, att kristidens regleringar böra avskaffas så snart detta är möjligt med hänsyn till förbindelserna med utlandet samt tillgången på varor

och arbetskraft. Kommissionen inser dock, att det kommer att dröja viss tid, innan normala förhållanden inträda i detta avseende, och att avvecklingen av krisregleringarna därför kommer att ske successivt under en övergångsperiod. Under sådana förhållanden uppstår frågan, huruvida och i vad mån vissa åtgärder, som varit nödvändiga men som haft konkurrenshämmande verkningar, skulle kunna avvecklas eller åtminstone revideras i syfte att öka konkurrensen i takt med den stigande tillgången på varor och arbetskraft. De förhållanden som kommissionen ansett ur denna synpunkt vara särskilt värda att uppmärksammas äro metoderna för fördelningen av handels- och förbrukningsreglerade varor, tvångskartelleringen och importföreningarnas verksamhet.

Fördelningen av handels- och förbrukningsreglerade varor.

I skrivelse av den 15 augusti 1942 hemställde priskontrollnämnden, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om sådana ändringar i dåvarande grunder för fördelningen av råvaror till industrin och importvaror till handeln, att därigenom möjliggjordes större rörlighet och ökad konkurrens inom näringslivet. En tilldelning efter fasta grunder medförde nämligen olägenheter ur prispolitisk synpunkt, särskilt om kvoteringen grundades på avsättningsförhållanden, som låge flera år tillbaka i tiden. Företagen finge icke intresse av och ej heller möjlighet att genom lägre priser och bättre kvaliteter konkurrera om avsättningen, enär de därigenom ej kunde få sin varutilldelning ökad. Monopolsträvanden och kartellbildningar kunde också främjas genom en dylik tilldelningsmetod.

Denna hemställan föranledde ej någon annan åtgärd än att Kungl. Maj:t anbefalldes respektive kommissioner att, envar inom sitt förvaltningsområde, eftersträva att främja rörlighet och konkurrens inom näringslivet samt att i övrigt med ändamålsenliga åtgärder i görligaste mån tillgodose detta syfte.

I skrivelse av den 22 augusti 1944, vilken föranledde Kungl. Maj:ts proposition (nr 17) till årets riksdag med förslag om lag om fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1942, har priskontrollnämnden ånyo, under framhållande av olägenheterna med den fasta kvoteringen, anfört liknande synpunkter på kvoteringsbestämmelserna.

Nämnden anförde sålunda, att i samma mån som man genom fri import lyckades uppnå en tillräckligt riklig varutillgång och regleringarna i fråga om produktion och förbrukning därför kunde avskaffas, borde även behovet av prisreglerande åtgärder bortfalla, såvida icke strävan från företags och sammanslutningars sida att hålla uppe priserna på en artificiell nivå påkallade ingripanden. Men redan på ett tidigare stadium borde en viss prisreglerande effekt kunna uppnås därigenom, att förekommande regleringsåtgärder på varumarknaden mjukades upp i konkurrensskapande syfte. Ju längre bort man kom från de år närmast före krigsutbrottet, som i allmänhet lagts till grund för den ursprungliga kvoteringen, desto starkare framträdde olägenheterna av regleringsanordningarnas stelheter, olägenheter, som endast delvis kunde mötas av under hand skeende justeringar av tilldelningsgrunderna. Regleringarna sades även i viss mån verka som en spärr mot ny

företagsamhet på ett sätt, som i längden icke vore till gagn för en sund utveckling inom näringslivet.

I anslutning till priskontrollnämndens anförande på denna punkt ha vissa uttalanden gjorts i remissyttrandena.

Statens industrikommission erinrade om tidigare utlåtande över priskontrollnämndens den 15 augusti 1942 gjorda framställning rörande fördelningen av handelsreglerade varor, i vilket kommissionen framhöll, att principiellt en rörligare tilldelning i enlighet med nämndens intentioner borde eftersträvas, men att av praktiska skäl en sådan tilldelning icke alltid vore möjlig, varför någon generell övergång till en mera rörlig råvarutilldelning inom kommissionens varuområde icke syntes möjlig. Denna ståndpunkt hade kommissionen vidhållit. Kommissionen underströk riktigheten av nämndens uttalande att ett system med råvarutilldelning efter fasta kvoter i viss mån verkade såsom spärr mot ny företagsamhet, men framhöll samtidigt att det under ett krisläge med utpräglad brist på råvaror kunde vara nödvändigt eller i varje fall önskvärt, att åtminstone en viss spärrmöjlighet förefunnnes. Skäl härtill vore exempelvis att mycket knappa råvaror icke i onödan borde riskeras, vilket bleve fallet, därest tilldelning skulle behöva ske till nya företag, om vilkas erfarenhet i branschen och övriga kvalifikationer för tillverkningen erforderlig kännedom saknades. Vidare gällde, vad handeln med färdiga produkter beträffade, att det i försörjningens intresse knappast kunde vara önskvärt, att sådana varor, på vilka tillgången vore ringa, skulle utspridas jämväl på nya företag. Härigenom skulle nämligen den totala kvantiteten av det för omsättningen erforderliga bottenlagret ökas.

Kooperativa förbundet framhöll i sitt yttrande att krigstidens bristhushållning otvivelaktigt mäktigt bidragit till att skapa nya och förstärka tidigare existerande betingelser för en kartellbunden prissättning. Beträffande råvarukvoteringen borde statsmakterna i syfte att skapa betingelser för en prissänkande konkurrens på ifrågavarande områden, med utgångspunkt från priskontrollnämndens uttalande ge direktiv till nämnden och berörda försörjningskommissioner av i huvudsak följande innebörd:

1) så länge råvaruknapphet rådde, borde tillses, att företag, som både hade vilja och förmåga att hålla lägre priser, tillerkändes en rikligare råvarutilldelning;

2) så snart råvaruknappheten övervunnits, borde råvaruregleringarna utan dröjsmål avskaffas.

Enligt förbundet borde samma politik användas även i fråga om den kvotering av vissa knappa importvaror, som verkstälts av en del av de under kriget tillkomna importföreningarna.

Landsorganisationen underströk slutligen i sitt yttrande, att den hittills tillämpade kvoteringen otvivelaktigt utgjorde ett hinder för en aktiv prissänkingspolitik. Landsorganisationen förordade därför, att möjligheterna till koncentration av produktion och handel till de bäst och billigast arbetande företagen måtte tillvaratagas i ökad utsträckning, om också under iakttagande av viss försiktighet, då det därvid kunde bli fråga om att utlösa socialt och ekonomiskt olämpliga omställningsprocesser på arbetsmarknaden.

I departementschefens yttrande till protokollet gjordes på denna punkt följande uttalande.

Enligt departementschefens uppfattning borde genom uppmjukning av reglerna för kvotering av råvaror m. m. värdefulla resultat kunna vinnas, vilket vore ägnat att aktivisera den konkurrens företagen emellan som till stor del uteblivit under krigsförhållandena. Det borde dock beaktas, att, såsom industrikommissionen anförde, en uppmjukning av tilldelningsreglerna jämväl kunde medföra vissa nackdelar särskilt i den mån det gällde knappa råvaror eller tilldelning till nyetablerade företag. Därest prispolitiska fördelar kunde ernås genom ökad tilldelning till vissa, mera rationellt arbetande företag, torde enligt departementschefens mening pris-

kontrollnämnden böra fästa vederbörande försörjningskommissioners uppmärksamhet på saken.

I *bilaga 3 med PM angående fördelning av handels- och förbrukningsreglerade varor* har redogörelse lämnats för de för fördelningen tillämpade grunderna. Av denna framgår att principerna för tilldelningen till olika industriella företag av reglerade varor för civila behov i stort sett kunna sammanfattas i följande grupper:

1. Råvarutilldelningen fastställs efter prövning i varje enskilt fall av den färdiga produktens betydelse för folkhushållet.

2. Tilldelningen av ett stort antal ransonerade varor sammankopplas med den aktuella omsättningen, sådan denna framgår av antalet redovisade kuponger.

3. Tilldelningen är proportionell mot förbrukningen eller omsättningen under någon tidigare period, vanligen ett eller flera förkrigsår.

Den tredje metoden med en fast kvotering i förhållande till en viss tidigare period synes ha varit den mest allmänt förekommande metoden, särskilt inom industrin. Vad livsmedelsindustrin beträffar synes dock den vanligaste tilldelningsgrunden ha varit prövning från fall till fall av produktens betydelse för folkhushållet, när det gällt oransonerade färdigprodukter, samt tilldelning på grundval av kuponger eller andra inköpsbevis till företag, som tillverka ransonerade produkter.

Ett studium av den i bilagan gjorda förteckningen över de för olika varor av industrikommissionen tillämpade fördelningsgrunderna ger vid handen, att i fråga om industriråvaror man endast i två fall, bleckemballage för konservfabriker och bleckplåt för tillverkning av konservburkar, övergått från fast kvotering till mera rörlig tilldelning, i detta fall behovsprövning, respektive tilldelning efter redovisade licenser.

I fråga om importen av färdigprodukter har man i ett flertal fall, där fast kvotering tidigare tillämpats, övergått till ett system med mera rörlig tilldelning. Inom övrig grosshandel samt i detaljhandeln förekommer praktiskt taget icke någon fast kvotering (annat än för färsk fisk och saltad sill). En modifierad form av fast kvotering föreligger inom lagerhandeln med koks.

Som synes av ovanstående kortfattade översikt av fördelningsprinciperna, tillämpas systemet med fast kvotering huvudsakligen på det industriella området. Frågan om en övergång till rörligare tilldelningsgrunder i syfte att under en period av växande varutillgång åstadkomma en pristryckande konkurrens blir därför huvudsakligen ett industriellt problem. Man får dock icke bortse ifrån att, även om andra fördelningsgrunder i större utsträckning tillämpats inom handeln, i många fall nya företag dock ha blivit utestängda från tilldelning.

Det framgår av de remissyttranden från år 1942, som refereras i ovan åberopade bilaga, att man vid dåvarande tidpunkt hyste betänkligheter mot att uppmjuka kvoteringsreglerna med hänsyn till risken för uppkomsten av nya företag. Nyetableringar borde i så fall få kontrolleras. Vidare framhölls dels, att ändrade fördelningsprinciper icke skulle framkalla någon ökad konkur-

rens på grund av samarbetet mellan företagen och dels att konkurrens vore möjlig redan inom ramen för dåvarande kvotregleringar. Liknande synpunkter ha framförts under de diskussioner, som kommissionens delegation för monopolfrågor fört med representanter för industrin och industrikommissionen. Under dessa diskussioner har även framhållits, att lössläppandet av en aktivare konkurrens under nuvarande förhållanden skulle, exempelvis inom textilindustrin, leda till en icke önskvärd konkurrens om arbetskraft. Denna omständighet synes i vissa fall ha varit avgörande för industrikommissionens ställning till frågan. I andra fall har kommissionen på grund av råvaruknappheten icke vågat tilldela nya företag råvaror. Som exempel härpå kan nämnas skoindustrin. Man har dock försökt komma ifrån systemet på olika sätt, men som framgår av vad ovan sagts har kvoteringsregel utbytts mot annan regel endast i ett par fall. Dock har i andra fall en viss uppmjukning skett, genom att man förskjutit basperioden framåt i tiden.

Vid en analys av verkningarna av den fasta kvoteringen, gälla de relevanta frågeställningarna den fasta kvoteringens verkningar på konkurrensen mellan de existerande företagen och dess verkan på nyetableringarna.

Tilldelning med fast kvotering, som utgår från att produktionen nu skall fördelas mellan företagen på samma sätt som för sex till nio år sedan,¹ förutsätter att effektiviteten i företagen icke alls förändrats eller att den förändrats i samma proportion för samtliga företag. Detta är en verklighetsfrämmande förutsättning. Under en så lång tid måste förändringar ha skett i effektivitetshänseende de olika företagen emellan och det finnes ingen anledning förutsätta, att dessa förändringar skola ha varit likformiga. Vetskapen om att marknaden har haft obegränsad förmåga att absorbera en industris produkter och att det därför icke funnits någon anledning att i konkurrensbefrämjande syfte sänka priset, kan ha verkat olika på olika företagare. I en del fall torde intresset för effektivisering av produktionen ha minskats, i andra fall torde detta intresse förblivit oberört. Då priserna varit kontrollerade, kan man även räkna med att vissa företagare genom ökad effektivisering försökt bibehålla sin tidigare vinstmarginal. Knapphetsläget är sålunda en ny faktor som tillkommit utöver de faktorer, vilka normalt åstadkomma förskjutningar mellan företagen i effektivitetshänseende. Vid en fri marknad skulle dylika förskjutningar ha tagit sig uttryck i prissänkningar, vilket nu ej alltid varit fallet. Konkurrensläget har sålunda förändrats utan att detta påverkat avsättning och pris.

Så länge sådan knapphet på råvaror och arbetskraft är rådande, att varje företagare vet, att han kan få avsättning för sina produkter till det reglerade priset, torde det föreligga små möjligheter att öka konkurrensen genom sänkning av priset. Detta skulle i och för sig icke hindra att större tilldelning lämnades de mest effektiva företagen under förutsättning, att de sänkte sina priser. En åtgärd i denna riktning är den av priskontrollnämnden föreslagna och numera genomförda justeringen för tilldelning av bottenläder till skoindustrin, varigenom 5 % av bottenlädret reserveras för en rörlig tilldelning till sådana

¹ Basperioden växlar i regel från år 1936 fram t. o. m. 1939.

företag, som äro villiga att utöka sin produktion av de billigare skorna, de s. k. P-skorna.

Så länge arbetsmarknaden företer en så utpräglad brist på arbetskraft som för närvarande är fallet på de områden som äro mest berörda av de fasta kvoteringsreglerna, exempelvis textilindustrin, skulle en mera betydande överflyttning av produktionen från en grupp företag till en annan grupp dock kunna leda till en konkurrens om arbetskraft, vilket enligt försörjningsmyndigheternas uppfattning icke anses önskvärt.

Det synes kommissionen angeläget att, när arbetskraft blir tillgänglig och råvarutillgången ökas, denna ökning i första hand kommer de effektivaste företagen till del, d. v. s. dem som äro villiga att sänka sina priser. Härigenom skulle sundare konkurrensförhållanden uppstå och den prissänkning, som svarar mot den ökade varutillgången, skulle snabbare slå igenom näringslivet.

Det är vidare nödvändigt att den nyetableringsspärr, som på vissa områden upprättats genom tilldelningsgrunderna för råvaror och färdigfabrikat, snart upphäves.

Kommissionen har genom detta yttrande velat understryka betydelsen av smidigare fördelningsprinciper i enlighet med de riktlinjer, som uppdragits i tidigare refererade uttalanden i anslutning till Kungl. Maj:ts proposition nr 17 vid årets riksdag.

Marknadsorganisering med stöd av prisregleringslagen.

Som framgår av *bilaga 4* ger prisregleringslagen möjlighet till tre olika slag av åtgärder för marknadsorganisering, nämligen tvångskartellering, nyetableringsspärr samt auktorisation. Endast den förstnämnda har använts och detta blott i ett fåtal fall. Som tidigare nämnts har en faktisk nyetableringsspärr dock införts på vissa områden på indirekta vägar, exempelvis genom principerna för råvarutilldelning eller fördelning av importerade varor.

De bestämmelser i prisregleringslagen som röra den s. k. »tvångskartelleringen» innebära icke ett organisationstvång. I 1939 års lag stadgades sålunda, att om föreskrift meddelades, att rätt att yrkesmässigt köpa och sälja viss förnödenhet skulle tillkomma endast den, som vore medlem av viss sammanslutning, skulle samma rätt medgivas jämväl den, som förband sig att ställa sig till efterrättelse de villkor, som i anledning av lagen uppställts för medlem av sammanslutningen beträffande rätten att köpa och sälja förnödenheter. I 1941 års lag modifierades denna bestämmelse att gälla, »där ej särskilda förhållanden till annat föranledde». I 1942 års lag gavs en mera generell befogenhet att föreskriva begränsning av rätten att köpa eller sälja viss förnödenhet eller såsom företagare åt annan utföra viss tjänst, vilken sträckte sig utöver den tidigare medgivna rätten att föreskriva tvångskartellering. År 1943 utsträcktes tvångskartelleringsparagrafen att omfatta alla tjänster.

Av ovanstående redogörelse framgår att 5 § prisregleringslagen icke innebär ett organisationstvång, varför beteckningen tvångskartellering kan synas oegentlig.

Denna paragraf har tillämpats endast i fyra fall, nämligen med avseende på handeln med ved, handeln med färger, droger och kemikalier, bilreparationsarbeten samt handeln med importerade textilvaror. I bilagan lämnas en detaljerad redogörelse för dessa fyra fall, av vilken framgår att avtalet med Sveriges Skogsägareföreningars Riksförbund angående handeln med ved upphörde att gälla fr. o. m. den 1 juli 1942, då i stället ett auktorisationsförfarande i samband med handelsregleringen infördes, och att för närvarande paragrafen sålunda tillämpas på endast tre områden.

Möjligheten till tvångskartellering har sålunda utnyttjats i mycket begränsad utsträckning och endast då särskilda marknadsförhållanden varit rådande, vilka gjort det vanskligt att fastställa normalpriser eller kontrollera prisstoppbestämmelsernas efterlevnad. Vidare har man velat förebygga uppkomsten av kedjehandel. Trots att organisationstvång icke förelegat, ha tvångskartelleringar dock kunnat verka organisationsbefrämjande genom att stärka vederbörande organisations ställning inom branschen. Av uppgifter rörande medlemsantalet före ingåendet av respektive avtal och i slutet av år 1944 framgår, att särskilt vissa föreningar kunnat inregistrera en betydande medlemsökning. Denna ökning kan vara ett uttryck för en naturlig expansion, men kan också bero på den i viss mån auktoriserade ställning föreningarna erhållit genom lagens tillämpning i dessa fall. Materialet tillåter icke någon slutsats vare sig i den ena eller andra riktningen.

Vidare kan framhållas att rätten att underskrida de fastställda priserna i konkurrensyfte föreligger under alla förhållanden. I motsats till sedvanliga kartellöverenskommelser ha ifrågavarande avtal, i den mån de gällt en reglering av priser, icke bundit priserna annat än genom att sätta en övre gräns. I verkligheten ha de fastställda priserna dock kommit att uppfattas som fixa priser i likhet med vad som skett på andra priskontrollerade områden.

I 1945 års prisregleringslag kvarstår 5 §. Som motiv härför framhölls i priskontrollnämndens skrivelse med förslag till ny lag, att denna paragraf skulle kunna användas för åstadkommande av avtal med företagarna inom viss bransch rörande en efter vissa normer företagen prissänkning. Den skulle sålunda användas som ett medel i prissänkingspolitiken. Nämnden ansåg dock att den endast skulle tillämpas i undantagsfall, enär det icke vore lämpligt att skapa nya »kartellavtal» under en period, då konkurrensen mellan företagarna på allt sätt skulle främjas. Mot nämndens uttalande anfördes reservation av en medlem till förmån för ett slopande av paragrafen.

Kommissionen vill här erinra om sitt yttrande den 26 september 1944 över detta förslag om bibehållande av 5 §, vari kommissionen under anslutning till priskontrollnämndens allmänna uttalanden anförde följande:

»Beträffande 5 § i förslaget till ny prisregleringslag önskar kommissionen understryka de av priskontrollnämnden gjorda allmänna uttalandena. Därest 5 § under övergångstiden efter kriget befinnes vara nödvändig att tillämpa i sådana undantagsfall, då den fria konkurrensen icke är effektiv eller prisreglering med andra metoder icke är möjlig för att förhindra oskälig prisbildning, bör detta icke tagas till intäkt för att använda ifrågavarande

bestämmelser för en aktiv prissänkingspolitik. Kommissionen anser nämligen, att en tillämpning av 5 § under de förhållanden, som kunna väntas råda under efterkrigstiden, i regel kommer att kunna verka uppehållande på priserna.»

Förutom de anförda fallen av tvångskartellering med stöd av prisregleringslagens bestämmelser ha under krigstidens hushållning förekommit åtskilliga fall där auktorisation eller organisationstvång införts med stöd av bestämmelser, som anslutit till handelsregleringar o. dyl. Som regel ha nämligen försörjningskommissionerna, då handelsreglering av en vara införts, bemyndigats utfärda föreskrifter för användningen av och handeln med varan i fråga.

Planeringskommissionen förutsätter, att i de fall där auktorisation eller tvångsorganisering införts i sådant sammanhang, dessa inskränkningar i konkurrensen bortfalla samtidigt med övriga regleringsföreskrifter, allteftersom försörjningsläget förbättras.

Importföreningarnas verksamhet.

Med ledning av erfarenheterna under förra kriget har sedan 1939 ett betydande antal halvofficiella importföreningar bildats (se *bilaga 5*), vilka skulle biträda de statliga krisorganen vid handläggningen av importfrågor. Deras uppgift har även varit att verkställa import och att fördela importerade varor bland sina medlemmar. Ungefär hälften av de till ett 50-tal uppgående föreningarna ha själva importerat varor, medan återstoden begränsat sig till att fördela varorna. Den centralisering av importen, särskilt från transoceaniska länder, som härigenom åstadkommits vid sidan av den import som skett genom statens reservförrådsnämnd, har ansetts vara till fördel för landet, bl. a. genom att en prisfördyrande konkurrens på inköpsmarknaderna förhindrats, och har även tillgodosett ett önskemål från de amerikanska licensmyndigheternas sida. Dock har det framhållits, bl. a. av handelskommissionen, att på grund av de skiftande förhållandena inom olika branscher det borde bedömas från fall till fall, huruvida centralisering av inköpen verkligen vore önskvärd, och att endast där övertygande skäl talade härför, borde dylik centralisering ske. Fördelarna med enskild handel ansågs i många fall vara så stora, att man borde så långt möjligt bibehålla densamma. Man har med olika medel även strävat efter att behålla importagentorganisationen intakt.

I nära samband med importföreningarna ha inom vissa branscher bildats halvstatliga eller privata clearingkassor för prisutjämning. I andra branscher äro kassorna rent statliga.

Där importförbud under kriget förelegat och införsel sålunda endast fått äga rum efter särskilt tillstånd, har ofta en begränsning av konkurrensen åstadkommits genom att företag, som tidigare bedrivit import av viss vara, givits företräde vid tillståndsgivningen. Detta gäller bland annat då import-

föreningar under myndigheternas överinseende bemyndigats handhava licensgivningen. Genom de villkor, som gällt för inträde, ha firmor, som övergått från en bransch till en annan eller som helt nyetablerats, kunnat hållas utanför importhandeln. I viss utsträckning har handelskommissionen och försörjningskommissionerna sökt bereda dessa firmor möjligheter till inköp, men i stort sett torde en effektiv nyetableringsspärri ha upprättats. Som all nyetableringskontroll har denna haft vissa fördelar genom att förhindra uppkomsten under kriget av spekulativa företag på svag finansiell grund. Det är dock av vikt att, när varutillgången ökar, denna spärr upphäves, så att strukturen inom importhandeln på grund av frånvaron av konkurrens icke blir alltför stel.

Även om det uttalats förväntningar om importföreningarnas upplösning, så snart tillgången på importvaror blir rikligare, kan man dock räkna med en viss sannolikhet för att den organiserade samverkan, som företagen tvingats till under krigets exceptionella förhållanden, kan leda till ett fortsatt samarbete för andra ändamål efter kriget. Kommissionen vill därför understryka önskvärdheten av att det föreslagna utredningsorganet följer importföreningarnas verksamhet i syfte att kontrollera, i vilken mån de utvecklas till organ för prisöverenskommelser, kvoteringar m. m. Deras ställning som kontrollanter av nyetableringar bör även uppmärksammas av den sakkunnigutredning, som enligt kommissionens förslag skulle taga upp berörda frågor. Clearingkassorna, som varit ett led i priskontrollen, torde automatiskt komma att försvinna, så snart det ej längre finnes något behov av dem för prisutjämnings syften.

VIII. Specialmotivering till kommissionens förslag till lag om övervakning av monopolistiska företeeser inom näringslivet.

Med ledning av den principdiskussion, som kommissionen i den föregående framställningen fört rörande den samhälleliga övervakningen av konkurrensbegränsande företeeser inom näringslivet har inom kommissionen utarbetats förslag till *lag om övervakning av konkurrensbegränsande företeeser inom näringslivet*. Detta förslag bifogas betänkandet såsom *bilaga 1*.

I fråga om dessa nya lagbestämmelser synas vissa kommentarer erforderliga.

2 § i lagförslaget har formulerats i nära överensstämmelse med nu gällande prisregleringslag; dock har givetvis endast rent yrkesmässig verksamhet ansetts böra omfattas av den nu ifrågasatta nya lagstiftningen.

Genom den i 3 § upptagna bestämmelsen har kommissionen velat direkt i lagtexten anvisa de två vägar, vilka kunna anlitas av undersökningsmyndigheten vid infordrande av uppgifter rörande innehållet i överenskommelser av konkurrensbegränsande natur. Myndigheten har sålunda möjlighet att avkräva yrkesutövaren uppgifter rörande överenskommelser, som antingen före-

ligga vid viss bestämd tidpunkt eller som träffas eller äro gällande under närmare angiven tidsperiod, exempelvis ett år.

I 5 § har upptagits bestämmelsen om kartellregister. I detta register skall införas det huvudsakliga innehållet i överenskommelsen vare sig denna är skriftlig eller helt eller delvis endast muntlig.

I 7 § har behandlats de fall, då specialundersökningar kunna komma i fråga. Såsom framgår av den allmänna motiveringen är den krets av yrkesutövare och sammanslutningar, som kan göras till föremål för specialundersökningar, mera omfattande än den som avses med stadgandet i 2 §. I lagtexten har icke föreskrivits annan inskränkning i undersökningsmyndighetens befogenhet att verkställa specialundersökning än att särskilda skäl därtill skola anses föreligga. Vid tolkningen av detta uttryck bör självfallet beaktas vad i den föregående framställningen anförts rörande ändamålet med specialundersökningarna och de förutsättningar, under vilka sådana undersökningar böra igångsättas.

Bestämmelser rörande de till undersökningsmyndigheten inkomna handlingarnas och uppgifternas offentlighet äro upptagna i 10 §. Kommissionen har ansett det vara av värde, att i samma lag som innehåller bestämmelser om registrering av konkurrensbegränsande överenskommelser och om specialundersökningar understryka den trygghet, som företagarna kunna räkna med i fråga om skydd mot offentliggörandet av sådana uppgifter, som skulle lända företaget till men, om de komme till konkurrenternas kännedom.

Beträffande det närmare innehållet i förenämnda paragraf må anmärkas, att frågan, huruvida av yrkesutövare lämnade upplysningar om affärs- eller driftförhållanden äro av sådan beskaffenhet att deras offentliggörande kan lända honom till men, i första hand skall bedömas av undersökningsmyndigheten själv. Givetvis står det dock yrkesutövaren fritt att exempelvis i samband med ingivandet av anmälan om överenskommelser av konkurrensbegränsande natur uttala önskemål rörande den utsträckning, i vilken ett hemlighållande av handlingarnas innehåll bör ske. Är undersökningsmyndigheten av annan mening än yrkesutövaren, bör denne underrättas härom; och för yrkesutövare står härefter den möjligheten till buds, att han i enlighet med stadgandet i 18 § underställer frågan Kungl. Maj:ts avgörande.

I fråga om tolkningen av bestämmelsen i 10 § första stycket bör enligt kommissionens mening anmärkas, att enskild yrkesutövares kalkylmaterial eller tabläer över kostnadsfördelningen i regel måste anses utgöra sådant material, vars offentliggörande kan lända yrkesutövaren till men.

Slutligen må i detta sammanhang omnämnas, att genomförandet av nu ifrågasvarande lagstiftning torde böra föranleda viss ändring i 1937 års lag om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar.

Enligt 11 § äger undersökningsmyndigheten i vissa fall förelägga yrkesutövare eller annan vite. Om dylikt föreläggande icke efterkommes, skall frågan om vitets utdömande avgöras — icke av undersökningsmyndigheten som förelagt vitet — utan av allmän domstol. Härigenom torde man vinna, att

frågan om lagligheten av vitesföreläggandet och skäligheten av vitesbeloppet kommer att avgöras utan att objektiviteten i denna prövning kan ifrågasättas.

Norsk och dansk lagstiftning har delvis tjänat såsom förebild till 12 §. Denna paragraf är tillämplig såväl å enskild yrkesutövare som å sammanslutning av yrkesutövare. Paragrafen åsyftar att förebygga den för allmänna rättskänslan stötande situationen, att yrkesutövare som underlåtit att lämna uppgift eller lämnat felaktig uppgift till ett samhälleligt organ rörande existerande kartellavtal skulle genom andra samhällsorgan, nämligen domstolarna, kunna med stöd av samma avtal göra gällande fordringsanspråk mot kontrahent, som ej låtit komma sig till last någon försumlighet mot det allmänna. Vidare skulle bestämmelsen i 12 § kunna bidra till att göra det offentliga registret så fullständigt och korrekt som möjligt. Då undersökningsmyndigheten har för avsikt att kartlägga föreliggande konkurrensbegränsande överenskommelser inom en viss bransch, torde det vara enklast för myndigheten att, om en särskild sammanslutning inom branschen finnes, vända sig till denna för erhållande av erforderliga uppgifter. Om myndigheten anser sig ha skäl misstänka, att branschsammanlutningen i fråga icke lämnat fullständiga uppgifter, eller om myndigheten icke känner till, huruvida någon sammanslutning finnes, eller om överenskommelse träffats direkt mellan vissa företagare, kan myndigheten i stället vända sig till en eller flera företagare i branschen. Dessa torde, särskilt på grund av den i 12 § föreslagna påföljden, vara intresserade av att korrekt besvara förfrågningarna.

Värdet av nu ifrågavarande paragraf har emellertid ifrågasatts under hänvisning till att övriga deltagare i överenskommelsen icke kunna känna till, huruvida förfrågan om densamma riktats till någon av dem eller till en eventuell sammanslutning dem emellan. Om sådan förfrågan avlåtits och den tillfrågade underlåtit att besvara densamma eller besvarat den felaktigt, skulle övriga deltagare således sakna kännedom om att denne är förhindrad att göra gällande någon rätt mot dem enligt överenskommelsen. Härtill kan dock anmärkas, att uppgifternas korrekthet kan kontrolleras i det offentliga registret, och frågan, huruvida vederbörande underlåtit att besvara myndighetens förfrågan eller uppgivit att någon överenskommelse icke existerar, kan besvaras efter en hänvändelse till registreringsmyndigheten, som bör vara skyldig att upplysa, huruvida anmodan att lämna uppgift om konkurrensbegränsande överenskommelser gjorts inom branschen och i så fall till vem denna anmodan riktats. Den föreskrivna påföljden, att avtalet icke kan göras gällande av den som icke fullgjort sina skyldigheter enligt lagen, kan icke upphävas genom att anmälan sedermera ingives till undersökningsmyndigheten. I detta avseende följer lagförslaget den danska lagen.

Då i 12 § föreskrives att däri stadgad påföljd skall inträda, då yrkesutövaren underlåtit att inom förelagd tid inkomma med anmälan om överenskommelser, som i 2 § avses, innebär detta icke, att yrkesutövare, som på grund av särskilda omständigheter — exempelvis om chefen för ett större företag som ensam känner till föreliggande kartellavtal är bortrest eller sjuk

— är urståndsatt att fullgöra föreläggandet inom bestämd tid, skall drabbas av nämnda påföljd. I ett dylikt fall måste företaget anses ha garderat sig mot nu ifrågavarande påföljd, därest inom utsatt tid till undersökningsmyndigheten anmäles, att ett faktiskt hinder för uppgifternas lämnande är för handen. För övrigt torde kunna förutsättas, att undersökningsmyndigheten vid infordrandet av uppgifter, varom nu är fråga, lämnar yrkesutövarna tillräckligt rådrum för svars avgivande.

För undvikande av missförstånd framdeles torde böra understrykas, att påföljden enligt 12 § — i motsats till vad som stadgas i 13 § — inträder även i sådana fall, då uppsåt eller grov oaktsamhet icke förelegat vid avlämnandet av en oriktig uppgift. Den enda inskränkningen med avseende å tillämpligheten av 12 § är den i andra stycket angivna, nämligen att påföljden i fråga icke inträder, där den oriktiga uppgiften är utan betydelse för det syfte som avses med anmälningsskyldigheten.

Enligt 13 § skola dagsböter kunna utdömas, ifall förseelsen är uppsåtlig eller beror på grov oaktsamhet. Denna påföljd är avsedd att drabba även den person, som för organisations eller sammanslutnings räkning lämnar de begärda uppgifterna och därvid gör sig skyldig till dylik förseelse.

Det skulle kunna ifrågasättas, om icke den civilrättsliga påföljden enligt 12 § kunde ersättas med en skärpt straffrättslig påföljd enligt 13 §, exempelvis med fängelsestraff. Emellertid har kommissionen ansett, att man icke bör använda en så sträng straffrättslig påföljd som fängelsestraff i nu förevarande fall, utan funnit det lämpligare att enligt danskt och norskt mönster införa den i 12 § upptagna civilrättsliga påföljden.

I fråga om tidpunkten för lagens ikraftträdande vill kommissionen erinra om vad kommissionen anfört i inledningen till detta betänkande. Kommissionen har där framhållit att, när priskontrollen avvecklas, ett nytt samhällsligt organ bör inrättas med speciell uppgift att följa utvecklingen på de områden, där konkurrensen är begränsad. Kommissionen föreslår därför, att den nya lagen träder i kraft i samband med prisregleringslagens upphörande och senast den dag prisregleringslagen upphör att gälla. För att icke priskontrollen skall behöva bibehållas längre än som med hänsyn till prisutvecklingen anses behöfligt, är det angeläget att den av kommissionen föreslagna lagstiftningen rörande övervakning av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet genomförts snarast möjligt och helst redan vid 1946 års vårriksdag.

IX. Kommissionens hemställan.

Med stöd av vad ovan anförts får kommissionen i underdånighet hemställa, att Kungl. Maj:t ville förelägga 1946 års riksdag förslag till lag om övervakning av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet, i huvudsakligt överensstämmelse med bifogade utkast;

att Kungl. Maj:t ville uppdraga åt konjunkturinstitutet att utföra de allmänna statistiska undersökningar, som äro nödvändiga för övervakningen av de konkurrensbegränsande företeelserna;

att Kungl. Maj:t ville uppdraga åt en särskild byrå inom kommerskollegium, direkt underställd kollegii chef, att tjänstgöra som registreringsmyndighet och, där ej annan föreskrift kan komma att meddelas, jämväl såsom huvudorgan för den föreslagna utredningsverksamheten; samt

att Kungl. Maj:t ville föranstalta om att frågan om en lagstiftning till förhindrande av olämpliga konkurrensmetoder, såsom vissa slag av bojkott, exklusivavtal och prisdifferentiering, snarast göres till föremål för utredning.

Särskilt yttrande

av herrar *Nordenson* och *Wehtje*.

Vi ansluta oss till den uppfattning, som kommit till uttryck i kommissionens betänkande, att en specialundersökning bör igångsättas endast då det finnes anledning förmoda, att yrkesutövare otillbörligen utnyttjat sin ställning, men anse det riktigast, att detta kommer till uttryck även i lagtexten. Vi ha därvid ansett oss kunna bortse från olägenheten, att igångsättandet av utredning möjligen kan anses som en prickning.

7 § i lagförslaget bör sålunda enligt vår åsikt erhålla följande lydelse:

»Myndigheten som i 1 § avses äger, när myndigheten finner skäl därtill, besluta om särskild undersökning rörande förekomsten av ofullständig konkurrens och därav föranledd inverkan på pris-, produktions-, omsättnings- eller transportförhållandena i riket hos i 2 § avsedd yrkesutövare, som kan antagas hava otillbörligen utnyttjat det förhållandet, att konkurrensen inom hans verksamhetsområde är begränsad.»

I anslutning härtill ha vi ansett, att vissa meningar i motiveringen till 7 § böra utgå och att motiveringen i stället bort få följande formulering:

»Kommissionen vill dock understryka, att även om definitionen av ofullständig konkurrens icke kan ges med större skärpa än som gjorts i betänkandets inledande avsnitt, dess förslag icke får tolkas som om kommissionen velat ge utredningsorganet befogenhet att utan tillräcklig anledning använda de här föreslagna möjligheterna att infordra särskilda uppgifter för specialundersökning. I detta sammanhang bör specialundersökningarnas plats såsom led i och instrument för en övervakning av de konkurrensbegränsande företeelserna ständigt hållas i minnet.

Med stöd av det anförda har i bifogade lagutkast införts ett andra kapitel, som handlar om specialundersökningar. Enligt detsamma skall företag kunna göras till föremål för särskild undersökning 'rörande förekomsten av ofullständig konkurrens och därav föranledd inverkan på pris-, produktions- eller transportförhållanden här i riket'. Sådan undersökning skall kunna företagas, när myndigheten anser skäl därtill äro, vilket kommissionen anser böra tolkas i enlighet med vad ovan anförts. Vidare skall undersökning komma till stånd endast under förutsättning att ett otillbörligt utnyttjande kan antagas ha skett på ett område, där ofullständig konkurrens föreligger. En specialundersökning bör sålunda icke företagas annat än då man har anledning räkna med, att en monopolställning missbrukats

och den förda politiken medfört samhälleligt sett skadliga verkningar på sätt som kommissionen i inledningen till detta betänkande antytt. Utredningsorganet måste självfallet röra sig med tämligen begränsade resurser och måste därför noga tillse, att dessa utnyttjas för undersökning av sådana fall, som äro av särskild betydelse med hänsyn till dess uppgifter.»

Vidare bör i specialmotiveringen till lagförslaget på s. 60 den mening som börjar med »I lagtexten har icke föreskrivits . . .» utbytas mot följande mening: »I lagtexten har föreskrivits, att specialundersökning skall företagas endast då man kan antaga, att vederbörande yrkesutövare har otillbörligt utnyttjat det förhållandet, att konkurrensen inom hans verksamhetsområde är begränsad.»

I övrigt vilja vi framhålla, att vi i princip dela majoritetens uppfattning, att en lagstiftning bör komma till stånd i huvudsaklig överensstämmelse med det upprättade lagförslaget. Detta innebär emellertid icke, att vi i alla avseenden kunna ansluta oss till i motiveringen framförda synpunkter.

Särskilt yttrande

av herr *Sandberg*, med instämmande av herrar *Gustafson*, *von Heland*, *Hèrnod*, *Liedberg*, fru *Lilliehöök* och herr *Åselius*.

Vi äro helt ense med majoriteten därom att en lagstiftning bör komma till stånd i huvudsaklig överensstämmelse med det upprättade lagförslaget. Vi vilja emellertid understryka att, som i motiveringen framhållits, förekomsten av konkurrensbegränsningar inom näringslivet icke i och för sig ger anledning till samhälleliga ingripanden, utan att det först är när dessa företeelser medföra ur samhällets synpunkt ogynnsamma konsekvenser, som åtgärder böra vidtagas. Vi betona även den i betänkandet framförda synpunkten att en specialundersökning i regel icke bör företagas annat än då man har anledning räkna med att en monopolställning missbrukats och att den förda politiken medfört samhälleligt sett skadliga verkningar. Däremot kunna vi icke finna, att den lämnade redogörelsen för de faktiska sammanhangen och förhållandena på förevarande område ger en riktigt avvägd och rättvisande bild därav och vi kunna därför icke i allo ansluta oss till de i motiveringen för lagförslaget anförda synpunkterna.

Särskilt yttrande

av herr Söderlund.

När det gäller att införa lagregler angående övervakning av konkurrensbegränsande åtgärder inom näringslivet, är en viss försiktighet på sin plats för att man skall kunna undvika onödiga störningar. Den statliga kontrollen och de stalliga ingripandena innebära givetvis en belastning och därtill en frihetsbegränsning för dem, som bli föremål därför. Kommissionen har varit medveten härom. Den har lämnat de konkurrensbegränsande sammanlutningarna på arbetskraftens område utanför den föreslagna lagstiftningen. Och inom det område, som lagstiftningen avser att omfatta, betonar kommissionen, att utredningsorganet icke skall anses äga befogenhet att utan tillräcklig anledning infordra särskilda uppgifter för specialundersökning. »En specialundersökning bör sålunda i regel icke företagas annat än då man har anledning räkna med att en monopolställning missbrukats och den förda politiken medfört samhälleligt sett skadliga verkningar», säger kommissionen. I likhet med herrarna Nordenson och Wehtje har jag ansett, att lagtexten bort utformas i enlighet med denna av kommissionen i motiveringen angivna förutsättning. Då häremot invänts, att en sålunda preciserad lagtext skulle innebära hinder för utredningsorganet att låta undersöka företag, som vill rentvå sig från en oberättigad beskyllning för missbruk och därför självt begär undersökning, så är detta ett ohållbart påstående, som vid närmare eftertanke måste överges.

Förslag
till
lag om övervakning av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet.

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelse.

1 §.

I syfte att förebygga missbruk av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet skall övervakning av dylika företeelser ske genom registrering av konkurrensbegränsande överenskommelser och genom specialundersökningar på sätt nedan stadgas.

Övervakningen verkställs av myndighet som Konungen bestämmer.

Om registrering av konkurrensbegränsande överenskommelser.

2 §.

Den som yrkesmässigt säljer eller upplåter nyttjanderätt till viss förnödenhet, yrkesmässigt överlåter eller upplåter förmögenhetsrättighet av immateriell art eller såsom företagare åt annan yrkesmässigt utför viss tjänst är skyldig att efter anmäning till myndighet, som i 1 § avses, anmäla av honom ingångna eller eljest biträdda kartellavtal och andra liknande överenskommelser av konkurrensbegränsande natur, vilka beröra pris-, produktions-, omsättnings- eller transportförhållandena här i riket.

Lika med yrkesutövare, som i första stycket sägs, skall anses sammanslutning av sådana yrkesutövare.

3 §.

Anmäning, som i 2 § sägs, må avse överenskommelser, som föreligga vid viss tidpunkt eller som träffas eller tillämpas under viss tidsperiod.

4 §.

Vid anmälan om överenskommelse, som i 2 § avses, skall fogas avskrift av överenskommelsen ävensom av övriga handlingar, vilka kunna antagas belysa överenskommelsens innebörd. Är överenskommelsen eller del därav muntlig, skall vid anmälan fogas fullständig redogörelse för den muntliga överenskommelsen.

5 §.

Då anmälan rörande viss överenskommelse avgivits till myndighet, som i 1 § avses, skall myndigheten, där överenskommelsen finnes vara av konkurrensbegränsande natur, i särskilt kartellregister införa överenskommelsens huvudsakliga innehåll.

6 §.

För undersökning huruvida anmälningskyldighet föreligger eller rätteligen fullgjorts äger myndighet, som i 1 § avses, att hos envar, som kan antagas vara anmälningskyldig enligt denna lag, taga del av handelsböcker, korrespondens och övriga handlingar, vilka kunna lämna upplysningar i sagda hänseenden.

Om specialundersökningar.

7 §.

Myndighet som i 1 § avses, äger, när myndigheten anser skäl därtill föreligga, besluta, att i 2 § avsedd yrkesutövare skall på sätt nedan sägs göras till föremål för undersökning rörande förekomsten av ofullständig konkurrens och därav föranledd inverkan på pris-, produktions-, omsättnings- eller transportförhållandena här i riket.

8 §.

För fullföljande av undersökning, som i 7 § sägs, äger myndigheten föreskriva, att yrkesutövaren skall vara skyldig

att för myndigheten hålla tillgängliga handelsböcker, korrespondens och övriga handlingar, vilka kunna antagas vara av betydelse för undersökningen; ävensom

att i övrigt meddela myndigheten alla uppgifter, som myndigheten finner erforderliga för vinnande av det med undersökningen avsedda syftet.

Vad sålunda stadgas innebär icke skyldighet att röja yrkeshemlighet av teknisk natur.

Den som är uppgiftsskyldig enligt denna paragraf må kallas att personligen inställa sig inför myndigheten.

9 §.

Därest det på grund av särskilda omständigheter finnes vara för undersökningens fullföljande erforderligt, äger myndigheten förelägga jämväl annan än den som jämlikt 8 § är uppgiftsskyldig att, på sätt i nämnda paragraf är stadgat, i visst avseende meddela uppgift som där sägs.

Allmänna bestämmelser.

10 §.

Handling som inkommit till eller upprättats hos myndighet, som i 1 § avses, och som icke är av beskaffenhet att böra införas i kartellregister må, i den mån handlingen innefattar sådana upplysningar om yrkesutövaras affärs- eller driftförhållanden, vilkas offentliggörande kan lända honom till men, icke i andra fall än Konungen bestämmer utlämnas förrän tjuugu år förflutit från handlingens datum.

Om särskilda skäl därtill äro, äger Konungen på framställning av vederbörande yrkesutövare förordna, att i kartellregister intagna uppgifter rörande viss överenskommelse icke må utlämnas tidigare än tjuugu år efter det uppgifterna intagits i registret.

11 §.

Försummar någon efter anmaning, varom i 2 § sägs, att fullgöra vad honom i följd därav åligger, äger myndighet som i 1 § avses förelägga honom vite. Jämväl vid meddelande av föreläggande eller kallelse enligt 8 och 9 §§ må vite utsättas.

12 §.

Har yrkesutövare, som i 2 § avses, underlåtit att inom förelagd tid inkomma med anmälan om överenskommelse, som i nämnda paragraf sägs, eller har han vid fullgörande av sin anmälningsskyldighet lämnat oriktig uppgift angående sådan överenskommelse äger han icke göra gällande i överenskommelsen stadgad påföljd för kontraktsbrott mot någon som bryter överenskommelsen.

Lämnas oriktig uppgift, vilken saknar betydelse för anmälningsskyldighetens syfte, skall dock vad i första stycket sägs icke äga tillämpning.

13 §.

Den som underlåter att inom förelagd tid anmäla överenskommelse, som i 2 § sägs, eller uppsåtligen eller av grov oaktsamhet vid anmälan om dylik överenskommelse lämnar oriktig uppgift straffes med dagsböter.

14 §.

Där någon i fall, som i 8 eller 9 § avses, uppsåtligen eller av grov oaktsamhet lämnar oriktig uppgift, straffes med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse i högst sex månader.

Samma lag vare där någon, som har eller haft att taga befattning med undersökning, som i 7 § sägs, i vidare mån än som kan anses erforderligt för uppdragets fullgörande yppar affärs- eller driftförhållande, varom han under sin verksamhet i eller för uppdraget erhållit kännedom, eller där han begagnar sig av sådan kännedom för att bereda sig eller annan fördel eller för att göra skada.

Brott, som i andra stycket avses, må ej av allmän åklagare åtalas, där det ej av målsägande till sådant åtal angives.

15 §.

Då vid domstol förekommer mål om brott, som i 13 eller 14 § sägs, må domstolen, där målets offentliga handläggning finnes kunna för någon medföra skada genom yppande av affärs- eller driftförhållanden, förordna att målet skall handläggas inom stängda dörrar.

16 §.

Böter och viten, som ådömas enligt denna lag, tillfalla Kronan.

17 §.

Den som enligt 8 eller 9 § inställer sig inför myndighet, som i 1 § avses, äger att därför uppbära ersättning enligt grunder som fastställas av Konungen.

18 §.

Över beslut av myndighet, som i 1 § avses, må klagan föras hos Konungen inom den tid, som för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut är stadgad.

19 §.

Konungen äger meddela de närmare bestämmelser, som erfordras för tillämpning av denna lag.

Denna lag träder i kraft å dag, som Konungen bestämmer, från och med vilken dag lagen den 18 juni 1925 (nr 223) om undersökning angående monopolistiska företag och sammanslutningar skall upphöra att gälla.

Organiserad samverkan inom svenskt näringsliv.

I. Industri.

Föreliggande promemoria innefattar en kompletterande utredning till det av 1936 års näringsorganisationssakkunniga år 1940 avgivna betänkandet »Organiserad samverkan inom svenskt näringsliv» (SOU 1940: 35).¹ I detta betänkande lämnas i avsnittet om organiserad samverkan inom industrin en översikt över de överenskommelser av konkurrensbegränsande natur på svensk industris hemmamarknad, som funnos under åren närmast före krigsutbrottet 1939 (sid. 23—87). Denna översikt är numera i vissa delar föråldrad. Nya karteller ha skapats på de senare åren, de i betänkandet refererade sammanslutningarna ha i en del fall upphört eller ändrat karaktär eller fått en ökad eller minskad betydelse trots att överenskommelsen som sådan är oförändrad. Den föreliggande promemorian avser att lämna en översikt över de förändringar, som ägt rum i nu antydda hänseenden och att ge en såvitt möjligt fullständig redogörelse för den aktuella kartellsituationen inom den svenska industrin. Det bör emellertid framhållas att vissa av de sammanslutningar, som omnämnas i det följande, icke äro att betrakta som karteller utan som allmänna intresseorganisationer.

I denna promemoria upptages icke till behandling den organiserade samverkan inom industrin, som under krigsåren uppstått genom på offentligt initiativ skapade råvaru- och importföreningar etc. Beträffande dylika sammanslutningar hänvisas till särskilda redogörelser i bilagorna 4 och 5.

Framställningen är disponerad på samma sätt som betänkandet. Indelningen i industrigrupper är sålunda densamma och överenskommelserna inom respektive grupper behandlas i samma ordningsföljd. En sammanfattande översikt över de viktigare förändringar, som ägt rum inom respektive industrigrupper sedan betänkandet skrevs, lämnas i en kort inledning till varje avsnitt.

Den föreliggande utredningen visar, att antalet under de senare åren nybildade karteller inom industrin som helhet uppgår till inemot ett trettiotal. Fördelningen på de olika industrigrupperna är emellertid ytterst ojämn. Omkring hälften faller på de bägge grupperna trävaru- och träförädlingsindustri samt pappersindustri. Ett par nya karteller ha bildats inom textilindustrin samt järn- och metallindustrin. Antalet karteller, som upphört att gälla sedan betänkandet skrevs, uppgår till c:a 20. Fördelningen inom de olika industrigrupperna är här jämnare. De karteller, som fortfarande finnas kvar sedan förkrigstiden, ha i en del fall undergått förändringar beträffande medlemsantal, andel av produktionen av respektive varuslag, överenskommelsens karaktär m. m. Det synes vara svårt att utan stöd av en betydligt mera ingående undersökning än det här har varit fråga om med bestämdhet avgöra, huruvida det under krigsåren förelegat någon allmän tendens till ökning eller minskning av kartellernas styrka. Olika tendenser väga här mot varandra. Å ena sidan torde kartellernas betydelse i folkhushållet ha ökat genom den till följd av krigs-

¹ När det i den följande framställningen talas om »betänkandet», avses härmed genomgående »Organiserad samverkan inom svenskt näringsliv».

årens importbortfall minskade konkurrensen från utlandet. Vidare synes man böra lägga viss vikt vid det förhållandet, att genom krigsårens offentliga reglering av priser, produktion etc. näringsutövarna på ett helt annat sätt än före kriget kommit i kontakt med varandra i samband med förhandlingar med statliga organ. Härigenom kan grunden ha lagts för ett stärkt samarbete både under och efter kriget. Å andra sidan måste de av staten genomförda krisreglerande åtgärderna anses ha minskat och delvis helt eliminerat utrymmet för en av kartellerna självständigt bedriven politik i olika avseenden. Kartellerna ha i vissa fall försvagats även genom den ökade konkurrensen på hemmamarknaden genom inskränkningen av exporten. Slutligen ha en del karteller till följd av inskränkning eller nedläggning av produktionen under krigsåren i högre eller lägre grad kommit att sakna reell betydelse.

Grupp I. Malmgruvor, järn-, stål- och metallverk.

Beträffande denna industrigrupp är att anteckna att de bägge företag, A/B Svenska metallverken och Finspongs metallverks A/B, som dominera tillverkningen av halv- och helfabrikat av andra metaller än järn och som tidigare hade en rad överenskomelser, numera ha sammanslagits. Rörkonventionen har upphört och ersatts med den 1940 bildade Svenska rörföreningen. Svenska järnbrukens träkol förenings har utvidgats till att omfatta samtliga järnbruk i landet. En ny kartell är den år 1939 på industrikommissionens initiativ bildade Tackjärnscentralen, till vilken samtliga tillverkare av träkolstackjärn äro anslutna. Kvot- och prisöverenskommelse föreligger. Beträffande övriga överenskomelser inom denna grupp ha i stort sett inga förändringar ägt rum.

Överenskomelser.

Den 1935 ingångna kvot- och prisöverenskommelsen mellan 2 företag för *ferrowolfram* har under kriget gällt endast formellt, då ifrågavarande företag icke tillverkat denna produkt under kriget.

I betänkandet har uppgivits att 3 av de 4 tillverkarna av *ferrokrom* tillsammans med ett par norska tillverkare, representerade av ett par importörer, sedan 1933 haft överenskommelse rörande kvoter och priser. Med de norska tillverkarna har man under kriget icke haft någon kontakt. Beträffande de svenska tillverkarna föreligger för närvarande samarbete endast mellan 2 företag. Dessa ha överenskommelse om gemensamma priser, under det att kvotöverenskommelsen icke längre är gällande. Det tredje i överenskommelsen tidigare deltagande företaget har numera utträtt. Det tillverkar ferrokrom för eget ändamål.

Den internationella organisationen Ferrosilicium Gesellschaft m. b. H., som en svensk tillverkare av kiseljärn tillhörde före kriget, måste för närvarande anses upplöst, i varje fall reellt. På den svenska marknaden finnes sedan ett 20-tal år en överenskommelse mellan 3 företag, *Svenska kiseljärnsringen*. Ett av dessa företag har emellertid icke på länge levererat för den svenska marknaden. Överenskommelsen är en kvot-, pris- och konditionskartell.

Beträffande överenskommelserna rörande *halv- och helfabrikat av andra metaller än järn* gäller, att de bägge dominerande tillverkarna, A/B Svenska metallverken och Finspongs metallverks A/B, numera äro sammanslagna till ett företag. Svenska metallverken äger aktiemajoriteten i Finspongs metallverk och arrenderar fr. o. m. 1943 hela dess rörelse. De överenskomelser inom ifrågavarande område, som dessa bägge företag tidigare ingått inbördes eller med utomstående, omnämnas här nedan.

Metallsektionen räknar numera som medlemmar 22 företag, av vilka endast några få äro tillverkare och flertalet grosshandelsföretag och importörer. De ha överenskommelse rörande priser och försäljningsvillkor för aluminium, antimon, bly, fosforbrons, fosforkoppar, koppar, mässing, slaglod, zink, fosfortenn, tenn, lödmetall, nickel, bleckplåt och förtent stålplåt. Utanför Metallsektionens prisbestämmelser falla

kvantiteter över 2 500 kg; för flera varuslag avser överenskommelsen än mindre maximikvantiteter. Överenskommelsen härrör från 1910. Avtal föreligger med Centralstyrelsen för Sveriges järnhandlareföreningar.

År 1932 träffad kvot- och prisöverenskommelse för *halvfabrikat av koppar, fosforbrons, mässing, delta, durana, dynamo, manganbrons, speciallegeringar av mässing, aluminiumbrons och kopparnickel samt för tenn* mellan Svenska metallverken och Finspongs metallverk.

År 1934 med ett tredje företag slutet prisavtal för *halvfabrikat av aluminium*.

År 1926 med ett tredje företag träffad kvot- och prisöverenskommelse för *kopparledning, huvudsakligen koppartråd och kopparlina*.

År 1931 med 4 grossistföretag träffad kvot- och prisöverenskommelse för *kopparplåt, kopparrör, kopparstänger och massiv kopparstagbult*.

År 1936 med 11 rörengrossistfirmor träffad prisöverenskommelse för *kopparrör för värme- och sanitetsändamål*.

För vissa slag av *stålgiutgods* finnes sedan 1923 en kvot- och prisöverenskommelse mellan före kriget 11, numera 12, företag, vilka beräknas tillverka omkring halva avsaluproduktionen härav.

Lancashiregruppen, likaledes bildad 1923, omfattade före kriget 6 medlemmar. Numera äro 5 företag anslutna. Dessa, som beräknas svara för större delen av tillverkningen av de av samarbetet berörda artiklarna, ha prisöverenskommelse för varmvalsat lancashirejärn i stänger och ringar. Detta är en specialkvalitet mjukt järn, av vilken omsättningen är obetydlig i Sverige.

Valsjärnsgruppen, bildad 1937, har prisöverenskommelse för vissa slag av varmvalsat, olegerat järn av ordinär handelskvalitet. De anslutna 12 företagen beräknas svara för 40—50 procent av avsaluproduktionen inom landet. Landets största tillverkare jämte flera andra producenter stå utanför sammanslutningen. Importen är stor.

För *maskin- och pressmide* träffades 1927 mellan 5 företag en kvotöverenskommelse. De anslutna företagen svara för endast en del av tillverkningen härav. En ej obetydlig import förekommer.

För *grovplåt* finnes en minimiprisöverenskommelse mellan 3 företag sedan 1933. En stor producent står utanför överenskommelsen. Importen överstiger den totala inhemska produktionen. En betydande del av produktionen användes i tillverkarnas egna verkstäder.

För *vissa specialstål* finnas 3 prisöverenskommelser mellan olika antal tillverkare.

För *rostfritt stål* i visst utförande och vissa former finnas sedan 1935 ett par minimiprisöverenskommelser mellan flertalet tillverkare.

Rörkonventionen, som bildades 1936, hade en minimiprisöverenskommelse mellan 2 anslutna företag för huvudsakligen billigare kvaliteter av valsade och svetsade rör. Dessa verk representerade 85—90 procent av tillverkningen i Sverige. Prisbundenheten i rörkonventionen upphörde redan omkring 1937. I syfte att ernå en utjämning av priserna på svenska och tyska rör bildades år 1940 *Svenska rörföreningen*, till vilken samtliga företag inom branschen äro anslutna. Enhetliga priser och försäljningsvillkor för smidda och gjutna rör och rördelar föreligga.

Rörande *valsar för järnbruken* föreligger en kvot-, pris- och konditionsöverenskommelse mellan 3 företag, representerande c:a 40 procent av tillverkningen.

Svenska järnbrukens träkolsförening bildades 1917. Den är en sammanslutning av svenska järnbruk med uppgift att genom samarbete mellan medlemmarna tillgodose deras intressen ifråga om inköp av träkol. Den svarade före kriget för c:a 85 procent av järnbrukens träkolsinköp. Under kriget ha samtliga järnbruk ålagts att verkställa sina träkolsinköp genom föreningen.

Tackjärnscentralen bildades 1939 på industrikommissionens initiativ. Till den äro anslutna samtliga tillverkare av träkolstackjärn. Överenskommelse föreligger beträffande priser och kvoter. Tackjärnscentralen sköter även järnbrukens koksclearing.

Grupp II. Järn-, stål- och metallmanufaktur.

De inom denna industrigrupp existerande kartellerna ha endast i ett mindre antal fall undergått några förändringar sedan förkrigstiden, bortsett från smärre förskjutningar i medlemsantal etc. Överenskommelserna rörande klippspik, presspik, galvaniserade hinkar och baljor samt byggnadssmide ha upphört. Gasconventionen har gått upp i gjutericonventionen och bildar där en sektion för gasartiklar. Överenskommelsen inom Sveriges bleckvaruindustriförening rörande gemensamma kalkylnormer upphörde 1944. En ny allmän branschorganisation är den 1941 bildade Sveriges järn- och metallmanufakturiförening. Nya karteller äro diskbänkskonventionen och Svenska resårfabrikantföreningen.

Överenskommelser.

En allmän intresseorganisation för järn-, stål- och metallmanufakturindustrierna är den år 1941 bildade *Sveriges järn- och metallmanufakturiförening*, ansluten till Sveriges industriförbund. Merkantil samarbete föreligger beträffande exporten.

Nätaktiebolaget, Stockholm, sköter sedan 1929 försäljningarna av sexkantigt s. k. hönsnät för 3 företag, vilka svara för omkring 80 procent av tillverkningen. Tidigare fanns en priskonvention 1927—1929. Försäljningsbolaget har avtal med Centralstyrelsen för Sveriges järnhandlareföreningar.

Sveriges taggtrådsfabrikanters förening har sedan 1913 överenskommelse rörande kvoter och priser för stängseltråd. Antalet medlemmar, som i betänkandet angivits till 11, utgjorde redan före kriget 12. Föreningen omfattar 95 procent av den inhemska tillverkningen.

För s. k. *häfttråd* (bokbindaretråd) finnes sedan 1932 överenskommelse om kvoter och priser mellan 2 företag, svarande för omkring 70 procent av tillverkningen. Häfttråd tillverkas därjämte av 3 utomstående företag, med vilka förhandlingar förts rörande ett samarbete men hittills utan resultat.

Sveriges metallduksfabrikanters förening har sedan 1929 överenskommelse rörande priser och försäljningsvillkor för viror och metallduk mellan sina 3 medlemmar, vilka åtminstone för viror representera hela tillverkningen i landet. Föreningens medlemmar äro anslutna till en internationell kartell, i vilken tyska fabriker äro de ledande. Denna har under kriget existerat endast formellt.

För *rostfri dragen tråd* träffades 1935 en prisöverenskommelse mellan 7 företag, vilka representera omkring 75 procent av tillverkningen.

Från 1908 härrör en minimiprisöverenskommelse för *linor av härdad ståltråd* mellan 6 företag, representerande den totala inhemska tillverkningen. Under fredstid beräknades importen uppgå till 20—40 procent av gruppens leveranser på hemmamarknaden, men genom importminskningen under kriget har gruppens andel av hemmamarknaden ökat.

Svenska kättingfabrikantföreningen har sedan 1931 pris- och kvotöverenskommelse för kätting (med vissa undantag) mellan sina 7 medlemmar, samt gemensamt försäljningskontor för dessa, svarande för c:a 75 procent av den inhemska tillverkningen. Utanför överenskommelsen stå två större samt en del mindre fabrikanter. Dessa ha specialiserat sig på klenare kätting, under det att föreningens medlemmar dominera ifråga om grövre kätting. Importen av kätting har till stor del upphört under kriget. De till föreningen anslutna företagen ha uppfört nya anläggningar för tillverkning av grövre kätting, varigenom en större del av den inhemska konsumtionen kan tillgodoses. Under fredstid beräknades importen utgöra 15—20 procent av föreningens leveranser på hemmamarknaden.

För *kallvalsat bandmaterial* av olika dimensioner träffades 1933 en minimiprisöverenskommelse mellan 4 företag. Under kriget har ytterligare 1 företag, som dock är av mindre betydelse, anslutits till överenskommelsen. De anslutna företagen representera en betydande del av produktionen.

För *stagmaterial* finnes sedan 1936 en kvot- och prisöverenskommelse mellan 3 företag, svarande för omkring 60 procent av produktionen.

Bultartiklar (svarta) omfattas sedan 1933 av konditions-, pris- och kvotöverenskommelse mellan 4 företag, svarande för omkring 60 procent av den inhemska tillverkningen. En tidigare överenskommelse existerade 1922—1927.

Landets 5 tillverkare av *rälsspik* ha en kvot- och prisöverenskommelse sedan 1935.

För *klippspik* ingicks 1928 en kvot- och prisöverenskommelse mellan 5 företag, svarande för 90—95 procent av tillverkningen. Denna överenskommelse upphörde 1939. Tillverkningen av klippspik har nedlagts vid flera verk.

Den 1934 ingångna kvot- och prisöverenskommelsen mellan landets 2 tillverkare av presspik (*Presspikfabrikantföreningen*) upphörde 1941. För närvarande råder stark konkurrens mellan dessa företag.

Sveriges trådspikfabrikanters förening har sedan 1933 en kvot- och prisöverenskommelse. Antalet anslutna företag, som i betänkandet uppgivits till 18, utgjorde redan före kriget 19. Dessa beräknas tillfredsställa omkring 95 procent av förbrukningen i Sverige.

Gjutericonventionen bildades redan 1904 och räknar 11 företag som medlemmar. Dessa ha överenskommelse rörande priser och försäljningsvillkor för i respektive verks priskuranter upptagna handelsgjutgodsartiklar med undantag för vissa specialartiklar. De anslutna beräknas svara för omkring 90 procent av tillverkningen av berörda varor. Conventionen har avtal med Centralstyrelsen för Sveriges järnhandlareföreningar, vilket träffades första gången 1909.

År 1939 sammanslogs *gasconventionen* med gjutericonventionen, inom vilken sålunda numera finnes en sektion för gjuterigods och en för gasartiklar. Överenskommelsen rörande gasartiklar omfattar 8 företag, avser priser och försäljningsvillkor och gäller i det närmaste alla i respektive verks priskuranter upptagna gasartiklar. De anslutna representera 90 procent av tillverkningen. Nuvarande överenskommelse härrör från 1931 men en liknande fanns 1916—1931. Avtal med järnhandlarna föreligger.

Sanitetsgodsconventionen, som i betänkandet uppgivits omfatta 5 företag, hade redan under åren före kriget 7 medlemmar, därav 6 från gjutericonventionen. Överenskommelsen gäller priser och försäljningsvillkor för en rad artiklar av emaljerat gjutgods. Nuvarande överenskommelse härrör från 1933, men tidigare ha liknande avtal funnits mellan 2, eller tidvis 3 företag under åren 1905—1933. Conventionen omfattar praktiskt taget hela tillverkningen av ifrågavarande varuslag.

För gjutna normalrördelar förekommer sedan 1926 en överenskommelse mellan 6 företag rörande rabatter till rörgrossister samt betalnings- och leveransbestämmelser, *normalrördelskonventionen*. Normalrördelar tillverkas dessutom av 3 utomstående företag. Tillverkningen hade på grund av den tyska importen i stor utsträckning legat nere vid de svenska verken från 1929 till 1942, då den på industrikommissionens anmodan sattes i gång för fullt. De i avtalet deltagande företagen torde svara för 90 procent av tillverkningen. De sälja endast till rörgrossisterna enligt överenskomna villkor.

Köttkvarnar och delar därtill tillverkas i Sverige endast av två företag, vilka sedan 1912 med vissa avbrott samverkat i fråga om priser och försäljningsvillkor. De ha avtal med järnhandlarna och äro medlemmar av Verbund der Europäischen Haushaltmaschinen-Industrie, till vilken äro anslutna köttkvarnsfabrikanter i Tyskland, Tjeckoslovakien, Finland, Ungern och Frankrike till ett antal av 13, vilka emellertid under kriget torde ha varit ur stånd att leverera köttkvarnar och delar därtill. Den internationella överenskommelsen är således mera av teoretisk än reell natur, men de svenska fabrikena följa de på sin tid fastställda konventionsvillkoren. Överenskommelsen täcker hela världsmarknaden. De svenska verkens överenskommelse med Verbund der Europäischen Haushaltmaschinen-Industrie har omfattat gemensamma bruttopris, rabatter, leverans- och betalningsvillkor. Något kvotssystem eller gemensam försäljningskartell har icke förekommit.

År 1939 bildades *diskbänkskonventionen*, till vilken äro anslutna 5 företag, representerande större delen av marknaden. En del mindre företag stå utanför. Överenskommelsen avser kvoter, priser och standardisering beträffande rostfria diskbänkar.

Svenska hästskokonventionen bildades 1909. Den räknar 5 medlemmar, vilka ha överenskommelse rörande kvoter och priser för maskinsmida hästskor. De uppges representera 75 procent av den totala tillverkningen och ha avtal med järnhandlarna.

Svenska elektriska armaturfabrikantföreningen bildades 1929 och utgör sedan 1943 en sektion av Sveriges elektroindustriförening. Sedan 1934 har den överenskommelse rörande gemensamma leveransvillkor.

Den överenskommelse rörande kvoter och priser för *galvaniserade hinkar och baljor*, som 1934 ingicks mellan 4 företag, upphörde vid krigsutbrottet 1939. Numera råder fri konkurrens på detta område.

Sveriges bleckvaruindustriförening hade sedan 1929 överenskommelse rörande gemensamma kalkylnormer för bleckemballage och vissa andra till bleckvaruindustrin hörande artiklar. Övriga artiklar voro fria. Ifrågavarande överenskommelse upphävdes 1944. Föreningen omfattar samtliga större fabriker i landet med produktion till avsalu (alltså ej tillverkning för eget bruk).

Kärlfabrikanternas förening har sedan 1935 överenskommelse rörande priser och försäljningsvillkor för kokkärl av aluminium. Antalet medlemmar, som före kriget uppgick till 12, utgör numera 13 och deras andel av tillverkningen torde uppgå till omkring 95 procent. Endast en del småtillverkare stå utanför.

För *transportflaskor och övriga mejerikärl av förtent stålplåt* finnes sedan 1928 överenskommelse rörande priser och försäljningsvillkor mellan 4 företag. Överenskommelsen gäller även tekniskt samarbete. Efter krigsutbrottet har tillgången på tenn reducerats, så att tenn icke kunnat ställas till förfogande för tillverkning av transportflaskor och andra mejerikärl. Fabrikanterna ha enats om utförandet av ersättningsflaskor (invändigt lackerade och utvändigt förzinkade). Priserna på dessa ha fastställts av priskontrollnämnden gemensamt för de tre av de till överenskommelsen anslutna fabrikanter, som upptagit denna tillverkning.

För *skopor* gäller sedan 1937 en prisöverenskommelse mellan 5 företag.

Två tillverkare av *hammare*, svarande för omkring 75 procent av tillverkningen, ha sedan 1929 överenskommelse om priser och försäljningsvillkor.

Svenska spad- och greppfabrikanters förening har mellan sina medlemmar överenskommelse rörande priser och försäljningsvillkor samt tillverkningskvoter för handredskap. Antalet medlemmar, som i betänkandet uppgivits till 5, ökades redan för omkring 8 år sedan till 9. Föreningens medlemmar torde svara för 85—90 procent av tillverkningen. Nuvarande överenskommelse härrör från 1924 men även dessförrinnan förekom samarbete.

Svenska sågbladfabrikantgruppen har överenskommelse rörande priser och försäljningsvillkor för sågblad, maskinhyveljärn och maskinknivar m. m. mellan 7 företag, vilka svara för större delen av tillverkningen. I betänkandet har uppgivits 9 medlemmar, men sedermera har ett företag utträtt ur gruppen och ett har blivit dotterbolag till ett av de anslutna företagen. Nuvarande avtal daterar sig från 1927, men tidigare fanns samarbete av liknande slag. Gruppen har avtal med järnhandlarna.

Stenredskapskonventionen bildades 1915. De anslutna 4 företagen ha standardiserings- och prisöverenskommelse för sten- och smidesredskap av vissa typer. Konventionen täcker ungefär 75 procent av tillverkningen. Avtal med järnhandlarna föreligger.

Fjäderkonventionen bildades 1904. De anslutna företagen, vilka minskat från 6 före kriget till 5 för närvarande genom att en fabrikant lagt ned sin tillverkning, ha kvot- och prisöverenskommelse för fjädrar för järnvägarnas behov. Normalt beräknas importen utgöra c:a 40 procent av gruppens leveranser på hemmamarknaden.

Konventionens tillverkningar torde under normala förhållanden täcka minst 60 procent av det inhemska behovet. Under krigsåren har andelen utgjort minst 80 procent.

Plogdelskonventionen bildades 1929 och de anslutna 8 företagen ha minimiprisöverenskommelse för vissa delar till häst- och traktorplogar, varav de anslutna svara för större delen av den inhemska tillverkningen. Importen utgjorde under fredstid 20—25 procent av gruppens leveranser på hemmamarknaden. För närvarande ligger importen praktiskt taget helt nere. Avtal med järnhandlarna föreligger.

Det i betänkandet uppgivna avtalet mellan å ena sidan två tillverkare av *byggnadssmide* och å andra sidan järnhandlarna har numera upphört. Den ena fabrikanter tillverkar numera icke något egentligt byggnadssmide.

Sveriges yxfabrikanter förening bildades 1938 och har avtal om gemensamma priser och försäljningsvillkor mellan sina 6 medlemmar. Den har även åstadkommit viss standardisering.

I betänkandet har uppgivits att för *resärer* samarbete mellan några företag förekommit vid enstaka tillfällen, t. ex. för visst anbud. Redan 1921 bildades en sammanslutning, *Svenska leverantörsförbundet av möbleringsmaterial* (ansluten till Sveriges grossistförbund), till vilken 3 fabrikanter av resärer hade anslutit sig. Vid sidan av detta förbund bildades 1942 *Svenska resärfabrikantföreningen*, varvid de 3 fabrikanterna i leverantörsförbundet övergingo till denna förening. Föreningen består av 10 medlemmar, vilka hålla samma priser, rabatter och konditioner. Överenskommelsen omfattar c:a 75 procent av tillverkningen. Överenskommelsen har uppgivits vara vacklande, och det anses med hänsyn till importen av resår efter kriget ovisst, huruvida föreningen kan bestå.

Grupp III. Maskin-, varvs-, gjuteri- och verkstadsindustri.

Som allmän branschorganisation fungerar det år 1941 bildade Sveriges mekaniska verkstäders förbund. De bägge överenskommelserna rörande utombordsmotorer och vissa maskiner och apparater för jord- och stenindustrierna ha upphört att gälla. I fråga om lokomotivtillverkningen har samarbete etablerats jämväl beträffande exporten.

Överenskommelser.

Sveriges mekaniska verkstäders förbund bildades 1941 och utgör en fortsättning och utveckling av den av Sveriges maskinindustriförening sedan 1911 bedrivna verksamheten. Förbundet är en allmän intresseorganisation. Allmänna leveransbestämmelser för den mekaniska verkstadsindustrin ha utarbetats och tillämpas i viss utsträckning. Standardiseringsverksamheten spelar en stor roll.

En annan allmän intresseorganisation är *Sveriges varvsindustriförening*, bildad 1918. För vissa av medlemmarnas dockor föreligga av staten fastställda taxor, som lagts till grund vid utarbetandet av priser för dockning och därmed sammanhängande arbeten, vilka priser tillämpas av samtliga medlemmar av föreningen. Någon generell överenskommelse om priser finnes eljest icke. Medlemmarna tillämpa i allmänhet av föreningen utarbetade standardkontrakt och leveransvillkor.

Svenska varvsföreningen bildades 1934. Den utgör en sammanslutning av ett 50-tal varv på den mellansvenska ostkusten, de flesta i Stockholmstrakten. Dessa ha överenskommelse rörande hyror för uppläggning av båtar samt rörande prissättningen på reparations- och underhållsarbeten.

Till den 1926 ingångna överenskommelsen rörande *lokomotiv* äro anslutna 3 företag. Kalmar Verkstads A/B, som även tillverkar lokomotiv, tillhör icke gruppen. Överenskommelsen gäller såväl ånglok som elektriska lok, varvid för den elektriska delen ASEA ingår. Överenskommelsen kan närmast sägas vara av kvotkaraktär med tillhörande överenskommelser om priser och försäljningsvillkor. De anslutna före-

tagen ha så långt möjligt sökt ordna materialinköpen gemensamt. Under kriget har samarbete etablerats för den nu pågående holländska leveransen av ånglok, varjämte överenskommelse träffats om bildande av ett gemensamt försäljningsaktiebolag för utländska affärer för att kunna konkurrera med utländska loktillverkare. Överenskommelsen avser även tekniskt samarbete.

Medlemmarna av *Svenska cykelfabrikant- och grossistföreningen* ha överenskommelse rörande priser och försäljningsvillkor för cyklar (ej delar och tillbehör) samt avtal med cykel- och järnhandlare. Anslutna äro 24 företag, vilka svara för omkring 80 procent av tillverkningen. Konditionsöverenskommelse finnes sedan 1923, prisöverenskommelse sedan omkring 1933.

För vissa artiklar inom gruppen »motorer, ång- och andra kraftmaskiner samt kompressoränläggningar» finnes sedan 1921 en överenskommelse rörande kvoter, priser och försäljningsvillkor mellan 5 företag, vilka svara för drygt 90 procent av avsättningen i Sverige av ifrågakvarande produkter.

Den år 1934 mellan de 3 huvudsakliga tillverkarna av *utombordsmotorer* träffade konditionsöverenskommelsen upphörde år 1936.

Svenska pannkonventionen är en sammanslutning av 8 företag — 1 företag utträdde med utgången av 1938 —, vilka träffat överenskommelse rörande priser och försäljningsvillkor för sektionskällarpannor avsedda för koks- eller oljeeldning ävensom vånings- och villapannor av Caldatyp. Överenskommelsen existerar sedan 1931 och de anslutna företagen svara för större delen av produktionen. Det företag, som lämnat konventionen, svarar för c:a 6 procent av tillverkningen. Under fredstid förekommer import av gjutna pannor. Konventionen har avtal med vissa organisationer, varigenom dessa tillförsäkras vissa förmånspriser vid köp av till konventionen anslutna fabrikers produkter. Några av dessa avtal ha tillkommit under kriget.

Svenska plåtradiatorkonventionen är en överenskommelse rörande kvoter, priser och försäljningsvillkor för plåtradiatorer. Antalet anslutna företag, som före kriget utgjorde 13, har numera minskats till 10. Ett företag, som utträtt ur konventionen, äges emellertid numera av till konventionen anslutna fabriker. Dessutom torde finnas omkring 7 radiatorfabriker utanför konventionen. Konventionens andel i hemmamarknadsproduktionen torde uppgå till 80—85 procent. Avtalet har funnits sedan 1929 med avbrott under år 1933.

Den i betänkandet uppgivna överenskommelsen rörande *varmvattenberedare*, vilken angavs ha ingåtts i februari 1937, har, såvitt kunnat utrönas, aldrig kommit i tillämpning. Något kartellavtal på detta område existerar, enligt vad som uppgivits från fabrikanthåll, icke.

För *ventilationsmaterial* gäller sedan 1930 en överenskommelse mellan 9 fabrikanter, som tillverka ventiler och galler, att tillämpa lika priser och rabatter. Åtskilliga fabrikanter av ventilationsmaterial — åtminstone ett tiotal — biträda ej överenskommelsen. Denna torde omfatta c:a 75 procent av tillverkningen.

År 1936 tillkom en överenskommelse mellan 3 företag — Norrahammars Bruk, A/B Pump-Separator och Åminne Bruk — rörande försäljningsvillkor för *gräsklippare*. Sedan Åminne Bruk lagt ned sin tillverkning, har i stället Husqvarna Vapenfabriks A/B, som äger Åminne Bruk, inträtt i överenskommelsen, som alltså fortfarande består av tre företag. Överenskommelsen täcker hela hemmamarknadsproduktionen och är en konditions- och priskartell. Avtal med järnhandlarna föreligger.

Den överenskommelse, som 1934 ingicks mellan 2 företag rörande kvoter, priser och försäljningsvillkor beträffande *vissa maskiner och apparater för jord- och stenindustrierna*, upphörde 1940.

I fråga om *vissa maskiner för träbearbetning* finnes överenskommelse rörande specialisering (»varje företag — vissa maskintyper») mellan 3 svenska och 1 norskt företag sedan 1929 resp. 1934. De svenska svara för omkring 60—65 procent av tillverkningen av ifrågakvarande maskiner i landet.

Jordbruksmaskinföreningen räknar 12 medlemmar, tillverkare och grossister. Är-
ligen ha i regel — avbrott ha vissa år förekommit — överenskommelser träffats rö-
rande priser och försäljningsvillkor för radsåningsmaskiner, slättermaskiner, själv-
avläggande och självbindande skördemaskiner, hästräfsor och hövändare. Avtal ha
tidigare även träffats med järnhandlarna, sista gången 1938. Under kriget ha dylika
överenskommelser ej ansetts erforderliga. Utanför föreningen stå ett par fabriker.

Harvkonventionen har liknande karaktär. Med avbrott för en del år har överens-
kommelse rörande priser och försäljningsvillkor för harvredskap förekommit. An-
slutna äro 17 företag, tillverkare och grossister.

En liknande sammanslutning är även *plogkonventionen*. I densamma ingå lan-
dets största tillverkare av plogar samt några grossistföretag.

Grupp IV. Elektrisk industri.

Inom denna industrigrupp har under kriget bildats en kartell för torrelement.
Den tidigare gällande överenskommelsen rörande rabattsatser för elektriska spisar
efterträdde fr. o. m. 1939 av en kvot- och prisöverenskommelse för elspisar. 1942
bildades De elektriska installatörsorganisationernas riksförbund.

Överenskommelser.

Branschens allmänna intresseorganisation är *Sveriges elektroindustriförening*, bil-
dad 1918.

En annan allmän intresseorganisation är *Svenska radiointressentförbundet*, bil-
dad 1924.

För *glödlampor* finnes prisavtal mellan samtliga svenska tillverkare. Två inhemska
tillverkare deltaga i internationella överenskommelser.

1936 års näringsorganisationssakkunniga hade erhållit uppgifter angående 6 kvot-
och prisavtal rörande *elektrisk starkströmsmateriel och ledningar*, vilka uppgifter
de sakkunniga under hänsynstagande till internationella förhållanden utfäst sig att
behandla fullt konfidentiellt. Ifrågasvarande avtal existera fortfarande men ha ej
ägt någon större reell betydelse under krigsåren.

Sveriges radioleverantörer (fabrikanter och importörer) ha sedan 1936 en överens-
kommelse rörande allmänna försäljningsvillkor, garanti och service etc. Samarbetet
sker i samverkan med *Sveriges radiohandlares riksförbund*, som är en samman-
slutning av de flesta av landets radiohandlare. Överenskommelsen avser icke pris-
reglering.

Överenskommelsen mellan de 4 generalagenterna för europeiska *radiorör* i fråga
om priser och försäljningsvillkor för rör på den svenska marknaden saknar för
närvarande reell betydelse, enär inga rör kunna levereras. Inhemsk tillverkning av
radiorör finnes numera. Någon import av amerikanska rör förekommer ej heller.
— Mellan en del svenska radiofabrikanter och vissa här i landet representerade ut-
ländska radiofirmor existerar en gemensam *patentpool*, vilken lämnar licens för ut-
nyttjandet av poolens patent.

Den i betänkandet uppgivna överenskommelsen mellan 5 tillverkare av *elektriska
spisar* fr. o. m. ingången av 1937 rörande rabattsatser för olika kundkategorier upp-
hörde den 1 januari 1939 och efterträdde av en ny överenskommelse mellan vissa
elispisfabrikanter, benämnd *elispiskonventionen*. Till konventionen äro anslutna 6
företag och utanför stå 6 företag. Konventionens andel av tillverkningen har ej
kunnat uppgivas. Konventionen är en pris- och kvotöverenskommelse.

Svenska elektriska armaturfabrikantföreningen har utarbetat allmänna leverans-
bestämmelser för sina medlemmar. Denna konditionsöverenskommelse har räknats
till grupp II ovan.

Inom *startbatteriområdet* har tidigare funnits en prisöverenskommelse kallad »Acko», vilken upphörde att gälla omkring 1935. Någon ny överenskommelse beträffande försäljning av startbatterier har sedan dess icke träffats. Tre företag ha emellertid fastställt gemensamma listpriser. Till en början försökte man även tillämpa samma rabatter samt bibehålla en viss uppdelning av kundkretsen sedan Acko-tiden, vilket emellertid icke har lyckats. Man kan därför icke tala om någon överenskommelse annat än vad beträffar listpriserna. Utanför nu berörda prisöverenskommelse stå 2 företag, vilka emellertid, såvitt känt är, tillämpa de fastställda bruttopriserna.

Under kriget har en prisöverenskommelse ingåtts beträffande *torrelement*. Förutom tyska exportörer, vilka representeras av en medlem av Deutsche Wirtschaftsgruppe, berör denna överenskommelse 5 svenska firmor (därav en som representerar ett danskt företag). Enligt denna överenskommelse ha fastställts bruttoförsäljningspriser på vissa standardbatterier och element samt dessutom fastställts minimipriser för grossister och återförsäljare, varvid priset är beroende av de årsavslut, som respektive kunder göra.

Sveriges elektriska entreprenörförening har c:a 425 medlemmar, representerande omkring hälften av arbetarantalet inom branschen. Medlemmarna tillämpa vissa bestämmelser vid avtal om leveranser av elektriska maskiner och transformatorer samt utförande av elektriska starkströmsanläggningar. Föreningen har vidare utarbetat normalkontrakt för olika anläggningsarbeten och för vissa sådana en normalpriskurant. Allmänna bestämmelser finnas för installationsmaterielleveranser. År 1942 bildades *De elektriska installatörsorganisationernas riksförbund*, som utgör topporganisation till Sveriges elektriska entreprenörförening, Sveriges elektriska installatörsförbund samt Skånes elektriska installatörsförening.

Grupp V. Instrument- samt guld- och silvervarufabriker.

Tillverkningen av kontorsmaskiner behärskas numera helt av Åtvidabergskoncernen. Leverantörsektionen inom Svenska guldsmedsbranschens samorganisation har numera ombildats till Guldsmedsbranschens leverantörförening, Svenska nysilverfabrikantföreningen har upphört med sin verksamhet. Slutligen må nämnas att år 1940 bildades Sveriges pianoförbund, som representerar hela branschen och som reglerar priser och konditioner.

Överenskommelser.

För *kontorsmaskiner* gäller att A/B Halda, Svängsta, äges av A/B Åtvidabergs Industrier och är enda tillverkare inom landet av skrivmaskiner. De 2 tillverkarna av multiplikationsmaskiner, A/B Facit och A/B Original-Odhner, samverkade före kriget bland annat i prisfrågor. Numera ägas dessa båda företag av A/B Åtvidabergs Industrier. Inom *Kontorsmaskinhandlarnas förening* finns ett avtal rörande priser och konditioner vid försäljning av vissa skrivmaskinsmodeller, nämligen s. k. standard-skrivmaskiner. Till avtalet äro anslutna 11 företag. Obundna av överenskommelsen äro minst 8 mera kända utländska skrivmaskinsmärken, vilkas standardmodeller före kriget importerats i stor omfattning. Med hänsyn till att någon import av standard-skrivmaskiner numera knappast förekommer och då A/B Åtvidabergs Industrier är ansluten till överenskommelsen, täcker denna för närvarande den större delen av hemmamarknadskonsumtionen, i varje fall vad beträffar nya maskiner. Inom föreningen finnes även en överenskommelse, som reglerar priserna för rengöring och justering av kontorsmaskiner. Till detta avtal, som har karaktär av pris- och konditionsöverenskommelse, äro anslutna 64 företag. Antalet verkstäder, som utföra rengörings- och reparationsarbeten på kontorsmaskiner och som icke äro anslutna

till överenskommelsen, äro emellertid mångdubbelt flera än de avtalsbundna företagen.

År 1928 bildades *Svenska guldsmedsbranschens samorganisation*, uppdelad på en leverantörsektion och en detaljistsektion, den senare kallad Sveriges juvelerare- och guldsmedsförbund. Leverantörsektionen har numera ombildats till *Guldsmedsbranschens leverantörförening*. Denna är en sammanslutning av fabrikanter och grossister inom guldsmedsbranschen för tillvaratagande av gemensamma intressen. Föreningen reglerar betalningsvillkor, handhar nyetableringsfrågor samt tjänstgör som allmänt förhandlingsorgan. Bland fabrikanterna dominera ett par företag, som även idka detaljhandel.

Svenska nysilverfabrikantföreningen, som bland annat intresserade sig för kvalitetsfrågor, upphörde år 1942.

Sveriges pianoförbund bildades 1940 och utgör en sammanslutning av samtliga fabrikanter, importörer och återförsäljare av flyglar, pianon, orglar och tafflar. Antalet medlemmar är c:a 160. Priser och konditioner fastställas av förbundet men äro ej enhetliga. Enhetliga bestämmelser ha uppgjorts rörande bytespriser.

Grupp VI. Jord- och stenindustri.

Inom jord- och stenindustrin skapades 1937 en allmän branschorganisation, Sveriges stenindustriförbund. En annan allmän intresseorganisation är det 1944 bildade Sveriges betongvaruförbund. En ny kartell tillkom 1940 för marmor. Vidare har 1937 bildats en kartell för belysningsglas, Belysningsglasbrukens förening. De i betänkandet refererade överenskommelserna ha i några fall undergått förändringar. Kartellen för kalk mellan ett antal företag med Stockholm som huvudort upphörde 1940. De bägge tillverkare av slipskivor, som haft pris- och konditionsöverenskommelse, ha 1942 sammanslagits till ett företag. Fönsterglasbrukens försäljnings A/B upphörde med sin verksamhet 1939.

Överenskommelser.

Sveriges granitindustris exportförening bildades 1933 och har av Kungl. Maj:t erhållit monopol på rätten att exportera gat- och kantsten. Den är ett andelsföretag och leveranserna fördelas mellan medlemmarna efter en fastställd kvotskala. Exporten har varit starkt inskränkt under krigsåren. Det före kriget upprätthållna samarbetet med den norska stenindustrin existerar fortfarande formellt. Inom landet är konkurrensen fri.

Sveriges stenindustriförbund bildades 1937 och är en allmän intresseorganisation. En underavdelning till stenindustriförbundet är *Stockholms stenhuggeriudkareförbund*, till vilket ett fyrtiotal firmor äro anslutna. Detta har sedan 1926 en konditionsöverenskommelse mellan sina medlemmar.

Föreningen byggnadskalksten är en sammanslutning av 10 firmor, vilka sedan 1934 ha en överenskommelse rörande priser och försäljningsvillkor beträffande för byggnadsändamål bearbetad kalksten. De anslutna uppskattas svara för omkring 85 procent av produktionen härav.

En pris-, kvot- och konditionsöverenskommelse för *marmor* tillkom 1940 mellan 8 företag, svarande för 75 procent av tillverkningen.

Mellan 2 företag finnes sedan 1933 en överenskommelse rörande kvoter, priser och konditioner för *marmormortlar*.

5 företag i Skåne ha ett gemensamt, sedan 1903 existerande, försäljningsbolag i *Calcium, Svenska kalkförsäljnings A/B*.

Mellersta Sveriges kalkbruks centralförening, till vilken äro anslutna 23 företag med närmare 40 kalkbruk, belägna inom Skaraborgs län, fungerar som försäljningscentral. Föreningen bildades 1911; tidigare förekom under några år en prisöverenskommelse.

Den år 1934 träffade kvot-, pris- och konditionsöverenskommelsen för *kalk* mellan ett antal företag med Stockholm som huvudort upphörde 1940. A/B Strå kalkbruk fungerar som försäljningsorgan för av bolaget ägda 9 kalkbruk.

För *kalksten* föreligger en kvot- och prisöverenskommelse sedan 1934. Antalet anslutna företag är för närvarande 7 mot före kriget 5. Överenskommelsen täcker c:a 70 procent av den inhemska tillverkningen.

Inom torvströindustrin finnas följande två organisationer för försäljning av torvströ och torvmull. *Västra torvströcentralen*, försäljningsförening u. p. a., Falköping, bildad 1928, har 6 företag anslutna. *Norra torvströcentralen*, försäljningsförening u. p. a., Örebro, bildad 1933, utgör en sammanslutning av 14 företag. Båda föreningarna sköta all försäljning för de anslutna företagen med undantag av den s. k. platsförsäljningen, d. v. s. vad som avhämtas av köpare i fabrikenas närhet. Överenskommelserna gälla försäljning, kvoter, priser etc. Före de nämnda sammanslutningarnas tillkomst lära en del prisavtal ha förekommit. Antalet utanför de nämnda organisationerna stående företag torde uppgå till c:a 200. Hänsyn får även tagas till att torvtäkt utan samband med fabriksmässig tillverkning förekommer i relativt stor utsträckning.

För *slipskivor* förekommer sedan 1923 en överenskommelse rörande priser och försäljningsvillkor. Sedan de till överenskommelsen anslutna bägge svenska tillverkarna 1942 förenats till ett företag, består konventionen av 1 svensk tillverkare och 2 importörer av utländska slipskivor. Utanför överenskommelsen stå 7 svenska tillverkare (förutom en del mindre företagare) och samtliga övriga importörer, vilka uppgå till ett tiotal. Den till konventionen anslutna tillverkaren framställer själv den huvudsakliga delen av råvarorna. Under kriget har företaget i fråga på industrikommissionens begäran delat med sig av sina råvaror till konkurrenterna.

Alla svenska cementfabriker utom en äro sammanslutna till en försäljningskartell, *Cementa, Svenska cementförsäljnings A/B*, bildad 1893.

Skånska tegelförsäljnings A/B, Malmö, är ett försäljningsorgan för 16 skånska tegelbruk. *Tegelbrukens försäljnings A/B*, Stockholm, är ett försäljningsorgan för 16 företag med 29 tegelbruk i Stockholmstrakten. Ett försäljningsbolag existerar också i Göteborg. Dessa försäljningsbolag med undantag för det i Malmö ingå i *Tegelbrukens centralförbund*, bildad 1922. Till detta äro dock anslutna en rad tegelbruk i Skåne, såväl medlemmar i försäljningsbolaget i Malmö som självständiga tegelbruk. Centralförbundet är en samorganisation av distriktsvis (landskapsvis) sammanslutna tegelbruk. Inom varje distrikt fattas beslut om priser. Anslutna tegelbruk behöva icke inskränka sina försäljningar till endast det egna distriktet, men de skola respektera de priser, som fastställts för det område, till vilket leverans sker. *Sveriges tegelindustriförening*, bildad 1909, tillvaratager tegelindustrins intressen i olika avseenden; bland annat verkar den för förbättrande av tekniken inom tegeltillverkningen.

I betänkandet har uppgivits att för eld- och syrefast tegel (»chamottetegel» m. m.) finnes en kvot- och prisöverenskommelse sedan 1916 mellan de 2 mest betydande tillverkarna. Beträffande *eldfast tegel* är en kvot- och prisöverenskommelse, träffad 1916 mellan 2 svenska och 1 dansk tillverkare och avseende Sverige, Norge, Danmark och Finland, formellt ännu gällande. På grund av framför allt valuta- och importregleringar har densamma sedan mitten av 1930-talet varit utan reell verkan vad angår Norge, Danmark och Finland, men uppehålls dock fortfarande formellt, så att tillverkarna hålla varandra à jour med de försålda kvantiteterna. Överenskommelsen, som ursprungligen avsåg allt eldfast tegel, reviderades 1935 att gälla endast chamottetegel. Beträffande övriga eldfasta material finnes ej något samarbete. Beträffande *syrefast tegel* saknar vederbörande tillverkare kännedom om någon överenskommelse.

Golv- och väggplattor av kakel och klyvtegel tillverkas huvudsakligen av 3 före-

tag. 2 av dem ha ett gemensamt försäljningsorgan för Stockholm. Någon kvot- eller prisöverenskommelse föreligger för övrigt ej.

Den i början av 1937 ingångna överenskommelsen mellan 6 tillverkare av *konstkeramik* rörande försäljningsvillkor, rabatter m. m. gäller sedan 1938 endast 4 tillverkare. Ett företag har nedlagts och ett har utträtt ur konventionen. Ett par mindre, hantverksmässigt drivna företag stå utanför. Avtalet omsluter minst 90 procent av tillverkningen.

Prisöverenskommelsen för *hushållsporslin*, som t. o. m. 1936 omfattade 4 företag (med 5 fabriker), svarande för omkring 90 procent av tillverkningen, utvidgades i januari 1937 till att omfatta även den sjätte porslinsfabriken i landet, varigenom sammanslutningen blev 100-procentig. Den ena (Göteborg) av Rörstrands bägge fabriker är numera nedlagd, varför överenskommelsen omfattar 5 företag med 5 fabriker. Under åren före krigsutbrottet var sammanslutningen av mindre betydelse, emedan prisbildningen i hög grad berodde på konkurrensen med importerat billigt porslin. Under kriget har emellertid importen väsentligen bortfallit.

Buteljglasbrukens försäljnings A/B, Stockholm, bildat 1914, handhar försäljningen av buteljer, flaskor, burkar och dylikt för 4 glasbruk, vilka äro de enda i landet, som bedriva tillverkning av buteljer, flaskor och burkar medelst helautomatiska maskiner. Leveranserna äro fördelade efter kvotssystem och bolagets styrelse fastställer priser och övriga försäljningsvillkor. I bolagets styrelse äro förutom glasbruket — av vilka ett äges av A/B Stockholms Bryggerier — A/B Vin- och Spritcentralen och Bryggeriernas varuförmedling representerade. Före försäljningsbolagets tillkomst hade glasbruket prisavtal sedan 1907. Utanför sammanslutningen stå 2 buteljglasbruk. De till försäljningsbolaget anslutna glasbruket beräknas täcka 85—90 procent av hemmamarknadsproduktionen av buteljer. Glasburkar och diverse flaskor (s. k. hellött glas) tillverkas av så gott som samtliga s. k. hushållsglasbruk. Mellan dessa och försäljningsbolaget finnes icke något samarbete utom beträffande *sytt- och konserverburkar*, där pris- och konditionsavtal föreligger mellan försäljningsbolaget och 6 andra glasbruk. Denna artikel tillverkas dock av flera glasbruk utanför avtalet.

Till *Svenska flaskfabrikanters förening*, som i betänkandet uppgivits omfatta 5 företag, äro numera anslutna 13 företag, av vilka 3 dock bedriva obetydlig produktion inom föreningens verksamhetsområde. De produkter, som hänföras till föreningens verksamhetsområde, äro *emballageglas* (tekniskt glas) och *medicinglas*. Dylikt glas tillverkas jämväl av åtminstone 5 utanför föreningen stående bruk, däribland landets största glasbruk. Med de utomstående bruk — utom ett —, som tillverka medicinglas, har träffats en pris- och konditionsöverenskommelse. I fråga om medicinglas föreligger överenskommelse med *Grossistföreningen för kemiskt-tekniskt- och medicinglas* beträffande priser och konditioner. Fabrikanternas överenskommelser rörande medicinglas torde täcka över 90 procent av hemmamarknadsproduktionen. Under fredsförhållanden gör sig emellertid konkurrensen från utlandet starkt gällande. Beträffande emballageglas föreligger endast konditionsöverenskommelse. Denna torde icke täcka ens hälften av tillverkningen, enär det dominerande företaget står utanför. Beträffande vissa mera standardiserade glasartiklar såsom *vissa slag av ståndkärl m. m.* planeras enligt uppgift från flaskfabrikantföreningen en prisöverenskommelse av innebörd, att såväl priserna som återförsäljarrabatterna skulle sänkas, enär prissättningen på detta speciella område synes ha varit ganska nominell med rikligt förekommande extrarabatter, delning av återförsäljarerbatten med kunden o. s. v.

Svenska hushållsglasfabrikanters förening bildades 1912 och räknar för närvarande 25 medlemmar mot 18 före kriget. Antalet utanför föreningen stående glasbruk, som tillverka hushållsglas, utgör 10. Genom överenskommelsen, som täcker c:a 85 procent av hemmamarknadsproduktionen, äro bruken sammanslutna till en konditionskartell för hushålls- och prydnadsglas. En minimiprislista finnes upprättad för ett mindre antal standardartiklar. Avtal med Sveriges glas- och porslinshandlare-

förbund har tidigare funnits, dock ej under åren närmast före krigsutbrottet. Sedan en tid tillbaka pågå emellertid underhandlingar med Sveriges glas- och porslins-handlareförbund om upprättande av ett avtal, vilket är avsett att närmare reglera förhållandena på glasmarknaden.

Belysningsglasbrukens förening bildades 1937 och omfattar 5 glasbruk, som tillverka belysningsglas i egentlig bemärkelse, och 2 glasbruk, som tillverka kolvar till glödlampor. Föreningen är en konditions- och priskartell. Gemensamma försäljningspriser finnas fastställda på ett antal standardartiklar. Utanför föreningen finnes endast 1 företag, som tillverkar belysningsglas, men då detta icke tillverkar belysningsglas av samma slag som föreningens medlemmar kan överenskommelsen sägas täcka hela hemmamarknadsproduktionen. Föreningen har beslutat att samarbete med el-grossisterna snarast möjligt skall upptagas.

Fönsterglasbrukens försäljnings A/B, som fr. o. m. 1929 hade hand om försäljningen på den svenska marknaden av fönsterglas från 2 fönsterglasbruk, upphörde med sin verksamhet 1939. Numera existerar inget samarbete mellan fabrikanterna.

Cementvarufabrikanernas centralförbund sysslar med kvalitetsfrågor o. s. v. Förbundet har inga överenskommelser rörande priser etc. Dylika avtal av lokal karaktär kunna dock ha träffats.

1944 bildades *Sveriges betongvaruförbund*, till vilket äro anslutna 19 större företag, representerande den större delen av tillverkningen. Inga överenskommelser rörande priser etc. finnas.

Grupp VII. Trävaru- och träförädlingsindustri.

Inom trävaru- och träförädlingsindustrin har under de senaste åren bedrivits ett omfattande organisationsarbete. En allmän branschorganisation, Träindustrins branschorganisation (Tibo), skapades 1942. År 1943 bildades Sveriges trähusfabrikers riksförbund. Nya kartellsammanslutningar äro Snickerifabrikanternas riksförbund, Sveriges likkistfabrikanters förening, Svenska skidfabrikantföreningen, Träullsplattfabrikanternas förening, A/B Svensk golvindustri samt Kontorsmöbelfabrikanternas och -handlarnas föreningar. Beträffande de tidigare existerande kartellerna ha i allmänhet icke några förändringar ägt rum. Nämnas må endast att Wallboardgruppen fr. o. m. 1945 ombildats till Träfiberföreningen och att samarbetet inom denna bransch numera omfattar samtliga företag utom ett.

Överenskommelser.

Träindustrins branschorganisation (Tibo) bildades 1942 såsom en till Sveriges industriförbund ansluten branschförening. Den utgör en sammanslutning av industriella organisationer inom träförädlingsindustrin samt därmed likartad industriell verksamhet med ändamål att företräda gemensamma intressen, dock icke i frågor som beröra förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare. Antalet medlemmar uppgår för närvarande till omkring 400. Många träförädlingsföretag stå utanför organisationen, men de större och tongivande ha anslutit sig. De större specialföreningarna äro direktmedlemmar, men dessa föreningars medlemmar äro ej kollektivanslutna.

Snickerifabrikanternas riksförbund bildades 1941 genom omorganisation av Sveriges träförädlingsfabrikers förening. Antalet medlemmar utgör c:a 600. Ett tusental småsnickerier stå utanför. De anslutna företagens tillverkning torde omfatta omkring $\frac{3}{4}$ av landets totala fabrikestillverkning av sådana snickerier som fönster, dörrar, köksinredningar, trappor etc. Förbundet har utarbetat en katalog över olika snickeritillverkningar, t. ex. fönster och dörrar, där man sökt att genomföra en standardisering. För dessa standardiserade typer, vilka uppgå till ett sextiotal, har fastställts en riksprislista. Denna prislista är blott en rekommendation men följes i stor utsträckning. Den enhetliga prissättningen gäller således endast standardiserade snickeriarbeten, under det att individualiserade beställningsarbeten prissätts fritt.

A/B Svenska Trähus, bildat 1930, är försäljningsbolag för 12 företag, tillverkande monteringsfärdiga trähus, och representerar c:a 40 procent av tillverkningen. Bolaget omhänderhar även förvaltningen av Svensk trähusexport, förening u. p. a. och Sveriges trähusindustriers exportförening u. p. a.

Sveriges trähusfabrikanters riksförbund bildades 1943. Den omfattar för närvarande 20 medlemmar och tjänstgör som allmän intresseorganisation. Den reglerar icke priser, konditioner o. s. v.

Sveriges likkistfabrikanters förening bildades för 6 à 7 år sedan och har för närvarande 15 medlemmar, svarande för c:a 70 procent av tillverkningen. Dessa ha överenskommelse om enhetliga priser och konditioner.

Svenska skidfabrikantföreningen bildades 1939 och har till ändamål att tillvarata sina medlemmars gemensamma affärsintressen som fabrikanter och partiförsäljare av skidor. För närvarande äro 11 större företag inom branschen anslutna till föreningen. En del företag ha lämnat föreningen på senare tid. Samarbetet har uppgivits för närvarande vara ytterligt lösligt. Överenskommelse om priser etc. finnes ej. Man har emellertid för avsikt att stärka organisationen genom att skapa ökad anslutning till föreningen samt genom att upptaga förhandlingar med detaljistorganisationer rörande marknadens reglering.

Trällsplatfabrikanternas förening har bildats 1944 och omfattar 14 företag, representerande hela tillverkningen. Dessa ha överenskommelse rörande priser, konditioner och kvalitetsbestämmelser. Trällsplattor är ett relativt nytt isoleringsmaterial, som torde bli en stor artikel.

Parkettkartellen upphörde med utgången av 1937. 1941 bildades en ny organisation på parkettområdet, *A/B Svensk golvindusti*, som är försäljningsbolag för ett antal parkettfabriker. De anslutna företagen representera omkring hälften av tillverkningen. Konkurrenten har uppgivits vara hård med utomstående företag.

Svenska plywoodfabrikanternas förening har överenskommelse rörande kvoter och priser sedan 1933. Antalet anslutna företag är numera 6, vilka svara för hela den inhemska tillverkningen. Före kriget var antalet medlemmar 5, representerande 96 procent av tillverkningen. Den före kriget existerande överenskommelsen med den norska plywoodindustrin upphävdes de facto 1940 men kvarstår formellt, och samarbetet torde återupptagas efter kriget.

Wallboardgruppen, som sedan 1936 hade prisavtal mellan före kriget 6 och på senare år 9 företag, har upphört med utgången av 1944. I stället har i början av 1945 bildats *Träfibreföreningen*, till vilken samtliga tillverkare utom en, vilken svarar för 10 à 15 procent av produktionen, äro anslutna. Dessa ha överenskommelse om gemensamma priser och konditioner. *Svenska wallboardföreningen*, som bildades 1936 och är en allmän intresseorganisation, handhar tillverkningsfrågor etc. Ett internationellt avtal, Scanboard, mellan Finland, Norge och Sverige finnes.

Sveriges träullsfabrikanters förening bildades 1936 och har uppgjort en minimiprislista. Antalet medlemmar är för närvarande 32, svarande för ca 98 procent av tillverkningen. Före kriget utgjorde andelen minst 75 procent. Hård konkurrens har uppgivits råda under kriget på grund av exportens bortfall. För exporten efter kriget ha de större medlemmarna i föreningen bildat en sammanslutning, benämnd »Svensk träullsexport».

Sveriges guldlistfabrikanters yrkesförening har mellan anslutna 6 företag, svarande för omkring 80 procent av den fabriksmässiga tillverkningen av ramlistor, sedan 1936 överenskommelse rörande priser och försäljningsvillkor samt ett exklusivavtal med Sveriges glasmästeri- och förgylleriidkares riksförbund. 4 företag stå utanför överenskommelsen, vilka ha uppgivits oroa marknaden genom dumping.

Sveriges möbelindustriförbund har överenskommelse mellan sina medlemmar rörande »allmänna bestämmelser för leverans och anbud», vilka också innehålla fastställda minimipristillägg vid ändring av standardmöbler, samt exklusivavtal med Sveriges möbelhandlars centralförbund, båda gällande från ingången av 1937. Ge-

mensamma beslut om prishöjningar ha fattats vid möbelindustriförbundets sammanträden men äro att anse som rekommendationer och äro icke av bindande natur. Antalet medlemmar utgör c:a 500, representerande c:a 80 procent av tillverkningsen. Beträffande hemmöbler torde förutsättningar föreligga för en skärpt konkurrens efter kriget. Kooperativa förbundet, som före och under kriget haft en relativt obetydlig del av möbelförsäljningen, lär planera en väsentlig utökning av försäljningsapparaten i samband med förenkling av distributionen.

År 1942 bildades *Kontorsmöbelfabrikanernas förening* och *Kontorsmöbelhandlarnas förening*. Konditions- och prisavtal ha träffats rörande standardiserade och därmed jämförbara kontorsmöbler.

För *korkisoleringsmaterial* föreligger sedan 1933 en kvot- och prisöverenskommelse mellan de 2 svenska tillverkarna och ett grossistföretag. Under kriget har den ene tillverkaren förvärvat aktiemajoriteten hos den andre.

Grupp VIII. Pappersmasse-, pappers- och grafisk industri.

Inom pappersindustrin ha en del nya kartellavtal slutits på senare år. Så är fallet beträffande kraftliner och testboard, wellpapper, papperssäckar, enklare slag av trähaltigt tryckpapper och konceptpapper, hårdpapp samt cellulosaavadd. Vissa av de tidigare papperskartellerna ha sedan betänkandet skrevs undergått smärre förändringar med avseende på medlemsantal och andel av produktionen. Sveriges gummeringsfabrikanter förening bildades 1937 och har pris- och konditionsöverenskommelse. Påsfabrikantföreningen existerar fortfarande formellt men prisöverenskommelsen har icke kunnat hållas till följd av det ökade trycket på hemmamarknaden genom exportbortfallet. Svenska tapetfabrikanternas förening har heller icke kunnat hålla priskartellen till följd av den häftiga konkurrensen. Föreningen splittrades 1942.

Inom den grafiska industrin bildades 1938 Svenska klichéanstaltföreningen, som har minimiprisöverenskommelse, samt 1941 en allmän branschorganisation, Sveriges grafiska industriförbund.

Överenskommelser.

För försäljningen på den inhemska marknaden av pappersmassa har *Svenska cellulosaaföreningen* och *Svenska trämasseföreningen*, till vilka flertalet pappersmassfabriker äro anslutna, godkänt enhetliga kontraktsformulär.

Papp- och pappersindustriernas allmänna intresseorganisation är *Svenska pappersbruksföreningen*. För olika papp- och papperssorter finnas karteller, vilka äro fristående i förhållande till pappersbruksföreningen; sålunda kan en medlem av en kartell stå utanför föreningen och vice versa.

För *papp* finnes sedan 1934 en kvot-, pris- och konditionsöverenskommelse mellan 12 företag, svarande för omkring 90 procent av produktionen för hemmamarknaden. Utanför samarbetet stå 5 företag.

För *kraftpapper* (sulfatpapper) av omslagspapperstyp finnes sedan 1927 en kvot-, pris- och konditionsöverenskommelse mellan 16 företag, svarande för omkring 90 procent av produktionen för hemmamarknaden. Utanför samarbetet stå 3 företag.

För *sulfitpapper* av omslagspapperstyp finnes sedan 1927 en kvot-, pris- och konditionsöverenskommelse mellan 24 företag, svarande för omkring 85 procent av produktionen för hemmamarknaden. Utanför samarbetet stå 6 företag.

Från överenskommelserna beträffande kraft- och sulfitpapper finnas åtskilliga undantag, bl. a. papper till byggnads- och tapetindustrierna samt papperssäckfabriker. Beträffande omslagspapper bör noteras att Kooperativa förbundet köpt Fiskeby Fabriks A/B av Munksjö A/B. Fiskeby står emellertid kvar i kartellen. Det är dock sannolikt att man efter kriget kommer att söka lösgöra sig från kartellens kvotering och prissättning.

För *oblekt, oglättat smörpapper* finnes sedan 1935 en kvot-, pris- och konditionsöverenskommelse mellan 5 företag, representerande hela produktionen för hemmamarknaden.

Försäljning av kraft- och sulfitpapper samt oblekt oglättat smörpapper sker till större förbrukare direkt från pappersbruken, under det att i fråga om försäljningar till andra avnämare samarbete äger rum mellan pappersbruken och Svenska pappersgrossistförbundet.

Tidningspappersbruken ha sedan 1917 en gemensam försäljningsorganisation, *Svenska tidningspappersbrukens förening*. Överenskommelsen kan sägas vara en kombinerad kvot-, pris- och försäljningskartell. Antalet i överenskommelsen deltagande tidningspappersbruk är fr. o. m. 1 januari 1945 4 mot tidigare 5. Utanför överenskommelsen stå 4 tidningspappersbruk, vilka dock, såvitt föreningen är bekant, endast producera för export. Hemmamarknadsproduktionen torde praktiskt taget helt täckas av de anslutna bruken. Föreningen uppgör årligen med Svenska tidningsutgivareföreningen ett ramavtal angående påföljande års tidningspappersleveranser till de till nämnda förening anslutna tidningarna, men detta kompletteras med enskilda leveranskontrakt mellan föreningen och varje tidningsföretag för sig. Med utanför tidningsutgivareföreningen stående tidningsföretag och tryckerier uppgör föreningen leveranskontrakt direkt.

För *finpapper* — utom de högsta kvaliteterna skrivpapper och de lägsta kvaliteterna tryckpapper — finnes sedan 1927 en kvot-, pris- och konditionsöverenskommelse, *finpapperskonventionen*, mellan 10 företag, svarande för omkring 90 procent av produktionen för hemmamarknaden. 3 av företagen ha gemensam försäljning. Utanför samarbetet stå 2 företag. Mellan finpapperskonventionen och Svenska boktryckareföreningen existerar ett samarbete såtillvida att medlemmar av boktryckareföreningen, till vilka så gott som alla tryckerier av betydelse äro anslutna, erhålla viss rabatt.

I detta sammanhang må omnämnas det avtal om ömsesidigt prisskydd, som existerar mellan finpappersbruken och grovpappersbruken. Detta avtal har bl. a. lett till att grovpappersbruken måst sälja blekt sulfatpapper för offsettryck till finpapperspriser. Priskontrollnämnden har i detta hänseende ingripit beträffande leveranser till Tobaksmonopolet.

För *kraftliner och testboard* finnes sedan 1937 en kvot-, pris- och konditionsöverenskommelse mellan 7 företag, svarande för omkring 70 procent av produktionen för hemmamarknaden. Enda avnämare äro wellpappfabriker. Utanför samarbetet stå 2 företag.

För *wellpapper*, kvistpapper för wellpappfabrikation, finnes sedan 1938 en pris- och konditionsöverenskommelse mellan 30 företag, svarande för omkring 95 procent av produktionen för hemmamarknaden. Enda avnämare äro wellpappfabriker. Utanför samarbetet stå 3 företag.

För *papperssäckar* finnes sedan 1938 en pris- och konditionsöverenskommelse mellan 15 företag, representerande hela produktionen för hemmamarknaden.

För vissa *enklare slag av tråhaltigt tryckpapper och conceptpapper* finnes sedan 1941 en pris- och konditionsöverenskommelse mellan 11 företag, svarande för omkring 85 procent av produktionen för hemmamarknaden. Utanför samarbetet stå 2 företag. Samarbetet omfattar icke huvuddelen av det tråhaltiga tryckpapperet, s. k. journalpapper.

För *hårdpapp* finnes sedan 1942 en pris- och konditionsöverenskommelse mellan 4 företag, svarande för omkring 80 procent av produktionen för hemmamarknaden. Utanför samarbetet står 1 företag.

För *cellulosavadd* finnes sedan 1942 en pris- och konditionsöverenskommelse mellan 7 företag, svarande för i det närmaste hela produktionen för hemmamarknaden. Utanför samarbetet står 1 företag, som dock hittills veterligen ej levererat några avsevärda kvantiteter.

Sveriges påsfabrikantförening bildades 1928. Den existerar fortfarande till namnet och har fortfarande avtal med pappersbruken och Sveriges pappersgrossistförbund. Dessa avtal äro emellertid för närvarande helt illusoriska, beroende på att en del pappersbruk, som även bedriva påstillverkning, till följd av minskad eller helt omöjliggjord pappersexport ha lämnat betydligt lägre priser på påsar än de överenskomna. På grund härav har föreningen måst förklara priserna fria. Skarp konkurrens råder numera mellan de olika påsfabrikanterna. Föreningen hade tidigare prisöverenskommelse mellan sina medlemmar, omkring 35 företag, representerande nästan hela tillverkningen. Under åren 1936—1938 fanns dessutom kvotering mellan företagen.

Föreningen Sveriges kuvertfabriker räknar numera 7 medlemmar. Av de i betänkandet uppgivna 9 medlemmarna har ett företag anslutits till S. L. T. och ett har nedlagts. Föreningen har pris- och konditionsöverenskommelse och representerar omkring $\frac{2}{3}$ av tillverkningen.

Sveriges gummiringsfabrikanters förening bildades 1937 och räknar för närvarande 6 medlemmar, representerande i stort sett hela produktionen av gummerade förseglingsremсор. De anslutna företagen ha gemensamma priser och konditioner och inköpa sitt papper direkt från pappersbruken enligt särskilda bestämmelser för s. k. industriella verk.

Sveriges takpappfabrikanters förening har sedan 1936 en kvot- och prisöverenskommelse för impregnerad byggnadspapp av alla slag mellan 11 företag, representerande omkring 85 procent av tillverkningen. Tidigare funnos liknande avtal åren 1926—1933 med växlande parter.

Sveriges wellpappfabrikanters förening omfattar för närvarande 12 företag. Enligt föreningen torde icke någon wellpappfabrik finnas utanför föreningen. I betänkandet har uppgivits ett medlemsantal av 7 företag, svarande för omkring 95 procent av tillverkningen år 1935. Kartellavtalet uppgavs i betänkandet »halta» på grund av att produktionen under senare år varit stadd i kraftig tillväxt och att nya tillverkare efter hand tillkommit. Föreningen har sedan 1932 kvot- och prisöverenskommelse för s. k. wellpapp för emballageändamål.

Svenska tapetfabrikanternas förening splittrades 1942 på grund av den häftiga konkurrensen. Den var en sammanslutning av samtliga svenska tapetfabrikanter och hade sedan 1900 överenskommelse rörande försäljningsvillkor samt gemensamma kalkyleringsnormer, varigenom även priserna bundos. Föreningen hade avtal med Sveriges tapethandlares riksförbund. Kalkylkartellen har upphört och de i tapetfabrikantföreningens prislista upptagna kalkylnormerna äro icke längre bindande. En del företag ha i stället bildat *Föreningen för svensk tapetindustri*, som emellertid icke har några prisöverenskommelser. Sveriges tapethandlares riksförbund upphörde för något år sedan. I stället har bildats Svenska tapethandlareföreningen.

År 1941 bildades *Sveriges grafiska industriförbund*, som är anslutet till Sveriges industriförbund och utgör en allmän intresseorganisation för den grafiska industrin.

Beträffande *A/B Sveriges litografiska tryckerier* må här endast nämnas att bolaget i integrationssyfte i slutet av år 1944 inköpt aktiemajoriteten i Örebro pappersbruks A/B, som i sin tur äger Frövifors A/B. I övrigt hänvisas till betänkandet.

Svenska klichéanstaltföreningen bildades 1928. Den har fastställt en minimiprislista för kemigrafiska arbeten m. m.

Beträffande *Svenska boktryckareföreningen*, *Svenska tidningsutgivareföreningen* och *Svenska bokförläggareföreningen* ha inga nämnvärda förändringar ägt rum sedan betänkandet skrevs, varför hänvisas till den däri lämnade framställningen.

Grupp IX. Livsmedelsindustri.

Beträffande kartellerna inom livsmedelsindustrin ha följande förändringar ägt rum. Försäljningskartellen inom makaronibranschen upphörde med utgången av 1942; överenskommelsen rörande kex utvidgades 1941 till att omfatta samtliga 3 fabriker i landet; samarbetet inom chokladindustrin har utvidgats under kriget och

omfattar nu praktiskt taget hela branschen; inom margarinindustrin slutligen har till följd av den av kriget föranledda begränsningen av margarintillverkningen skapats en kvotkartell mellan de till Svenska margarinfabrikanters förening anslutna företagen.

Överenskommelser.

Svenska kvarnföreningen räknar för närvarande 14 medlemmar med sammanlagt 24 kvarnar, mot i betänkandet uppgivna 26 medlemmar med ett trettiotal kvarnar, men föreningen torde svara för ungefär samma procentuella andel av handelsförmalningen i landet som före kriget, d. v. s. c:a 60 procent. I övrigt producera de av Kooperativa förbundet ägda kvarnföretagen omkring 20 procent, varjämte resten faller på några medelstora och ett mycket stort antal småkvarnar. I rationaliserande syfte har i ett flertal fall medlem överlätit sin leveranskvot till annan eller andra medlemmar och i samband därmed nedlagt sin tillverkning av siktat mjöl. Vidare har förekommit att föreningsmedlem inköpt utom föreningen stående kvarnar, vilkas rörelse nedlagts.

Det nuvarande avtalet mellan kvarnföreningens medlemmar gäller fr. o. m. ingången av 1943 och reglerar liksom tidigare avtal medlemmarnas försäljning av siktat mjöl (vetemjöl och rågsikt/samsikt) inom landet utom för Norrland, för vilket område medlemmarna ha ett gemensamt försäljningsbolag. Avtalet, vilket i princip ej ändrats sedan betänkandet skrevs, innehåller bestämmelser om leveranskvoter, försäljningsområden, försäljningsvillkor och regler för prissättningen. Köpare, som önska nominering som partiköpare och åtnjuta för dessa fastställda rabatter, måste såsom tidigare genom överenskommelse förbinda sig att endast sälja kvarnföreningsmedlemmarnas mjöl och iakttaga föreningens försäljningsvillkor. Även bagare, vilka genom överenskommelse förbinda sig att uteslutande använda föreningsmedlemmarnas mjöl, erhålla rabatter enligt fastställd skala.

Havregrynskvarnarna ha haft flera olika försäljningsbolag, varav de senaste upplöstes 1932. Sedan 1938 har *Svenska grynkvarnarnas förening* konditions-, pris- och kvotöverenskommelse. Föreningen består av 8 företag, svarande för c:a 75 procent av produktionen. Utanför överenskommelsen står Kooperativa Förbundet. Beträffande den i betänkandet lämnade uppgiften att enligt försäljningsvillkoren återförsäljarna få förbinda sig att endast sälja havregryn av medlemmarnas tillverkning har av föreningen meddelats, att någon dylik förbindelse av återförsäljarna icke förekommer.

Avtalet mellan de till *Makaronibolaget*, *Svenska makaronifabrikernas försäljnings A/B*, anslutna 3 makaronifabriker upphörde att gälla den 1 januari 1943 och omkring ett halvår dessförinnan upphävdes prisavtalet mellan dessa fabriker och ett fjärde företag, stående utanför organisationen. För närvarande utgör Makaronibolaget försäljningsorganisation endast för ett företag. Kooperativa förbundets makaronifabrik har stått utanför samarbetet.

Föreningen Sveriges spisbrödsfabrikanter hade under tiden 1 april 1936—1 juli 1937 en pris- och konditionsöverenskommelse för spis- och knäckebröd (hårt bröd). De försök, som efter detta avtals utgång gjorts för åvägbringandet av en ny överenskommelse, ha icke lett till resultat. Antalet medlemmar i föreningen utgör för närvarande 24. Utanför föreningen stå bl. a. Wasakoncernen och Kooperativa förbundet. Avtal finnes med Svenska Jästfabriks A/B om viss bonus å föreningsmedlemmarnas inköp av jäst.

Det i betänkandet uppgivna samarbetet mellan de två största av landets 3 kexfabriker i fråga om försäljningsvillkor och priser utvidgades år 1941 till att omfatta samtliga 3 kexfabriker. 1942 bildades *Svenska kexfabrikantföreningen*, som utgör en fortsättning av kexfabrikantföreningen, bildad 1899. Planer föreligga att efter kriget bygga en ny, fjärde kexfabrik i Uppsala.

Svenska chokladfabrikantföreningen, bildad 1932, som utgjorde en sammanslutning av 12 större chokladfabriker, svarande för omkring $\frac{2}{3}$ av tillverkningen, om-

bildades 1940 till Svenska chokladindustrins råvaru- och importförening u. p. a. En fortsättning på sistnämnda förening utgör den 1942 bildade *Svenska choklad- och konfektyrfabrikantföreningen*, ansluten till Sveriges industriförbund. Till föreningen äro anslutna 50 företag, representerande praktiskt taget hela den svenska tillverknigen. Dessa ha överenskommelse rörande försäljningsvillkor samt gemensam prislista för sina tillverknigar.

Sveriges vattenfabrikanter riksförbund, bildat 1917, utgör en sammanslutning av för närvarande 325 vattenfabriker av olika storlekar inom alla delar av landet. Antalet utomstående fabriker är c:a 300 och förbundets medlemmar svara för 65—70 procent av landets totala läskedryckstillverkning. Förbundet har pris- och konditionsöverenskommelse. Hemortsförsäljning är dominerande inom läskedrycksindustrin. Fjärrförsäljning förekommer endast beträffande Ramlösa, Porla o. d. Konkurrenten mellan olika orter är därför icke särskilt stark. Med essensfabrikerna har riksförbundet en överenskommelse, innebärande begränsning av antalet läskedrycksmärken, vilka tidigare uppvisade en mängd oriktiga och vilseledande varubeteckningar.

Svenska bryggareföreningen, bildad 1885, är en allmän branschorganisation, ansluten till Sveriges industriförbund. För behandling av frågor av rent ekonomisk natur har bl. a. bildats *Bryggeriudkareförbundet*. Förbundet bildades 1907 och omfattar för närvarande 134 av landets 144 skattepliktiga bryggerier. Till förbundet anslutna skattepliktiga bryggerier försälde under tillverkningsåret $\frac{1}{10}$ 1943— $\frac{30}{9}$ 1944 96,4 procent av samtliga skattepliktiga maltdrycker inom landet samt 84,0 procent av samtliga buteljerade skattefria maltdrycker, d. v. s. maltdrycker av klass I, lagrat. Inom förbundet fastställas av förbundets styrelse — förtroendenämnden — de priser medlemmarna skola tillämpa vid försäljning av maltdrycker av klass II och klass I, lagrat, till återförsäljare och till privatpersoner, ävensom de områden inom vilka priserna skola tillämpas. Härvid har man sökt åstadkomma så enhetliga priser som möjligt. Sålunda tillämpas för närvarande å maltdrycker av klass II endast två priser inom hela landet. Därjämte regleras inom förbundet medlemmarnas försäljning genom s. k. nederlag och ombud ävensom bryggeriernas utkörning inom resp. försäljningsområden. I senare fallet har under årens lopp upprättats ett stort antal överenskommelser mellan bryggerierna rörande försäljningsgränser i och för undvikande av onödiga korskörningar, dubbeltransporter o. d. Vidare regleras inom förbundet medlemmarnas eventuella stödjande ekonomiska åtgärder till kundkretsen ävensom medlemmarnas reklamverksamhet, användning av buteljmodeller, etiketter etc.

Efter samråd med livsmedelskommissionen har bryggareföreningen organiserat gemensam import av ungerskt malt för de skattepliktiga bryggerierna samt på uppdrag av samma kommission verkställt fördelning de skattepliktiga bryggerierna emellan av tilldelade kvantiteter malkorn. På uppdrag av industrikommissionen har föreningen handhaft fördelningen av aluminium för förslutningsändamål ävensom fördelningen av produktionen av ölflaskor.

Svagdricksbryggerierna ha sin organisation i *Skattefria bryggeriers riksförbund*, till vilket de flesta äro anslutna. Inom dess krets-föreningar förekomma överenskommelser rörande försäljningsvillkor och priser för maltdrycker, klass I.

Margarinbolaget, Margarinfabrikernas försäljnings A/B utgör sedan ingången av 1927 försäljningsorganisation för 8 företag. Överenskommelsen mellan de till Margarinbolaget anslutna fabrikerna är oförändrad sedan före kriget och innebär, att bolaget omhänderhar försäljningen av dessa företags tillverkning av margarin, kokos och konstister. Endast 7 av företagen tillverka emellertid margarin; det åttonde företaget har avstått från sin andel i avsättningen. De anslutna företagen svara för omkring hälften av produktionen. K. F:s margarinfabrik torde tillverka drygt $\frac{1}{4}$ av hela produktionen. Med vissa grossister har träffats överenskommelse om rabatt vid inköp av margarin.

Föreningen Sveriges fria margarinfabriker, som bestod av ett antal mindre företag, ombildades redan före kriget till *Svenska margarinfabrikanters förening*, till vilken dels Margarinbolaget och till detta anslutna företag, dels ytterligare 11 margarinfabriker äro anslutna. Utanför föreningen står K. F:s margarinfabrik samt 4 privata margarinfabriker. På grund av den genom krigsläget uppkomna situationen och begränsningen av margarintillverkningen har en överenskommelse slutits mellan de till Svenska margarinfabrikanters förening anslutna företagen i form av en kvotkartell i syfte att åstadkomma besparingar och rationellare arbetsförhållanden samt motarbeta osund konkurrens. Avtalet omfattar alla av intressenterna tillverkade margarinsorter, konstister, bageri- och stekfett, ävensom ersättnings- och utdrygningsmedel härför, oavsett förpackningens art och storlek, samt raffinerad kokosolja och andra fasta fettämnen i mindre förpackningar än hela fat om minst 170 kg nettoinnehåll. Försäljning för export beröres icke av avtalet. På grundval av intressenternas omsättning av margarin och konstister under åren 1936, 1937 och 1938 har för envar av dem fastställts en kvot, som under avtalstiden skall utgöra hans procentuella andel av intressenternas sammanlagda inom landet levererade mängd av ovan nämnda varuslag. Ersättning vid över- eller underleverans utgår. Intressenterna ha förbundit sig att vid försäljning tillämpa bruttopriser, som av Margarinbolaget fastställas. Intressenterna äga själva bestämma, vilka rabatter de önska tillämpa.

Sveriges fruktindustrieförbund bildades 1934. Anslutna äro 7 företag, som tillverka fruktkonserver, sylter, safter och marmelader. Förbundet har överenskommelse rörande försäljningsvillkor. Förslag till prisöverenskommelser ha tid efter annan framställts men ha icke lett till något resultat.

Under 1937 hade 17 företag försöksvis en överenskommelse rörande priser och försäljningsvillkor för *köttkonserver*. 1938 bildades *Svenska köttkonserverfabrikernas förening*, som för närvarande har 14 medlemmar, mellan vilka finns överenskommelse rörande priser och försäljningsvillkor.

Svenska konserverfabrikernas riksförening bildades 1937 och har för närvarande 29 medlemmar. Den är en allmän intresseorganisation. Några konditions-, pris-, kvot- eller försäljningsavtal för fiskkonserver existera icke.

Grupp X. Textilindustri.

Inom textilindustrin ha en del nya allmänna intresseorganisationer bildats, nämligen Textilrådet, Svenska ylleindustriföreningen, Konfektionsindustriföreningen, Lin-, jute- och hampindustriföreningen 1939 samt Svenska sidenindustriföreningen. Nya föreningar med överenskommelser rörande konditioner etc. äro Svenska handfabrikanters förening, Svenska täck- och madrassfabrikantföreningen, samt Svenska vigognespinneriföreningen. En hel del av de tidigare inom denna bransch existerande kartellerna ha upphört eller undergått förändringar sedan betänkandet skrevs. Sålunda har överenskommelsen rörande fönstervadd och tätningsslistor av bomull upphört redan före kriget; överenskommelsen rörande filter till mjölksilar upphörde att gälla 1942; kvotering tillämpas ej längre inom linneväveriföreningen; i och med Svenska handfabrikanters förenings bildande 1939 utvidgades den tidigare gällande konditionsöverenskommelsen för hand betydligt; överenskommelsen för slumphängslen har under kriget ej haft någon tillämpning; överenskommelsen rörande jute-mattor har upphört till följd av att någon tilldelning av jutegarn för mattillverkning icke ägt rum; överenskommelsen rörande förbandsgas och gasbindor har under kriget utsträckt till att avse även kvotering till grossisterna; överenskommelsen för slang av vissa diameter upphävdes i och med att importen av slang strax efter krigsutbrottet upphörde; den internationella överenskommelsen rörande pappersfilt existerar icke längre reellt, men det till denna anslutna svenska företaget har i stället under kriget inlett samarbete med de två övriga svenska tillverkarna; slutligen har Svenska konfektionsfabrikantföreningen genomfört enhetliga konditioner.

Överenskommelser.

Textilrådet bildades 1939 och ombildades 1942. Det är anslutet till Sveriges industriförbund och utgör en förening av organisationer inom textilindustrin med ändamål att handlägga handelspolitiska och andra frågor, som äro av gemensamt intresse för denna industri, dock icke sådana, som beröra förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare. Till rådet äro som medlemmar anslutna följande branschorganisationer: Svenska bomullsfabrikantföreningen, Svenska ylleindustriföreningen, Sveriges trikåfabrikanters förening, Svenska lin-, jute- och hampindustriföreningen 1939 samt Textilrådets allmänna grupp.

Den 1937 mellan 7 företag träffade överenskommelsen rörande kvoter, priser och försäljningsvillkor för *fönstervadd och tätningslister av bomull* gällde endast under åren 1937 och 1938. Därefter har någon dylik överenskommelse ej existerat. Svenska vaddfabrikantföreningen, som bildades 1937 i samband med överenskommelsen, upplöstes 1943.

Den 1933 träffade överenskommelsen rörande kvoter, priser och försäljningsvillkor för *filter till mjölksilrar* mellan de två svenska tillverkarna härav upphörde att gälla fr. o. m. 1942. Någon kvotberäkning förekommer sålunda ej längre, däremot hållas försäljningsvillkoren lika och konkurrensen mellan tillverkarna har medfört enhetliga priser.

Inom yllebranschen finnes den 1907 grundade *Svenska yllefabrikantföreningen*, som uteslutande är konditionsförening. Den har sålunda antagit för medlemmarna bindande försäljningsvillkor vid försäljningar av vävnader inom landet till konfektionärer och grossister. Till föreningen, som torde representera c:a 75 procent av branschens omsättning, äro för närvarande anslutna 34 företag mot 30 före kriget. Utanför densamma stå några större företag inom branschen.

Svenska ylleindustriföreningen bildades 1939 och är en allmän intresseorganisation.

Svenska vigognespinneriföreningen bildades 1943 i syfte att utgöra ett förhandlingsorgan i förhållande till statliga myndigheter och består för närvarande av 8 medlemmar. Den omfattar övervägande delen av den produktion av vigognegarn (halvyllegarn), som sker för avsalu eller mot lön. Föreningen har rekommenderat sina medlemmar att uttaga de av priskontrollnämnden fastställda priserna till fullo, men någon kontroll över att så sker utövar föreningen ej.

Före kriget hade vigognespinnarna att utstå konkurrens med tjeckiskt, belgiskt och japanskt garn, men genom importens bortfall under kriget har deras läge förbättrats. Därest importen ånyo kommer igång efter kriget, torde samarbetet i hög grad försvåras.

Svenska bomullsspinneriföreningen har sedan 1909 konditionsöverenskommelse för bomullsgarner. Antalet medlemmar utgör för närvarande 13. Utanför föreningen stå 10 företag.

Bomullsväfveriernas förening har sedan 1915 konditionsöverenskommelse. Anslutna äro 12 företag. Utanför föreningen stå 11 företag.

Svenska bomullsfabrikantföreningen, som omsluter de bägge föregående föreningarna, är grundad 1880 och räknar för närvarande 28 medlemmar. För närvarande torde så gott som hela produktionen täckas av de prisöverenskommelser, som enligt överenskommelse med priskontrollnämnden gälla för bomullsindustrin. Överenskommelsen inom bomullsindustrin har närmast formen av konditionsavtal, ehuru såväl före kriget som nu priser på vissa garner äro normgivande för prissättningen. Försök pågå att göra konditionerna inom textilindustrins olika branscher likformiga.

Under nu rådande förhållanden erhålla fabrikanterna sin råvara genom Svenska bomullsimportföreningen 1939 u. p. a., som delar upp inkommande råvarukvantiteter efter vissa normer fabrikanterna emellan.

Den konkurrensbegränsning, som nu faktiskt finns, är helt betingad av nuvarande

förhållanden och beror icke av några ändrade överenskommelser fabrikanterna emellan.

Till *Svenska linneväveriföreningen* är förutom de till Almedahlskoncernen hörande anläggningarna ytterligare 1 företag anslutet. Utanför föreningen stå 3 större företag samt en del mindre. De anslutna företagen tillämpa sedan 1926 gemensamma priser och försäljningsvillkor. Den tidigare uppdelningen av försäljningen efter kvot är slopad fr. o. m. 1 juli 1941. Försäljningen skötes liksom tidigare av fabrikanterna själva.

Som gemensam inköpsorganisation fungerar *Svenska lin-, jute- och hampindustri-föreningen 1939*, som är en allmän intresseorganisation, ansluten till Textilrådet.

Sedan 1894 existerar *Svenska jutefabrikanernas centralkontor*, vilket handhar försäljningen för 2 företag, representerande omkring $\frac{3}{4}$ av produktionen. Inkomna order fördelas efter kvot och med hänsyn till det geografiska läget. De bägge företagen ha under kriget i huvudsak framställt pappersvävnader.

Överenskommelsen mellan 5 bandfabriker angående gemensamma försäljningsvillkor för *band* har existerat alltsedan 1904. I och med *Svenska bandfabrikanternas förenings* bildande 1939 har ett större antal bandfabrikanter enats om försäljningskonditionerna. Föreningens medlemsantal utgör för närvarande 22.

Den 1936 mellan 3 företag ingångna överenskommelsen rörande minimipriser för s. k. *slumphängsten*, d. v. s. överblivna bandstumpar, som realiseras, har sedan början av kriget icke haft någon tillämpning. Den är endast formellt i kraft.

För *jutemattor* ingicks 1935 mellan 4 företag en överenskommelse rörande priser och försäljningsvillkor. Denna överenskommelse upphörde att existera år 1940, sedan vilket år någon tilldelning av jutegarn för mattillverkning icke ägt rum.

Svenska filtfabrikantföreningen har sedan 1930 överenskommelse mellan för närvarande 17, före kriget 12, företag, svarande för omkring 85 procent av tillverkningen av filter, rörande försäljningsvillkor och kalkyleringsprinciper, varigenom prissättningen påverkas.

Svenska täck- och madrassfabrikantföreningen bildades 1938 och har för närvarande 23 medlemmar. Dessa ha överenskommelse rörande enhetliga konditioner. Föreningen torde omfatta omkring hälften av produktionen.

Svenska löngodsfabrikanternas förening heter numera *Ullspinneri- och väveriföreningen* och har 18 medlemmar. En del mindre företag stå utanför. De anslutna företagen ha överenskommelse rörande inköp av svenskull och stickulle.

För *förbandsgas och gasbindor* finnes en överenskommelse rörande kvoter, priser och försäljningsvillkor mellan 2 tillverkare och 6 grossister. Nuvarande överenskommelse gäller från ingången av 1937 men en liknande har tidigare funnits sedan 1930. Överenskommelsen täcker åtminstone 90 procent av produktionen. Under kriget ha fabrikanterna haft svårigheter att tillfredsställa sina grossister, varför en kvotering till grossister skett, baserad på resp. grossisters inköp åren närmast före krigsutbrottet.

Den i betänkandet uppgivna överenskommelsen rörande priser och försäljningsvillkor för *slang av vissa diameter* (brandslang) mellan den enda svenska tillverkaren och en importör existerar icke längre. Den upphävdes i och med att importen av brandslang strax efter krigsutbrottet upphörde. Vederbörande importörfirma är numera en av den svenska tillverkarens återförsäljare.

Den internationella överenskommelsen rörande priser och försäljningsvillkor för *pappersfilt*, Internationale Vereinigung der Filztuchfabrikanten, existerar fortfarande men endast formellt. Den svenska tillverkare, som före kriget tillhörde denna överenskommelse, är icke längre bunden därav och har i stället under kriget inlett samarbete med de två övriga tillverkarna av pappersfilt beträffande priser och försäljningsvillkor.

Trikåindustrin har en allmän branschorganisation i *Sveriges trikäfabrikanternas förening*, till vilken för närvarande äro anslutna 80 företag. Denna förening har utarbetat försäljningsvillkor, men någon bindande överenskommelse om dessas tillämp-

ning finnes icke och har aldrig funnits. Utanför föreningen stå ett hundratal fabriker, men de torde i allmänhet vara av mindre storlek.

Svenska konfektionsfabrikantföreningen hade före kriget inga bindande överenskommelser rörande priser eller försäljningsvillkor. Fortfarande finnes inget samarbete rörande priser, men 1939 inleddes ett arbete för att ernå enhetliga konditioner, varigenom man nu har kontroll över försäljningsvillkoren. Till föreningen anslutna företag omfatta 50—60 procent av tillverkningen.

Konfektionsindustrins allmänna branschorganisation är den 1941 bildade *Konfektionsindustriföreningen*, ansluten till Sveriges industriförbund. Medlemmar äro dels Svenska konfektionsfabrikantföreningen kollektivt för samtliga sina medlemmar, dels enskilda utom nämnda förening stående fabrikanter.

Den verksamhet, som bedrevs av Svenska textil- och konfektionsfabrikantföreningen (TeKoFa), fortsattes av den 1940 bildade *Svenska textilfabrikantföreningen*. Föreningen är en sammanslutning av fabrikanter inom bomulls-, ylle-, linne-, trikå- samt filt- och löngodsindustrierna och handhar bl. a. nyetableringskontroll.

Svenska sidenindustriföreningen bildades 1943 och har för närvarande 10 medlemmar. Utanför föreningen stå 2 företag, vilka emellertid nyligen begärt sitt inträde. Föreningen har icke någon som helst kartellkaraktär.

Grupp XI. Läder-, hår- och gummivaruindustri.

Inom denna industrigrupp ha 2 nya organisationer bildats, nämligen Borstfabrikantföreningen år 1939 och Svenska pälsbranschens centralkommitté år 1943. Ingen av dessa är emellertid av kartelltyp. Beträffande de äldre organisationerna ha inga väsentligare förändringar ägt rum under krigsåren.

Överenskommelser.

Sveriges garveriidkares intressentförening bildades 1934 och har för närvarande 31 medlemmar mot 22 före kriget. Under kriget har medlemsantalet ökat framför allt genom att 6 pälsberedare intagits i föreningen i en särskild pälssektion. Föreningen representerar fortfarande c:a 90 procent av garveriproduktionen. Överenskommelsen mellan medlemmarna avser endast försäljningsvillkor. T. o. m. 1936 fanns dessutom visst kvotavtal.

Övriga organisationer inom läderindustrin äro *Läderföreningen (Sko- och läderbranschens fabrikant- och grossistförening)* och *Svenska garveriidkareföreningen*. Den förra bildades 1906 och handhar särskilt betalningsinställelser. Den senare är en allmän branschorganisation, ansluten till Sveriges industriförbund. Den bildades 1908.

Inom pälsvarubranschen har 1943 bildats en ny organisation, *Svenska pälsbranschens centralkommitté*. Den fungerar endast som topporganisation för följande föreningar, representerande samtliga produktionsled inom branschen: Sveriges garveriidkares intressentförening, pälssektionen, Sveriges körsnärsmästareförening, Föreningen pälsvarugrossister, Pälshandlarnas riksförbund samt Pälssbranschens arbetsgivarförening. Några överenskommelser om priser etc. finnas icke.

Till *Sveriges körsnärsmästareförening* äro för närvarande anslutna 108 företag. Dessa torde representera c:a 50 procent av specialaffärernas omsättning. En prislista för omändringsarbeten o. dyl. har utgivits av föreningen men är icke bindande. Beträffande konserveringspriser föreligger en bindande överenskommelse mellan Stockholms samtliga pälshandlare och pälskonservatorer, alltså icke endast mellan de till föreningen anslutna körsnärerna. Denna överenskommelse tillkom i samband med lyxskattens införande. Dessförinnan fanns en motsvarande ehuru icke bindande överenskommelse.

Skoindustrins allmänna branschorganisation är *Svenska skofabrikantföreningen*, bildad 1910 och ansluten till Sveriges industriförbund. 1935 bildades *Sveriges skofa-*

brikanters intressentförening. Den räknar för närvarande 76 medlemmar och omfattar c:a 65 procent av produktionen. Sedan ingången av 1936 föreligger överenskommelse rörande försäljningsvillkor. Föreningen handlägger frågor rörande leveranser till nystartade skoaffärer. Utanför föreningen stå fortfarande bl. a. Oscaria-koncernen och de kooperativa skofabrikerna.

Borstfabrikantföreningen bildades 1939 och är en allmän intresseorganisation. Till den äro anslutna 4 större tillverkare.

Beträffande *gummivaruindustrin* må här endast framhållas att 4 av landets gummifabriker, Helsingborgs gummifabriks A/B, Trelleborgs gummifabriks A/B, A/B Tretorn samt Ulvsunda gummifabriks A/B stå under gemensam ledning. Goodyear gummifabriks A/B anlade en fabrik i Norrköping 1939.

Grupp XII. Kemisk-teknisk industri.

Inom den kemisk-tekniska industrin synas några nya kartellavtal icke ha skapats på senare år. Beträffande de överenskommelser, som existerade redan före kriget, ha emellertid vissa förändringar ägt rum till följd av krigsförhållandena. Överenskommelsen rörande linoleumfernissa har således icke fungerat under kriget; Linoljeslageriernas försäljnings A/B har även tjänstgjort som råvaruförening; tillverkningen av kristallsoda är tills vidare nedlagd, men Sodafabrikernas försäljnings A/B sköter i stället om större delen av försäljningen av den på elektrolytisk väg framställda sodan; vissa av de till Såpförsäljnings A/B anslutna fabriker ha nedlagt sin tillverkning, varigenom bolagets andel av den inhemska tillverkningen sjunkit; till Gas- och koksverkens ekonomiska förening ha provisoriskt anslutits de tidigare utanför föreningen stående gasverken och föreningens verksamhetsområde har utvidgats; överenskommelsen rörande säkerhetsprämgämnena och tändmedel har upphört, enär det ena i överenskommelsen deltagande företaget nedlagt sin tillverkning; Emulsionsföreningen har upphört med sin verksamhet till följd av att någon asfalttilldelning icke medgivits.

Överenskommelser.

Det i betänkandet uppgivna prisavtalet mellan 3 företag för vissa linoleumfernissor har icke fungerat under kriget. Fernissor tillverkas förutom av de 3 företagen av åtskilliga andra.

Linoljeslageriernas försäljnings A/B, Göteborg, är försäljningsorgan för samtliga 6 tillverkare i landet för alla slag av linolja, linkakor och linkaksmjöl (kott linolja tillverkas dock även vid fernissfabriker). Överenskommelsen gäller sedan 1923. Tidigare fanns 1918—1920 och under en del år före 1916 en överenskommelse om enhetliga försäljningspriser på linolja inom vissa distrikt av landet. Avtal förefinnes mellan försäljningsbolaget och Linoljeföreningen, en grossistsammanslutning, som i sin tur fastställer återförsäljarnas priser i förhållande till försäljningsbolagets. Under krigsåren med kontingenterad import har bolaget även tjänstgjort såsom råvaruförening.

Överenskommelsen rörande kristallsoda kvarstår oförändrad sedan förkrigs tiden, men tillverkningen är sedan 1 maj 1944 nedlagd på grund av råvarubrist. Den enda soda, som för närvarande tillverkas inom landet, är den av Elektrokemiska A/B, Bohus, på elektrolytisk väg framställda. Till *Sodafabrikernas försäljnings A/B*, Göteborg, som sedan 1901 sköter försäljningen av kristallsoda för större delen av sodafabrikerna i landet, äro anslutna 6 företag såsom delägare, men dessutom samarbetar försäljningsbolaget med ytterligare 3 företag. Överenskommelsen gäller också kvoter och priser. Endast prisavtal fanns 1898—1901. Sodaförsäljnings A/B sköter för närvarande om c:a 75 procent av Elektrokemiska A/B:s försäljning av soda. Avtal härom föreligger för perioden 1 maj 1944—1 maj 1945 och torde komma att förnyas. Med den internationella kartell, som sköter om leveranserna av råsoda och

som bl. a. förbjuder de svenska avnämarna att exportera kristallsoda, har man under kriget ej haft så stor kontakt. Enligt internationella kartellens bestämmelser ha leverantörerna av råsoda även förbundit sig att tillse att dess avnämare i andra länder ej skola exportera kristallsoda till Sverige. Den internationella kartellens bestämmelser gälla för närvarande endast formellt.

Såpförsäljnings A/B, Göteborg, bildades 1929 och utgör en sammanslutning av den övervägande delen av såpfabrikerna, 32 företag. Överenskommelsen dem emellan gäller kvoter och priser samt inköp av kalilut. De anslutna företagen sälja själva såpan men i försäljningsbolagets namn. För närvarande äro endast 26 fabriker igång. De övriga anslutna företagen ha ingått avtal om att tillsvidare lägga ned tillverkningen. De anslutna företagen torde för närvarande endast svara för c:a 50 procent av landets produktion av såpa. Den bestämmelsen att en förutsättning för samarbetet är att de anslutna svara för mer än 75 procent av såptillverkningen i landet upphävdes fr. o. m. 1943 på grund av den starka omsättningsminskningen under kriget.

Gas- och koksverkens ekonomiska förening u. p. a., Stockholm, bildades år 1918 och utgör en sammanslutning för handhavande av försäljningen av biprodukter vid gastillverkningen (med undantag av koks). I betänkandet har antalet medlemmar angivits till 14 gasverk och 1 järnverk (Oxelösund). Redan före krigsutbrottet 1939 voro till föreningen anslutna 16 gasverk och 1 järnverk. Efter förhandlingar inför statens industrikommission anordnades 1940 en provisorisk anslutning av samtliga utanför föreningen stående gasverk, 21 st., för att åstadkomma en enhetlig behandling vid försäljningar av ifrågakvarande varuslag. För närvarande består föreningen av 16 gasverk och 1 järnverk samt temporärt anslutna 21 gasverk. Förutom i betänkandet angivna produkter, stenkolstjära, gasreningsmassa, ammoniumsulfat, kaustik ammoniak och diverse bensolprodukter, har redan före kriget försålts tjäroljor, beck, naftalin samt i ringa mängder retortgrafit och svavel. Beträffande ammoniakprodukter omfattar föreningens försäljningsverksamhet endast en ringa del av landets produktion. Vad angår stenkolstjära och bensolprodukter omfattar föreningens verksamhet däremot praktiskt taget hela hemmamarknaden. Sedan krigsutbrottet ha tillkommit följande varuslag: fenolprodukter, såsom karbolsyra, bakelitkreosol och råfenol samt pyridin. Försäljningen härav omfattar den allra största delen av produktionen. Sedan gammalt finnes ett avtal för avsättning av svavelsyrad ammoniak med Svenska superfosfat försäljnings A/B och Svenska lantmännens riksförbund. Avtalet innebär dels en prisöverenskommelse och dels en förbindelse från föreningens sida att icke leverera denna vara för gödningsändamål till annat håll.

Dynamit tillverkas av 3 företag, vilka ha en rad avtal med varandra. Genom dessa avtal har en viss specialisering åstadkommits och företagen tillförsäkrat varandra en viss avsättning samt en produktionsreserv i händelse av driftsafbrott vid egna fabriker.

Den i betänkandet uppgivna överenskommelsen sedan 1933 mellan 2 tillverkare av *säkerhetsprämgämnen och tändmedel*, avseende priser och försäljningsvillkor samt tillförsäkrande det ena företaget en viss årlig avsättning, är numera icke i kraft. Överenskommelsen bestod mellan Nitroglycerin A/B, Gyttertorp och Svenska sprängämnes A/B, Upplands-Väsby. Det sistnämnda företaget har nedlagt sin tillverkning och övertagits av Nitroglycerin A/B. De av detta företag tillverkade sprängämnenas kontrolleras och förpackas emellertid hos Svenska sprängämnes A/B.

För *ammunition* finnes sedan 1931 en överenskommelse mellan 2 tillverkare, representerande omkring 40 procent av produktionen, och vissa grossister rörande priser och försäljningsvillkor.

Vegetabiliska garvämnen framställas av 2 företag. Det ena företaget har ensamrätt till försäljningarna jämväl från det andra. Överenskommelse gällande kvoter, priser och försäljningsvillkor samt rörande områden för uppköp av ekträ och granbark finnes sedan 1929. Överenskommelsens varaktighet är beroende på vissa patent.

Emulsionsföreningen, vars 9 medlemmar hade överenskommelse rörande kvoter, priser och försäljningsvillkor för asfaldemulsion för vägändamål, har icke varit aktiv under kriget, beroende på att asfalt icke tilldelats för ifrågavarande ändamål. Enligt uppgift torde föreningen ej heller komma att återuppstå efter kriget.

Färg- och fernissfabrikanternas förening bildades 1938 och är en allmän intresseorganisation.

7 *läkemedelsfabriker*, vilka dominera inom branschen, ha anställt en gemensam ombudsman med huvudsaklig uppgift att föra vederbörandes talan inför myndigheter. Någon formell kartellbildning föreligger däremot ej. Någon egentlig priskonkurrens torde emellertid av olika skäl icke föreligga.

Register över i promemorian refererade överenskommelser och sammanslutningar.

Grupp I. *Malmgruvor, järn-, stål- och metallverk.*

Ferrowolfram	Lancashiregruppen
Ferrokrom	Valsjärnsgruppen
Svenska kiseljärnsringen	Maskin- och pressmide
Metallsektionen	Grovplåt
Halvfabrikat av koppar, fosforbrons etc.	Vissa specialstål
Halvfabrikat av aluminium	Rostfritt stål
Kopparledning	Rörkonventionen
Kopparplåt, kopparrör etc.	Svenska rörföreningen
Kopparrör för värme- och sanitetsändamål	Valsar för järnbruken
Stålgjutgods	Svenska järnbrukens träkolsförening
	Tackjärnscentralen

Grupp II. *Järn-, stål- och metallmanufaktur.*

Sveriges järn- och metallmanufakturförening	Diskbänkskonventionen
Nätaktiebolaget	Svenska hästskokonventionen
Sveriges taggtrådsfabrikanternas förening	Svenska elektriska armaturfabrikantföreningen
Häfttråd	Galvaniserade hinkar och baljor
Sveriges metallduksfabrikanternas förening	Sveriges bleckvaruindustriförening
Rostfri dragen tråd	Kärlfabrikanternas förening
Linor av härdad ståltråd	Transportflaskor och övriga mejerikärl av förtent stålplåt
Svenska kättingfabrikantföreningen	Skopor
Kallvalsat bandmaterial	Hammare
Stagmaterial	Svenska spad- och grepfabrikanternas förening
Bultartiklar	Svenska sågbladsfabrikantgruppen
Rälsspik	Stenredskapskonventionen
Klippspik	Fjäderkonventionen
Presspikfabrikantföreningen	Plogdelskonventionen
Sveriges trådspikfabrikanternas förening	Byggnadssmide
Gjuterikonventionen	Sveriges yxfabrikanternas förening
Gasconventionen	Svenska resårfabrikantföreningen
Sanitetsgodskonventionen	
Normalrördelskonventionen	
Köttkvarnar och delar därtill	

Grupp III. *Maskin-, varvs-, gjuteri- och verkstadsindustri.*

Sveriges mekaniska verkstäders förbund	Varmvattenberedare
Sveriges varvsindustriförening	Ventilationsmaterial
Svenska varvsföreningen	Gräsklippare
Lokomotiv	Vissa maskiner och apparater för jord- och stenindustrierna
Svenska cykelfabrikant- och grossistföreningen	Vissa maskiner för träbearbetning
Utombordsmotorer	Jordbruksmaskinföreningen
Svenska pannkonventionen	Harvkonventionen
Svenska plåtradiatorkonventionen	Plogkonventionen

Grupp IV. *Elektrisk industri.*

Sveriges elektroindustriförening	Svenska elektriska armaturfabrikantföreningen
Svenska radiointressentförbundet	Startbatterier
Glödlampor	Torrelement
Elektrisk starkströmsmateriel och ledningar	Sveriges elektriska entreprenörförening
Sveriges radioleverantörer	De elektriska installatörsorganisationernas riksförbund.
Radorör	
Elspiskonventionen	

Grupp V. *Instrument- samt guld- och silvervarufabriker.*

Kontorsmaskiner	Svenska nysilverfabrikantföreningen
Guldsmedsbranschens leverantörförening	Sveriges pianoförbund

Grupp VI. *Jord- och stenindustri.*

Sveriges granitindustris exportförening	Tegelbrukens försäljnings A/B
Sveriges stenindustriförbund	Tegelbrukens centralförbund
Stockholms stenhuggeriidkareförbund	Sveriges tegelindustriförening
Föreningen byggnadskalksten	Eldfast tegel
Marmor	Golv- och väggplattor
Marmormortlar	Konstkeramik
Calcium, Svenska kalkförsäljnings A/B	Hushållsporslin
Mellersta Sveriges kalkbruks centralförening	Buteljglasbrukens försäljnings A/B
Kalk	Svenska flaskfabrikanters förening
Kalksten	Svenska hushållsglasfabrikanternas förening
Västra torvströcentralen	Belysningsglasbrukens förening
Norra torvströcentralen	Fönsterglasbrukens försäljnings A/B
Slipskivor	Cementvarufabrikernas centralförbund
Cementa, Svenska cementförsäljnings A/B	Sveriges betongvaruförbund
Skånska tegelförsäljnings A/B	

Grupp VII. *Trävaru- och träförädlingsindustri.*

Träindustrins branschorganisation (Tibo)	Träfiberföreningen
Snickerifabrikanternas riksförbund	Svenska wallboardföreningen
A/B Svenska trähus	Sveriges träullsfabrikanters förening
Sveriges trähusfabrikers riksförbund	Sveriges guldlustfabrikanters yrkesförening
Sveriges likkistfabrikanters förening	Sveriges möbelindustriförbund
Svenska skidfabrikantföreningen	Kontorsmöbelfabrikanternas förening
Träullsplattfabrikanternas förening	Kontorsmöbelhandlarnas förening
A/B Svensk golvindustri	Korkisoleringsmaterial
Svenska plywoodfabrikanternas förening	

Grupp VIII. *Pappersmasse-, pappers- och grafisk industri.*

Svenska cellulosaföreningen	Cellulosavadd
Svenska trämasseföreningen	Sveriges påsfabrikantförening
Svenska pappersbruksföreningen	Föreningen Sveriges kuvertfabriker
Papp	Sveriges gummeringsfabrikanters förening
Kraftpapper	Sveriges takpappfabrikanters förening
Sulfitpapper	Sveriges wellpappfabrikanters förening
Oblekt oglättat smörpapper	Svenska tapetfabrikanternas förening
Svenska tidningspappersbrukens förening	Föreningen för svensk tapetindustri
Finpapperskonventionen	Sveriges grafiska industriförbund
Kraftliner och testboard	A/B Sveriges litografiska tryckerier
Wellpapper	Svenska klichéanstaltföreningen
Papperssäckar	Svenska boktryckareföreningen
Enklare slag av trähaltigt tryckpapper och konceptpapper	Svenska tidningsutgivareföreningen
Hårdpapp	Svenska bokförläggareföreningen

Grupp IX. *Livsmedelsindustri.*

Svenska kvarnföreningen	Svenska bryggareföreningen
Svenska grynkvarnarnas förening	Bryggeriidkareförbundet
Makaronibolaget, Svenska makaronifabri- kernas försäljnings A/B	Skattefria bryggeriers riksförbund
Föreningen Sveriges spisbrödsfabrikanter	Margarinbolaget, Margarinfabrikernas försäljnings A/B
Svenska kexfabrikantföreningen	Svenska margarinfabrikanters förening
Svenska choklad- och konfektyrfabrikant- föreningen	Sveriges fruktindustriförbund
Sveriges vattenfabrikanters riksförbund	Svenska köttkonservfabrikernas förening
	Svenska konservfabrikernas riksförening

Grupp X. *Textilindustri.*

Textilrådet	Slumphängslen
Fönstervadd och tätningsslister av bomull	Jutemattor
Filter till mjölkstillar	Svenska filtfabrikantföreningen
Svenska yllefabrikantföreningen	Svenska täck- och madrassfabrikantför- eningen
Svenska ylleindustriföreningen	Förbandsgas och gasbindor
Svenska vigognespinneriföreningen	Slang av vissa diameter
Svenska bomullsspinneriföreningen	Pappersfilt
Bomullsväfveriernas förening	Sveriges trikåfabrikanters förening
Svenska bomullsfabrikantföreningen	Svenska konfektionsfabrikantföreningen
Svenska linneväveriföreningen	Svenska konfektionsindustriföreningen
Svenska lin-, jute- och hampindustriför- eningen 1939	Svenska textiltfabrikantföreningen
Svenska jutefabrikernas centralkontor	Svenska sidenindustriföreningen
Svenska bandfabrikanters förening	

Grupp XI. *Läder-, hår- och gummivaruindustri.*

Sveriges garveriidkares intressentförening	Svenska skofabrikantföreningen
Läderföreningen	Sveriges skofabrikanters intressentför- ening
Svenska garveriidkareföreningen	Borstfabrikantföreningen
Svenska pälsbranschens centralkommitté	
Sveriges körsnärsmästareförening	

Grupp XII. *Kemisk-teknisk industri.*

Linoleumfernissor	Säkerhetsprängämnen och tändmedel
Linoljeslageriernas försäljnings A/B	Armmunition
Sodafabrikernas försäljnings A/B	Vegetabiliska garvämmen
Såpförsäljnings A/B	Emulsionsföreningen
Gas- och koksverkens ekonomiska förening	Färg- och fernissfabrikanternas förening
Dynamit	Läkemedelsfabriker

Stockholm den 30 januari 1945.

Olle Karleby.

II. Hantverk och småindustri.¹

Kommissionen har låtit införskaffa uppgifter angående organisationsväsendets utveckling inom hantverk och småindustri efter 1936 års inventering. Näringsorganisationssakkunnigas redogörelse härför byggde i huvusak på material, som 1936 års hantverkssakkunniga erhållit genom en rundskrivelse till yrkesförbunden (PM rörande det svenska hantverkets organisationsväsende. Bilaga till betänkande angående lärlingsutbildningen. SOU 1938: 30). På kommissionens anhållan har Sveriges hantverks- och småindustriorganisation (SHSO) under innevarande år benäget ställt en liknande rundskrivelse till yrkesförbunden, vilken uteslutande berör hantverksyrkena. För småindustrins del har det ställt sig svårare att erhålla material för belysning av samarbetsformerna. I det följande lämnas en kortfattad redogörelse för nuvarande organisationsformer inom småindustrin, varefter de speciella hantverksyrkena behandlas.

Vissa svårigheter ha sedan länge förelegat i fråga om *småindustrins* organisering i större sammanslutningar. Gränserna mellan småindustri och storindustri respektive hantverk och hemindustri äro ofta flytande. Enligt industristatistiken skulle företag med upp till 50 arbetare per arbetsställe räknas till småindustrin. Emellertid tillhöra företag med betydligt högre antal arbetare dess organisationer. — Småindustrin är spridd över hela landet, dess marknader äro ofta riksomfattande liksom den större industrins samtidigt som dess produktionsbetingelser äro likartade med förhållandena inom ett flertal hantverksområden. Tekniska och kommersiella problem äro annorlunda än inom såväl hantverket som storindustrin. Behovet av fastare organisation framhölls i skilda sammanhang särskilt under 1930-talet. Småindustrins huvudorganisation utgjordes då av det i Jönköping år 1934 bildade Småindustrins centralförbund, som samarbetade med Sveriges industriförbund. Därjämte funnos lokala organisationssträvanden framför allt inom några norrländska län. Större delen av småindustrins företagare stod dock utanför sammanslutningarna. Näringsorganisationssakkunniga underströko för sin del starkt behovet av ytterligare utveckling av småindustrins organisationsväsende och förordade, att statsmakterna i högre grad lämnade ett stöd härvidlag.

Ett huvudproblem vid denna tid var, huruvida samarbetet skulle ske genom skapande av fristående organisationer eller genom ökad samverkan med hantverkets eller den större industrins sammanslutningar. Utvecklingen har därefter gått i riktning mot fastare samarbete med hantverkets huvudorganisationer, vilka alltid betraktat sig som förespråkare även för den mindre industrins intressen. Under kriget har detta kommit till uttryck i den sammanslagning av hantverkets och småindustrins huvudorganisationer, som ägde rum den 1 januari 1942 (SHSO). Ett större antal småindustrier, ca 5 000, är numera representerat inom hantverkets lokala föreningar. Däremot finnas ännu icke några branschorganisationer för småindustrin inom SHSO. Vid årsmötet 1944 uttalade representantskapet i princip sitt intresse för åstadkommande av branschföreningar inom småindustrin och åt arbetsutskottet uppdrogs att tillsammans med Småindustrins centralkommitté vidare utreda denna fråga samt framlägga förslag inför organisationsstyrelsen för avgörande i samråd med yrkesförbund. De exportbetonade industriföretagen äro heller icke sammanslutna, men SHSO söker tillvarataga deras intressen genom att bland annat förmedla kontakter med exportfirmor. Föreningen har sålunda under året vidtagit

¹ Utarbetad inom kommissionens kansli i samråd med hantverks- och småindustrins huvudorganisationer.

åtgärder för att möjliggöra export efter kriget av småindustrins produkter. Arbetet härpå sker i samarbete med Svenska exportörers förening, en sammanslutning av vissa exportfirmor, vilka äro särskilt inriktade på export av dylika varor. Detta samarbete mellan fabrikanter och exportörer torde efter kriget bli av betydelse, när exportmöjligheter åter föreligga.

En betydande del av den mindre och medelstora industrin är organiserad inom Svensk industriförening (SIF), som för närvarande omfattar ca 1 000 medlemmar. Föreningen bildades år 1942, då Småindustrins centralförbund upphörde. De anslutna företagens storlek varierar från ca 400 arbetare och nedåt; reparationsverkstäder och hantverksmässig produktion höra icke dit. Föreningen är en intresseorganisation, som på olika sätt söker tillvarata medlemmarnas fackliga och ekonomiska intressen. SIF bedriver en omfattande förmedlingstjänst; såsom ett led i detta arbete kan nämnas Junemässan, en årligen återkommande varumässa i Jönköping. Föreningen söker bilda branschföreningar för varje industriområde. För närvarande finnas sex branschföreningar: Sveriges järn- och metallfabrikantförening, Sveriges silkestrikåfabrikanters förening, Sveriges trikåfabrikanters förening, Svenska slipsindustriföreningen, Svenska kemiska industriers förening samt Sveriges skinn- och lädvarufabrikanters förening. En branschförening för fruktindustrier är under bildande. Svenska industriers import- och exportförening bildades år 1944 inom SIF. Detta organ har bland annat till uppgift att genom koncentration av flera mindre köpars order på en hand, erhålla lägre priser.

Slutligen är småindustrin organiserad inom Sveriges industriförbund, dit några hundra större småindustrier äro anslutna, samt inom Sveriges småindustriförbund, som representerar några hundra arbetsställen.

Från vissa håll göres gällande, att småindustrin är föga påverkad av organisations-tendenser. Det synes emellertid vara uppenbart, att organisationsarbetet inom denna näringsgren är under stark utveckling.

I vad mån den organiserade samverkan som finns, tagit sig uttryck i konkurrensbegränsande åtgärder är svårt att uttala något bestämt om. Från huvudorganisationernas sida göres gällande, att pris- och marknadsöverenskomelser förekomma inom lokalt eller regionalt avgränsade områden, där företagen komma överens om att fastställa minimipriser, gemensamma normer vid försäljning etc. Monopolistiska företeelser av denna art ha i allmänhet icke framkommit genom beslut i sammanslutningarna utan få betraktas som av lokala betingelser möjliggjorda försök från enskilda företagargrupperns sida att begränsa konkurrensen.

Hantverkets huvudorganisation är Sveriges hantverks- och småindustriförbund (SHSO).

SHSO:s huvuduppgift är enligt stadgarna att bevaka de svenska hantverkarnas och småindustridkarnas intressen gentemot statsmakterna samt att föra deras talan i skilda samhällsfrågor. Organisationen avger sålunda yttranden i lagstiftnings- och skattefrågor etc. av mera allmänt intresse för hantverket och småindustrin samt gör framställningar till myndigheter och enskilda institutioner i ärenden av hithörande slag. Till verksamheten hör även förmedlings- och informationstjänst. Organisationen verkar vidare för hantverkets och den mindre industrins utveckling i tekniskt och ekonomiskt avseende m. m. Genom en särskild institution, Centrala yrkesnämnden, eftersträvas förbättrad utbildning inom hantverksyrkena och en ordnad och enhetlig lärlingsutbildning avslutad med gesällprov. I enlighet med Hantverkets lärlingskommittés förslag 1941 söker nämnden åstadkomma lärlingsråd med representanter för såväl arbetsgivar- som arbetsidans. Sådana råd finnas inom några yrkesområden, och deras huvudsakliga uppgift är att fastställa läroplaner för de olika yrkena. Organisationen har vidare utformat regler för erhållande av mästarbrev och liknande utmärkelser inom yrkena (utdelande av mästarbrev enligt Kungl. Kung. ^{11/10} 1940, nr 873). Under innevarande år har en kommitté tillsatts för ut-

redning av frågan om hantverkets försäljningsorganisationer. I ett avgivet utlåtande konstateras att hantverkets försäljning för närvarande icke kan anses rationellt ordnad. Kontakten mellan hantverkare och konsumenter anses otillfredsställande, effektiv reklam och öppna försäljningsställen saknas. I syfte att erhålla en lösning på hithörande frågor föreslår kommittén, att hantverkarna sammansluta sig i försäljningsorganisationer. Det kan erinras om, att försäljningsorganiseringen började år 1943 genom inrättande av Dalarnas hantverkstjänst.

Hantverket är organiserat dels lokalt i hantverksföreningar, dels efter yrke i yrkesförbund. Föreningarna äro länsvis eller undantagsvis landskapsvis sammanslutna i för närvarande 27 hantverksdistrikt (hantverksförbund). Anslutning till distrikten är numera obligatorisk. Medlemskap kan erhållas av självständig utövare av hantverk eller mindre industri samt av yrkesutbildad föreståndare, som leder dylikt företag. Antal föreningar och medlemmar har vuxit starkt sedan 1936 års utredning, då antalet föreningar uppgick till 310 med tillhoppa närmare 21 000 medlemmar. Den 1 juli 1944 funnos 433 föreningar med ca 29 000 medlemmar och i närvarande stund finnas 460 föreningar med över 30 000 medlemmar. Tillväxten anses vara »normal» och endast i mindre grad orsakad av tillskott från småindustrin efter sammanslagningen med dess organisationer år 1942. Alltjämt står dock en del yrkesutövare utanför organisationen.

Yrkesidkareförbunden äro uteslutande avsedda för självständiga hantverksmästare inom ett och samma yrke. Förbunden äro anslutna till Yrkesförbundens representantskap, en inför SHSO rådgivande och med denna samarbetande institution, som har gemensam ordförande och gemensamt kansli med SHSO. Förbundens antal utgör för närvarande 33 med ett medlemsantal av ca 27 000. Som jämförelse kan erinras om, att medlemsantalet år 1941 uppgick till 23 000 och att, då näringsorganisationssakkunnigas betänkande skrevs, 23 förbund funnos inom representantskapet och med 12 000 medlemmar, medan 6 yrkesförbund stodo utanför.

Beträffande anslutningen till förbunden synes vissa skiljaktigheter föreligga mellan olika förbund. Här skall nämnas några exempel på anslutningens omfattning inom vissa viktigare yrkesområden. Till Sveriges bageriidkareförening äro som regel icke de mindre hembagerierna anslutna. Inom konditoriyrket finns vid sidan av Sveriges konditoriförening en sammanslutning, benämnd svenska konditoriföreningen, till vilken åtskilliga mindre företag äro anslutna. Vad rörinstallationerna beträffar, finns en särskild sammanslutning, benämnd Rörledningsentreprenörernas landsortsförbund, till vilket vissa mindre företag, huvudsakligen i landsorten, äro anslutna. Inom Sveriges urmakareförbund torde praktiskt taget samtliga yrkesutövare på detta område vara organiserade. Specialoptikernas riksförbund omfattar optiker, vilka uteslutande bedriva optisk verksamhet och som ha överenskommelser med ögonläkarna. Inom svenska optikerföreningen äro sammanslutna även företag, vilka ha kombinerat urmakeri och optik. Inom svenska frisörföreningen torde samtliga yrkesutbildade företagare vara organiserade. Under kriget ha emellertid åtskilliga damfrisersalonger tillkommit, där innehavarna anses sakna erforderliga yrkeskunskaper och därför icke äro anslutna till föreningen. Inom snickeriyrket torde de mindre företagen som regel vara organiserade. De större tillhöra ofta snickerifabrikanternas riksförbund, Sveriges möbelindustriförbund och Sveriges träindustrieförbund. Endast ett fåtal äro anslutna till Sveriges snickarmästares riksförbund, som är en hantverksorganisation.

Förteckning över till SHSO anslutna yrkesidkareförbundens senast uppgivna medlemsantal:

Sveriges Bageriidkareförening	1503
Bilverkstädernas Riksförbund	1390
Sveriges Bleck- och Plåtslagaremästareförbund	405
Blomsterdekoratörernas Riksförbund	530

Sveriges Bokbinderi-Idkare-Förening	242
Svenska Boktryckareföreningen	660
Skattefria Bryggeriers Riksförbund	475
Sveriges Charkuteri- och Slakteriïdkares Riksförbund	1 346
Elektriska Installatörs Organisationernas Riksförbund	725
Svenska Fotografernas Förbund	622
Svenska Frisörföreningen	4 444
Föreningen Sveriges Skönfärgerier och Kemiska Tvättanstalter	51
Sveriges Glasmästeri- och Förgylleriïdkares Riksförbund	390
Sveriges Juvelerare- och guldsmedsförbund	521
Sveriges Konditoriförening	828
Sveriges Kopparslagaremästareförening	19
Sveriges Korgmakeriïdkares Yrkesförening	26
Sveriges Körsnärsmästareförening	104
Svenska Tullkvarnars Riksförbund	1 811
Målaremästarnas Riksförening i Sverige	923
Svenska Optikerföreningen	43
Specialoptikernas Riksförbund	102
Sveriges Rörledningsfirmors Förening	460
Sveriges Sadelmakar- och Tapetserarmästares Riksförbund	523
Sveriges Tapetseraremästares Centralförening	356
Sveriges Skomakarmästareförbund	3 620
Sveriges Skorstensfejaremästares Riksförbund	222
Skräddarmästarnas Riksförbund	1 093
Sveriges Skrädderiarbetsgivares Centralförening	299
Sveriges Smides- och Mek. Verkstadsïdkares Riksförbund	1 650
Sveriges Snickarmästares Riksförbund	207
Sveriges Stenindustriförbund	204
Sveriges Urmakareförbund	1 050

S:a 26 844.

Olika former av samverkan.

De uppgifter, som införskaffats genom tidigare nämnda rundskrivelse till yrkesförbunden, beröra frågor rörande inträdesfordringar, ställning till parter på arbetsmarknaden — företrädesvis arbetarnas fackorganisationer —, nyetableringskontroll, metoder vid anställande av arbetskraft, pris- och marknadsöverenskommelser, inköpssamverkan m. m. Ett par förbund, Sveriges bleck- och plåtslagaremästareförbund och Sveriges bokbinderi-idkare-förening, ha icke besvarat skrivelsen. Materialet är även av andra anledningar delvis bristfälligt, varför redogörelsen icke kan anses vara fullständigt uttömmande.

Inträdesfordringar.

I stort sett äro fordringar för aktivt medlemsskap begränsade till krav på ådaga-lagd yrkeskicklighet samt i de flesta fall självständig yrkesutövning. I några förbund kräves, att den sökande skall ha varit verksam i yrket under viss angiven tid; så är exempelvis fallet inom körsnär- och urmakaryrkena. Kompetensen skall inom vissa yrken vara styrkt genom av myndigheter utfärdade behörighetsbevis att utöva verksamheten i fråga såsom i fråga om elektriskt installatörsarbete och inom skorstensfejaryrket. Svenska fotografers förbund har som villkor uppställt förutom yrkeskompetens och verksamhet i yrket under viss tid ävenledes lojalitet i pris- och andra frågor. För medlemskap i Sveriges juvelerare- och guldsmedsförbund fordras

ävenledes att medlemmarna förbinda sig att ställa sig till efterrättelse för organisationen gällande avtal och bestämmelser. Medlemmarna i svenska optikerföreningen förbinda sig bland annat att icke företaga gentemot läkare eller kolleger illojal eller provocerande reklam och att i övrigt rätta sig efter föreningens stadgar och beslut.

Nyetableringskontroll.

Ett större antal förbund har uppgivit, att ingen kontroll över nyetablering utövas från deras sida annat än då det gäller vissa kompetenskrav för inträde i förbundet. Orsakerna till avsaknad av dylik kontroll äro av skiftande slag. Svårighet att kontrollera tillströmningen inom vissa yrkesområden, trots att viljan till spärråtgärder är förefintlig, kan sammanhänga med lättheten att anskaffa material och verktyg m. m. såsom fallet är inom snickeriyrket. Sveriges tapetserarmästares centralförening, som icke utövar någon kontroll, anför som motivering härtil, att »en sådan kontroll, skulle strida mot den näringsfrihetsförordning, som gäller här i landet». Bland övriga förbund, som uppgivit sig sakna nyetableringskontroll, märkas snickarmästarnas riksförbund, sadelmakar- och tapetserarmästares riksförbund, smides- och mekaniska verkstadsidkares riksförbund, skräddarmästares riksförbund, urmakareförbundet, körsnärsmästareförbundet, stenindustriförbundet, bageriidkareföreningen, bilverkstäders riksförbund, skrädderiarbetsgivarnas centralförening, kopparslagaremästareföreningen, föreningen Sveriges skönfärgerier och kemiska tvättanstalter, blomsterdekoratörers riksförbund, tullkvarnars riksförbund, korgmakeriidkares riksförbund, skattefria bryggeriers förbund, special-optikernas riksförening samt svenska optikerföreningen.

En del förbund utövar i samarbete med leverantörsorganisationerna en viss kontroll över nyetableringar. I några fall utövas kontrollen av särskilda arbetsgivarorganisationer, till vilka förbunden äro anslutna. Detta gäller exempelvis rörelningsfirmors yrkesförbund. Fotografernas förbund yttrar sig som regel över alla nyetableringar; en mera ingående kontroll förberedes för närvarande i samråd med fotoleverantörerna. I samband härmed kan nämnas att för erhållande av rabatt från fotoleverantörerna fordras, att varje fotograf är registrerad i Sveriges fotoleverantörers förbund. Frisörföreningen har uppgivit, att någon direkt kontroll icke utövas, men att försök göras för att »förhindra tillkomsten av nyetableringar i de fall, då föreningen bevisligen får kännedom om att det gäller personer, som icke äro yrkesmän utan endast i spekulativt syfte söka exploatera yrket». Leverantörskåren stöder förbundet i denna politik. Vidare finns ett prisskyddsavtal till skydd mot »illojaliteter och prisdumpare inom permanentlockningsarbetet, vilket upprättats och godkänts av samtliga leverantörer av till nämnda yrkesdetalj behövliga apparater och arbetsredskap».

Sveriges juvelerare- och guldsmedsförbund har uppgivit att det utövar kontroll endast i avseende på butiker, medan verkstäder o. d. ligga utanför förbundets arbetsområde.

För några yrkesområden är tillträde reglerat i lag eller förordningar såsom t. ex. beträffande skorstensfejareyrket. Förbundet erbjuder sig hos den i 3 § brandstadgan omnämnda kommunala förvaltningsmyndigheten att granska inkomna ansökningshandlingar.

Tillvaratagande av medlemmars intressen gentemot arbetarnas fackorganisationer.

Förbundens huvudsakliga uppgift är att tillvarataga rena yrkesintressen. Dessutom ha vissa förbund till uppgift att förhandla med arbetsorganisationer i anställnings- och avtalsfrågor. Bland dessa märkas svenska frisörföreningen, konditorföreningen, korgmakeriidkares förening, målarmästarnas riksförening, skorstensfejaremästares riksförbund samt urmakareförbundet. Inom skattefria bryggeriers riksförbund ombesörjer ett särskilt arbetsutskott hithörande frågor, och medlem-

marna kunna vid behov vända sig dit. I den mån förbunden som helhet eller flertalet av deras medlemmar äro anslutna till svenska arbetsgivareföreningen, omfattar förbundens verksamhet endast i undantagsfall arbetsförhandlingar. Detta gäller de mera yrkesbetonade förbunden. Special-optikernas förening har enligt stadgarna till ändamål att tillvarata medlemmarnas intressen såväl ur ekonomisk som yrkes-synpunkt.

Förbund med speciella arbetsgivareorganisationer äro: Sveriges charkuteri- och slakteriiddkares riksförbund, elektriska installatörsorganisationers riksförbund, stenindustriförbundet, snickarmästares riksförbund, smides- och mekaniska verkstadsiddkares riksförbund; som synes de mera industriellt betonade förbunden. Dit höra även tapetserarmästares centralförening, sadelmakar- och tapetserarmästares riksförbund, rörledningsfirmors förening, körnärsmästareföreningen, glasmästeri- och förgylleriiddkares riksförbund samt boktryckeriföreningen. Skräddarmästarnas riksförbund och Sveriges skrädderiarbetsgivares centralförening, var för sig självständig organisation, samarbeta i hithörande frågor.

En del lokala avdelningar inom vissa förbund ha gemensamma avtal med arbetarorganisationer, även när förhandlingarna i övrigt ombesörjas av arbetsgivareorganisationer. I enstaka fall uppgives sålunda, att lokala avtal mellan föreningar och arbetarnas sammanslutningar på platsen äro brukliga, t. ex. inom skomakarmästarförbundet. Juvelerare- och guldsmedsförbundet säger sig endast ha kännedom om kollektivavtal beträffande vissa firmor i Göteborg och Skövde.

Endast ett fåtal förbund ha överhuvud taget icke träffat anstalter för att tillvarata medlemmarnas intressen kollektivt. Så är fallet beträffande svenska tullkvarnars riksförbund, Sveriges kopparslagaremästareförening, föreningen Sveriges skönfärgerier och kemiska tvättanstalter, blomsterdekoratörernas riksförbund samt svenska optikerföreningen. Fotografernas biträden äro heller icke organiserade, och förbundet behandlar som regel icke personalfrågor.

Överenskommelser med fackföreningar angående anställning av arbetskraft.

Förbund, som ha kollektivavtal med de anställda, ha i flera fall infört bestämmelser om att organiserade arbetare skola erhålla företräde vid intagning av arbetskraft framför oorganiserade. Så är fallet beträffande målarmästarnas riksförening, konditorföreningen, frisörföreningen, charkuteri- och slakteriiddkarnas riksförbund, elektriska installatörsorganisationers riksförbund, skorstensfejaremästares riksförbund, bageriiddkares förening, urmakareföreningen, korgmakeriiddkares yrkesförening samt skattefria bryggeriers riksförbund.

Begränsning av rätten att anställa lärlingar enligt kollektivavtal.

Lärlingsintagning är inom ett större antal förbund reglerat i kollektivavtal. Begränsningarna gälla mestadels krav på visst antal lärlingar i förhållande till utlärarbetskraft. Förbund med dylika anställningsnormer äro bland annat sadelmakar- och tapetserarmästares riksförbund, tapetserarmästares centralförening, körsnärsmästareförbundet, rörledningsfirmors förening, glasmästeri- och förgylleriiddkares riksförbund, målaremästares riksförening, konditorföreningen, frisörföreningen, charkuteri- och slakteriiddkares riksförbund, elektriska installatörsorganisationers riksförbund, skorstensfejaremästares riksförbund, bageriiddkares förening samt korgmakeriiddkares yrkesförening.

Överenskommelser om priser, försäljningskonditioner m. m.

Dylika överenskommelser synas vara relativt vanliga inom ett flertal förbund. Mestadels torde det röra sig om lokala avtal och endast i mindre omfattning riksomfattande sådana. Förbund med *riksavtal* äro: frisörföreningen, som med vissa

mellanrum fastställer minimipriser i alla yrkesdetaljer. Avdelningarna äga rätt att därutöver kollektivt för viss plats eller område upprätta prislistor med högre priser, för vilka de kunna anhålla om och erhålla avtalsenligt skydd. Elektriska installatörsorganisationers riksförbund har fastställt normalpriskuranter i avsikt att åstadkomma enhetliga försäljningsbestämmelser samt vissa gemensamma debiteringspriser. Förbundets medlemmar äro dock icke automatiskt bundna härav. Stenindustriförbundet har utarbetat gemensamma försäljningsvillkor dels för byggnadsfirmorna, dels för gravvårdsfirmorna, men bindande överenskommelse att tillämpa dessa föreligger ej. Fotografernas förbund har minimiprislistor inom varje krets. Detsamma gäller skattefria bryggeriers riksförbund. Specialoptikernas förbund har uppgivit, att gemensamma priser på glasönglas tillämpas av medlemmar tillhörande förbundet, svenska optikerföreningen och Sveriges urmakareförbund; i övrigt finnas enligt utsago inga allmänna prisöverenskommelser. Svenska optikerföreningen utgiver prislista över reparationer och glasönglas, som medlemmarna äro pliktiga att följa.

Förbund där *lokala* avtal bland föreningarna äro vanliga, äro bland annat: Sveriges skönfärgerier och kemiska tvättanstalter, där förbundet är uppdelat i fem kretsar, inom vilka överenskommelse om minimipriser träffats, dock utan bötesansvar eller annan påföljd vid överträdelse. Vidare ha skraddarmästarnas riksförbund och smides- och mekaniska verkstadsidkares förbund samt sadelmakar- och tapetserarmästares riksförbund uppgivit förekomst av lokala avtal om priser m. m. inom olika landsdelar. Sveriges tapetserarmästares centralförbund har uppgivit, att överenskommelser i vissa fall träffats mellan medlemmar inom lokala avdelningar om minimipriser såsom viss timlön vid arbete utom verkstaden. Målerimästarnas riksförening uppgiver, att på en del platser finnas bestämmelser mot illojal konkurrens, vari fastställts, hur självkostnaderna för ett måleriarbete skall beräknas och att dessa icke få underskattas. Konditorföreningen träffar inom sitt yrkesområde lokala avtal vid möten med distrikts- eller lokalförening. I enstaka fall ha överenskommelserna gällt hela landet. Rörledningsfirmors förening har ävenledes uppgivit att dylika avtal förekomma inom branschen.

Glasmästeri- och förgylleriidkares riksförbund har träffat överenskommelser för sina medlemmar i samråd med grossister och fabrikanter. Juvelerare- och guldsmedsförbundet har ävenledes uppgivit, att medlemmarna träffat bindande överenskommelser rörande priser m. m.

Skorstensfejaremästares riksförbund har reglerat överenskommelser för varje ort, jämlikt stadgandet i 22 § 1 mom. brandstadgan den 15 juli 1944 antagen och fastställd sotningstaxa. Som exempel på krigstidens inverkan på företagens prispolitik kan nämnas att skomakeriförbundet uppgivit att i den mån överenskommelser av prisnatur förekomma, gälla av statens priskontrollnämnd fastställda priser för de olika orterna.

Inom övriga här ej nämnda förbund föreligga enligt uttalanden inga överenskommelser av prisnatur. Frånvaron av överenskommelser kan i vissa fall tänkas sammanhånga med svårighet att uppställa enhetliga normer för värdering av arbetet för olika yrkesdetaljer. Snickerimästares riksförbund har sålunda uppgivit att förbundets medlemmar uteslutande arbeta med beställningar, för vilka enhetliga och fasta priser icke kunna fastställas, »enär de äro beroende av kundens fordringar».

Inköpssamverkan.

Förbund, som uppgivit sig ha *gemensamma* inköpsföreningar äro: glasmästeri- och förgylleriidkares riksförbund, som har inköpsamverkan i samråd med grossister och fabrikanter; hos körsnärsmästareföreningen sker inköp av varor genom en särskild inköpsförening, körsnärsmästarnas inköpsförening, men varje medlem har rätt att handla var han finner lämpligt; urmakareförbundet och ett stort antal

av dess medlemmar ha aktier i A/B De förenade urmakarna, varigenom gemensamma inköp ordnas; skräddarmästarnas riksförbund, som genom skräddarmästarnas inköpsförening erhåller smärre förbrukningsartiklar; sadelmakar- och tapetserarmästares riksförbunds medlemmar ha bildat en ekonomisk förening, som dock hittills endast i mindre utsträckning ordnat inköp av råvaror; tidigare arbetade denna förening för anskaffande av arbete åt medlemmarna. Konditorföreningen har nyligen startat ett samköpsföretag i aktiebolags form, som kommer att fabricera vissa råvaror samt eventuellt utöva grossiströrelse för stapelartiklar. Drygt hälften av medlemmarna äro aktieägare. Föreningen har vidare fastställt normalkontrakt för maskininköp och härigenom underlättat inköpssamverkan i medlemmarnas arbete i detta avseende. Skomakarmästarförbundet har endast inköpssamverkan i Stockholm, där sedan 25 år en andelsförening, kallad Sveriges skomakeriidkares inköpsförening, finnes. Genom avtal med Sveriges läderhandlares riksförbund erhåller medlemmarna årsbonus, för närvarande på $2\frac{1}{2}$ procent, från medlemmar av detta förbund.

Inom andra förbund finns lokal inköpssamverkan, såsom hos tapetserarmästares centralförening, smides- och mekaniska verkstadsidkares riksförbund, som i vissa landsdelar har överenskommelser med järnhandlareföreningar. Korgmakeriidkares yrkesförening har samverkan för att erhålla importlicenser, transporttillstånd m. m., som genom kriget blivit nödvändiga för import av materiel; förbundet ämnar i den närmaste framtiden helt överlåta materialimporten åt köpmännen. — Inom målarmästarnas riksförening finns ingen samverkan för inköp av förbrukningsartiklar, men principbeslut är fattat å årsmöte om att överstyrelsen, om den finner lämpligt, må ha rätt att gå i författning om startande av en samköpsförening. Likaså har frågan om en egen tapetfabrik varit föremål för behandling inom förbundet.

En del förbund ha slutligen uppgivit att inköpssamverkan håller på att planeras, men att frågan i flera fall har fördröjts på grund av materialbrist m. m. såsom fallet varit beträffande stenindustriförbundet. Inom snickerimästares riksförbund är frågan om bildande av en inköpsförening under utredning. Förbund, som snart komma att ägna sig åt denna verksamhet, äro vidare tullkvarnars riksförbund, kopparslagarmästarföreningen samt bilverkstädernas riksförbund. Sistnämnda förbund har meddelat, att dess sammansättning är synnerligen heterogen. I denna ingår sålunda »rena bilreparationsverkstäder», bilelektriska verkstäder, gummiverkstäder, karosseriverkstäder etc., varför svårigheterna att nå centrala arrangemang av alla slag äro större än i de flesta motsvarande organisationer.

Frisörföreningen upplyser om att frågan om centrala inköp tidvis varit aktuell, men att hittills framställningar härom alltid blivit avböjda och »torde av flera orsaker ej heller vara till gagn eller nytta inom yrket och skulle säkerligen äventyra det goda samarbetet mellan organisationen och leverantörskåren». Icke heller fotografernas förbund, svenska optikerföreningen, special-optikernas eller juvelerare- och guldsmedsförbunden ha gemensamma inköpsanordningar.

Slutligen kan nämnas, att frågan om inköpssamverkan diskuterades vid representantskapets årsmöte 1945. Denna verksamhet torde komma att utvecklas mot ökat samarbete.

Stockholm den 10 juni 1945.

III. Partihandelns sammanslutningar.¹

Till Sveriges Grossistförbund anslutna branschföreningar (1945).

	Antal med- lem- mar ²	Omsätt- ning 1944 i milj. kr.
<i>I. Livsmedel.</i>		
<i>A. Färskvaror:</i>		
Fruktengrossistföreningen i Stockholm	19	
Föreningen Stockholms Grönsaksgrossister	16	
Göteborgs Kött- & Fläskengrossistförening	14	
Stockholms Köttgrossistförening	15	
Stockholms Potatisengrossistförening	25	
Svenska Engrossistföreningen i frukt och grönsaker	21	
Sveriges Färskfiskgrossisters Riksförbund	32	
Sveriges Viltimportörförening	5	
Sveriges Äggrossisters Förening	39	
Sveriges Fruktimportörförening	38	
Summa	224	249·5
<i>B. Övriga varor:</i>		
Sveriges Kolonialvaru-Engrossisters Riksförbund	130	
Kolonialvaruföretag inom Allmänna avdelningen	44	
Göteborgs och Västra Sveriges Konfektyr-Grossist-Förening	41	
Svenska Foderämnes- och Spannmåls-Importörernas Förening	38	
Sveriges Kafferosteriers Förening	30	
Sveriges Ostengrossistförening	27	
Summa	310	687·3
Totalt livsmedel	535	936·8

II. Beklädnad och heminredning.

Damhattfabrikantsektionen	12	
Svenska Hatt-, Mössfabrikant- & Grossistföreningen	17	
Svenska Leverantörsförbundet av Möbleringsmaterial	17	
Sveriges Sko- och Lädergrossisters Förbund	19	
Textilgrossisternas Riksförbund	127	
Vaxdukgrossisternas Förening	49	
Pälsgrossistsektionen	14	
Summa	255	355·0

III. Byggnadsmaterial o. d.

Elgrossisternas Förening	13
Färghandelns Leverantörförening	33
Järnmanufakturgrossisternas Importförening	6

¹ Utarbetad i samråd med partihandelsorganisationer.

² Vid addering av antalet medlemmar må påpekas, att en del företag äro medlemmar i mer än en branschförening. Ifrågakvarande företags omsättning har emellertid fördelats på respektive branschorganisationer.

	Antal med- lem- mar	Omsätt- ning 1944 i milj. kr.
Svenska Järn- och Balkgrossisters Förening u. p. a.....	16	
Svenska Rörföreningen	31	
Svenska Trävaruengrossistföreningen	30	
Sveriges Planglasgrossisters Förening.....	15	
Metallsektionen Förening u. p. a.....	23	
Summa	167	788 ¹

IV. Diverse branscher.

Allmänna avdelningen med undantag av de under I angivna kolo- nialvaruföretagen	57	
Guldsmedsbranschens Leverantörförening.....	8	
Kolimportörsektionen.....	37	
Kontorsmaskinhandlarnas Förening	14	
Kontorsmöbelhandlarnas Förening.....	9	
Leksaksgrossisternas Förening.....	5	
Pappersgrossistsektionen	6	
Svenska Fotogrossistföreningen.....	6	
Sveriges Blomstergrossistförening	12	
Sveriges Glas- och Porcelängrossistförening.....	18	
Sveriges Optikgrossisters Förening.....	10	
Sveriges Parfymeri-Engrossisters Förening	13	
Sveriges Tarmimportörers Förening	12	
Sveriges Urgrossisters Förening	17	
Summa	224	530 ⁷
Summa summarum	1 180	2 610 ⁶¹

Till Sveriges grossistförbund, som är centralorganisation för den svenska import- och partihandeln, är för närvarande ett 40-tal branschorganisationer anslutna med omkring 960 medlemmar, vilka representera en årlig omsättning av ca 2 300 miljoner kronor. Varje branschförening bestämmer själv villkoren för inträde i föreningen. I regel fordras för medlemskap dels att medlemmarna uteslutande driva grosshandel, dels en viss minimiomsättning.

Grossistförbundets uppgift är att tillvarata och främja grosshandelns intressen av allmän natur. Den grundläggande tanken vid Förbundets uppbyggnad har varit, att de olika branscherna genom att uppträda gemensamt på ett effektivare sätt än som eljest skulle vara möjligt kunna hävda sina intressen. Förbundet har också, allteftersom detsamma vunnit anslutning från flera branschorganisationer, fått möjlighet att utåt uppträda med allt större kraft.

Förbundet avger till de statliga myndigheterna yttranden ävensom självständiga framställningar i olika frågor rörande näringslivet. Förbundet förhandlar vidare med myndigheterna i frågor rörande utrikeshandeln, priskontrollen, varuransoneeringen, krigsförsäkrings- och transportärenden etc.

En av Grossistförbundets huvuduppgifter, som särskilt under den närmaste tiden torde bli av väsentlig betydelse, är att medverka till en sund utveckling av import-handeln. För handläggning av hithörande frågor finnes inom Förbundet sedan länge en särskild importnämnd. Förbundet har därutöver nyligen organiserat en allmän importavdelning, vilken för närvarande är i färd med att kartlägga importen i olika hänseenden. Nämnda avdelning torde under de närmaste åren få en viktig uppgift

¹ I denna summa ingå ej vissa under år 1945 tillkomna branschföreningar.

när det gäller medverkan vid uppgörande av förslag till handelsavtal samt att organisera samarbetet med exporten. För överläggningar i allmänna importfrågor har nyligen tillsatts ett importråd med representanter för praktiskt taget hela import-handeln.

Häruöver förhandlar Förbundet med respektive industri- och detaljhandelsorganisationer i olika frågor. Samarbete har också kommit till stånd med handelsagenternas organisation.

Genom sin jordbrukssektion upprätthåller Förbundet kontakt med jordbrukarnas producentsammanslutningar samt har också möjlighet att i olika avseenden tillvarata den enskilda grosshandelns intressen i förhållande till dessa. Ett intimare samarbete mellan de olika till jordbrukssektionen anslutna föreningarna torde kunna bidra till ett stärkande av den enskilda handelns ställning på detta område.

Även frågor, som avse det interna förhållandet mellan de olika branscherna, sysselsätter Förbundet. I mycket stor utsträckning äro branschföreningarna i tillfälle att utbyta erfarenheter, exempelvis beträffande konditionsförhållanden, kreditkontrollfrågor och standardiseringsfrågor. Inom partihandeln har, icke minst under de senaste åren, uppkommit vissa frågor rörande branschernas inbördes förhållande till varandra. Det framstår för Förbundet såsom en viktig uppgift att söka lösa härmed sammanhängande problem.

Förbundet utövar för sina medlemmars räkning en mycket betydelsefull informationsverksamhet i form av upplysningar om olika krisingripanden, handelsavtalsfrågor etc.

Slutligen må omnämnas *Grosshandelns Utredningsinstitut*, ett grosshandelns forskningsinstitut med huvudsaklig uppgift att för Grossistförbundets räkning verkställa utredningar av olika slag. Under de tre år, som Institutet varit i verksamhet, har en mångfald utredningar, bland vilka märkas omkostnadsundersökningar för ett flertal branscher, exempelvis kolonial-, textil-, möbleringsmaterial-, sko- och läderbranscherna, verkställts. Institutet har vidare låtit upprätta en kontinuerlig omsättningsstatistik för bl. a. nu nämnda branscher.

1. Till Sveriges grossistförbund anslutna branschorganisationer.

I. Livsmedel.

A. Färskvaror:

Fruktengrossistföreningen i Stockholm.

Medlemmarna i Fruktengrossistföreningen i Stockholm, vilka utgöra 19 st, bedriva handel med såväl inhemsk som importerad frukt. Priser och konditioner äro under normala förhållanden varierande och något samarbete beträffande dessa har icke förekommit inom föreningen. Under de senaste åren ha de av Statens pris-kontrollnämnd fastställda normalpriserna varit normerande för prisbildningen.

Sveriges Fruktimportörförening.

Föreningen består av 38 företag och dess medlemmar torde svara för cirka $\frac{3}{4}$ av den totala importen av färsk frukt. Några som helst prisöverenskommelser föreliggande icke; under kriget har livsmedelskommissionen efter pris-kontrollnämndens hörande bestämt priser och marginaler vid de olika importtillfällena. I regel ha priserna fastställts såsom normalpriser. När fri import åter stundar, kan man förvänta en stark pris-konkurrens.

Föreningen Stockholms Grönsaksgrossister.

Ej heller i denna organisation, som räknar 16 medlemmar, förekommer något samarbete i pris- och konditionsfrågorna.

Göteborgs Köttgrossistförening och Stockholms Köttgrossistförening.

Leveransförhållandena inom dessa organisationer, av vilka Göteborgsföreningen räknar 14 medlemmar och Stockholmsföreningen 15 medlemmar, regleras delvis vad Stockholm beträffar genom avtal med Sveriges Slakteriförbund. Självständiga pris- och konditionsnoteringar förekomma icke, utan priser och konditioner regleras av gällande normalprisbestämmelser.

Stockholms Potatisengrossistförening.

Föreningen räknar 25 medlemmar. I likhet med vad som ovan noterats beträffande föreningarna inom grönsaksbranschen förekommer ingen organisatorisk samverkan inom föreningen beträffande priser och konditioner.

Svenska Engrossistföreningen i frukt och grönsaker.

Denna förening räknar 21 medlemmar. Inom föreningen förekommer icke någon gemensam prissättning och ej heller ha några konditioner avtalats. För närvarande äro priserna i stor utsträckning reglerade genom normalprissättning.

Sveriges Färskfiskgrossisters Riksförbund (bildat år 1941).

Föreningen har till uppgift att tillvarata medlemmarnas allmänna intressen, framförallt beträffande importen. Någon organiserad samverkan med avseende på prisbildningen förekommer icke, föreningen har under krigsåren representerat medlemmarna vid förhandlingar med priskontrollnämnden. Inom föreningen planeras för närvarande en viss samverkan för kontroll av nyetableringar inom branschen. Samarbetet i denna fråga kommer att uppläggas efter ungefär de riktlinjer, som gälla för speceri- och livsmedelsbranschen.

Sveriges Viltimportörförening.

Sveriges Viltimportörförening räknar endast 5 medlemmar. Någon organiserad samverkan beträffande priser och konditioner förekommer icke. Konkurrenten de enskilda företagen emellan är stark.

Sveriges Äggrossisters Förening (bildad år 1941).

Föreningens tillkomst skedde i anslutning till den under kriget genomförda ransoneringen och normalprissättningen på ägg. Föreningen räknar 39 medlemmar. Föreningen har vid sidan av de med ägg Handelsregleringen sammanhängande uppgifterna inriktat sig på att effektivisera den privata partihandels distributionsapparat, i vilket arbete frågan om emballagestandardiseringen stått främst på programmet och även genomförts i föreningens regi.

B. Övriga varor:

Sveriges Kolonialvaru-Engrossisters Riksförbund.

Organisationen hade den 1 januari innevarande år 130 medlemmar. Nästan samtliga medlemmar ingå såsom delägare i A/B Svenska Kolonialgrossister i Göteborg, vilket bolag bedriver inköp för medlemmarnas räkning av ett stort antal varor.

Såsom framgår av 1936 års näringsorganisationssakkunnigas betänkande, beslöt förbundet år 1935 »fastställa den högsta rabatt, som finge lämnas vid betalning per 30 dagar, till 2 procent». Vidare har inom förbundet utarbetats en slutsedel, som rekommenderats medlemmarna.

Någon bindande överenskommelse beträffande konditioner finnes ej. Ovan berörda konditioner, 2 % kassarabatt vid betalning inom 30 dagar, synes vara det mest allmänt förekommande, men konditionerna äro i övrigt mycket varierande. Anledningen härtill torde vara bl. a., dels att inom livsmedelsbranschen förekomma åtskilliga märkesvaror och andra artiklar, för vilka fabrikanter eller fabrikantorganisation fastställer priset och försäljningsvillkor, dels att — under rådande kristid — de prissättande myndigheterna trots upprepade framställningar från förbundet ej velat godkänna kondition 30 dagar ./. 2 % såsom gängse, utan fastställt priser att

gälla med skilda konditioner. Sistnämnda förfarande från myndigheternas sida har skapat mycket irritation och har förorsakat förbundets medlemmar icke obetydliga extra utgifter genom att specialkonditionerade varuslag måst faktureras för sig.

Förbundet har icke till uppgift att fastställa för medlemmarna bindande priser, ej heller att kontrollera, att priser av något slag hållas.

Inom speceri- och livsmedelsbranschen finnes ett nyetableringsavtal, för vilket en ingående redogörelse lämnats av 1936 års näringsorganisationssakkunniga. Nämnda nyetableringsavtal har omarbetats under år 1944. Avtalet i dess nya lydelse avviker rätt väsentligt från tidigare gällande.

Parterna i det nya avtalet, vilket har till syfte att åstadkomma en rationell utveckling av detaljhandeln inom speceri- och livsmedelsbranschen, äro förutom förbundet, KeLiFa, Ica och SSLF. Man har i avtalet eftersträvat att göra prövningen av nyetableringsärenden så opartisk som möjligt. För den skull ha bestämmelser införts om

att varje samarbetsnämnd skall ha opartisk ordförande

samt att sökande av nyetablering, som fått ansökan avstyrkt, äger rätt att överklaga detta beslut hos opartisk överinstans, i vilken den opartiske ordföranden har två röster jämte utslagsröst.

Sveriges Kafferosteriers Förening.

Sveriges Kafferosteriers Förening har till ändamål att tillvarataga medlemmarnas allmänna intressen. Föreningen räknar 30 medlemmar, vilka representera ca 43 % av den totala importen till Sverige.

Föreningen handlägger pris- och konditionsfrågor. Sålunda ha vid olika tillfällen prislister uppgjorts samt konditionsöverenskommelser träffats. Medlemmarnas konditioner äro f. n. bundna genom ett avtal och de av priskontrollnämnden fastställda priserna äro normerande för prissättningen.

Under krigsåren har föreningen haft hand om medlemmarnas import samt i samråd med vederbörande statliga myndigheter omhänderhaft kvoteringsfrågor och liknande spörsmål, sammanhängande med den statliga regleringen. Föreningen har även verkat för en viss standardisering av kaffesurrogattillverkningen och kvalitetskontroll beträffande denna tillverkning.

Sveriges Ostengrossistförening.

Föreningen räknar 38 medlemmar. Dess syfte är att genom samverkan tillvarataga enskild ostpartihandels intressen. Några bestämmelser om enhetliga konditioner finnas icke. Prissättningen regleras för närvarande genom den statliga normalprissättningen. Före kriget förekom en samverkan beträffande prissättningen i den formen, att med jämna mellanrum föreningen publicerade vissa noteringar, som skulle vara vägledande för prissättningen. Denna prissättning tjänade emellertid endast ett vägledande syfte och var således icke bindande för föreningens medlemmar. Föreningen medverkar icke i någon kontroll av nyetableringar inom branschen.

Svenska Foderämnes- & Spannmåls-Importörernas Förening.

Föreningens allmänna ändamål och uppgifter äro i föreningens stadgar, § 1, sammanfattade på följande sätt:

»Svenska Foderämnes- & Spannmåls-Importörernas Förening har till ändamål att tillvarataga sina medlemmars gemensamma intressen såväl beträffande förhållandena inom landet som gentemot utlandet, att verka för en sund utveckling av affärslivet inom branschen samt att främja gott och lojalt samarbete.»

Föreningen har på grund av nu rådande krisorganisation fått speciella uppgifter att fylla vid tillvaratagandet av den fria foderämnes- och spannmålshandelns intressen. Sålunda har föreningen dels varit representerad i Svenska Spannmåls A/B samt dels besvarat remisser, tillhandagått myndigheterna med allmänna och fak-

tiska upplysningar samt genom direkt påpekande och förslag för myndigheterna framhållit sina speciella branschintressen.

Någon överenskommelse på frivillig grund om betalningskonditioner eller priser föreligger ej inom branschen. Alla hithörande frågor regleras emellertid för närvarande ingående av myndigheterna.

Nytableringskontroll förekommer icke inom branschen.

Beträffande rätt till medlemskap i föreningen säges i stadgarna, § 2:

»Till aktiv medlem av föreningen kan upptagas firma, bolag eller annan sammanlutning här i landet, som driver regelbunden import eller export av foderämnen eller spannmål samt har kontor, lager och övriga förutsättningar att driva sin affär mera varaktigt.

Till passiv medlem av föreningen kan upptagas svensk agent för utländsk firma inom foderämnens- och spannmålsbranschen. De passiva medlemmarna utgöra en särskild sektion inom föreningen (agentsektionen).»

36 medlemmar i föreningen ha i maj 1944 bildat ett inköpsaktiebolag. Någon organiserad samverkan inom försäljningsområdet mellan medlemmarna i distributionsfrågor föreligger emellertid icke.

II. Beklädnad och heminredning.

Damhattfabrikantsektionen.

Damhattfabrikantsektionen inom Sveriges Grossistförbund utgör ingen organisation i vanlig mening, då densamma saknar stadgar. Sektionen bildades ursprungligen i syfte att utöva en viss kontroll över nyetableringar inom detaljhandeln, framförallt beträffande de nystartade affärernas ekonomiska härfkraft. Till branschens nyetableringsavtal äro anslutna samtliga 12 till sektionen hörande firmor.

Konditionerna inom branschen äro icke enhetliga. Prissättningen är icke reglerad av någon överenskommelse med undantag för vissa enstaka artiklar, som före pristoppets genomförande gemensamt prissatts. Något skriftligt för samtliga medlemmar bindande prisavtal finnes icke.

Svenska Hatt-, Mössfabrikant- & Grossistföreningen.

Föreningen räknar 17 medlemmar. Inom densamma förekommer icke enhetliga konditioner och prissättningen är icke föremål för några gemensamma överväganden. Avtal om nyetableringskontroll finnes icke inom branschen.

Svenska Leverantörsförbundet av Möbleringsmaterial SLAM.

Även inom denna organisation, som räknar 17 medlemmar, ha enhetliga konditioner fastställts, vilka äro normerande för medlemmarnas försäljning men icke knutna till något skriftligt avtal. Inom förbundet förekom tidigare en gemensam prissättning å vissa till branschen hörande artiklar, vilken emellertid numera upphört.

Sveriges Sko- & Lädergrossisters Förbund. (Bildat 1939).

Förbundet omfattar 19 medlemmar, som bedriva engroshandel och i viss mån även detaljhandel med skodon, läder och utensilier för skobranschen. Inom förbundet fastställas inga priser eller konditioner. Emellertid tillämpas i allmänhet de konditionsbestämmelser, som fastställts av Sveriges Skofabrikanters Intressentförening. Konkurrenten inom branschen är betydande. Förbundets medlemmar föra i huvudsak prisbilliga artiklar, såsom arbetsskodon etc. Medlemmarna ha i icke obetydlig utsträckning affärsförbindelser med mindre skofabriker, vilka i många fall stödjäs genom krediter eller överenskommelser om inköp av större delen av, eventuellt hela deras produktion.

Förbundets verksamhet har under de senaste åren till övervägande delen berört frågor rörande priskontrollen och den statliga ransoneringen.

Textilgrossisternas Riksförbund.

Förbundet räknar 127 medlemmar. Inom detsamma har den 1 juni 1945 antagits gemensamma konditioner. Dessa äro fastställda av förbundets årsmöte men äro icke knutna till något skriftligt avtal. Några prisöverenskommelser ha icke träffats inom organisationen.

Förbundet har gemensamt med fabrikant- och detaljistorganisationer inom branschen träffat ett nyetableringsavtal i stort sett uppbyggt på liknande sätt som det för speceri- och livsmedelsbranschen gällande.

Ett antal av förbundets medlemmar bildade år 1941 ett gemensamt inköpsbolag, Textilgrossisternas A/B.

Vaxdukgrossisternas Förening.

Denna förening räknar något över 50 medlemmar, tillhörande kolonialvaru-, textil- samt färg- och kemikaliebranscherna.

Föreningen är en sammanslutning av till Grossistförbundet anslutna partiförsäljare av vaxduk och har till ändamål att verka för medlemmarnas intressen beträffande försäljning av denna vara.

Organisationens verksamhet har framförallt gått ut på att söka genomföra enhetliga konditioner vid försäljningen. Under krisåren har föreningens uppgift i huvudsak bestått i dels att biträda medlemmarna vid importen av vaxduk samt dels att företräda dessa vid förhandlingar med priskontrollnämnden rörande prissättningen på denna vara.

III. Byggnadsmaterial o. d.

Svenska Järn- och Balkgrossisters Förening u. p. a.

Föreningen räknar 18 medlemmar och utgör en sammanslutning av svenska järngrossister, som saluföra valsverksprodukter.

Föreningen har till ändamål att i avseende å nämnda varuslag dels själv verkställa inköp och försäljningar till medlemmarna, dels eljest främja medlemmarnas gemensamma ekonomiska intressen i avseende å deras övriga inköp och försäljningar och dels i andra förekommande fall tillvarata och främja medlemmarnas ekonomiska intressen.

Betalningskonditionerna äro fastställda genom särskilda överenskommelser medlemmarna emellan och viten äro fastställda för brott mot bestämmelserna. Konditionerna överensstämna med sedvana inom branschen.

Prisbildningen inom branschen är för närvarande reglerad enligt priskontrollnämndens stoppriser. Före prisstoppens genomförande funnos avtal om enhetliga priser.

Kontroll av nyetableringar inom branschen utövas icke.

Järnmanufakturgrossisternas Importförening.

Antalet medlemmar i föreningen är sex. Föreningens allmänna ändamål och uppgifter är att utgöra ett organ för behandling av gemensamma angelägenheter. Några stadgar finnas ej.

Betalningskonditionerna inom branschen regleras icke av föreningen utan av en närstående sammanslutning, som benämnes »Manufaktursektionen, sektion under Jern & Metallvaruleverantörföreningen», som har gemensamt sekretariat med föreningen och vari samtliga dess sex medlemmar också äro medlemmar. Manufaktursektionen har dessutom ytterligare fyra medlemmar. Sedan Jern & Metallvaruleverantörföreningen numera upphört, kommer Manufaktursektionen eventuellt att ombildas.

Den av Manufaktursektionen bestämda enhetliga kassarabatten är 2 % vid betalning inom fri leveransmånad jämte 30 dagar, dock $1\frac{1}{2}$ % beträffande vissa av fabrikanterna avtalsbundna artiklar. Dessa konditioner äro icke bundna till något särskilt avtal utan ha formen av generellt föreningsbeslut.

För ett begränsat antal artiklar förekomma överenskommelser om gemensamma priser. För Importföreningens vidkommande ha emellertid dessa överenskommelser under kriget praktiskt taget förlorat sin betydelse. De varor av svensk tillverkning, som äro föremål för prisöverenskommelse, äro till antalet synnerligen begränsade.

Nyetableringskontrollen inom branschen regleras genom ett avtal mellan Centralstyrelsen för Sveriges Järnhandlareföreningar å ena sidan och Manufaktursektionen å andra sidan. I den nyetableringsnämnd, som handlägger ifrågavarande ärenden, är en opartisk person vald såsom ordförande, varjämte vardera parten har två ordinarie representanter i nämnden. Även de Järnhandelsanställdas Riksförbund är representerat i nämnden med två mandat.

Organiserad samverkan mellan föreningens medlemmar i andra pris- eller distributionsfrågor förekommer icke. Däremot förekomma enstaka fall av samverkan för nedbringande av vissa kostnader för onödig reklam etc.

Svenska Rörföreningen u. p. a.

Antalet medlemmar i Svenska Rörföreningen u. p. a. uppgår till 33 stycken. Föreningen utgör en sammanslutning av svenska rörgrossister, vilka saluföra svenska och utländska rör och tuber, och har till ändamål att främja medlemmarnas gemensamma ekonomiska intressen beträffande deras inköp och försäljningar av dylika varor.

Betalningskonditionerna äro överenskomna inom föreningen och härröra sig från en 30-årig praxis. Desamma äro: per 30 dagar 2 % kassarabatt eller per 3 månader accept netto.

Prisbildningen med avseende å de varor, som ingå i föreningen, regleras genom särskild överenskommelse mellan medlemmarna.

Föreningen deltagar i en överenskommelse, som prövar nyetablering inom branschen.

Elgrossisternas Förening.

Inom handeln med elektrisk installationsmateriel förekomma två partihandelsorganisationer, nämligen Elektriska Engrossistföreningen med 14 medlemmar samt Elgrossisternas Förening med 13 medlemmar. Elektriska Engrossistföreningen har tillsammans med Sveriges Elektroindustrieförening och Sveriges Elektriska Entreprenörsförening uppgjort allmänna bestämmelser för materielleveranser, vilka skola tillämpas av organisationernas medlemmar. Denna konditionsöverenskommelse har redovisats i 1936 års näringsorganisationsakkunnigas betänkande.

Inom Elgrossisternas Förening har antagits vissa leveransvillkor, som dock icke bundits vid något avtal. Genom samarbete mellan de båda grossistorganisationerna ha gemensamma bruttopriser utarbetats för motsvarande artiklar, vilka bruttopriser lagts till grund för prissättningen i de olika grossistfirmornas kataloger. Rabattgivningen till kunderna är emellertid helt fri och individuell nettoprissättning tillämpas icke sällan. Konkurrensen grossisterna emellan är betydande. Prisbildningen på vissa enstaka elektriska artiklar bestämmas av fabrikantorganisationer.

Inom branschen har träffats ett avtal rörande kontroll av nyetablerade installations- och detaljhandelsföretag. Avtalet är i stort sett utformat på liknande sätt som det för speceri- och livsmedelsbranschen gällande.

Svenska Trävaruengrossistföreningen.

Till denna förening äro anslutna 3 medlemmar. Föreningen har till ändamål att tillvarata och främja medlemmarnas gemensamma intressen, att verka för tillämpningen av sunda och ändamålsenliga affärsprinciper samt att genom förhand-

lingar och överenskommelser med myndigheter och andra organisationer främja handeln med trävaror.

Inom föreningen har icke träffats någon formell överenskommelse om konditioner. Emellertid tillämpas enligt gammal praxis likartade konditioner inom branschen. Någon enhetlig prissättning under föreningens medverkan förekommer icke.

Föreningen har nyligen även fastställt gemensamma slutsedlar. Bestämmelserna i dessa ansluta sig till motsvarande föreskrifter i ett av samtliga större organisationer inom trävarubranschen antaget kontrakt »Sveavagn».

Färghandelns Leverantörförening.

Föreningen omfattar 33 medlemmar. Några av föreningen fastställda konditioner och prisföreskrifter föreligga icke; dock ha under kriget två avtal träffats med priskontrollnämnden, i vilka föreningen är part. Föreningen medverkar jämte fabrikant- och detaljistorganisationen till upprätthållande av en nyetableringskontroll beträffande färghandeln, i huvudsak likartad den för speceri- och livsmedelsbranschen gällande.

Sveriges Planglasgrossisters Förening.

Föreningen har för närvarande 15 medlemmar. Betalningskonditionerna regleras genom avtal, dels medlemmarna sinsemellan, dels ock i förhållande till återförsäljareorganisationer. Mot överträdelse av dessa bestämmelser finnes garantiförbindelse. De sålunda gällande priserna ha underställts priskontrollnämndens prövning och av denna myndighet i vederbörlig ordning godkänts. Någon egentlig nyetableringskontroll inom föreningen förefinnes icke, utan kunna nya medlemmar antagas under förutsättning att dessa fylla vissa krav på omsättning.

IV. Diverse branscher.

Kontorsmaskinshandlarnas Förening.

Inom Kontorsmaskinshandlarnas Förening förekommer ett avtal rörande priser och konditioner vid försäljning av vissa skrivmaskinsmodeller, nämligen s. k. standardskrivmaskiner. Huvudändamålet med detta avtal har varit att reglera de på sin tid synnerligen otillfredsställande konditionsförhållandena. Till avtalet äro anslutna 11 företag. Någon exakt uppgift beträffande hur många företag i branschen, som stå utanför överenskommelsen, är icke möjligt att lämna. Obundna av överenskommelsen äro emellertid minst 8 mera kända utländska skrivmaskinsmärken, vilkas standardmodeller före och delvis även under kriget importerats i icke obetydlig omfattning.

Inom Kontorsmaskinshandlarnas Förening finnes även en överenskommelse, som reglerar priserna för rengöring och justering av kontorsmaskiner. Tillkomsten av detta avtal sammanhänger därmed, att Kontorsmaskinshandlarnas Förening ursprungligen hade karaktär av arbetsgivareorganisation för reglering av verkstadsarbetarelönerna. Till förenämnda avtal, som har karaktär av en pris- och konditionsöverenskommelse, äro anslutna 64 företag. Det torde vara synnerligen svårt att fastställa hur många till överenskommelsen icke anslutna verkstäder, som verkställa rengörings- och reparationsarbeten på kontorsmaskiner. Med säkerhet uppgår emellertid antalet dylika verkstäder till en mångdubbelt större siffra än antalet avtalsbundna företag. Hur stor del av inom landet förefinligt underhålls- och reparationsbehov, som verkställas av de till överenskommelsen anslutna firmorna, kan man på nyssnämnda grund svårligen beräkna.

Kontorsmöbelhandlarnas Förening.

Ett konditions- och prisavtal för kontorsmöbler har träffats inom Kontorsmöbelhandlarnas Förening. Till detta avtal äro anslutna 11 företag. Överenskommelsen

berör endast standardiserade och med dessa jämförbara kontorsmöbler. Ett av huvudsyftena med avtalet är att åvägabringa en viss standardisering till fördel såväl för handeln som för konsumenterna. Det är förenat med stora svårigheter att ens tillnärmelsevis beräkna hur många företag i branschen, som stå utanför överenskommelsen, samt hur stor del av den svenska konsumtionen, som omfattas av överenskommelsen, enär tillverkningen och försäljningen av kontorsmöbler i stor utsträckning sammanfaller med tillverkningen och försäljningen av civilmöbler. Inom landet torde åtskilliga hundratal fabriker och handelsföretag, som icke äro knutna till föreningen, tillverka respektive försälja möbler för kontors- och liknande ändamål.

Svenska Fotogrossistföreningen.

Föreningen räknar 6 medlemmar. Pris- och konditionsfrågor äro icke föremål för behandling inom Fotogrossistföreningen. Emellertid regleras priserna i rätt stor utsträckning genom av fabrikanterna fastställda detalj- och engrospriser. Fotogrossistföreningens medlemmar ha i dessa frågor kontakt med vederbörande fabrikantorganisationer.

Sveriges Optikgrossisters Förening.

Till Sveriges Optikgrossisters Förening äro anslutna 10 medlemmar. Föreningen har till ändamål att verka för en sund utveckling av optikbranschen. Gemensamma konditions- och kalkylbestämmelser ha utarbetats inom föreningen och voro före prisstoppets genomförande normerande för medlemmarna. Vissa artiklar blevo därjämte prissatta gemensamt.

Sveriges Urgrossisters Förening.

Föreningen räknar 17 medlemmar samt har till syfte att tillvarata dessas allmänna intressen. Konditionerna inom grosshandeln äro icke bundna vid något avtal, ehuru enhetlig kassarabatt i regel tillämpas. Varurabatter lämnas i icke ringa utsträckning. Prisbildningen är helt fri med undantag för ett mindre antal enstaka artiklar, som före kriget voro föremål för gemensam prissättning. Konkurrentens medlemmarna emellan är stark. Inom branschen har träffats ett avtal, som reglerar förhållandena mellan å ena sidan Sveriges Urmakareförbunds medlemmar och å andra sidan dessas leverantörer.

Sveriges Blomstergrossistförening.

Till föreningen äro anslutna 12 medlemmar. Föreningens stadgar förutsätta icke någon organiserad samverkan medlemmarna emellan i pris- och konditionsfrågor. Emellan föreningens medlemmar i Stockholm har dock under de senaste åren vid vissa tillfällen etablerats kontakt i ändamål att beträffande en del varor tillämpa gemensamma priser.

Några enhetliga konditionsbestämmelser ha icke vare sig centralt eller lokalt genomförts inom föreningen. Kontantförsäljning förekommer i ganska stor utsträckning.

Kolimportörsektionen.

Till den inom Sveriges Grossistförbund bildade Kolimportörsektionen äro anslutna 37 medlemmar, tillhörande Svenska Stenkolimportörernas Förening. Inom import- och grosshandel med kol föreligger icke någon överenskommelse om enhetliga konditioner eller priser. Under de senaste åren har emellertid prissättningen reglerats av vederbörande statliga myndigheter. Vidare begagnas vid befraktning av båtar enhetliga kontraktsformulär, innehållande för branschen gällande skeppningsvillkor.

Inom lagerhandeln med kol ha tidigare undantagsvis förekommit vissa lokala prisöverenskommelser bl. a. i Stockholm. Några sådana överenskommelser existera emellertid för närvarande icke och torde enligt uppgift ej heller vara att förvänta, när kolimporten åter kommer i gång.

Leksaksgrossisternas Förening.

Föreningen räknar 5 medlemmar. Enligt en inom branschen träffad överenskommelse, vilken dock icke är knuten till något särskilt avtal, utgår kassarabatt med högst 3 %. Vissa bestämmelser beträffande frankoförsändelser ha även avtalats. Eljest äro konditionerna helt fria.

Någon gemensam prissättning förekommer icke och har heller icke förekommit annat än beträffande celluloidvaror, som före kriget i viss utsträckning prissattes gemensamt. Något nyetableringsavtal har icke träffats inom branschen.

Sveriges Glas- & Porslinsengrossistförening.

Antalet medlemmar i föreningen är 18. Föreningen har icke 100 %-ig anslutning av företagarna i branschen, då ett par stora firmor äro utomstående.

Föreningens ändamål är enligt dess stadgar att främja de intressen, som företrädas av och beröra konkurrensen inom glas-, porslins- och bosättningsbranschen, att motverka illojal konkurrens och osunda affärsmetoder, och att med vederbörligt hänsynstagande till andra företagens legitima anspråk söka åvägabringa ordnade förhållanden på marknaden.

Föreningen söker befrämja sina syften genom fastställda gemensamma försäljnings- och kreditkonditioner och genom att söka samarbete med fabrikanter, detaljister och agenter inom branschen.

Generellt gälla följande betalningskonditioner:

2 % kassarabatt vid betalning inom 30 dagar,

netto per tre månader,

netto per fyra månader mot accept vid varans mottagande.

Garanti mot överträdelse av betalningskonditionerna finnes icke.

För en stor del artiklar gälla av fabrikerna bestämda bruttopriser med ävenledes av fabrikerna fastställda återförsäljningsrabatter.

Nyetableringskontroll är icke organiserad och utöver vad ovan nämnts finnes ingen organiserad samverkan i pris- eller distributionsfrågor.

Guldsmedsbranschens Leverantörförening.

Antalet medlemmar i Guldsmedsbranschens Leverantörförening utgör 11. Föreningen har tillkommit år 1928 som en sektion av Svenska Guldsmedsbranschens Samorganisation och har i första hand till ändamål att tillvarataga medlemmarnas gemensamma intressen.

De ursprungligen på grund av sedvana för branschen enhetliga betalningskonditionerna hava vid krigets början på grund av den ovanligt långa kredittiden något skärpts, vad tiden beträffar, medan kassarabatten, som av samma anledning varit ovanligt hög, bibehållits. Först i samband med denna skärpning hava konditionerna fastställts genom föreningsbeslut. Något särskilt avtal finnes däremot icke.

Prisbildningen inom branschen har icke reglerats genom någon överenskommelse inom föreningen. Dock hava silverfabrikanterna inom föreningen i så måtto samordnat sin prissättning, att priserna uppdelats i ett faconpris och ett silverpris, vilket senare varit gemensamt.

Vid krigets början förekommo beslut om gemensam höjning av silverpriset liksom en procentuell höjning av faconpriset å silver, medan kristidstillägg jämväl infördes å förut gällande priser för nysilvervaror och för tennvaror.

Av leverantörer av finguld hava även, utan bindande avtal, gemensamma priser tillämpats för råguld, släta guldringar, ringämnen och vissa ordensringar. För guld har alltid tillämpats såsom normala betalningsvillkor förskotts betalning eller betalning mot postförskott.

Sedan en lång följd av år har existerat en överenskommelse mellan leverantörföreningen och Guldsmedsförbundet rörande nyetableringskontroll, en överenskommelse som väsentligen lägger avgörandet i leverantörföreningens händer.

Inom föreningen handläggas även till föreningen av Guldsmedsförbundet hänskjutna frågor om slödåtgärder, då det gäller att upprätthålla inom Guldsmedsförbundet gällande distributionsregler.

2. Nyetableringskontroll.

I den nyetableringskontroll, som gäller detaljhandeln, deltaga grossistorganisationer jämte fabrikant- och detaljistorganisationer (se redogörelse för detaljhandeln). Nyetableringskontroll inom partihandeln förekommer i begränsad utsträckning. Under år 1944 har mellan Sveriges Grossistförbund och Kemisk-Tekniska och Livsmedelsfabrikanters Förening (Ke-Li-Fa) träffats överenskommelse om vissa grunder för *nominering av nya grossistföretag* inom vissa branscher, såsom choklad- och konfektyrbranschen, konservbranschen, kexbranschen samt kemisk-tekniska branschen. Avtalstexten har i det följande återgivits.

§ 1.

Med grossistnominering avses, att företag, som i egenskap av grossist bedriver eller ämnar bedriva försäljning till återförsäljare, av fabrikant erhåller den rabatt eller det inköpspris, som sedvanligen utgår till fabrikantens övriga grossister.

Har företag, som i egenskap av grossist bedriver eller ämnar bedriva försäljning till återförsäljare, ansökt om grossistrabatt respektive grossistinköpspris, men denna ansökan blivit i den ordning, som i detta avtal stadgas, avslagen, må företaget icke av fabrikant antagas såsom grossist eller eljest erhålla grossistrabatt respektive grossistinköpspris.

Fabrikants försäljningar och försäljningsvillkor till andra avnämare än företag, som i egenskap av grossist bedriver eller ämnar bedriva försäljning till återförsäljare, beröras icke av detta avtal.

§ 2.

För de olika varugrupperna skola beslut beträffande grossistnomineringar fattas av följande organisationer:

- 1) beträffande choklad och konfektyrer: Svenska Choklad- och Konfektyrfabrikantföreningen u. p. a.,
- 2) beträffande kex: Svenska Kexfabrikantföreningen u. p. a.,
- 3) beträffande konserver: KeLiFa,
- 4) beträffande vissa andra livsmedel (inläggningsindustrin och diverse livsmedelsindustrier): KeLiFa,
- 5) beträffande övriga kemisk-tekniska varor: Kemisk-Tekniska Fabrikanters Förening,

I den mån ytterligare varugrupper inom KeLiFa anslutas till grossistnomineringsförfarandet skall meddelande härom lämnas Grossistförbundet, och grossistnomineringarna beträffande dessa varugrupper handläggas i den ordning, som detta avtal stadgar.

§ 3.

Beslut om grossistnominering gäller hela den varugrupp, som framställningen berör. Fabrikant inom varugruppen är dock icke förpliktad att för sin egen del såsom grossist antaga företag, vars framställning om grossistnominering för varugruppen bifallits. Beslut om grossistnominering skall gälla tillsvidare eller för ett år i sänder.

§ 4.

Innan vederbörande i § 2 omnämnd organisation fattar beslut i grossistnomineringsärendet skall Grossistförbundet beredas tillfälle att, efter samråd med berörda till Grossistförbundet anslutna branschorganisationer, avgiva yttrande i ärendet.

Sedan beslut i grossistnomineringsärendet fattats, skall Grossistförbundet erhålla meddelande härom.

§ 5.

För att följa behandlingen av grossistnomineringsärendena tillsättes en nämnd, kallad Leverantörernas Opinionsnämnd.

Nämnden skall bestå av en representant för vardera KeLiFa och Grossistförbundet samt en av KeLiFa och Grossistförbundet i samråd utsedd opartisk ordförande.

Arvodet till Opinionsnämndens ordförande skall med hälften vardera erläggas av KeLiFa och Grossistförbundet.

§ 6.

Senast inom åtta (8) dagar efter det att Grossistförbundet erhållit del av branschorganisations beslut i grossistnomineringsärende äger Grossistförbundet hänskjuta detta till Opinionsnämnden.

§ 7.

I till Opinionsnämnden hänskjutet ärende skall Opinionsnämnden avgiva utlåtande innefattande jämväl förslag till de åtgärder, som Opinionsnämnden vill förorda. Detta utlåtande skall tillställas KeLiFa, Grossistförbundet och berörda i § 2 omnämnd branschorganisation. Den sistnämnda äger därefter att besluta om de åtgärder, vartill Opinionsnämndens utlåtande och förslag må föranleda.

§ 8.

Fråga om upphävande av grossistnominering skall behandlas i samma ordning, som gäller för fråga om grossistnominering.

§ 9.

Detta avtal gäller från och med den 1 september 1944 med tre (3) månaders ömsesidig uppsägningstid.

Stockholm den 1 september 1944.

IV. Detaljhandelns sammanslutningar.¹

Huvudorganisation för detaljhandeln är Sveriges köpmannaförbund. Sedan de nya stadgarna trätt i kraft den 1 januari 1945, har förbundet fått en fastare organisation än tidigare, i det att de olika riksbranschorganisationerna kollektivt anslutas till förbundet. Köpmannaförbundet är enligt stadgarna en sammanslutning av riksbranschorganisationer och länsförbund inom detaljhandeln och har till ändamål att främja denna handels utveckling och tillvarata dess gemensamma intressen. Förbundets verksamhet har sedan 1940 utvidgats avsevärt. Förbundet handlägger gemensamma, alla branscher berörande angelägenheter, tillvaratager köpmännens intressen vid den lagstiftning, som direkt eller indirekt berör detaljhandeln, i det förbundet såsom centralorganisation beredes tillfälle att avge remissyttranden över lagförslag, som beröra detaljhandelns verksamhetsområde. Vidare verkar det för att representanter för förbundet insättas i kommittéer, som ha till uppgift att utreda näringsfrågor rörande detaljhandeln.

Förbundets medlemsantal jämte fördelning på länsförbund och branscher framgår av följande tabeller.

Redovisade medlemmar till Sveriges Köpmannaförbund.

Genom länsförbund anslutna medlemmar:

		^{12/7} 1945 ²
Blekinge	Köpmannaförbund	391
Bohusläns	»	848
Dalarnes	»	906
Gotlands	»	215
Gävleborgs Läns	»	924
Göteborgs	»	881
Hallands	»	731
Jämtlands »	»	433
Jönköpings »	»	1 176
Kalmar »	»	918
Kronobergs »	»	591
Medelpads	»	469
Mälardalens	»	674
Norrbottnens	»	632
Skånes	»	1 815
Skånes Manufakturhandlareförening	502
Speceriminuthandlareföreningen i Göteborg	2 317
Stockholms Köpmannaförbund	556
Södermanlands	»	2 820
Upplands	»	720
		595

¹ Utarbetad i samråd med detaljhandelsorganisationer.

² År 1939 uppgick medlemsantalet till c:a 18 000.

	^{12/7} 1945
Värmlands—Dalslands Köpmannaförbund	1 379
Västerbottens Norra »	362
Västerbottens Södra »	528
Västergötlands »	2 236
Ängermanlands »	609
Örebro Läns »	932
Östergötlands »	1 237
Stockholms Modehandlareförening	53

Genom riksbranschföreningar direkt anslutna medlemmar:

Svenska Bokhandlarföreningen	260
» Pappershandlareföreningen	446
Sveriges Järnhandlarefören. Centralförbund	796
» Charkuteri- & Slakteriidk. Riksförbund	600
» Frukt- & Konfektyrhandlareförbund	9
» Glas- & Porslinshandlarefören.	154
» Skohandlareförbund	342
	26 940
Direkt anslutna (passiva)	182
Ständiga ledamöter	172
	Summa medl. 27 294

Sveriges Köpmannaförbunds medlemsantal uppdelat i branscher.

	^{31/12} 1944 ¹
Speceri och diverse	15 440
Manufaktur och beklädnad	3 906
Sko och läder	385
Järnvaror	495
Glas och porslin	351
Bok och papper	353
Möbel	266
Charkuteri	607
Färg och kemikalie	337
Tobak	115
Övriga	1 263
	23 518
Direkt anslutna medlemmar	191
Ständiga ledamöter	178
	Summa: 23 887

¹ År 1939 uppgick medlemsantalet till ca 18 000. För innevarande år finnes ännu icke någon färdigställd branschredovisning för medlemmarna.

Riksbranschföreningar.

Beträffande riksbranschorganisationerna äro följande förändringar sedan 1939 att notera.

Sveriges speceri- och livsmedelshandlareförbund är livsmedels- och lanthandels riksorganisation. Enligt sedan 1 januari 1945 gällande stadgar utgör förbundet en sammanslutning av distriktsorganisationer för detaljhandlare inom speceri- och livsmedelsbranschen samt lanthandeln och har till ändamål att åstadkomma organiserad samverkan dem emellan.

För att tillvarata lanthandels speciella intressen har år 1942 ett särskilt lant- handelsråd tillsatts inom förbundet. Sedan 1943 bedriver förbundet genom ett 10-tal konsulenter en omfattande medlemservice på butiks-, lager- och försäljningsområdet samt i fråga om bokförings- och skyltningsteknik.

Ett nytt nyetableringsavtal trädde i kraft den 1 mars 1945. De organisationer som biträda avtalet äro Kemisk-tekniska och livsmedelsfabrikanters förening (KeLiFa), Sveriges kolonialvaru-engrossisters riksförbund (kolonialförbundet), Inköpscentralernas aktiebolag (ICA) samt Sveriges speceri- och livsmedelshandlareförbund (SSLF). De viktigaste principiella nyheterna i avtalet äro följande:

- 1) Ica ingår som avtalslutande part;
- 2) I underinstans är samarbetsnämnds beslut utslagsgivande;
- 3) Besvärsrätt för etablerande har införts, besvären prövas av en nämnd med opartisk ordförande.

Begreppet nyetablering har utvidgats och omfattar nu förutom etablerande av ny butiks rörelse, av filial med eller utan självständig förvaltning, utvidgning av existerande butiks rörelse inom annan bransch med varugrupp av betydelse inom speceri- och livsmedelsbranschen även flyttning av existerande butiks rörelse i syfte att erhålla ny kundkrets. I övrigt äro avtalets bestämmelser i stort sett desamma som i tidigare avtal.

Sveriges beklädnads- och manufakturhandlareförbund (SBM), omfattade den 31 december 1944 ca 4 000 medlemmar. Enligt förbundets nya stadgar är SBM en sammanslutning av distriktsorganisationer för detaljhandlare inom textilbranschen och är såsom riksbranschorganisation anslutet till Sveriges köpmannaförbund. Det har till ändamål att åstadkomma organiserad samverkan mellan detaljhandlarna inom textilbranschen. Förbundet har fortlöpande samarbete med fabrikanternas och grossisternas organisationer och har med dessa ingått avtal om kontroll av nyetableringar inom detaljhandeln.

SBM utger egna garnprislistor och en trådprislista, vilka uppges i allmänhet följas av medlemmarna.

Storleken av den försäljning, som årligen sker genom de till SBM anslutna firmorna, uppskattas för närvarande till ca 75 % av den totala årsförsäljningen av textilvaror i detalj i landet.

Sveriges järnhandlareföreningars centralförbunds verksamhet har under kriget undergått tämligen stora förändringar, vilket motiverar en utförligare redogörelse.

Anslutning:

I näringsorganisationssakkunnigas betänkande anges antalet järnhandlareföreningar till 17. Antalet är numera 16, sedan tvenne föreningar sammanslagits till en.

Antalet anslutna enskilda järnhandlare anges till ca 800. Det verkliga antalet enligt 1945 års matrikel är 848.

På sidan 237 i betänkandet sägs, att praktiskt taget alla specialiserade järnhandlare äro anslutna till organisationen. Detta är en sanning med modifikation. Ett ej obetydligt antal oorganiserade järnhandlare finnes. Siffran kan ej med bestämdhet angivas, men det torde för hela landet röra sig om mellan 100 och 200 st.

Nyetablering:

Det senast träffade nyetableringsavtalet mellan Centralstyrelsen för Sveriges Järnhandlareföreningar samt manufaktursektionen, sektion under Jern- och Metallvaru-

Leverantörföreningen, beträffande försäljning av ordinarie järnhandelsvaror gäller från och med den 1 juli 1945 till och med den 31 december 1945. Det för järnhandeln gällande avtalet skiljer sig i vissa avseenden från andra branschens. Avtalet är träffat endast med en viss leverantörgrupp, de s. k. manufakturgrossisterna. Där emot äro ej s. k. grovgrossister (försäljare av handelsjärn, balk, plåt, tråd, spik etc.) anslutna till avtalet och ej heller någon fabrikantgrupp, trots att järnhandeln i stor utsträckning gör sina inköp direkt från fabrikanterna. De Järnhandelsanställdas Riksförbund är ävenledes representerat i nyetableringsnämnden.

I det nya avtalet ha vissa uppmjukningar skett i förhållande till det gamla, bl. a. i det hänseendet, att enhälligt tillstyrkt nyetablering äger rätt till samma inköpsvillkor som organiserad järnhandlare, även om av den av någon anledning icke skulle vinna inträde i järnhandlareförening.

Leveransavtal:

Av de i näringsorganisationssakkunnigas utlåtande omnämnda avtalen mellan järnhandlareorganisationen och olika leverantörorganisationer hava efter utlåtandets framläggande avtal beträffande metaller, byggnadsmide, träskruv, jordbruksmaskiner, stängselnät upphört att gälla. Avtalen rörande byggnadsmide och träskruv ha ersatts av vissa försäljningsbestämmelser, utfärdade av fabrikanterna. Enligt dessa bestämmelser ha ett flertal nya försäljare, byggnadsmaterialfirmor o. d. erhållit samma inköpsställning som järnhandeln. Det i utlåtande omnämnda sågbladsavtalet är ävenledes uppsagt, och det är ovisst om det kommer att förnyas.

Stadgar:

Sveriges Järnhandlareförenings Centralförbund har den 23 nov. 1941 antagit nya stadgar, vilka i huvudsak ansluta sig till tidigare gällande. En betydelsefull nyhet i dessa stadgar är, att varje medlem i järnhandlareförening är skyldig, att om Centralförbundet så beslutar — vilket också har skett — avlämna en revers på belopp motsvarande 200:— kr. pr i företaget anställd person över 18 år inklusive chef eller chefer. Dessa reverser, liksom viss kontant inbetalning till en s. k. rationaliseringsfond, äro avsedda att kunna tagas i bruk genom belåning, om Centralförbundet skulle besluta att investera kapital i något leverantörföretag för att så medelst åstadkomma rationalisering av järnhandels inköp eller för andra åtgärder, som kan befrämja rationaliseringssträvanden inom branschen.

En s. k. fredsberedskapskommitté arbetar för närvarande inom organisationen. Denna har bl. a. ägnat sin uppmärksamhet åt järnhandels inköpsproblem och rekommenderat vissa åtgärder för större koncentration och ett rationellare inköpssystem i avsikt att åstadkomma förbilligande.

Ett femårigt arbete inom organisationen med åstadkommande av ett järnhandels katalogsystem har nu resulterat i, att ett sådant system utgivits. Detsamma består av ett varuregister, upptagande ca 25 000 artiklar och ett leverantörregister på ca 2 000 leverantörer. Med hjälp av dessa centrala register underlättas järnhandels kundservice i hög grad. Jämsides härmed pågår arbete för standardisering av leverantörkatalogerna och för deras enhetliga och ändamålsenliga uppordnande och klassificering.

I verksamheten ingår slutligen åtgärder för yrkesutbildningen inom branschen. Uppmärksamhet ägnas åt rationaliseringsfrågor, standardisering och kvalitetskontroll samt kostnads- och finansieringsfrågor.

Sveriges Färghandlares Riksförbund omfattar numera ca 850 företag med 1 300 butiker. Arbetet med prislistor och nyetableringskontroll är numera centraliserat till förbundet.

För närvarande gäller ett nyetableringsavtal från den 1 april 1941, vilket är slutet mellan kemisk-tekniska och livsmedelsfabrikanters förening, Sveriges grossistförbund samt Sveriges färghandlares riksförbund i syfte att åstadkomma en rationell utveckling av färg- och kemikalie- samt tekniska branschen. I avtalet stadgas om

prövning av behovet av nyetablering; avtalsparterna förbinda sig att icke verkställa leverans till icke godkänd affär, ej heller till affär, som är föremål för prövning enligt avtalet.

Sveriges Möbelhandlares Centralförbund innesluter 12 lokalföreningar över hela landet med tillsammans omkring 1 050 medlemmar. Organisationen torde numera vara tämligen fullständig. Det våren 1939 bildade Svenska Möbelhandlareförbundet uppnådde ej ens ett 10-tal medlemmar och har sedermera totalt försvunnit.

Det avtal mellan Centralförbundet och Sveriges Möbelindustriförbund som upprättades i mitten av 1936 har fr. o. m. $\frac{1}{7}$ 1944 efterträtt av ett nytt vissa möbeltyper avseende exklusivavtal. Detta är i många viktiga delar avvikande från det tidigare avtalet. Sålunda ha fabrikena numera full frihet att sälja direkt till stat och kommuner, teatrar, biografier, samlingslokaler, sjukhus, hotell, pensionat, konditorier, kaféer, affärs- och kontorslokaler samt fartyg. Tidigare gällde denna frihet endast »större leveranser».

Avtalet reglerar icke i något avseende priserna och några prislister ha överhuvud taget aldrig utarbetats i samband med detta eller tidigare avtal. Det föreligger alltså alltjämt icke några prisöverenskommelser mellan tillverkare och detaljister. I viss utsträckning sälja dock en del fabrikanter efter bruttoprissystem. På ett mindre antal platser finnas lokala prisöverenskommelser mellan möbelhandlarna beträffande enklare bruksmöbler. I övrigt prissätter dock varje möbelhandlare själv sina möbler med hänsyn till den fria konkurrensen.

Centralförbundet har numera bestämt enhetlig realisationstid över hela landet samt fastställt vissa normer för undvikande av illojal reklam.

Det nya branschavtalet innehåller vissa krav rörande branschkännedom, ekonomiska förutsättningar och dylikt för erhållande av medlemskap i Centralförbundet. I sista hand omprövas alla inträdesärenden av en skiljenämnd med opartisk ordförande.

Sveriges Glas- och Porcelainhandlareförbund omfattar numera ca hälften av specialaffärerna i branschen och räknar omkring 220 medlemmar.

Tobakshandlarnas Riksförbund (tidigare Sveriges Tobakshandlares Riksförbund), som stiftades år 1908 och har till ändamål att främja detaljtobakshandels utveckling, har cirka 2 600 medlemmar (motsvarande 90 % av landets specialaffärer), anslutna antingen direkt eller genom lokala tobakshandlareföreningar. Tobaksmonopolet utövar ett bestämmande inflytande inom denna bransch; det levererar endast till av detsamma godkända återförsäljare och fastställer utförsäljningspris. Från och med den 1 juli 1943 omfattar Tobaksmonopolet jämväl importen av färdiga tobaksvaror, tidigare ombesörjd av enskilda importfirmor. Samarbetet mellan Tobaksmonopolet och förbundet angående inköpsrätt, försäljningsvillkor o. d. är numera förlagt till Statens Tobaksnämnd, vilken institution upprättades samtidigt med importens monopolisering för ernående av bättre förhållanden inom tobaksbranschen. Inom nämnden har förbundet en representant, varjämte en representant företräder övriga återförsäljaregrupper. Förbundet samarbetar även med Svenska Tidningsutgivareföreningen och AB Tipstjänst, varigenom flertalet förbundsmedlemmar tillförsäkrats tidningsförsäljningsrätt och ombudskap för tipsbolaget. Branschens varuförsäljning i övrigt tillgodoser förbundet i stor utsträckning genom Tobakshandlarnas Riksförbunds Engros AB, där förbundet och dess medlemmar inneha aktiemajoriteten.

Sveriges Skohandlarförbund. Från år 1901 till och med 1941 voro skohandlarna tillsammans med skomakeriidkarna organiserade i ett gemensamt förbund, Sveriges Skomakeriidkares och Skohandlares Riksförbund. Från den 1 januari 1942 är emellertid yrke och handel inom skobranschen skilda och skohandlarna ha sitt eget förbund, Sveriges Skohandlarförbund, som räknar något över 800 medlemmar. Utanför förbundet stående är förutom en del enskilda skohandlare även Skofabriks AB Oscaria med omkring 280 affärer samt de kooperativa butiker, som försälja skodon.

Genom en samarbetskommitté på tre personer står skohandlarförbundet i kontakt med Svenska Skofabrikantföreningen och Sveriges Skofabrikanters Intressentförening. Strävandena från skohandlarnas sida gå bl. a. ut på att begränsa handeln med skodon från fabriksbodas, »dörrknackarhandeln» och icke specialiserade skohandlare.

Skohandlarorganisationen tar icke befattning med priser. Däremot ha fastställts enhetliga realisationstider.

För att främja biträdesutbildningen inom branschen anordnas årligen en större biträdeskurs vid Köpmannainstitutet i Stockholm och dessutom lokala kurser i de större städerna.

Beträffande rationaliseringsåtgärder inför efterkrigstiden har samarbete inletts med skofabrikanternas och garvarnas organisationer och vidare har ett gemensamt branschråd tillsatts, som bl. a. skall ha till uppgift att vaka över modeutvecklingen inom branschen och i god tid lämna informationer beträffande modet inför de kommande säsongerna.

Beträffande frågan om leveranser till nystartade skoaffärer handhaves detta ärende av styrelsen inom Sveriges Skofabrikanters Intressentförening, varvid som regel yttrandet, innan avgörande sker, inhämtas från Sveriges Skohandlarförbund genom dess distrikts- och lokalföreningar.

Nyetablelingskontroll.

Inom detaljhandeln utövas nyetablelingskontroll i samverkan med respektive fabrikant- och grossistorganisationer inom olika branscher. Under år 1944 företogs vissa ändringar och tillägg i nyetablelingsavtalen i avsikt att klargöra nyetablelingskontrollens roll som rationaliseringsfaktor inom detaljhandeln. Vidare framhölls i de nya avtalen att den s. k. behovsprincipen skulle tillämpas med stor försiktighet samt att den nyetablelingssökande skulle tillförsäkras klagorätt hos en under opartisk ordförande inrättad överinstans.

Under år 1944 ökade tillströmningen till detaljhandeln inom flertalet branscher. I åtskilliga fall ha ansökningar om nyetablelingar avstyrkts.

En inom Sveriges grossistförbund upprättad sammanställning över de under 1939—1944 behandlade nyetablelingsärendena inom vissa branscher visar följande:

I. Livsmedels- och diversehandelsbranschen:

	1939	1940	1941	1942	1943	1944
Tillstyrkta nyetablelingar	211	68	75	105	167	247
Avstyrkta nyetablelingar	308	153	118	119	167	284
Summa	519	221	193	224	334	531

II. Textil- och kortvarubranchen:

	1939	1940	1941	1942	1943	1944
Tillstyrkta nyetablelingar	113	46	48	32	141	219
Avstyrkta nyetablelingar	182	52	42	24	121	167
Summa	295	98	90	56	262	386

III. Färg- och kemikaliebranschen:

	1939	1940	1941	1942	1943	1944
Tillstyrkta nyetablelingar	34	14	16	25	21	40
Avstyrkta nyetablelingar	59	14	15	21	8	26
Summa	93	28	31	46	29	66

IV. *Parfumeribranschen:*

	1939	1940	1941	1942	1943	1944
Tillstyrkta nyetableringar	4	3	2	12	2	10
Avstyrkta nyetableringar	5	2	2	9	8	11
Summa	9	5	4	21	11	21

V. *Damhattbranschen:*

	1939	1940	1941	1942	1943	1944
Tillstyrkta nyetableringar	59	53	54	42	58	80
Avstyrkta nyetableringar	68	55	77	54	53	52
Summa	127	108	131	96	111	132

VI. *Elektriska branschen:*

	1941	1942	1943	1944
Tillstyrkta nyetableringar	20	21	36	83
Avstyrkta nyetableringar	42	25	26	66
Summa	62	46	62	149

V. Jordbrukarnas ekonomiska föreningsrörelse.

Till det betänkande rörande organiserad samverkan inom svenskt näringsliv, som år 1940 avlämnades av 1936 års näringsorganisationsakkunniga, fanns såsom bilaga fogad en utförlig redogörelse för jordbrukarnas ekonomiska föreningsrörelse, utarbetad av docenten vid lantbrukshögskolan Gunnar Ringborg. Med hänsyn härtill har det icke ansetts nödvändigt att i detta sammanhang framlägga någon mera detaljerad redogörelse för den ekonomiska föreningsrörelsens utveckling och organisatoriska uppbyggnad. Den här följande framställningen avser därför i huvudsak dels att komplettera den till näringsorganisationsakkunnigas betänkande fogade bilagan med nyare uppgifter, dels att närmare diskutera vissa spörsmål, som ur kommissionens synpunkt synas vara av särskilt intresse men som endast mera i förbigående berörts i nyssnämnda redogörelse. De sakuppgifter, som därvid meddelas rörande föreningsrörelsens medlemsantal och affärsverksamhet, ha i huvudsak hämtats dels ur Sveriges Lantbruksförbunds Årsbok 1944, dels ur tvenne av agronom Sven Holmström, Sveriges lantbruksförbund, utarbetade artiklar i Hushållningssällskapens tidskrift 1944 och 1945 jämte en artikelserie av samme författare i tidskriften Lantmannen år 1945.

Den ekonomiska föreningsrörelsens organisation och omfattning.

De sammanslutningar, som enligt gängse språkbruk sammanföras under benämningen jordbrukarnas ekonomiska föreningsrörelse, kunna med hänsyn till sina syften och arbetsuppgifter i stort sett sammanföras i följande huvudgrupper:

1) Organisationer för gemensam försäljning och förädling av jordbrukets produkter. Hit höra mejeri- och slakteriorganisationerna, ägghandelsförbundet, skogsägareföreningarna etc., vilka sålunda bedriva en rent producentkooperativ verksamhet.

2) Organisationer för anskaffande av driftsförnödenheter, d. v. s. uppgifter av i viss mån konsumentkooperativ natur. Av detta slag äro lantmanna- och centralföreningarna, sammanslutna i Svenska lantmännens riksförbund, vilka emellertid även ha rent producentkooperativa uppgifter i samband med försäljningen av bl. a. spannmål.

3) Organisationer för anskaffandet av kredit till jordbrukarna, nämligen hypoteksföreningar och jordbrukskreditkassor.

I sin moderna form går denna rörelse i stort sett tillbaka till början av 1930-talet, även om ett mycket stort antal lokala föreningar kunna följas långt tillbaka i tiden och även vissa hithörande riksorganisationer äro av äldre datum. Såsom ett led i strävandena att bemästra de betydande ekonomiska svårigheter, med vilka jordbrukarna hade att brottas under den svåra krisen i början på nyssnämnda decennium, genomfördes nämligen en omfattande reorganisation och utbyggnad av jordbrukarnas organisationer. I detta sammanhang tillkommo också flertalet av de viktigaste riksorganisationerna på detta område. Sålunda bildades år 1932 Svenska mejeriernas riksförening, Svenska ägghandelsförbundet samt Sveriges skogsägareföreningars riksförbund och år 1933 Sveriges slakteriförbund. Ett par år tidigare hade Svenska lantmännens riksförbund — bildat år 1905 — undergått en genomgripande rekonstruktion och samtidigt hade även jordbrukskasserörelsen erhållit en fastare organisation genom tillkomsten av Svenska jordbrukskreditkassan. Under de senaste åren ha i stort sett endast vissa riksorganisationer med mera speciella och begränsade

arbetsområden tillkommit, nämligen Riksförbundet Lin och hampa samt Sveriges oljevästodlares centralförening. Samtidigt ha emellertid strävandena att fastare organisera den ekonomiska föreningsrörelsen även tagit sig uttryck däri, att vissa äldre organisationer direkt anknutits till densamma, framför allt den redan i början på 1860-talet bildade hypoteksorganisationen.

Vid den genomgripande reorganisationen av den ekonomiska föreningsrörelsen under 1930-talets första år spelade Sveriges allmänna lantbrukssällskap en ledande roll. Genom en omorganisation år 1940, då även namnet ändrades till Sveriges lantbruksförbund, utvecklades detsamma till ett verkligt centralorgan för rörelsen. Denna dess karaktär har ytterligare understrukits genom ett beslut år 1945, enligt vilket lantbruksförbundet skall ombildas till en ekonomisk förening, vilken skall anskaffa kapital till och förvalta en fond för ändamål, gemensamma för den ekonomiska föreningsrörelsen.

Till belysning av den ekonomiska föreningsrörelsens utveckling under senare år och dess nuvarande omfattning meddelas följande sammanställning av medlemsantalet i de till Sveriges lantbruksförbund anslutna organisationerna:

Medlemmar i 1 000-tal.

	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944
Svenska Mejeriernas Riksförening (1932)	178·0	191·2	198·5	214·1	221·0	228·9	245·6
Sveriges Slakteriförbund (1933)	219·4	230·9	239·6	253·3	259·2	266·4	275·5
Svenska Lantmännens Riksförbund (1905) ..	48·7	52·7	54·2	59·2	75·7	92·9	103·3
Svenska Ägghandelsförbundet (1902).....	31·8	33·2	41·2	42·0	41·1	41·4	50·4
Sveriges frukt- och trädgårdsodlares Riksförbund (1939)	—	—	18·0	18·0	18·0	18·0	18·0
Sveriges Skogsägareföreningars Riksförbund (1932)	21·8	27·7	31·6	37·7	54·2	70·1	80·3
Svenska Jordbrukskreditkassan (1932)	101·2	107·4	108·7	111·1	113·0	115·3	117·9
Sveriges Allmänna Hypoteksbank (1861) ¹	58·9
Sveriges Bränneriidkareförening (1907).....	1·9	1·9	1·9	2·0	1·9	1·9	1·9
Sveriges Betodlares Centralförening (1899) ..	21·2	21·2	21·1	22·2	23·1	24·3	24·7
Sveriges Pälsdjursuppfödare Riksförbund (1926)	1·1	1·4	1·3	1·3	1·2	1·2	1·3
Sveriges Stärkelseproducenters Förening (1927)	2·6	2·6	2·6	2·6	2·7	2·8	2·8
Riksförbundet Lin och Hampa (1942) ¹	—	—	—	—	—	.	4·0
Sveriges Oljevästodlares Centralförening (1943) ¹	—	—	—	—	—	.	5·6
Småbrukarnas Riksförbund (1938)	2·1	2·4	3·0	3·3	4·1
Summa	627·7	670·2	720·8	765·9	814·1	866·5	994·3

¹ Först under år 1944 ansluten till Sveriges lantbruksförbund.

Tabellen belyser den snabba utveckling, som den ekonomiska föreningsrörelsen undergått även under de senaste åren. Medan det sammanlagda antalet medlemskap i de till lantbruksförbundet anslutna organisationerna år 1938 stannade vid något över 625 000, hade detsamma vid 1944 års utgång stigit till nära 1 miljon. Till en del beror denna ökning dock på att vissa organisationer tillkommit genom nyanslutning eller nybildning. De organisationer, som redan år 1938 voro anslutna till förbundet, ha emellertid mellan detta år och 1944 ökat sitt medlemsantal från 627 700 till 903 700, d. v. s. med 276 000 medlemmar eller 44 procent. Beträffande 1944 års medlemsökning kan nämnas, att densamma fördelar sig med 68 500 medlemmar i till lantbruksförbundet nyanslutna organisationer och 59 300 nya medlemmar i tidigare anslutna organisationer.

Vid bedömandet av det sammanlagda antalet medlemskap bör givetvis beaktas, att jordbrukarna i många fall äro anslutna till mer än en av de här ifrågakvarande orga-

nisationerna. Enligt 1937 års jordbruksräkning uppgick antalet brukningsdelar med mera än 2 hektar åker till något över 307 000, vartill kommo ytterligare ca. 111 000 brukningsdelar med en åkerareal av 0,26—2 hektar. Efter allt att döma torde numera det alldeles övervägande flertalet större och medelstora jordbruk vara anslutna till den ekonomiska föreningsrörelsen, och speciellt ägghandels- och fruktodlareorganisationerna torde dessutom inom sina medlemskårer räkna även ett icke obetydligt antal småbrukare och lägenhetsägare. En mera exakt beräkning av antalet jordbrukare, som äro anslutna till en eller flera av berörda organisationer, torde icke vara möjlig. En viss ledning för en dylik uppskattning erhålles emellertid av det förhållandet, att Jordbrukarnas Föreningsblad vid årsskiftet 1944/45 utgick i en upplaga av 362 800 exemplar. Då denna tidning tillställs samtliga medlemmar i de till Sveriges lantbruksförbund anslutna organisationerna med undvikande av dubbelexpediering, torde man härav kunna draga den slutsatsen, att antalet jordbrukare och trädgårdsodlare, anslutna till en eller flera av jordbrukets ekonomiska organisationer, uppgår till ca. 350 000.

De olika branschernas organisationer.

Mejeriorganisationen.

Utvecklingen inom mejerihanteringen har sedan lång tid tillbaka kännetecknats av att en växande andel av den totala mjölmängden tillförts mejerierna, medan samtidigt tillverkningen av lantsmör och lantost samt försäljningen av konsumtionsmjölk direkt till konsumenter gått tillbaka. Genom de under krigsåren vidtagna regleringsåtgärderna torde denna utveckling ha påskyndats. I statistiken kan densamma direkt avläsas i den fortgående starka ökningen av antalet mejerileverantörer. Samtidigt har även anslutningen till mejeriorganisationen ökat. Driftsekonomiskt sett har utvecklingen kännetecknats av en starkt framträdande koncentrationssträvan, vilken medför en avsevärd nedgång i antalet företagsenheter och driftsplatser.

Förändringarna i fråga om antalet mejerileverantörer, antalet medlemmar i mejeriorganisationen samt antalet mejeriföretag och driftsplatser belysas av följande sammanställning:

	Mejerileverantörer	Medlemmar i mejeriorganisationen	Samtliga mejerier	Till SMR anslutna mejeriföretag	antal driftsplatser
1938.....	195·9	178·0	1 252	·	969
1939.....	208·7	191·2	1 056	471	877
1940.....	214·8	198·5	984	569	818
1941.....	231·7	214·1	916	551	777
1942.....	238·3	221·0	892	542	766
1943.....	245·1	228·9	853	522	745
1944.....	259·3	245·6	837	504	737

Av den vid mejerier invägda mjölken samt produktionen av mejerismör uppnådde mejeriorganisationen redan från början en mycket stor andel. Vid införandet av mjölkregleringen år 1932 sattes som villkor för upptagande av allmän mjölkavgift bl. a. att framställning därom skulle ha gjorts av mejerisammanslutning, som representerade minst 60 procent av den totala vid rikets mejerier invägda mjölmängden. Redan i oktober månad samma år mottogo de till den nybildade riksföreningen anslutna mejerierna en större mjölmängd än sålunda föreskrivits. Sedermera har mejeriorganisationens andel i mjölkinvägning samt smör- och ostproduktion successivt stigit, så att numera särskilt av mjölkinvägningen och smörproduktionen endast en mycket liten del kommer på utomstående mejeriföretag. Utvecklingen i dessa hänseenden under de senaste åren belyses närmare av följande sammanställning:

	Invägd mjölk			Smörproduktionen			Ostproduktion		
	Total in- vägning 1 000 ton	Hos mejerier an- slutna till 1 000 ton	Hos SMR %	Total prod. 1 000 ton	Hos mejerier an- slutna till 1 000 ton	Hos SMR %	Total prod. 1 000 ton	Hos mejerier an- slutna till 1 000 ton	Hos SMR %
1938....	3 032	2 746	90·55	80·1	74·9	93	36·5	26·8	73
1939....	3 206	2 966	92·52	83·7	79·2	95	43·7	35·7	82
1940....	2 989	2 778	92·95	80·8	76·4	95	35·3	28·8	82
1941....	2 659	2 481	93·28	77·7	73·0	94	22·4	17·8	79
1942....	2 518	2 352	93·43	71·9	67·6	94	15·0	11·7	78
1943....	3 852	2 672	93·70	79·3	74·5	94	21·3	17·5	83
1944....	3 108	2 935	94·37	87·3	82·7	95	29·9	25·4	85

Under år 1945 har de till SMR anslutna företagens andel i mejerinäringen ytterligare ökats något. I juli månad uppgick sålunda deras andel i mjölkinvägningen till 95,22 procent, medan de samtidigt svarade för 95,79 procent av smörproduktionen och 87,30 procent av ostproduktionen. Denna fortsatta ökning står bl. a. i samband med att nya mejeriföreningar år 1944 tillkommo i Ångermanland och södra Hälsingland, varjämte vissa tidigare fristående mejeriföretag anslutit sig till eller förvärvat av mejeriorganisationen.

Beträffande mejeriorganisationens verksamhet må i övrigt nämnas, att SMR sedan år 1943 äger Wedholms mejerikärleksfabrik samt AB Kemikalia, av vilka den förstnämnda tillverkar mjölkflaskor och det sistnämnda ostlöpe. Inom SMR finnes dessutom en särskild inköpsavdelning, som förmedlar de anslutna föreningarnas anskaffning av vissa förnödenheter. Likaså finnes en central teknisk avdelning och en projekteringsavdelning, som bistå mejerierna i tekniska spörsmål resp. vid ny- eller till- och ombyggnader.

I fråga om mejeriföreningarnas verksamhet bör nämnas, att desamma utöver den egentliga mejerihanteringen i betydande utsträckning ingripit även på mjölkdistributionens område. Någon statistik över antalet till mejeriföreningarna hörande mjölkbutiker och deras omsättning synes emellertid icke föreligga. Det har icke heller visat sig möjligt att under den tid, som stått till förfogande för utarbetandet av denna översikt, inhämta uppgifter. Beträffande de principiella problem, som sammanhånga med denna mejeriorganisationens expansion inom detaljhandelsområdet, hänvisas till ett senare avsnitt i denna redogörelse.

Slakteriorganisationen.

Sveriges slakteriförbund bildades såsom framgått av det föregående, år 1933. Året därefter voro 30 slakteriföreningar med sammanlagt 85 000 medlemmar anslutna till detsamma. Sedan dess har en synnerligen kraftig ökning ägt rum, så att slakteriorganisationen numera var medlemsantalet angår är den största sammanslutningen inom den ekonomiska föreningsrörelsen med 275 000 jordbrukare anslutna till föreningarna. I förhållande till hela antalet brukningsdelar med mera än 2 hektar åker motsvarar slakteriorganisationens medlemsantal nära 90 procent.

En dylik jämförelse innebär dock en viss överskattnings av slakteriorganisationens andel av marknaden inom denna bransch. Med ledning av statistiken över den besiktigade slakten kan slakteriorganisationens betydelse i detta hänseende emellertid närmare bestämmas. Härvid får dock beaktas att en mindre del av slakten marknadsföres utan att vara besiktigad. Först genom de i samband med ransoneringarna vidtagna kontrollåtgärderna har det blivit möjligt att erhålla ett statistiskt mått även på denna del av slakten, i den mån densamma äger rum inom ramen för gällande regleringsbestämmelser.

En översikt över den besiktigade slakten och organisationens andel i densamma från år 1938 meddelas i följande sammanställning (antal i 1 000 st.).

År	Storboskap	Större kalv	Mindre kalv	Får	Häst	Svin
<i>All besiktigad slakt</i>						
1938.....	383·0	504·2	438·3	157·8	33·5	1 509·0
1939.....	402·6	518·8	467·8	140·0	37·4	1 643·1
1940.....	553·1	506·8	515·7	106·8	46·9	1 498·9
1941.....	550·9	399·5	507·0	111·5	46·7	1 052·9
1942.....	235·6	212·2	425·2	96·5	23·1	607·1
1943.....	284·0	223·0	537·5	167·8	25·9	722·5
1944.....	348·7	254·9	640·2	201·6	31·3	1 067·4
<i>Organisationernas slakt</i>						
1938.....	228·2	275·4	294·4	90·8	20·5	1 026·5
1939.....	234·5	299·5	325·2	86·9	23·7	1 126·7
1940.....	355·7	313·9	369·1	68·8	30·9	1 060·5
1941.....	369·5	270·0	391·1	82·9	32·9	783·9
1942.....	157·9	152·4	340·5	74·7	16·6	472·4
1943.....	191·7	158·3	466·0	132·0	19·5	557·0
1944.....	230·4	178·4	509·5	157·4	23·0	809·5
<i>Organisationens andel i procent.</i>						
1938.....	60	55	67	58	61	68
1939.....	58	58	70	62	63	69
1940.....	64	62	72	64	66	71
1941.....	67	68	77	74	71	74
1942.....	67	72	80	77	72	78
1943.....	68	71	79	79	75	77
1944.....	66	70	80	78	73	76

Slakteriorganisationens andel i den totala slakten under de senaste åren, efter vikt räknat, framgår av följande sammanställning:

År	Total slakt 1 000 ton	Organisationens andel	
		1 000 ton	Procent
1941.....	232	160	69·0
1942.....	121	85	70·3
1943.....	157	113	72·2
1944.....	206	146	71·2

Liksom siffrorna i föregående tabell avspeglar de här ovan meddelade uppgifterna icke endast förändringarna i slakteriorganisationens andel i den totala slakten utan även de mycket betydande förskjutningar i slaktens omfattning, som ägt rum under krigsåren.

Vid sidan om den egentliga slakteriverksamheten har slakteriorganisationen även i växande omfattning ingripit på vissa närliggande områden. Sålunda ägna sig flertalet slakteriföreningar åt handel med smågrisar. För denna verksamhet har en särskild central organiserats, vilken under år 1944 förmedlade 67 000 smågrisar. Likaså har under senare år handeln med livdjur blivit en viktig punkt på slakteriföreningarnas arbetsprogram.

Av stor vikt i detta sammanhang är slakteriföreningarnas verksamhet inom charkuterivarufabrikationen och -distributionen. Redan tidigt startade vissa slakteriföreningar charkuterifabriker och charkuteributiker, och under de senaste tio åren har denna gren av verksamheten i betydande grad utvidgats. Utvecklingen belyses närmare av följande sifferuppgifter, som meddelats av Sveriges slakteriförbund.

	1934	1935	1939	1940	1941	1942	1943	1944
Antal charkuterifabriker ...	12	13	24	24	26	33	41	43
Tillverkade varor, 1 000 ton	1·3	1·9	6·4	9·6	10·9	12·1	17·3	24·2
Antal charkuteributiker	55	61	158	173	188	230	260	287
Omsättning, milj. kr.	10·4	24·5	28·9	35·3	35·8	45·4	61·9

Denna utveckling har aktualiserat viktiga spörsmål med avseende på förhållandet mellan å ena sidan slakteriorganisationen och å andra sidan dels den enskilda handeln, dels konsumentkooperationen. Den närmare innebörden härav ävensom de försök, som gjorts att genom särskilda avtalsuppställningar lösa dessa problem, skola närmare beröras i den följande framställningen.

Svenska lantmännens riksförbund.

Medan mejeri- och slakteriorganisationernas verksamhet är helt inriktad på avsättningen av jordbrukets produkter, är Svenska lantmännens riksförbund på en gång en inköps- och försäljningsorganisation. Försäljningen av spannmål och under senare år dessutom bl. a. potatis och oljeväxtfrön (de sistnämnda på grundval av nära samarbete med oljeväxtodlareorganisationen) samt anskaffningen av jordbruksförnödenheter sådana som konstgödsel, köpfodermedel och lantbruksmaskiner äro organisationens viktigaste arbetsuppgifter.

Svenska lantmännens riksförbund tillhör de äldre riksorganisationerna inom jordbrukarnas ekonomiska föreningsrörelse, i det att detsamma bildades redan år 1905 men sin nuvarande omfattning och betydelse har detsamma uppnått först efter den förut omnämnda rekonstruktionen år 1930. Till densamma äro f. n. anslutna 103 000 jordbrukare, representerande en sammanlagd areal av ca 1·5 milj. hektar. De viktigaste verksamhetsgrenarna äro försäljning av spannmål samt förmedling av konstgödsel och fodermedel. Som ett mått på verksamhetens omfattning må nämnas, att organisationen beräknas handhava 65 procent av den inhemska handeln med spannmål, vilket dock i viss mån sammanhänger med det nära samarbetet mellan riksförbundet och lagerhusföreningarna (fristående föreningar för lagring och försäljning av spannmål).

Under de senaste åren har organisationens verksamhet i olika hänseenden utvidgats. År 1943 upptogs sålunda handeln med jordbruksmaskiner och redskap i och med att riksförbundet förvärvade AB Slöörs Maskin- och redskapsaffär i Stockholm. Ungefär samtidigt övertog en distriktsorganisation ett liknande företag i Bollnäs. Expansionen på detta område har fortsatt bl. a. genom förvärv av AB Orbyhus lantbruksmaskiner samt ensamrätten till försäljning av Manus mjölkningsmaskiner. Vidare har riksförbundet år 1944 förvärvat en aktiepost i AB Förenade Superfosfatfabriker och i samband därmed slutit ett konsortialavtal med innehavarna av aktiemajoriteten i nämnda företag, enligt vilket organisationen blir representerad i bolagets styrelse och revisorer, varjämte aktieutdelningen maximerats. Det kan i detta sammanhang nämnas, att riksförbundet sedan år 1931 av Kooperativa förbundet arrenderar dess superfosfatfabrik i Gäddviken. Detta arrendeavtal har riksförbundet i sin tur enligt överenskommelse med Kooperativa förbundet överlåtit till AB Förenade Superfosfatfabriker.

Ägghandelsorganisationen.

Av den förut meddelade sammanställningen rörande den ekonomiska föreningsrörelsens omfattning har framgått, att ägghandelsorganisationen under år 1944 ökade sitt medlemsantal mycket starkt — från 41 400 till 50 400 medlemmar — under det att medlemsantalet tidigare varit i stort sett oförändrat sedan år 1940. Denna utveckling får ses i samband med den av krisförhållandena föranledda nedgången i hönsantalet och äggproduktionen under de första krigsåren och den särskilt från år 1944 starkt framträdande återhämtningen. Dessa förskjutningar i äggproduktionens storlek avspeglas också tydligt i statistiken över organisationens verksamhet, såsom närmare framgår av följande sammanställning över varuomsättningen:

	Ägginvägning 1 000 kg	Slaktfjäderfä 1 000 kg	Kaniner 1 000 kg	Fodermedel 1 000 kg
1938.....	9 298	.	—	.
1939.....	10 083	113 ¹	—	1 527
1940.....	10 350	141 ¹	—	2 620
1941.....	7 579	136 ¹	—	1 427
1942.....	3 980	67	89	1 090
1943.....	4 790	221	297	1 411
1944.....	8 450	296	86	1 726

Ägghandelsorganisationens relativa betydelse inom branschen kan för de senaste åren belysas genom en jämförelse mellan å ena sidan dess ägginvägning och å andra sidan samtliga auktoriserade partihandlars inköp av ägg. En dylik jämförelse göres i nedanstående sammanställning.

	Auktoriserade parti- handlars inköp ton	Ägghandelsorganisatio- nens invägning ton	%
1942.....	10 538	3 980	37·8
1943.....	11 767	4 790	40·7
1944.....	17 205	8 450	49·1

Under loppet av ett par år har sålunda ägghandelsorganisationens inköp av ägg stigit från föga över tredjedelen till nära hälften av hela den i handeln marknadsförda kvantiteten ägg.

Skogsägareorganisationen.

Av samtliga de organisationer, som sammanfattas under benämningen jordbrukarnas ekonomiska föreningsrörelse, har Sveriges skogsägareföreningars riksförbund genomgått den relativt snabbaste utvecklingen under krigsåren. Medlemsantalet i de anslutna skogsägareföreningarna har sedan 1939 i det närmaste tredubblats, medlemmarnas sammanlagda skogsareal ungefär fördubblats, och omsättningen stigit än starkare, såsom framgår av följande sammanfattande översikt:

	Antal medlemmar	Anslutna areal, hektar	Omsättning milj. kr
1939.....	27 700	2 058 000	23·4
1940.....	31 600	2 272 000	44·0
1941.....	37 700	2 530 000	81·3
1942.....	54 200	3 127 000	141·3
1943.....	70 100	3 971 000	169·7
1944.....	80 300	.	208·0

En viktig förutsättning för den snabba utvecklingen under krigsåren har säkerligen varit de omfattande vedavverkningarna och de relativt höga priser, som erhållits för veden. Under senare år ha emellertid flera skogsägareföreningar även intresserat sig i industriella företag för förädling av skogsprodukter, och det förefaller, som om denna linje i verksamheten i fortsättningen skulle komma att få ökad betydelse.

Jordbrukskassor och hypoteksföreningar.

Till Sveriges lantbruksförbund äro anslutna tvenne centralorganisationer för anskaffande av jordbrukskredit, Sveriges allmänna hypoteksbank och Svenska jordbrukskreditkassan. Av dessa har den äldsta — Sveriges allmänna hypoteksbank, som bildades redan år 1861 som ett centralt organ för hypoteksföreningarna — först år 1944 anslutit sig till lantbruksförbundet, medan däremot jordbrukskasserörelsen re-

¹ 1 000 stycken.

dan från början stått i nära samband med jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse i övrigt.

Beträffande de båda organisationernas verksamhet skall här endast i all korthet erinras om att hypoteksföreningarna, vilka äro ett slags kooperativa kreditinstitut med låntagarna som medlemmar, ha till uppgift att tillhandahålla jordbruket *långfristig primärkredit*. Verksamhetens omfattning framgår av att den totala utlåningen vid 1944 års utgång uppgick till ett belopp av 503·3 milj. kronor, fördelat på nära 59 000 låntagare. Jordbrukskreditkassorna ha däremot till sin främsta uppgift att ombesörja anskaffningen av *driftkredit* åt jordbrukarna. Organisatoriskt sett äro desamma uppbyggda av lokala jordbrukskassor och centralkassor för jordbrukskredit, vilka sistnämnda i sin tur äro sammanslutna i riksorganisationen Svenska jordbrukskreditkassan. Lånen till jordbrukare utlämnas av de lokala jordbrukskassorna, vilka även förmedla inlåning till centralkassorna. Dessa sistnämnda tillhandahålla de lokala kassorna medel för deras utlåningsverksamhet och bedriva dessutom inlåningsrörelse. Svenska jordbrukskreditkassan tillhandahåller centralkassorna de medel som erfordras för verksamheten utöver deras egen inlåning. Utom till enskilda jordbrukare lämnas — av jordbrukskreditkassan och centralkassorna — lån även till ekonomiska föreningar.

Till Svenska jordbrukskreditkassan voro vid 1944 års utgång anslutna 10 centralkassor, vilka i sin tur omfattade sammanlagt 707 jordbrukskassor med ca 118 000 medlemmar. Den totala inlåningen i centralkassorna uppgick samtidigt till 163·4 milj. kronor, medan utlåningen stannade vid 154,1 milj. kronor.

Övriga branschorganisationer.

De i det föregående behandlade branschorganisationerna äro med hänsyn till medlemsantal och verksamhetsområdets omfattning de mest betydande inom den ekonomiska föreningsrörelsen. De åtestående kunna på grund av ifrågavarande branschens regionala begränsning eller mera speciella karaktär i denna översikt behandlas helt kortfattat.

Den största omfattningen har *Sveriges frukt- och trädgårdsodlares riksförbund*, som tillkom år 1939 genom en ombildning av det år 1934 grundade Riksförbundet Svensk frukt. Medlemsantalet synes hela tiden ha hållit sig omkring 18 000. Organisationens totala omsättning angavs för år 1943 till 17 milj. kronor.

Sveriges betodlares centralförening är en sammanslutning av betodlareföreningar, vilka emellertid icke bedriva någon ekonomisk verksamhet utan ha till syfte att tillvarata sina medlemmars intressen genom avtal rörande betleveranser och priser med Svenska sockerfabriksaktiebolaget. *Sveriges bränneriödkareförening* och *Sveriges stärkelseproducenters förening* äro däremot de centrala organen för ekonomiska föreningar av potatisodlare, vilka driva egna brännerier resp. stärkelsefabriker. Bland de anslutna brännerierna och stärkelsefabrikerna finnes dock även ett antal privat- eller bolagsägda företag. *Riksförbundet Lin och Hampa* är centralorganet för de lin- och hampodlareföreningar (jämte ett som aktiebolag organiserat hampberedningsverk), som tillkommit i samband med att odlingen av spånadsväxter i större skala återupptagits under kriget. *Sveriges oljväxtodlares centralförening* är en intresseorganisation för ifrågavarande bransch på samma sätt som betodlareföreningen, medan affärsverksamheten på området ombesörjes av Svenska lantmännens riksförbund.

Omsättning och kapital.

En sammanfattande översikt över här ifrågavarande organisationers omsättning och — beträffande de viktigaste av dem — kapitalförhållanden lämnas i följande tabeller, vilka sammanställts inom Sveriges lantbruksförbund.

Sammandrag av omsättningsvärdet¹ inom ekonomiska organisationer anslutna till Sveriges Lantbruksförbund åren 1938—1944 i milj. kr.

	1939	1940	1941	1942	1943	1944
<i>I. Organisationer, som driva affärer med jordbrukets produkter och driftsförnödenheter.</i>						
Mejeriorganisationen:						
Avräkningsvärde å all invägd mjölk fritt mejeri inkl. prod.-bidrag	440·8	486·5	546·7	596·6	667·8	745·1
Slakteriorganisationen:						
Avräkningsvärde till leverantörer	202·5	255·1	294·4	170·5	239·0	305·5
Inköps- o. försäljningsorganisationen:						
Centralföreningarnas inköp från och försäljning till jordbrukare	144·0	163·0	203·4	218·5	282·1	320·6
Ägghandelsorganisationen:						
Avräkningsvärde å ägg och slaktfjäderfä samt värdet av försålda fodermedel	14·2	18·6	18·6	11·3	15·6	27·0
Trädgårdsodlareorganisationen:						
Totalt omsättningsvärde	—	10·1	16·3	17·4	17·1	12·5
Skogsägareorganisationen:						
Avräkningsvärde	21·2	33·9	62·6	100·0	139·9	182·5
Bränneriidkareorganisationen:						
Avräknat till delägarna	10·3	10·3	9·9	6·3	2·7	8·2
Pälsdjursuppfödareorganisationen:						
Omsatt värde ²	4·7	4·7	4·7	5·2	5·1	4·9
Stärkelseproducentorganisationen:						
Avräknat till medlemmar	11·8	11·8	11·8	13·0	14·7	13·5
Lin- och hampodlareorganisationen ³ :						
Odlarnas brutto	—	—	—	—	.	3·6
Summa omsättningsvärde	849·5	994·0	1 168·4	1 138·8	1 384·0	1 623·4
<i>II. Organisationer, som för odlarnas räkning träffa avtal om försäljning.</i>						
Betodlareorganisationen:						
Odlarnas brutto	58·7	66·6	85·4	82·4	89·3	86·8
Oljeväxtodlareorganisationer ³ :						
Odlarnas brutto	—	—	—	—	.	40·4
Summa	58·7	66·6	85·4	82·4	.	127·2
<i>III. Kreditorganisationer.</i>						
Jordbrukskasseorganisationen:						
Total utlåning	120·3	115·1	114·2	120·3	133·0	154·1
Hypoteksorganisationen: ³						
Total utlåning	500·6	503·3
Summa utlåning	633·6	657·4

¹ »Omsättningsvärdet» enl. denna tabell avser med undantag för trädgårdsodlareorganisationen endast jordbrukarnas affärer med resp. organisationer. Totalomsättningen uppgår sålunda i regel till betydligt större belopp. — ² Skinn å skinnauktioner samt fodermedelsförsäljning till medlemmar. — ³ Anslöt sig till SL under 1944.

Kapitalförhållanden inom vissa organisationer inkl. riksorganisationerna.

Samtliga värdesiffror i milj. kr.

	Bokförda tillgångar			Eget kapital			
	Totalt, milj. kr.	Därav anlägg- ningsmedel		Totalt		Därav	
		milj. kr.	i proc. av tillg.	milj. kr.	i proc. av tillg.	inbet. insats- kapital milj. kr.	fonder och vinst i milj. kr.
Mejeriorganisationen:							
1941.....	177·1	90·6	51·2	49·5	28·0	29·1	20·4
1942.....	212·4	92·6	43·6	56·4	26·6	36·0	20·4
1943 :.....	242·5	94·9	39·2	61·7	25·4	43·0	18·7
Slaktariorganisationen:							
1942.....	71·4	26·8	37·5	28·2	39·9	20·4	7·8
1943.....	74·8	28·5	38·1	31·3	41·8	22·6	8·7
1944.....	76·5	29·9	39·1	34·4	45·0	25·8	8·6
SLR-organisationen:							
1942.....	112·7	14·3	12·7	18·6	16·5	14·4	4·3
1943.....	118·0	16·4	13·9	21·6	18·3	17·4	4·3
1944.....	133·7	20·6	15·4	24·9	18·6	20·5	4·4
Ägghandelsorganisationen:							
1942.....	2·9	0·6	20·7	1·4	48·3	0·7	0·8
1943.....	3·3	0·5	15·2	1·6	48·5	0·8	0·8
1944.....	3·8	0·6	15·8	2·0	52·6	1·2	0·8
Summa:							
1942.....	399·4	134·3	33·6	104·6	26·2	71·5	33·3
1943.....	438·6	140·3	32·0	116·2	26·5	83·8	32·5
Exkl. mejeriorganisationen:							
1942.....	187·0	41·7	22·3	48·2	25·8	35·5	12·9
1943.....	196·1	45·4	23·2	54·5	27·8	40·8	13·8
1944.....	214·0	51·1	23·9	61·3	28·6	47·5	13·8

Allmänna synpunkter på den ekonomiska föreningsrörelsens betydelse med avseende på prisbildningen.

I näringsorganisationssakkunnigas betänkande har erinrats om att jordbrukarnas ekonomiska föreningar vid sin uppbyggnad understöts av statsmakterna, och i den till betänkandet fogade bilagan av Ringborg lämnas vissa uppgifter rörande detta understöd. Detta statsmakternas direkta främjande av den ekonomiska föreningsrörelsen, sammanhängande med att en på producentkooperativ grundval genomförd organisation av jordbruksprodukternas marknadsförande betraktades såsom ett värdefullt stöd åt strävandena att begränsa det starka prisfallet i början på 1930-talet. Den ekonomiska föreningsrörelsen kom i viss mån att ingå som ett led i den prisstöd-jande politik, som fördes under 1930-talet. Jordbruksorganisationerna ombesörjde f. ö. även vissa viktiga arbetsuppgifter i samband med handhavandet av jordbruksregleringen.

Även under de senaste åren ha jordbrukarnas organisationer ovedersägligen spelat en stor roll för genomförandet av de statliga regleringsåtgärderna på jordbrukets och livsmedelsförsörjningens område. Förhandenvaron av en väl utvecklad ekonomisk föreningsrörelse inom jordbruket har utan tvivel i hög grad bidragit till att jordbruksprodukterna under krigsåren till alldeles övervägande del kunnat marknadsföras inom ramen för gällande ransoneringssystem.

Även med hänsyn tagen till den betydelse, som dessa organisationer sålunda ägt för genomförandet av såväl 1930-talets krispolitik som de senaste årens regleringsåtgärder på jordbrukets område, uppkommer emellertid frågan, huruvida desamma icke kunna innebära vissa risker för tendenser till monopolistisk prisbildning. Då den ekonomiska föreningsrörelsen reorganiserades och erhöll sin moderna utformning i början på 1930-talet, uppställdes redan från början en 100-procentig anslutning av berörda producentgrupper såsom målet för organisationsarbetet. Denna riktning för verksamheten har sedan alltjämt bibehållits, och man torde inom föreningsrörelsen lägga stor vikt härvid. I den föregående framställningen har också visats, att jordbruksorganisationerna inom vissa av de mest betydande branscherna nått mycket långt i dessa strävanden. Det kan erinras om att 95 procent av den totala mjölkinvägningen vid mejerierna och mer än 70 procent av den besiktigade slakten falla inom ramen för berörda organisationer.

Frågan om de risker för en monopolistisk prispolitik, som dessa omständigheter eventuellt kunna innebära, får ses i samband med jordbrukets allmänna läge och jordbrukspolitikens inriktning. Under 1930-talet kan jordbruksorganisationernas strävan att tillvarata sina medlemmars intressen sägas ha varit i linje med den av statsmakterna förda prisstödande jordbrukspolitiken. Även för framtiden får man, såvitt nu kan bedömas, räkna med nödvändigheten av en statlig prisreglering på jordbrukets produkter. Så länge ett statligt jordbruksstöd i den ena eller andra formen är nödvändigt, kommer emellertid detta även att tjänstgöra som en ram för producentorganisationernas prispolitik. För utformningen av denna måste även det förhållandet spela en stor roll, att Sverige är ett litet land, vars behov av livsmedel vid normala skördar i de stora produktionsländerna endast uppgår till en ringa del av de på världsmarknaden tillgängliga partierna.

Under sådana omständigheter torde strävandena till en 100-procentig organisation av jordbrukarna inom de ekonomiska föreningarna under mera normala förhållanden icke i och för sig kunna sägas innebära mera betydande risker för en monopolistisk prisbildning, i varje fall i fråga om lätt transportabla produkter. Förhållandet kan givetvis ställa sig annorlunda beträffande produkter, som måste produceras på tämligen ringa avstånd från konsumtionsorten. Det viktigaste exemplet härpå är konsumtionsmjölken. I detta fall begränsas emellertid riskerna i detta hänseende genom det direkta samband, som råder mellan mjölk- och smörproduktion.

Såsom en nackdel med en 100-procentig anslutning till de ekonomiska föreningarna kvarstår dock bortfallandet av den sporre till rationellare drift, som en konkurrens mellan olika företag och företagsformer innebär. Det ligger i sakens natur, att en dylik konkurrens icke i och för sig kan verka pristryckande på jordbruksprodukterna och sålunda vara till skada för producenterna. I stället måste densamma verka i prishöjande riktning, i det att de konkurrerande företagen måste sträva efter att genom sänkta kostnader få möjlighet att betala högsta möjliga pris inom regleringens ram. Mot denna synpunkt brukar invändas, att den 100-procentiga anslutningen ökar möjligheterna att utnyttja stordriftens fördelar vid själva anläggningarna, att ordna transporter på ett rationellare sätt etc. Utan tvivel är även denna synpunkt av stor vikt. Det torde även föreligga möjligheter att genom en regelbunden jämförande analys av de ekonomiska resultaten vid olika producentföretag konstatera föreliggande skillnader i fråga om kostnadernas storlek och driftens rationalitet, varigenom måhända i viss utsträckning de senast berörda olägenheterna med en 100-procentig anslutning kunna elimineras.

I detta sammanhang torde det emellertid icke vara möjligt att undgå spörsmålet, vad mejeri- och slakteriorganisationernas expansion inom speciellt detaljhandeln i detta hänseende innebär.

Om man antar, att exempelvis slakteriorganisationen å ena sidan lyckats uppnå 100-procentig anslutning av jordbrukarna men å andra sidan icke drev vare sig charkuteritillverkning eller detaljhandel, skulle densamma visserligen helt behärska

utbudet av slaktprodukter. I den mån en statlig prisreglering på dessa produkter är nödvändig för att möta konkurrens från utlandet, måste emellertid organisationens prispolitik hålla sig inom ramen för denna kontroll. Prissättningen på varorna i detaljhandeln skulle då komma att bestämmas dels av den statliga prisregleringen på råvaruområdet, dels av kostnader och vinstmarginaler vid den fortsatta förädlingen och i detaljhandeln. Dessa sistsnämnda faktorer påverkas i sin tur av konkurrensen mellan olika företag och företagsformer. Inom ramen för den statligt bestämda prissättningen på råvarorna kan alltså en fortsatt rationalisering och effektivisering av förädlingen och distributionen medföra vissa prissänkningar på de färdiga varorna.

Eit ingripande från slakteriorganisationens sida i charkuterifabrikation och detaljhandel kan synas medföra en skärpning av konkurrensen på dessa områden och sålunda påskynda en kostnadsänkande rationalisering inom desamma. Givetvis kan detta också bli resultatet. Emellertid måste här beaktas, att förhållandet mellan å ena sidan den av slakteriorganisationen bedrivna detaljhandeln och å andra sidan enskild och kooperativ detaljhandel i verkligheten icke kan betecknas som fri konkurrens. Enligt den angivna förutsättningen — 100-procentig anslutning till slakteriorganisationen — äro de sistsnämnda för sin varuanskaffning helt beroende av slakteriet. Härigenom uppkommer för det sistsnämnda möjlighet att på olika sätt påverka utgångsläget för konkurrensen. Vid knapphet på varor är det naturligt, att slakteriföretaget strävar efter att i första hand tillgodose de egna butikerna, medan dessas konkurrenter få komma i efterhand. Även då varutillgången som helhet är tillräcklig, kunna särskilt eftersökta kvaliteter på samma sätt i första hand förbehållas de egna butikerna. Om så sker, kan det mycket väl inträffa, att enskilda eller konsumentkooperativa charkuteributiker få svårt att hävda sig i konkurrensen med den av slakteriorganisationen bedrivna detaljhandeln, *även om* de förstnämnda skulle vara mera rationellt skötta och arbeta med lägre kostnader. Rent principiellt kan i denna situation överlägsenhet i fråga om kostnader, varuvård, kundbetjäning och liknande faktorer, som vid konkurrens utifrån lika förutsättningar skulle spela en stor roll, mycket väl tänkas bli helt neutraliserad av sådana ojämheter i varutillförseln, som nyss angivits.

Samma effekt kan uppnås även på andra vägar, t. ex. genom en differentiering av priserna vid leverans till egna resp. främmande butiker eller därigenom att vissa kostnader för slakteriorganisationens detaljförsäljning få belasta produktionen och parthandeln. Åtgärder av dessa slag få visserligen i sista hand betalas av jordbrukarna-leverantörerna, men det kan likväl i vissa situationer vara frestande för affärsledningen att tillgripa dem. F. ö. torde det ofta vara svårt att räkenskapsmässigt konstatera dylika kostnadsöverflyttningar, detta naturligtvis i synnerhet för den stora medlemskretsen. Såväl detta som det förut skisserade fallet kan tydligen innebära en sänkning av distributionsapparatens effektivitet.

Vad nu sagts får givetvis icke tolkas som påståenden om en från slakteriorganisationens sida tillämpad praxis utan avser endast att påpeka vissa problemställningar, som i förevarande sammanhang synas vara förtjänta av uppmärksamhet. Den avsiktliga ensidigheten i de konstruerade exemplen innebär icke heller ett förbiseende av att slakteriorganisationens verksamhet på detta område i verkligheten kan ha medfört ökad effektivitet. Även om detta kan visas ha varit fallet, upphäver ett dylikt konstaterande icke de principiella problem, som en kombination av 100-procentig anslutning från jordbrukarnas-leverantörernas sida och egen detaljhandelsverksamhet aktualiserar.

Vad nu sagts beträffande slakteriorganisationens butiksförsäljning torde i varje fall till stor del äga tillämpning även på charkuterivarufabrikationen, även om här givetvis tillkommer frågan, i vad mån en direkt kombination av slakteri- och charkuterifabrik i och för sig möjliggör rationaliseringsåtgärder, som annars äro svåra att genomföra.

Även om det föregående resonemanget hållits på ett rent principiellt plan, saknas

det icke möjligheter att med konkreta exempel belysa vissa av de däri berörda förhållandena. I det följande skall helt kort erinras om vissa frågor rörande förhållandet mellan konsumentkooperationen och jordbrukarorganisationerna, som i detta sammanhang kunna vara av intresse. För en fylligare framställning hänvisas till M. Bonows skrift *Jordbruket och kooperationen* (Stockholm 1943).

Frågan om förhållandet mellan konsumentkooperationen och jordbrukarnas ekonomiska föreningsrörelse upptogs inom KF till principiell prövning första gången år 1924 i samband med att charkuteribranschen vid denna tid började på allvar utvecklas inom konsumentkooperationen. I ett betänkande rubricerat *Några riktlinjer för utvecklingen inom svensk kooperation*, som nämnda år framlades inför KF:s kongress, utvecklades den tankegången, att jordbrukarna genom egna organisationer borde taga hand om själva slakteriverksamheten och genom konkurrens med enskilda företag åstadkomma en sanering av denna bransch och skapa garantier för att producenterna verkligen finge ut ett mot marknadsläget svarande pris för sina produkter. Däremot ansågs det vara icke så mycket ett jordbrukar- som ett konsumentintresse, att den fortsatta förädlingen av produkterna och saluförandet av de färdiga varorna till konsumenterna kunde ske på ett rationellt sätt och till lägsta möjliga kostnader. Dessa verksamhetsgrenar borde därför lämpligast omhänderhavas av konsumenternas organisationer, som alltså på dessa områden finge tävla med enskilda företag.

Redan under 1920-talet drevo emellertid vissa jordbrukarorganisationer en visserligen icke särskilt omfattande detaljhandelsverksamhet. I samband med föreningsrörelsens snabba utveckling under 1930-talet utvidgades även denna. Samtidigt framfördes från en del jordbrukarorganisationer klart monopolistiska krav, i det att desamma av konsumtionsföreningarna begärde utfästelser om 100-procentiga inköp av föreningarna. I samband härmed sågo sig också vissa konsumtionsföreningar föranledda att engagera sig i slakteribranschen, vilket man annars principiellt avstått från att göra i enlighet med de vid 1924 års kongress accepterade riktlinjerna för charkuteribranschens utveckling. Samtidigt förvärvade konsumentkooperationen också vissa mejerier (redan tidigare hade dock några mejerier anknutits till konsumentkooperationen).

Genom ett år 1936 ingånget avtal mellan kooperationen och jordbrukarorganisationerna sökte man undanröja de genom den föregående utvecklingen uppkomna svårigheterna. Till sin allmänna innebörd kan detta avtal sägas vara ett uttryck för de av KF:s kongress år 1924 godkända principerna för gränsdragningen mellan organisationerna, dock med de undantag som betingades av den utveckling, som sedan dess ägt rum. Beträffande slakteribranschen förutsattes exempelvis, att slakteriorganisationens verksamhetsområde omfattade uppsamling av slaktboskap och svin samt slakt och med slakten direkt förenad förädlingsverksamhet, medan konsumentkooperationens verksamhet skulle omfatta detaljhandel och med denna förenad förädlingsverksamhet. Endast undantagsvis skulle slakteriorganisationen bedriva detaljhandelsverksamhet och konsumentkooperationen slakteriverksamhet. Man uttalade även, att ingendera parten borde utvidga sin verksamhet i detta hänseende. Motsvarande uppgörelse träffades för mejeribranschen. I avtalet förutsattes även bl. a., att konsumtionsföreningarna vid lika pris och kvalitet skulle ge de ekonomiska föreningarna företräde såsom leverantörer, medan dessa sistnämnda å sin sida av konsumtionsföreningarna icke skulle kräva undertecknande av kontrakt med köptvång.

Speciellt beträffande slakteribranschen kom detta avtal att endast i ringa grad bli normerande för den fortsatta utvecklingen. De lokala slakteriföreningarna ha tydligen i ett flertal fall icke känt sig bundna av det av huvudorganisationen ingångna avtalet, och inom kort fortsatte utvidgningen av deras butiksnät. Efter hand har detta föranlett vissa konsumtionsföreningar att å sin sida intressera sig i slakteribranschen. Särskilt har detta varit fallet under krigsåren, då knappheten på varor föranlett kännbara ojämnheter i varufördelningen av det slag som tidigare berörts.

Som exempel på speciella svårigheter av detta slag kan nämnas slakteriernas obenägenhet att under den mest utpräglade knapphetsperioden till utomstående företag leverera organ och inälvor för charkuteritillverkning i en utsträckning, som motsvarade dessa företags inköp av övriga råvaror. Härigenom uppkom för bl. a. de kooperativa butikerna en mycket besvärande knapphet på de pris- och poängbilliga charkuterivarorna. Detta förhållande ägde bestånd, tills detsamma reglerades genom vissa föreskrifter från myndigheternas sida.

I fråga om mejeribranschen ha motsvarande spörsmål aktualiserats i en annan form. I vissa fall ha nämligen mejeriföreningarna förklarat sig icke önska leverera mjölk till nyöppnade eller planerade mjölkbutiker. Denna svårighet torde emellertid nu ha bragts ur världen genom ett nytt avtal mellan KF och jordbrukarorganisationerna, tillsviðare dels ett rikssamarbetsavtal, dels ett särskilt avtal för mejeribranschen. Förhandlingar ha förts även beträffande andra grenar av jordbrukarnas ekonomiska föreningsrörelse men ha på dessa områden ännu icke avancerat därhän, att mera preciserade förslag föreligga.

Även mellan jordbrukarorganisationerna och den enskilda handeln slöts år 1936 ett gränsdragnings- och samarbetsavtal. F. n. pågå enligt uppgift förhandlingar om nya avtal även mellan dessa parter.

Stockholm den 27 september 1945.

Helmer Olsson.

VI. PM rörande monopolbildningar och monopoltendenser inom den yrkesmässiga buss- och lastbilstrafiken.

Lastbilscentralerna.

I Kungl. Maj:ts förordning angående yrkesmässig automobiltrafik m. m. den 25 oktober 1940 finnes i § 24 föreskrivet, att innehavare av tillstånd till yrkesmässig trafik skall, därest den tillståndsbeviljande myndigheten därom förordnat, vara skyldig att ansluta sig till en förening av utövare av yrkesmässig trafik med syfte att hålla beställningskontor eller handhava andra gemensamma uppgifter för trafikens ordnande. Föreningen skall vara av tillståndsbeviljande myndigheten godkänd och stå under myndighetens uppsikt.

I förslaget till nämnda förordning gjorde 1936 års trafikutredning följande uttalande:

»Även om det icke torde vara uteslutet att på frivillighetens väg åstadkomma en tämligen allmän anslutning till trafikutövarnas organisationer, anser utredningen en fakultativ tvångsanslutningsklausul lämplig för att stimulera och i sista hand garantera önskvärd anslutning till organisationerna. Enligt utredningens mening bör emellertid denna tvångsanslutningsrätt i allmänhet icke begagnas i andra fall än då det blivit klarlagt, att en tillfredsställande ordning icke kan skapas på frivillighetens väg.»

Tvångsanslutningsbestämmelsen avstyrktes i ett flertal remissyttranden under motivering att en sådan bestämmelse vore olämplig och orättvis samt dessutom obehörlig. Genom bestämmelsen ansågs även en eljest värdefull konkurrens kunna lamsläs och monopol tillskapas, som kunde lända trafikanternas intressen till skada.

Riksdagen ansåg dock, att de uttalade farhågorna icke voro befogade, och bestämmelsen medtogs för den skull i 1940 års förordning.

Enligt nämnda förordning skall sålunda inom varje län finnas av länsstyrelsen godkända lastbilscentraler till det antal som länsstyrelsen bestämmer. I syfte att under kriget befrämja en god hushållning med biltransportmedel utfärdade Kungl. Maj:t sedermera, den 20 mars 1942, en kungörelse angående auktoriserade lastbilscentraler m. m., vilken alltså är gällande. De auktoriserade lastbilscentralerna skola genom beställningskontor på lämpligaste sätt tillgodose behovet av beställningstrafik för godsbefordran och fördela utförandet av transportbeställningar mellan trafikutövarna på sådant sätt, att onödig tomkörning undviks och fordonsbeståndet nyttjas så ändamålsenligt som möjligt. Redan före nämnda kungörelses utfärdande hade lastbilsägarna bildat ekonomiska föreningar med syfte att upprätta gemensamma beställningskontor och dessa centraler blevo sedan samtliga antagna som auktoriserade lastbilscentraler och bildade sålunda stommen till nuvarande organisation.

Trafikutövare inom lastbilscentralers verksamhetsområde är för närvarande pliktiga att vara anslutna till auktoriserad lastbilscentral. Underlåtelse medför att länsstyrelsen omedelbart återkallar hans inköpskort eller tillståndsbevis.

Trafikutövare åligger att till lastbilscentral anmäla tillgängliga fordon och verkställa transporter i enlighet med av lastbilscentralen meddelade bestämmelser, oavsett från vilken befraktare transportbehovet anmälts. Trafikutövare har emellertid

rätt, att, om han så finner lämpligt, utan förmedling av lastbilscentral själv träffa överenskommelse med befraktare om transporter. Detta torde även ske i betydande utsträckning. Lastbilscentralernas orderförmedlande funktion är således i stort sett endast supplementär. Den åt trafikkommissionen i § 15 lämnade befogenheten att föreskriva s. k. tvångsmässig helcentralisering, d. v. s. förbud för trafikutövare att utföra transporter annat än enligt föreskrift av trafikkommissionen eller med dess bemyndigande av lastbilscentral, har sålunda icke tagits i anspråk. Även s. k. frivilligt helcentraliserade lastbilscentraler förekomma i begränsad utsträckning.

Trafikutövare är vidare skyldig att erlagga föreskrivna avgifter till bestridande av lastbilscentralens kostnader.

Som auktoriserad lastbilscentral kan godkännas dels förening, som bildats av trafikutövare, med uppgift att hålla beställningskontor, dels större företag som själv innehar eller vars delägare innehava tillstånd att bedriva beställningstrafik för gods-befordran. Godkännandet skall meddelas att gälla tills vidare för viss tid, för varje gång högst ett år.

Flertalet lastbilscentraler ha ursprungligen bildats på initiativ av Svenska Lasttrafikbilägareförbundet såsom ortsföreningar u. p. a. i syfte att samordna lastbilstrafiken i ordercentraler. Avsikten torde även från början ha varit att centralerna jämsides med sina egentliga arbetsuppgifter skulle bedriva verksamhet såsom självständiga utövare av yrkesmässig trafik, men man har nu frångått denna avsikt. För närvarande har endast *en* bilcentral tillstånd till yrkesmässig trafik. Ansökan avstyrktes på sin tid av biltrafiknämnden men bifölls av Kungl. Maj:t med hänsyn till kristiden.¹ Tillståndet blev emellertid tidsbegränsat.

1942 års kungörelse om trafikutövares skyldighet att vara ansluten till auktoriserad lastbilscentral tillhör krisförfattningarna och torde komma att sättas ur funktion, så snart normala förhållanden återinträtt. Huruvida lastbilsägarna komma att av egen drift uppehålla de i krisförordningens hägn tillskapade lastbilscentralerna är givetvis omöjligt att på förhand avgöra. Troligt är väl att även om själva lastbilscentralerna komma att fortleva, en och annan under alla förhållanden kommer att lämna organisationen. För den händelse de kvarblivande lastbilscentralerna skulle erhålla myndigheternas tillstånd att själva utöva yrkesmässig trafik, uppkomma tvivelsutan vissa risker för monopolställning, i all synnerhet om med stöd av stadgandet i 1940 års förordning angående yrkesmässig automobiltrafik § 24 skulle samtidigt föreskrivas, att trafikutövarna vore skyldiga att ansluta sig till befintlig lastbilscentral.

Järnvägarnas biltrafik.

Järnvägarnas sammanlagda billinjelängd utgjorde vid årsskiftet 1943—1944 20 275 km, varav statens järnvägar trafikerade 7 558 km, enskilda järnvägar 5 752 km och enskilda järnvägars dotterbolag 6 965 km. Järnvägarnas fordonspark omfattade 1 301 bussar, 340 lastbilar och 232 godssläpvnagnar. Av dessa gingo 56 st. lastbilar i såväl beställnings- som linjetrafik. Det i järnvägarnas egen automobiltrafik investerade kapitalet uppgick till 29,7 milj. kr., varav 19,2 milj. kr. hänförde sig till statens järnvägar.

Statsutskottet vid årets riksdag har dels på förslag av järnvägsstyrelsen och Kungl. Maj:t hemställt, att riksdagen måtte anvisa 3 170 000 kr. till nyanskaffning av bilmateriel (f. å. 1 750 000 kr.), dels med anledning av motion av herrar Forslund och Hage hemställt, att riksdagen måtte anvisa 1 000 000 kr. (f. å. 500 000 kr.) till förvärv av billinjer. (Järnvägsstyrelsen hade begärt 2 milj. kr. och Kungl. Maj:t föreslagit 500 000 kr.) Dessutom hemställs, att 630 000 kr. anvisas till garagebyggnader

¹ Av en i november 1943 inom trafikkommissionen gjord undersökning framgår att 124 centraler med 3 147 anslutna fordon helt utövade trafikledningen inom sitt område, 69 centraler med 2 167 fordon nästan helt, 110 centraler med 3 598 fordon till betydande del och 176 centraler med 4 852 fordon endast till en ringa del.

m. m. och 870 000 kr. till ombyggnad av bilmateriel. I statens järnvägars biltrafik skulle således under nästa budgetår nyinvesteras 5 670 000 kr.

Inom järnvägsstyrelsen beräknar man, att statsbanornas biltrafik skall inom närmaste åren mer än fördubblas. Medan statens järnvägars biltrafik i dag omfattar en koncessionerad vägsträcka av i runt tal 11 500 km och ett fordonstal av omkring 600, beräknas motsvarande siffror inom några få år uppgå till cirka 22 000 respektive 1 700. Skulle postverkets diligensrörelse även komma att tilläggas statens järnvägar, bli talen 26 000 respektive 1 800. Det anses emellertid högst sannolikt, att dessa nu kända gränstal komma att avsevärt överskridas icke blott genom ökade inköp av enskild biltrafik utan även genom vidgad lastbilstrafik för krets- och distributionskörning.

Statens järnvägar innehar även aktier i AB Svenska Godscentraler och AB Landtransport.

Aktiebolaget Svenska Godscentraler har ett aktiekapital på 500 000 kr. Bolaget driver förmedling av transport med lastbilar och annat transportmedel i eget namn dels från huvudkontor i Stockholm, dels från avdelningskontor å ett 15-tal orter. Aktierna ägas av Sveabolaget 50 %, statens järnvägar 30 % och enskilda järnvägar 20 %. I mån som de enskilda järnvägarna förstattligas, kommer statens järnvägars aktieinnehav att ökas upp till 50 % av aktiestocken.

Aktiebolaget Landtransport har ett aktiekapital på 600 000 kr. och samma aktieägare och styrelse som ASG. Det driver yrkesmässig biltrafik, delvis genom dotterföretag (Transport AB Framåt, Malmö Bilgodscentral förening u. p. a., Transport AB Holm och AB Adamssons Åkeri, bokförda till 427 000 kr.), för närvarande med cirka 100 lastbilar.

AB Svenska Godscentraler och AB Landtransport bilda administrativt en enhet för att driva lokal- och fjärrtrafik med lastbilar, samlastningstrafik med järnvägar och transportförmedling, som omspannar praktiskt taget hela landet.

I proposition till årets riksdag har kommunikationsministern på förslag av järnvägsstyrelsen begärt riksdagens medgivande till att Kungl. Maj:t må bemyndiga järnvägsstyrelsen att å kronans vägnar åtaga sig borgensansvar för lån till AB Svenska Godscentraler och AB Landtransport med dotterbolag intill ett belopp av 2 milj. kronor. Medlen äro avsedda att möjliggöra sådan utvidgning och rationalisering av bolagens verksamhet, som ansetts angelägen med hänsyn till verksamheten under framtida fredsförhållanden. Förutsättningen är att borgensåtagandets omfattning bör för varje delägare vara proportionellt mot vederbörandes aktieinnehav.

Trafikförvaltningen Göteborg—Dalarne—Gävle äger *GDG Biltrafik AB* med ett aktiekapital på 2 600 000 kr., 209 omnibussar, 101 lastbilar och 75 släpfordon. Bolaget startade 1933 med 20 000 kr. aktiekapital och har i sig upptagit inte mindre än 115 små företag, varav 65 st. bussföretag och 50 st. lastbilsföretag.

Trafikförvaltningen är även aktieägare i AB Svenska Godscentraler, AB Landtransport och AB Nordisk Biltjänst.

Mera omfattande fristående företag.

A/B Godstrafik och Bilspedition är benämningen på förutvarande A/B Fallenius' Godstrafik sedan Lastbilscentralernas Riksförening u. p. a. år 1942 förvärvat halva aktiestocken i sistnämnda bolag. Detta bolags huvudsakliga uppgift är att förmedla såväl korta som långa godstransporter med bilar.

Fjärrtrafiken med lastbil, s. k. långrading, ombesörjdes före kriget huvudsakligen av enskilda åkare. En stor del av dessa var emellertid genom särskilda kontrakt knutna till de två stora bilgodsförmedlingsföretagen, A/B Svenska Godscentraler och A/B Fallenius' Godstrafik. Förhållandet torde bliva likartat, då biltrafiken åter frigives, varvid meningen synes vara, att lastbilscentralerna skola bliva lokala ombud för A/B Godstrafik och Bilspedition, så snart de nuvarande bestämmelserna om auktoriserade lastbilscentraler upphöra att gälla.

AB Linjebuss har ett aktiekapital på 300 000 kr. Bolaget driver — delvis genom dotterbolag (AB Stadslinjen, AB Stadstrafik, AB Lunds Stadsbussar, Lillhagens Omnibus AB, Luleå Trafik AB och Västerbottens trafik AB, bokförda till 730 000 kr.) — trafik i betydande omfattning i Jönköpings, Kristianstads, Malmöhus, Skaraborgs och Västerbottens län. Exempelvis trafikerar det sträckan Örnsköldsvik—Umeå—Robertsfors—Skellefteå—Piteå—Luleå. Bussföretagen befordra gods dock endast i begränsad omfattning.

Förslag till kontroll.

Farhågor för en eventuellt allt för långt gående monopolbildning på lastbilsområdet ha redan föranlett statsmakterna att upptaga vissa delar av problemet till närmare skärskådande. Sålunda tillkallade chefen för kommunikationsdepartementet för något år sedan hovrättsrådet Erik Hagbergh att verkställa utredning rörande tillstånd för juridiska personer att utöva yrkesmässig automobiltrafik. I denna utredning (SOU 1944: 39) framhålles att statsmakterna vid skilda tillfällen slagit vakt om principen, att mellan olika trafikmedel bör råda en fri tävlan av transporterna, till gagn i första hand för den trafikerande allmänheten.

»Vad angår frågan om *monopolartade sammanslutningar* på förevarande område, torde befintligheten av större trafikföretag, som drivas i form av aktiebolag eller annan juridisk person, otvivelaktigt öka risken för monopoltendensers framträdande, men dock icke i och för sig behöva medföra några skadliga följder. Storföretagen besitta som regel betydligt större möjligheter än enskilda att rationellt utveckla en rörelse. Ur samhällelig synpunkt torde större trafikföretag, som skötas på ett tillfredsställande sätt, icke böra mötas med misstro i annan mån än de utnyttja sin maktställning på ett ur prissynpunkt eller annat för allmänheten olämpligt sätt.»

»Spörsmålen om trafikstillståndens koncentring å ett mindre antal händer och uppkomsten av monopolartade sammanslutningar på ifrågavarande område höra uppenbarligen intimt samman. Trafikstillståndens koncentring kan, om den drives tillräckligt långt, medföra risken att tillstånden få karaktär av trafikmonopol. Detta kan i sin tur föranleda att en sund och nyttig konkurrens såväl inom den yrkesmässiga biltrafiken som mellan denna och andra trafikmedel förhindras eller försvåras. I sistnämnda hänseende torde särskilda betänkligheter vara förbundna med trafikstillstånds beviljande åt sådana företag, vilka behärskas av representanter för andra trafikmedel än bilarna, enär desamma kunna tänkas föra en politik som går ut på ett eliminerande av den fria tävlan mellan olika transportmedel. Även om för närvarande icke förmärks särskilt framträdande olägenheter i de nu angivna avseendena, torde dock beträffande biltrafiken läget vara sådant, att man kan befara en alltmer accentuerad utveckling hän mot monopoltendenser, vilken utveckling, särskilt när det gäller stora privata företag, innebär en viss risk för en ur allmän synpunkt olycklig konkurrens- och prispolitik.»

Utredningsmannen har för sin del funnit, att åtskilliga förhållanden, som stå i samband med tillstånden för juridiska personer att bedriva yrkesmässig automobiltrafik, icke kunna anses stå i överensstämmelse med grunderna för gällande lagstiftning på området, vilken vilar på grundsatsen, att trafikstillstånd må meddelas eller överlåtas allenast på den som befinner lämplig att utöva trafiken. Han föreslår därför vissa ändringar i nu gällande förordning angående yrkesmässig automobiltrafik, innebärande i huvudsak dels en centralisering till Statens biltrafiknämnd av samtliga ärenden rörande trafikstillstånd för juridiska personer, dels införande av en vidsträcktare uppgiftsskyldighet gentemot den tillståndsgivande myndigheten för den som söker eller innehar trafikstillstånd ävensom för den som önskar överlåta meddelat trafikstillstånd, samt dels en utvidgad möjlighet att återkalla trafikstillstånd.

Utredningsmannen har vidare framhållit, att med den föreslagna centraliseringen till biltrafiknämnden av all tillståndsgivning för juridiska personer det rent principiellt framstår som angeläget, att statens järnvägar och postverket bliva underkastade samma regler för av dem utövad biltrafik som enskilda personer och företag.

Stockholm den 15 juli 1945.

Marcus Högfelt.

PM

angående fördelningen av handels- och förbrukningsreglerade varor.

Föreliggande promemoria bygger i främsta rummet på material, framkommet i samband med behandlingen av en av statens priskontrollnämnd i skrivelse till Kungl. Maj:t den 15 augusti 1942 väckt fråga rörande fördelningsgrunderna för handels- och förbrukningsreglerade varor, och avser att ge en sammanfattande översikt av de regler, som tillämpas i nämnda hänseende av de olika försörjningskommissionerna. Först må redogöras för den huvudsakliga innebörden av ovannämnda ärende jämte de yttranden, som däri avgåvos.

Priskontrollnämnden hade av från statens industrikommission och statens livsmedelskommission införskaffade redogörelser funnit, att principerna för tilldelningen till olika företag av reglerade varor för civila behov i stort sett kunde sammanfattas i följande grupper:

1. Råvarutilldelningen fastställes efter prövning i varje enskilt fall av den färdiga produktens betydelse för folkhushållet.

2. Tilldelningen av ett stort antal ransonerade varor sammankopplas med den aktuella omsättningen, sådan denna framgår av antalet redovisade kuponger.

3. För det kanske största antalet varor är tilldelningen proportionell mot förbrukningen eller omsättningen under någon tidigare period, vanligen ett eller flera förkrigsår.

En varutilldelning efter fasta kvoter enligt sistnämnda tillvägagångssätt vore emellertid enligt nämndens mening ur prispolitisk synpunkt förknippad med betydande olägenheter, särskilt om kvoteringen grundades på förhållanden, som låge flera år tillbaka i tiden. Företagen finge vid en fast kvotering icke intresse av och knappast heller möjlighet till att genom lägre priser och bättre kvaliteter konkurrera om omsättningen, enär de icke därigenom kunde få sin varutilldelning ökad. Ett fastlåsand av varutilldelningen på nämnt sätt kunde tänkas främja monopolsträvanden och kartellbildning.

Med anledning härav hemställde priskontrollnämnden, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om sådana ändringar i dåvarande fördelningsgrunder för handelsreglerade varor, att därigenom möjliggjordes större rörlighet och ökad konkurrens inom näringslivet.

Över priskontrollnämndens framställning avgåvos remissutlåtanden, förutom av industri- och livsmedelskommissionerna, av statens handelskommission och statens bränslekommission, varjämte Sveriges industriförbund och Sveriges grossistförbund samt textiltrådet till Kungl. Maj:t inkommo med skrifter i ämnet. Flertalet av dessa myndigheter och organisationer förklarade sig i princip dela priskontrollnämndens uppfattning om önskvärdheten av rörligare tilldelningsgrunder i fråga om handelsreglerade varor. De betänkligheter, som kommo till uttryck vid frågans behandling, grundades huvudsakligen på befarade svårigheter vid ett genomförande i praktiken av priskontrollnämndens önskemål.

För en bedömning av huruvida och i vilken utsträckning handelsregleringarna under kriget kunnat medföra en mer eller mindre bestående inskränkning av den fria konkurrensen torde emellertid vissa vid remissbehandlingen framförda synpunkter vara av intresse. Sålunda anförde *industrikommissionen*, att frågan, huru en rörligare tilldelning komme att inverka på konkurrensen måste besvaras olika allt efter förhållandena i varje särskild bransch. Medan på flera håll en rörligare rå-

varutilldelning kunde väntas medföra en synnerligen intensifierad konkurrens, gällande på andra områden, exempelvis inom textilindustrin, att sammanhålningen mellan företagen vore så stark, att det vore tveksamt, huruvida någon väsentligt ökad konkurrens vore att vänta. I samband härmed framhöll kommissionen, att en viss konkurrens inom textilbranschen åstadkommits genom att gällande textiltreglering efter schweiziskt mönster lagts upp så, att råvarutilldelningen hölles något rikligare än som exakt skulle motsvara den beräknade avsättningen av färdiga varor. *Handelskommissionen* betonade i sitt utlåtande vikten av att vid utformandet av nya grunder för råvarufördelningen försiktighet iakttoges med hänsyn bl. a. till »hävdivunna intressen». Kommissionen förutsatte, att vid ett tillämpande av friare fördelningsgrunder hänsyn komme att tagas till redan existerande företag och deras tidigare verksamhet och att frågor om jämkningar i varutilldelningen och särskilt om tilldelning till nystartade företag prövades med beaktande av omständigheterna i varje särskilt fall. Enligt *industriförbundets* mening hade pris-kontrollnämnden i viss mån underskattat de konkurrensmöjligheter, som även en mera orörlig varutilldelning till företagen erbjöde. Ransoneringen av åtskilliga konsumtionsvaror hade haft till följd, att allmänheten vore mera fordrande än vanligt vid sina inköp, icke minst i kvalitetshänseende, vartill komme, att flertalet fabrikanter trots rådande varubrist vore lika angelägna som under normala tider att erbjuda fullgoda varor till skäliga priser. Vidare anförde förbundet, att den rörligare form för råvarutilldelning, som redan tillämpades inom vissa industrier — främst de, som tillverkade bröd, margarin och tvättmedel — icke i nämnvärd utsträckning medfört billigare priser för allmänheten. Detta ansåg förbundet sammanhänga bl. a. därmed, att eventuella skiljaktigheter i fabrikantpriserna som regel icke komme till uttryck vid varornas återförsäljning, enär mellanhänderna vore oförhindrade, åtminstone i fråga om industriprodukter, att tillgodogöra sig själva en minskning i det normala fabrikspriset. Lägre priser för allmänheten kunde därför i regel icke ernås utan ett införande av fixerade mellanhandspålägg. Även *gros-sistförbundet* gjorde gällande, att det inom ramen av dåvarande kvotregleringar förefunnes ett betydande mått av rörlighet och konkurrens. Att konkurrensmöjligheterna icke alltid kunde komma till mera märkbara uttryck berodde enligt förbundets mening på att den statliga prissättningen vore så snäv, att de fastställda priserna med nödvändighet finge karaktär av relativt allmänt tillämpade marknadspriser. Mera påtaglig vore därför konkurrensen beträffande varornas kvalitet. En fördel med de tillämpade fördelningsgrunderna vore, att antalet nya, mer eller mindre krisbetonade företag under detta världskrig blivit mycket begränsat. Uppkomsten av sådana företag »inom redan hårt beträngda branscher» borde icke uppmuntras.

Jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 29 januari 1943 föranledde priskontrollnämndens framställning icke annan åtgärd än att Kungl. Maj:t anbefalldes ovannämnda kommissioner att, envar inom sitt förvaltningsområde, eftersträva att främja rörlighet och konkurrens inom näringslivet samt att i övrigt med ändamålsenliga åtgärder i görligaste mån tillgodose detta syfte.

Vid en mera ingående utredning av frågan, i vilken utsträckning handels- och förbrukningsregleringarna under kriget hindrat den fria konkurrensen samt främjat monopolsträvanden och kartellbildning, torde en relativt detaljerad undersökning av varufördelningsgrundernas tillämpning inom varje särskild bransch vara erforderlig. Därvid torde efterföljande översikter kunna tjäna till ledning. Dessa översikter grunda sig huvudsakligen på förut berörda, av industrikommissionen och livsmedelskommissionen utarbetade redogörelser, kompletterade med avseende å sådana förändringar i ransonerings- och kvotsystemen, som vidtagits efter redogörelsernas tillkomst. Därjämte ingå i översikterna uppgifter, hämtade ur de i ovan refererade ärende avgivna remissutlåtandena. Det må anmärkas, att någon detaljerad kontroll av uppgifternas fullständighet icke företagits samt att vissa uppgifter, vilka framstått såsom mindre betydelsefulla, utelämnats.

I. Översikt över av industrikommissionen tillämpade grunder för fördelningen mellan olika företag av handels- och förbrukningsreglerade varor.

Följande grupper av tilldelningsgrunder särskiljas:

- A. Tilldelning efter behovsprövning.
- B. Tilldelning på grundval av redovisade licenser, kuponger, kvitton på utfört arbete, gjorda försäljningar o. d.
- C. Fast kvotering.
- D. Tilldelning i förhållande till viss aktuell tillverkning.
- E. Tilldelning i förhållande till viss planerad tillverkning.
- F. Fördelning genom eller i samråd med företagsammanslutningar.
- G. Fördelning genom fabrikanter eller importörer (i vissa fall enligt avtal med statlig myndighet).

A. Tilldelning efter behovsprövning.

Förbrukare eller annan avnämare, förbrukningsändamål eller dyl.	Reglerat varuslag	Anmärkningar
Järnverk	Asfalt	
Stålverk	Stenkolstjära	
Gjuterier	Skrot av icke smidbart järn	
Järn- och metallindustri	Kalcinerad soda	
Elektroteknisk industri	Asfalt	
Kabelfabriker	Stenkolstjära	
Elektrodtillverkning	»	
Grafisk industri	Tekniskt fett	
Konservfabriker	Bleckplätemballag	Tidigare fast kvotering. Jfr C.
Linoleumindustri	Tekniskt fett	
Tillv. av brandslang	Lin och lingarn	2 tillverkare.
» » tältduk och regnskyddsväv	» » »	2 tillv.; förråden reserveras i huvudsak för militära behov.
Tillv. av skogarn och skotråd	» » »	1 tillverkare.
Gummifabriker	Stenkolstjära	
Fisknätsimpregnering	»	
Bakelitpresserier m. fl.	Bakelit (pressmassa)	
Kemisk-teknisk industri, ej spec.	Tekniskt fett	
Byggnads- och anläggningsverksamhet	E-cement	Under beslag ¹ / ₇ ; 1941— ¹ / ₂ 1942.
	Portlandcement	
	Byggnadspapp, innehållande asfalt eller tjära	
	Fönsterglas	
	Radiatorer och värmeelement	
	Sprängämnen	
	Metaller och halvfabrikat därav	Avser industriella nyanläggningar.
Elektrisk anläggnings- och installationsverksamhet	Koppar för kraftöverföring	
Glasmästare	Fönsterglas	Avser icke lagerpåfyllning. Jfr under B.

C. Fast kvotering. (I nedanstående sammanställning betecknar F förbrukningen, I inköpen och S försäljningen, allt under angivet basår eller basperiod.)

Förbrukare eller annan avnämare, förbrukningsändamål eller dyl.	Reglerat varuslag	Kvoteringsbasis	Anmärkingar
Järnverk	Skrot av icke smidbart järn	F 1937—1941	
Tillv. av kromlegerat stålmaterial	Krom	F 1940—1941	
Glasbruk	Kalcinerad soda	S 1942	Anpassas efter aktuella behov.
Pappersbruk	Harts Stenkolstjära	F 1939—1940 F 1939	— » —
Takpappfabriker	Stenkolstjära	F 1937—1939	Jfr F.
Takpappfabriker, icke organiserade	Asfalt	F 1937—1939	
Konservfabriker	Bleckemballage	F 1938	Numera behovsprövning.
Tillv. av konservburkar	Bleckplåt	F 1938	Jfr A.
Textilindustri	Tekniskt fett	F 1939	Numera tilldeln. enligt B.
	Ull- och bomullsgarn-, importerat västerifrån	F 1936—1938	Anpassas efter aktuella behov.
Yllefabriker	Ull- och ullgarn; cellull av ulltyp	Produktion o. förbr. av ullgarn 1936—1938	I första hand fördelning på olika branscher.
	Textilavfall och lump	Kardgarnsproduktion 1940	Inom varje bransch fördelning mellan företagen enligt samma princip.
Bomullsindustri	Svenskt avfallsgarn	F 1936—1938	
Bomullsspinnerier	Bomull och cellull	F 1936—1938	
Bomullsväverier	Svenskt bomulls- och cellullgarn	F 1936—1938	
Trikåfabriker	Svenskt avfallsgarn	F 1936—1938	Avser äldre företag.
	Svenskt bomulls- och cellullgarn	F 1936—1938	
	— » —	F 1939	Avser företag, startade 1937—1939.
	— » —	Ingen tilldeln.	Avser nystartade företag.
	Ull- och ullgarn; cellull av ulltyp	F 1936—1938	
	Importerat bomullsgarn	F 1936—1938	
Tillverkning av tovade filtsockor	Skinn- och garveriu ull	»Tidigare förbrukning»	
Tillv. av fiske- och sjöfartstågvirke	Manillahampa	»Normal förbrukning»	
Tillv. av skördegarn	Sisalfiber	»Tidigare förbrukning»	Skördegarn tillverkas numera av papper.
Juteindustri	Jute	»Normal förbrukning»	
Garverier	Oberedda hudar o. skinn	F 1937—1939	
Läderindustri	Tekniskt fett	F 1939	
Skofabriker	Sul- och bindsulläder	F 1937—1939	
Tillv. av drivremmar	Remläder	F 1941—1942	
Sadelmakare	Rem- och plattläder	40 kg per 2-mån.-period	

Förbrukare eller annan avnämare, förbrukningsändamål eller dyl.	Reglerat varuslag	Kvoteringsbasis	Anmärkningar
Skomakare Tillv. av väskor o. dyl. Borstbinderier	Sul- och bindsulläder Kalvskinn Risrot, piassava, mex. fiber och kokosfiber samt råtagel	I 1937—1939 F 1938—1939 F 1936—1939	Före skoransoneringen. Numera: se B. Numera ingen tilldelning.
Gummifabriker Färg- och fernissfabr. Tillv. av färger för byggnadsmåleri, hantverk och enskilda	Rågummi Etylalkohol Linolja	F 1939 F 1942 F 1939	F. n. ingen ransonerings.
Tillv. av emulsionsfärger Tillv. av lackfärger och fernissor	» »	F 1939—1940 F 1939—1940	Tidigare basår 1939. I fråga om tillv. för industriellt bruk ingen ransonerings.
Tillv. av tryckfärger	»	»Tidigare förbrukn.»	Ransonerings avveckling ifrågasatt.
Tillv. av tvätt- och rengöringsmedel, hållande under 5 % soda	Kalcinerad soda	F 1942	
Tillv. av kupongfria tvätt- och rengöringsmedel	Tekniskt fett	F 1940	
Emulsionstillv. (ej för vägar)	Asfalt	F 1937—1939	
Tillv. av asfaltmattor	»	F 1937—1939	
Tillv. av bromsvätska	Tekniskt fett	F 1937—1939	
Ljustillverkning	» »	Ej ang.	
Tillv. av linoleum, vaxduk och oljekläder	Linolja	F 1939	Numera tilldelning på grundval av tilldelningen av andra, knappare varor.
Ej spec. förbrukare	Bensol Harts	F 1939 F 1940	Anpassas efter aktuella behov.
	Glycerin	F 1939—1940	» — —
	Lim	F 1941	— — —
	Tryckfärger	F 1941	— — —
	Terpentin	F 1939	Tilldelning för måleriändamål anknuten till linolja-tilldeln.
	Trikloretülen	F 1941	
	Tungbensin	F 1939	
	Xylol	F 1939	
	Solventnafta	F 1939	
	Formalin	F 1941	
	Etylalkohol	F 1939—1941	
	Metaller och halvfabrikat	F 1939	
	Blångarn (towgarn) av lin	F 1937—1938	
	Textilavfall och lump	F 1936—1938	
Grossister (taktjära)	Stenkolstjära	I 1939	
Återförsäljare	Sul- och bindsulläder	I 1937—1939	Före skoransoneringen. Numera: se under B.
	Remläder	S 1941—1942	Dessutom gäller i rörelsen mottagna licenser för återinköp hos remfabriker.

D. Tilldelning i förhållande till viss aktuell tillverkning.

Förbrukare	Reglerat varuslag	Tillverkningens art
Järnverk Tvättmedelsindustri	Skrot av smidbart järn Kalcinerad soda	Göttillverkning Månadsvis redovisad tillverkning av sodahaltiga tvättmedel (sodahalt över 5 %).

E. Tilldelning i förhållande till viss planerad tillverkning.

Förbrukare	Reglerat varuslag
Mekanisk industri Gummifabriker Tillv. av smörjmedel Tillv. av flotationsmedel Ej spec. förbrukare	Tekniskt fett Uppmjukningsmedel Tekniskt fett Tekniskt fett Bensin Carbon black Formalin

F. Fördelning genom eller i samråd med företagsammanslutningar.

Förbrukare	Reglerat varuslag	Sammanslutning
Varvsindustri Takpappfabriker, organiserade Pappersbruk Färg- och fernissindustri Ej spec. förbrukare	Järnplåt och profiler Asfalt Asfalt Tekniskt fett Finkelolja Fisketågvirke	Sveriges varvsindustriförening Sveriges takpappfabrikanter förening Svenska pappersbrukens förening Färg- och fernissindustriens råvaruförening Färg- och fernissfabrikanternas förening Svenska fiskredskapsimportörernas förening

G. Fördelning genom fabrikanter och importörer (i vissa fall enligt avtal med statlig myndighet).

Förbrukare	Reglerat varuslag	Anmärkning
Textilfabriker Möbel-, sko- och gummi-varufabriker Tillv. av tågvirke Ej spec. förbrukare	Vävnader Vävnader Hampa Mjukfibrig hampa, ej italiensk Tågvirke, presennings- och segel-duk m. m. Aceton	Fast kvotering på basis av förkrigsinköp Tilläggskvantiteter förmedlas av industrikommissionen. Fast kvotering

II. Översikt över av livsmedelskommissionen tillämpade grunder för fördelningen mellan olika företag av handels- och förbrukningsreglerade varor.

A. Industri.

Fördelningen av handels- och förbrukningsreglerade varor mellan industriföretag, vilkas färdiga produkter äro ransonerade, sker i regel på grundval av kuponger eller andra slag av inköpsbevis, som vid försäljning mottagits av företagen. Som exempel kan nämnas:

- vissa råvaror till tvål- och margarinfabriker;
- spannmål till kvarnar;
- mjöl till bagerier;
- kött till charkuterifabriker.

Är viss del av ett företags tillverkning oransonerad, erhålles för denna del särskild råvarutilldelning, som i det följande visas.

I huvudsak sker emellertid tilldelning av reglerad råvara till företag, som tillverkar oransonerad färdigprodukt, efter prövning från fall till fall av produktens betydelse för folkhushållet. Särskilt må i detta avseende nämnas råvarutilldelningen till *apotek* och *läkemedelsindustrin*, som i regel erhålla begärda kvantiteter råvara, samt till *ersättningsvaruindustrin*, där likväl undantag göres beträffande fabrikationen av *kaffesurrogat*, som erhåller tilldelning av spannmål på basis av den aktuella omsättningen. I övrigt må nämnas följande undantag från ovannämnda principer.

Chokladfabriker erhålla för tillverkning av andra varor än kakaopulver tilldelning av *kakaoböner*, varav importen är centraliserad, i förhållande till förbrukningen 1939. *Kondens- och torrmjöl*k för sådan tillverkning kvoterats på basis av förbrukningen januari—september 1940 och *glykos* tilldelas efter den aktuella försäljningen. För andra råvaror, däribland *gummi arabicum*, tillämpas som kvoteringsgrund förbrukningen fjärde kvartalet 1939 plus hela år 1940.

För tillverkning av kakaopulver erhålla chokladfabriker tilldelning av kakaoböners dels efter tidigare förbrukning (»grundtilldelning»), dels på grundval av gjorda försäljningar enligt mottagna inköpsbevis.

Tilldelningen av *korn* till *bryggerier* har kvoterats med tiden oktober 1939—september 1940 som basperiod. Viss fortlöpande justering äger emellertid rum med hänsyn till de olika bryggeriernas särskilda behov.

Fruktkonserverindustrin erhåller numera sockertilldelning efter den redovisade försäljningen, efter att tidigare ha fått tilldelning på grundval av tidigare förbrukning.

På liknande sätt regleras *läskedryckstillverkarnas* tilldelning av socker efter redovisad tillverkning.

Tvättinrättningarnas tilldelning av *tvättmedel* utgår med visst poängtal per kilogram av den behandlade tvättens vikt.

Saltnings- och konserverindustri tilldelas *sill* och *fisk*, i förhållande till dels tidigare saltning resp. konservering, dels företagens kapacitet.

För tillverkning av kupongfria varor erhålla *bagerier* tilldelning av *mjöl*, baserad på tidigare förbrukning för ifrågavarande ändamål. Beträffande *sirap* erhålles däremot tilldelning på grundval av uppgifter om tillverkningen av sådana varor.

Tilldelning av *socker* och *matfett* till *bagerier* sker på grundval av tidigare förbrukning under viss basperiod.

Enligt tidigare bestämmelser erhöles *charkuteritillverkare* för tillverkning av oransonerade varor viss råvarutilldelning i förhållande till tidigare förbrukning. Efter standardiseringen av charkuterivaror, varom bestämmelser trädde i kraft i mars 1943, utgår emellertid tilldelning efter löpande behov enligt uppgifter i tillverkningsjournal.

Denna tilldelning avser bl. a. mjöl, socker, sirap, fläsk och kryddor för tillverkning såväl av ransonerade som oransonerade varor.

Kvoteringen av *fett och oljor* för *margarintillverkning* sker i stort sett på grundval av förbrukningen 1936—1938. Fyra margarinfabriker med egna raffinaderier erhålla råa fettämnen endast för eget behov. Karlshamns Oljefabriker får tilldelning för att tillgodose behovet vid Kooperativa förbundets margarinfabrik och vid övriga margarinfabriker utan egna raffinaderier.

B. Importörer.

Till riket inkomna partier av varuslag, vilka importerats genom för ändamålet bildade importföreningar, fördelas genom respektive importföreningars försorg mellan företag, som tidigare importerat eller idkat grosshandel med ifrågavarande varor, enligt i stort sett följande grunder:

1. Svenska kolonialvaruimportföreningen.

Kaffe. Medan tidigare kvotering baserades på förtullningen 1936—1938, sker fördelningen sedan 1942 på grundval av företagets omsättning under de närmaste $1\frac{1}{2}$ åren före fastställandet av kvoten. Omkvotering äger rum varje halvår.

Te. Tidigare fördelades importen efter förtullningen 1938—1939. Numera utgör närmast föregående ettårsperiod kvoteringsbasis, och omkvotering sker varje halvår.

Risgryn. Enär till följd av nödvändigheten att spara på tonnageutrymme importen av råris upphört och ersatts med import av risgryn, som tidigare varit relativt ringa, uträknades ursprungligen kvoterna med ledning av företagets inköp från svenska riskvarnar 1938—1939 plus förtullningen under samma tid. För närvarande sker kvotering efter samma principer som beträffande te och överväges övergång till fördelning på grundval av företagets deklarerade köpbehov.

Torkad frukt. Kvoteringen, som för närvarande är under omprövning, baseras på förtullningen 1938—1939.

Bönor. Ursprunglig kvoteringsbasis var förtullningen 1938—1939. Numera fördelas importen enligt samma grunder som beträffande te.

Kryddor. Fördelningen sker på grundval av förtullningen 1938—1939 men är för närvarande under omprövning. Beträffande fördelningen mellan Ica- och Ask-grupperna sker fortlöpande viss justering.

Fläsk. Som kvoteringsbasis har valts importen 1938 och i fråga om vissa firmor importen 1939/40.

Konsthonung. Normalt förekommer icke import av konsthonung, varför inkomna partier uppdelats på grundval av inköpen från Sockerbolaget av socker och/eller sirap under perioden $\frac{1}{8}$ 1940— $\frac{31}{7}$ 1941.

Naturhonung. Kvotering på samma basis som beträffande konsthonung. Undantag göres för Ask-företag, vilka erhålla tilldelning efter total livsmedelsomsättning 1940, under förutsättning att de före kriget importerat naturhonung.

2. Sveriges färskfiskimportförening.

Färsk fisk. Kvoteringen grundas i princip på importen 1939—1940. Västkustimporten fördelas mellan grossister i Göteborgs och Bohus län på grundval av totala färskfiskomsättningen $\frac{1}{10}$ 1940— $\frac{30}{9}$ 1941. Kvoteringen har emellertid upphört, och importlicenser beviljas i regel enskilda importörer, som kunna anskaffa och omsätta importfisk.

3. Sveriges sill- och fiskimportörförening.

Salt sill och torskrom. Importerade partier fördelas på basis av 1937—1939 års importkvantiteter.

Salt fisk och torkad fisk. Fördelning på grundval av importen 1937—1939 plus inköpen under samma tid av svensk spillånga från Storsjöfiskarnas försäljningsförening.

4. Sveriges äggimportörförening.

Ägg. Importen delas mellan Svenska ägghandelsförbundet, Kooperativa förbundet, Konsumtionsföreningen Stockholm och den privata ägghandeln på grundval av importen 1938—1940. K. F. har dock avstått en del av sin kvot till ägghandelsförbundet och Konsum.

Äggpulver. Importerade partier av denna vara fördelades tidigare helt efter redovisad omsättning. Numera få intressenterna anmäla sina köpbehov, varefter kvotering sker med ledning därav.

5. Sveriges slaktvaruimportförening.

Tarmar. Importen västerifrån fördelas på basis av importen 1938—1939. Slakterihandeln får tilldelning efter slakten samma år. Licenser för import från kontinenten beviljas firmor, som ha möjlighet att importera till godtagbara priser.

6. Ej angiven importförening.

Färsk frukt. I regel beviljas importlicens åt firma, som har importmöjligheter. I vissa fall har kvotering skett på grundval av förtullningen 1938—1941 eller 1942—1943.

Ost. Kvotering på basis av förtullningen 1938—1939 till partihandlare. Korrigering av tilldelningsgrunden överväges.

C. Gross- och detaljhandel.

Beträffande fördelningen mellan företag hänförliga till gross- eller detaljhandel föreligga endast uppgifter från livsmedelskommissionens redogörelse av år 1942. Av denna framgår bl. a. följande.

Fördelningen av *ransonerade färdigvaror* mellan olika handelsföretag grundar sig helt på företagets aktuella omsättning, som framgår av i rörelsen mottagna och vid återinköp redovisade kuponger, licenser eller andra däremot svarande inköpsbevis.

Icke ransonerade färdigvaror fördelas i stort sett utan statligt ingripande genom vederbörande tillverkares, importörers eller handlandes egen försorg.

Dock tillämpas kvotering i följande fall.

Färsk fisk av inhemskt ursprung fördelades ursprungligen mellan *grossister* på grundval av omsättningen oktober 1940—september 1941. I slutet av 1942 övergick man till att räkna med tiden april—december 1941 som basperiod. Denna vore avsedd att efter hand skjutas framåt. *Detaljhandeln* erhöll tilldelning efter enahanda principer, men justeringar av kvantiteterna ha företagits vid behov.

Inom landet *saltad sill* har fördelats på basis av omsättningen under åren närmast före kriget.

III. Fördelningen inom kolhandeln.

Av en bilaga till bränslekommissionens i förut refererade ärende avgivna remissutlåtande kan beträffande kolhandeln inhämtas bl. a. följande.

Handeln med kol i större partier omfattar grosshandel och s. k. lagerhandel. Grosshandeln omfattar inköpen i utlandet samt befraktning och försäljning i hela laster, lastrum eller dellaster i samband med importen. I lagerhandeln innefattas uppläggandet av bränslet på upplag, där sortering och krossning äger rum, samt

distribution till större förbrukare och återförsäljare. Lagerhandelsföretag finnas med ett par undantag endast i importhamnarna. Grosshandel och lagerhandel med kol är förbehållen Svenska kolimportörers förening 1939 u. p. a., vilken numera är organiserad som en riksförening, uppdelad i distriktföreningar, som i sin tur äro uppdelade i lokalföreningar.

Inom ramen för i handelsavtal fastställd importkvantitet avses att handelsförbindelserna på importsidan skola vara fria. Detta har i vissa fall kunnat medföra en ojämn fördelning av importmöjligheterna mellan enskilda importörer. En viss utjämning äger emellertid rum dels på grundval av frivilliga överenskommelser angående överlåtande av vissa importlaster, dels genom ett clearingförfarande, likaledes tillkommet på frivillig väg, i syfte att få till stånd en uppdelning av vinsten på importhandeln mellan de olika företagen. Till grund för clearingförfarandet ligga uppgifter om varje företags tidigare och aktuella omsättning.

Handeln mellan grosshandlare och lagerhandlare är fri inom ramen för den fördelning mellan olika importhamn av kolimporten, som bränslekommissionen verkställer på grundval av tidigare licensiering. Finnas flera lagerhandlare i en importhamn sker fördelningen dem emellan i första hand konkurrensmässigt, i det att varje företag strävar att genom större försäljningar förvärva inköpslicenser för att på grundval av dessa komma i åtnjutande av större tilldelning av importkol. Det har emellertid sörjts för att denna s. k. licensjakt icke skall erhålla allt för aggressiv karaktär, vilket enligt bränslekommissionens mening skulle ha menliga följder för kolhandelns styrning.

Mellan lagerhandlare i olika orter, som av olika skäl tilldelas relativt starkt varierande andelar av den normala förbrukningen av fossilt bränsle planeras ett utjämningsförfarande på frivillighetens väg. Vad särskilt koksen beträffar, införde föreningen ett kvoteringsystem för lagerhandeln under bränsleåret 1942—1943, som grundas på lagerhandlarnas medelleveranser till förbrukare av koks under åren 1937, 1938 och 1939. Utjämnningen försiggår antingen såsom varuclearing eller ekonomisk clearing. Varuclearing innebär, att den lagerhandlare, som icke lyckats förvärva mot kvoten svarande inköpslicenser, får till lagerhandlare, som fått sälja över sin kvot, leverera en mot skillnaden svarande kvantitet koks. I den ekonomiska clearingen avstår överskottsleverantör till underskottsleverantör viss del av vinstmarginalen å levererade kokskvantiteter.

Återförsäljare i inlandsorter erhålla tilldelning på basis av redovisade inköpslicenser. Inom kolimportföreningen har planerats att åvägbringa en starkare koncentration av denna del av handeln.

Stockholm i december 1944.

Erik Thuresson.

PM

rörande marknadsorganisering med stöd av prisregleringslagen.

Med stöd av prisregleringslagen genomförd begränsning av rätten att bedriva viss näring har alltsedan ikraftträdandet av 1939 års prisregleringslag kunnat ske antingen genom *tvångskartellering*¹ eller genom *nyetableringsspär*r, varjämte genom 1942 års prisregleringslag möjlighet skapades att föreskriva *auktorisation*. Av dessa tre metoder för marknadsorganisering med stöd av prisregleringslagen har hittills endast den förstnämnda kommit att utnyttjas och det endast i ett fåtal fall. Tvångskartellering har sålunda tillämpats med avseende på handeln med ved, handeln med färger, droger och kemikalier, bilreparationsarbeten samt handeln med importerade textilvaror. I föreliggande promemoria lämnas dels en redogörelse för de olika prisregleringslagarnas bestämmelser rörande marknadsorganisering, dels en framställning av den närmare utformningen av resp. tvångskartelleringar, dels ock vissa sammanfattande synpunkter rörande motiven till de genomförda tvångskartelleringarna, dessas innebörd och konsekvenser.

Lagbestämmelser.

1. *Maximiprislagen den 22 juni 1939* (SFS nr 349) innehöll inga bestämmelser angående rätt att föreskriva viss marknadsorganisering.

2. *Prisregleringslagen den 8 december 1939* (SFS nr 838) upptog i 2 § ett stadgande av innehåll att, i den mån så befunnas erforderligt för ernående av en fortlöpande kontroll över den allmänna prisutvecklingen, ägde Konungen föreskriva, att rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet skulle tillkomma endast den, som var medlem av viss sammanslutning eller som förband sig att ställa sig till efter rättelse de villkor, som i anledning av lagen uppställdes för medlems rätt att köpa eller sälja sådan förnödenhet eller, då särskilda skäl därtill voro, bestämma, att sådan rätt skulle tillkomma endast den, som före viss dag yrkesmässigt köpt eller sålt sådan förnödenhet. I Kungl. Maj:ts proposition (nr 58) hade föreslagits ett stadgande av innehåll att, i den mån så befunnas erforderligt för ernående av en fortlöpande kontroll över den allmänna prisutvecklingen, ägde Konungen föreskriva, att rätt till handel med viss förnödenhet skulle tillkomma endast den, som tillhörde viss sammanslutning eller före viss dag drivit handel med sådan förnödenhet. Riksdagen fann det emellertid angeläget att användningen av ifrågavarande befogenheter för Kungl. Maj:t, vilka voro av djupt ingripande natur, preciserades mera än som skett i Kungl. Maj:ts förslag.

I propositionen framhölls, att det i vissa lägen och för vissa varor kunde befinnas nödvändigt att vidtaga åtgärder för ett organiserande av marknaden. Möjlighet härtill öppnades, därest rätten att driva handel med viss förnödenhet kunde förbehållas den, som var medlem av viss sammanslutning, till grund för vars verksamhet låg av statlig kontrollmyndighet fastställda eller sanktionerade pridföreskrifter. Denna möjlighet finge dock icke utnyttjas i syfte att genomföra en monopolisering av marknaden utan allenast för att förenkla förhandlingsformerna vid överläggningar rörande prissättningen, samtidigt som förutsättningar skapades för en enhetlig, vid

¹ Denna term är något oegentlig men användes här för korthetens skull. Något organisationstvång har icke i något fall förelegat.

kostnadsläget bunden prisbestämning och en ur praktiska synpunkter önskvärd begränsning av kontrollområdet åvågabragtes. Ifrågavarande sammanslutningar borde i princip vara öppna och en nyetableringsspärri finge endast givas temporär giltighet.

Riksdagen utgick i likhet med departementschefen från att ifrågavarande befogenheter endast i undantagsfall skulle behöva tillgripas och förutsatte, att ingreppen begränsades till vad som var nödvändigt för att tillgodose lagstiftningens syfte och att de sålunda meddelade föreskrifterna eller förbuden icke finge kvarstå längre än vad som betingades av de förhållanden, som föranlett dem.

3. I *prisregleringslagen den 13 juni 1941* (SFS nr 370) överensstämde stadgandena rörande marknadsorganisering, vilka upptogs i lagens 4 §, i huvudsak med bestämmelserna i 1939 års prisregleringslag. En förändring skedde dock såtillvida att i 1941 års lag stadgades, att om föreskrift meddelades att rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet skulle tillkomma endast den, som vore medlem av viss sammanslutning, skulle, där ej särskilda förhållanden till annat föranledde, rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja förnödenheten medgivas jämväl den, som förband sig att ställa sig till efterrättelse de villkor, som i anledning av lagen uppställts för medlem av sammanslutningen beträffande rätten att köpa eller sälja förnödenheten. I 1939 års lag hade ifrågavarande rätt varit ovillkorlig.

Vidare utsträcktes det straffansvar, som enligt 1939 års lag åvilade den, som utan att vara medlem i sammanslutning eller utan att ha avgivit vederbörlig förbindelse yrkesmässigt köpt eller sålt avsedd förnödenhet, till att gälla även för den, som bröt mot de förpliktelser, som åvilade honom i egenskap av medlem av sammanslutningen eller som innefattades i en av honom avgiven förbindelse. Avsaknaden av en sådan strafföreskrift i 1939 års lag hade, enligt vad erfarenheterna av vedhandelsregleringen visat, utgjort en allvarlig brist.

4. Genom *prisregleringslagen den 30 juni 1942* (SFS nr 459) utsträcktes priskontrollen att gälla även vissa andra tjänster än transporttjänster, nämligen av företagare åt annan yrkesmässigt utförd tjänst, bestående i förfärdigande av viss förnödenhet eller verkställande av ändrings-, förbättrings-, underhålls- eller rengöringsarbete eller annat därmed jämförligt arbete å viss förnödenhet. Den mot 1941 års lag 4 § svarande 5 § i 1942 års lag blev sålunda tillämplig jämväl å tjänster av nu angivet slag. Enligt ett till 5 § fogat nytt, tredje stycke ägde Konungen, i syfte att förhindra kedjehandel och för att i övrigt undanröja missförhållanden inom näringslivet, vilka uppkommit till följd av krisläget och medförde onödig prisstegring, meddela föreskrift om begränsning på annat sätt än vad i paragrafen förut stadgats av rätten att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet eller såsom företagare åt annan utföra viss tjänst. Detta stadgande innebar således en ganska generell befogenhet, som sträckte sig vida utöver den tidigare medgivna rätten att föreskriva tvångskartellering eller nyetableringsspärri.

5. 1942 års prisregleringslag underkastades genom *lag den 4 juni 1943* (SFS nr 308) vissa ändringar, varigenom lagens tillämpningsområde utvidgades till att avse tjänster av alla slag. I enlighet härmed utvidgades 5 § tillämpningsområde till att avse rätten såväl att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet som att såsom företagare åt annan yrkesmässigt utföra viss tjänst.

6. I *lagen den 18 maj 1945* (SFS nr 203) om fortsatt giltighet av *prisregleringslagen den 30 juni 1942* har någon reell ändring av bestämmelserna om marknadsorganisering icke vidtagits. Enär i 1 a § stadgas att med tjänst avses sådant tjänst som någon, yrkesmässigt eller eljest, såsom företagare utför åt annan, har i 5 § en ändring av lagtexten skett sålunda att orden »såsom företagare åt annan yrkesmässigt utföra viss tjänst» ersatts med »yrkesmässigt utföra viss tjänst». Förutsättning för tillämpning av 5 § är således liksom tidigare att verksamheten sker yrkesmässigt. I sin skrivelse till Konungen den 22 augusti 1944 angående riktlinjer för den fortsatta priskontrollen och vissa ändringar av prisregleringslagen framhöll priskontrollnämnden på tal om priskontrollens medel att under en övergångsperiod efter

ett vapenstillestånd samma medel som hittills i huvudsak torde få begagnas. Nämndens ingripande i syfte att åstadkomma prissänkningar kunde bl. a. tänkas ske på den vägen att avtal med stöd av 5 § prisregleringslagen träffades, enligt vilket företagen inom en bransch förbundo sig att efter vissa normer sänka priserna. Paragrafen hade hittills endast använts i ett fåtal fall. Det kunde icke heller anses lämpligt att under en period, då konkurrensen företagen emellan på allt sätt skulle främjas, skapa nya »kartellavtal». Denna regleringsform torde därför endast kunna komma till användning i rena undantagsfall.

Vid föredragning av ärendet i priskontrollnämndens råd reserverade sig en ledamot, direktören Degerstedt, ifråga om nu förevarande punkt. Degerstedt ansåg, att 5 § prisregleringslagen borde upphävas. Stadgandet var enligt dennes förmenande såsom kartellbefordrande hinderligt för den fria prisutvecklingen. Dess plats i lagen kunde möjligen anses försvarbar under krigsförhållanden men ej sedan kriget upphört.

I remissyttrandena upptogs i några fall frågan om prisreglering genom avtal med stöd av 5 § prisregleringslagen till behandling.

Kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering anförde, att därest nämnda paragraf under övergångstiden efter kriget befundes vara nödvändig att tillämpa i sådana undantagsfall, då den fria konkurrensen icke vore effektiv eller prisreglering med andra metoder icke vore möjlig för att förhindra oskäligen prisbildning, detta icke borde tagas till intäkt för att använda ifrågavarande bestämmelser för en aktiv prissänkingspolitik. Kommissionen ansåge nämligen att en tillämpning av 5 § under de förhållanden, som kunde väntas råda under efterkrigstiden, i regel komme att verka uppehållande på priserna. Sveriges industriförbund uttalade, att det ur industriell synpunkt icke föreläge någon anledning motsätta sig att 5 § utginge ur prisregleringslagen. I detta uttalande instämde svenska arbetsgivareföreningen. Kooperativa förbundet anförde, att förbundet funne det i och för sig värdefullt, att 5 § avsågs skola användas endast rent undantagsvis. Under kriget hade bestämmelsen om organisationstvång icke heller tillämpats mer än i några enstaka fall. Förbundet hade emellertid icke kunnat finna, att priskontrollnämnden förebragt någon bärkraftig motivering för att bestämmelserna i 5 § skulle vara erforderliga såsom ett supplementärt hjälpmedel för att under övergångstiden efter vapenstilleståndet genomdriva en aktiv prissänkingspolitik ens i rena undantagsfall. Med hänsyn till att riksdagen tidigare endast med tvekan godtagit dessa föreskrifter såsom rena krigstidsbestämmelser ville förbundet yrka, att 5 § utmönstrades ur prisregleringslagen snarast möjligt. Om bestämmelserna i fråga verkligen befundes oundgängliga för övergångsperioden med hänsyn till de enstaka fall, för vilka desamma nu tillämpades, borde under alla förhållanden tillses, att denna paragraf icke toges i anspråk på nya områden såsom ett medel att genomdriva prissänkningar. Effektiva instrument härför komme genom den nya lagen att stå till priskontrollnämndens förfogande utan att nämnden skulle behöva tillgripa en så för ändamålet i fråga uppenbart olämplig och på längre sikt direkt skadlig metod, som en på statligt initiativ tillkommen utvidgning av kartellbundenheten i svenskt näringsliv otvivelaktigt utgjorde.

Departementschefen framhöll i anslutning till vad i vissa remissyttrandena anförts att, även om denna regleringsform i allmänhet icke torde vara tjänlig som instrument för en aktiv prissänkingspolitik, den likväl på något område — och under förutsättning att prisvillkoren utformades på ett ändamålsenligt sätt — torde kunna komma till användning. I allt fall syntes icke tillräckliga skäl föreligga för att redan nu upphäva lagbestämmelserna ifråga.

I ett följande tillägg, avsnitt 1, ha sammanställts de olika prisregeringslagarnas bestämmelser angående rätt att föreskriva viss marknadsorganisering.

Tillämpning av lagbestämmelserna.

1. *Handeln med ved.*

Med stöd av prisregleringslagen utfärdade Kungl. Maj:t den 2 juli 1940 kungörelse (nr 712) med vissa bestämmelser angående handeln med ved, vari föreskrevs, att rätt till handel med ved, där fråga ej var om uppköp från producent (d. v. s. i allmänhet återförsäljning) skulle tillkomma endast medlem av Sveriges skogsägareföreningars riksförbund eller den som avgivit särskild förbindelse att ställa sig till efterrättelse de villkor angående rätt till dylik handel, som uppställts i ett mellan statens vednämnd (bränslekommission) och riksförbundet upprättat avtal. I enlighet härmed fastställdes särskilda priser (återförsäljarepriser) i fråga om dylik handel. Avtalet innehöll förbindelse att vid uppköp av ved från producent tillämpa föreskrivna priser, att vid försäljning ej överskrida fastställda prislistor samt att ställa sig till efterrättelse av vednämnden (bränslekommissionen) eller vederbörande vedkontor (bränslekontor) meddelade anvisningar angående ort och trakt, där uppköp eller försäljning av ved borde ske, ävensom av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter i avseende å handeln. Brott mot bestämmelserna i avtalet var förenat med vissa ekonomiska påföljder i form av vite och skadestånd.

Den reglering av vedhandeln, som sålunda ernåtts, visade sig emellertid vara synnerligen bristfällig. På grund av frånvaron av effektiv kontroll över efterlevnaden av prisbestämmelserna överskredos priserna i allt större utsträckning. Den, som utan att hava avgivit vederbörlig förbindelse drev handel med ved, drabbades icke av annan påföljd än straff — i normala fall dagsböter —, även om han samtidigt åsidosatte gällande prisbestämmelser. Någon ekonomisk påföljd var icke stadgad i detta fall.

Detta avtal upphörde att gälla med utgången av juni 1941. Mellan bränslekommissionen och riksförbundet träffades ett nytt avtal rörande villkoren för vedhandel, vilket trädde i kraft den 1 juli 1941. Kungl. Maj:ts kungörelse (nr 476) utfärdades den 20 juni 1941. Rätten att yrkesmässigt sälja ved begränsades på samma sätt som förut till medlemmar av Sveriges skogsägareföreningars riksförbund samt dem, som till bränslekommissionen avgivit förbindelse att ställa sig till efterrättelse de villkor angående rätt till dylik försäljning, som för medlem i riksförbundet uppställts i avtalet.

Ifrågavarande avtal upphävdes den 1 juli 1942, då av bränslekommissionen jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande fastställda normalpriser på ved vid all försäljning från återförsäljare trädde i kraft.

2. *Handeln med färger, droger och kemikalier.*

a. *Partihandel.* Fr. o. m. den 1 april 1942 genomfördes viss prisreglering beträffande färger, droger och kemikalier. Bakgrunden härtill var främst en strävan att söka förhindra den alltmera tilltagande kedjehandeln med ifrågavarande förnödenheter ävensom en önskan att lösa frågan om handelsmarginalernas storlek. Ett avtal rörande villkoren för partihandel med färger, droger och kemikalier träffades den 14 februari 1942 mellan priskontrollnämnden å ena samt Färghandelns leverantörförening och Kemikaliegrosshandelns importförening u. p. a. å andra sidan. På hemställan av priskontrollnämnden utfärdade Kungl. Maj:t den 27 februari 1942 på grundval av nämnda avtal kungörelse (nr 69) angående begränsning av rätten att bedriva partihandel med färger, droger och kemikalier, varigenom med stöd av 4 § prisregleringslagen förordnades att rätt att bedriva partihandel med ifrågavarande förnödenheter skulle tillkomma endast medlemmar av ovannämnda föreningar eller den, som förbundet sig att följa de villkor angående rätt till dylik handel, som i avtalet uppställts. Partihandlare ägde icke utan tillstånd av priskontrollnämnden

sälja till annan partihandlare, försåvitt ej försäljningen skedde utan vinst för säljaren. I övrigt ägde partihandlare endast bedriva försäljning till detaljhandlare eller direkt till förbrukare. Avtalet innehöll dessutom bestämmelser om den handelsmarginal, som högst fick uttagas vid partihandelsförsäljning. Som rådgivande organ vid sidan av priskontrollnämnden i frågor rörande tillämpning av kungörelsen utsågs en branschnämnd, kallad Sveriges grossistförbunds branschnämnd för färger, droger och kemikalier, samt inom denna ett arbetsutskott.

Ifrågavarande avtal utlöpte den 28 februari 1943. Ett nytt avtal mellan berörda parter slöts den 22 februari 1943, vilket trädde i kraft den 1 mars och som gällde till utgången av februari 1944. Detta avtal lades till grund för en kungl. kungörelse den 27 februari 1943 (nr 73). Innehörden i det nya avtalet var i huvudsak densamma som i det föregående. Beträffande marginalberäkningen vidtogos emellertid vissa förändringar med anledning av det den 31 oktober 1942 införda prisstoppet.

Den 22 februari 1944 överenskom nämnden med vederbörande föreningar att ifrågavarande avtal skulle äga fortsatt giltighet till utgången av 1944 eller den tidigare dag, som Kungl. Maj:t senare eventuellt kunde komma att bestämma. Någon ändring av avtalets bestämmelser i övrigt vidtog ej.

b. *Viss detaljhandel.* Genom nu berörda avtal hade partihandeln inom färg- och kemikaliebranschen underkastats vissa föreskrifter angående prissättningen. Utanför regleringen stodo däremot importörgrossisternas direkta försäljningar av hithörande varor till större förbrukare såsom industrier och hantverkare. På grund härav hade vissa importörer genom varuknappheten kunnat tillgodogöra sig en enligt priskontrollnämndens uppfattning alltför hög marginal. För att komma till rätta med importörmarginalerna upptog nämnden förhandlingar med de bägge förut nämnda föreningarna och slöt med dem den 18 maj 1943 ett avtal angående villkoren för rätten för importör att bedriva detaljhandel annorledes än i butik eller från salustånd med färger, droger och kemikalier. På grundval av detta avtal utfärdade Kungl. Maj:t den 28 maj 1943 kungörelse (nr 267) angående begränsning av rätten till ifrågavarande handel. Rätt att bedriva ifrågavarande handel skulle tillkomma endast den, som var medlem av Färghandelns leverantörförening eller Kemikaliegrosshandelns importförening u. p. a. eller som till nämnden avgivit förbindelse att ställa sig till efterrättelse de i avtalet givna bestämmelserna.

Detta avtal utlöpte den 29 februari 1944. Den 22 februari 1944 överenskom nämnden med de bägge föreningarna, att avtalet skulle äga fortsatt giltighet till utgången av 1944 eller den tidigare dag, som Kungl. Maj:t senare eventuellt kunde komma att bestämma. Någon ändring av avtalets bestämmelser i övrigt vidtog ej.

Giltighetstiden för nu nämnda bägge avtal rörande handeln med färger, droger och kemikalier förlängdes genom den 12 december 1944 mellan nämnden och de bägge ifrågavarande föreningarna träffad överenskommelse till den 30 juni 1945 eller den tidigare dag, som Kungl. Maj:t senare eventuellt kunde komma att bestämma. Den 21 juni 1945 överenskom nämnden med föreningarna att bägge avtalen skulle äga fortsatt giltighet t. o. m. den 31 december 1945 eller den tidigare dag, som Kungl. Maj:t senare eventuellt kunde komma att bestämma. Någon ändring av avtalets bestämmelser i övrigt vidtoges däremot ej.

3. *Bilreparationsarbeten.*

Den 1 maj 1943 infördes tvångskartellering för bilreparatörer. Prissättningen å reparationsarbeten och därmed jämförliga arbeten å olika slag av motorfordon och släpfordon hade dittills endast i ringa mån kommit att beröras av priskontrollen. Visserligen föll prissättningen å dylika arbeten inom ramen för prisstoppbestämmelsernas tillämplighet, men på grund av dessa arbetens natur var det utomordentligt svårt att med hjälp av prisstoppet kontrollera prissättningen på området. Genomförandet av en normalprisreglering för bilverkstädernas debiteringar syntes

knappast innebära en framkomlig väg för uppnående av erforderlig kontroll med hänsyn till bl. a. svårigheten att katalogisera arbeten av detta slag. Priskontrollnämnden hade emellertid funnit, att en effektivare kontroll av prissättningen inom denna bransch skulle kunna ernås genom införandet av tvångskartellering för bilreparatörer enligt 5 § prisregleringslagen. Nämnden träffade därför den 13 mars 1943 ett avtal med Bilverkstädernas riksförbund, vari vissa villkor uppställdes för rätten att utföra bilreparationer. Detta avtal låg till grund för kungörelsen den 26 mars 1943 (nr 135) angående begränsning av rätten att yrkesmässigt utföra vissa arbeten å motorfordon m. m. Prisregleringen, som trädde i kraft den 1 maj 1943, avsåg ändrings-, reparations- och rengöringsarbete eller annat dylikt arbete å motorfordon (bilar, traktorer, påhängsvagnar m. fl. slag av fordon). Undantagna från kungörelsens bestämmelser voro alla gummireparationsarbeten, vilka kunde kontrolleras i annan ordning, samt enklare rengöringsarbeten såsom vanlig tvättning och s. k. rundsmörjning av bilar. Rätt att såsom företagare åt annan yrkesmässigt utföra de reglerade arbetena skulle tillkomma endast den, som var medlem av Bilverkstädernas riksförbund eller som avgav särskild förbindelse att ställa sig till efterrättelse de i avtalet stipulerade villkoren angående rätt till utförande av ifrågavarande arbeten. Bilreparatör var pliktig att beträffande arbeten, för vilka ersättning debiterades efter tid, föra noggranna anteckningar över den åtgångna tiden, vilka, om priskontrollnämnden så påfordrade, skulle ställas till nämndens förfogande. Faktura å utfört arbete skulle alltid utfärdas, med undantag från debitering av belopp understigande 20 kronor. Arbetet skulle på fakturan noggrant specificeras i enlighet med den i riksförbundets standardtidbok upptagna gruppindelningen. Reparatören var skyldig att hänskjuta frågan om debiteringens storlek till en särskild skiljenämnd, därest priskontrollnämnden efter anmälan av beställaren eller eljest så påfordrade. Skiljenämnden bestod av 5 personer, av vilka ordföranden utsågs av Kungl. Maj:t samt priskontrollnämnden och Bilverkstädernas riksförbund valde vardera två. Den genomförda regleringen innebar icke undantag från det allmänna prisstoppet utan reparatörerna voro alltjämt skyldiga att hålla sina priser per den 31 oktober 1942.

Ifrågavarande avtal upphörde att gälla med utgången av juni 1944 men förlängdes genom parternas överenskommelse till utgången av juni 1945. Den 15 juni 1945 överenskom nämnden med förbundet att avtalet skulle äga fortsatt giltighet t. o. m. den 30 juni 1946 eller den tidigare dag, som Kungl. Maj:t senare eventuellt kunde komma att bestämma. Någon ändring i avtalets bestämmelser i övrigt vidtogs däremot ej.

4. *Handeln med importerade textilvaror.*

Frågan om utformningen av prisregleringen på importerade textilvaror har även lösts på basis av prisregleringslagens bestämmelser om tvångskartellering. Importerade textilvaror ha visserligen fallit under det allmänna prisstoppet, men det har förekommit så betydande variationer mellan olika varor, att prisstoppet måst bli tämligen ineffektivt. För modebetonade varor har f. ö. ofta icke kunnat påvisas någon tidigare försäljning, varmed jämförelse för fastställande av stoppris kunnat göras. Rätt goda möjligheter till priskontroll ha visserligen stått till buds, när det gällt import, som förutsatt valutatillstånd, transporttillstånd eller importtillstånd ävensom import genom kompensationsaffärer, när det i dylika fall gått att anordna en förhandsprövning av importen och att knyta prisvillkor vid tillståndsgivningen. Sämre har saken däremot legat till beträffande importen av icke importförbjudna varor från clearingländerna (främst Tyskland jämte de av Tyskland ockuperade områdena samt Italien).

Genom en tillämpning av 5 § prisregleringslagen ha emellertid förbättrade kontrollmöjligheter vunnits. Avtal slöts sålunda av priskontrollnämnden den 22 juli 1943 med tre organisationer, vilkas medlemmar uppgivits svara för minst två tredjedelar av textilimporten, nämligen Textilgrossisternas riksförbund, Sveriges bekläd-

nads- & manufakturhandlareförening och Konfektionsindustriföreningen, angående villkoren för importör att bedriva parti- och detaljhandel med i avtalet avsedda textilvaror. På nämndens hemställda utfärdade Kungl. Maj:t därefter kungörelse den 20 augusti 1943 (nr 660), varigenom med stöd av 5 § prisregleringslagen stadgades, att rätt för importör att bedriva handel med ifrågavarande textilvaror endast skulle tillkomma medlemmar av nyssnämnda sammanslutningar samt dem, som till pris-kontrollnämnden avgivit förbindelse att ställa sig till efterrättelse de villkor angående rätt till dylik handel, som i avtalet uppställts för sammanslutningarnas medlemmar. Avtalet gällde såväl parti- som detaljhandeln samt avsåg textilvaror, vilka inkommit till riket fr. o. m. den 1 september 1943 och försålles inom riket från nämnda dag. Importör ägde bedriva partihandel med de i avtalet angivna textilvarorna endast i den mån försäljningen skedde till återförsäljare, som med ifrågavarande varor endast idkade detaljhandel. I övrigt fick han icke utan tillstånd bedriva partihandelsförsäljning med varorna i fråga annat än till högst självkostnadspris. Genom denna bestämmelse avsågs att hindra s. k. kedjehandel. Vidare fastställdes de pålägg till inköpspriserna, som importörerna fingo uttaga vid partihandels- resp. detaljhandelsförsäljning. Enhetliga marginaler inom såväl parti- som detaljhandeln fastställdes. Större detaljhandelsföretag, såsom varuhus, ägde rätt att uttaga såväl parti- som detaljhandelspålägg. Vissa andra detaljhandelsföretag kunde efter särskild prövning av priskontrollnämnden medges rätt till extra pålägg utöver angivet detaljhandelspålägg.

Såsom rådgivande organ åt priskontrollnämnden i frågor, som rörde tillämpningen av förevarande reglering, inrättades ett särskilt textilimportråd, bestående av, förutom representanter för de avtalslutande organisationerna, ombud för Föreningen ostasiatiska importörer, Kooperativa förbundet och Borås sortens postordergrossisters förening.

Sedermera träffades, med Kungl. Maj:ts godkännande, avtal om hävande av ifrågavarande avtal och ett nytt avtal ingicks mellan parterna den 30 mars 1944, som trädde i kraft den 20 april 1944 och som reducerade parti- och detaljhandelspåläggen. Kungl. Maj:ts kungörelse utfärdades den 31 mars 1944 (nr 138). Avtalet gällde ursprungligen t. o. m. den 15 oktober 1944. Sedermera förlängdes det att gälla t. o. m. den 30 juni 1945. Den 22 juni 1945 överenskom nämnden med vederbörande organisationer, att avtalet skulle äga fortsatt giltighet t. o. m. den 15 augusti 1945 eller den tidigare dag, som Kungl. Maj:t senare eventuellt kunde komma att bestämma. Någon ändring av avtalets bestämmelser i övrigt vidtogs däremot ej.

Sammanfattning.

Av de tre möjligheter till marknadsorganisering, som stå till buds enligt prisregleringslagen, har, såsom inledningsvis framhållits, hittills varken nyetablerings-spärr eller auktorisation tillgripits och tvångskartellering har endast i ringa utsträckning påbjudits. Prisregleringslagens bestämmelser om marknadsorganisering ha således tillämpats ytterst restriktivt. I regel ha andra medel anlitats för priskontroll. I de fall, där tvångskartellering för närvarande är genomförd, ha speciella omständigheter förelegat, som motiverat ett dylikt ingrepp. En normalprisreglering inom de tre ifrågavarande branscherna ställer sig av olika skäl mycket svår. Beträffande textilimporthandeln och kemikaliehandeln har ett av huvudmotiven för en tvångskartellering varit strävan att förhindra kedjehandel. Sådan handel hade visserligen kunnat förhindras av försörjningskommissionerna i fråga om de varor, som äro underkastade beslag eller handelsreglering, genom en fixering av villkoren för överlåtelse av sådan förnödenhet, men en dylik reglering hade icke kunnat täcka hela det varuområde, som omfattas av avtalen med stöd av 5 § prisregleringslagen.

Beträffande bilreparationsarbeten framstod tvångskartelleringen som den lämpligaste formen för priskontroll med hänsyn icke endast till dessa arbetens mångskiftande natur utan även därtill att de föreskrifter rörande bokföring och fakturering, som ingå som ett led i prisregleringen, närmast kunde genomföras med stöd av en tvångskartellering.

De tvångskartelleringar, som genomförts, ha icke inneburit något organisations-tvång. Någon anledning för en företagare, som icke tillhör vederbörande branschförening, att till följd av påbudet tvångskartellering organisera sig i en branschförening har i och för sig icke förelegat. Det har varit tillräckligt att avgiva en särskild förbindelse att ställa sig till efterrättelse de villkor angående rätten att bedriva vederbörande näring, som stipuleras i avtalet med branschföreningen. En sådan företagare har icke bundits av några övriga villkor, som eventuellt kunna gälla för branschföreningens medlemmar. Formellt verkar tvångskartelleringen därför icke organisationsbefrämjande, men faktiskt kan den likväl göra det därigenom, att vederbörande branschförening till följd av det med en statlig myndighet ingångna avtalet kommer att uppfattas som i viss mån auktoriserad av denna myndighet och på detta sätt kan stärka sin ställning inom branschen. I ett följande tillägg, avsnitt 2, angives medlemsantalet i de berörda branschorganisationerna före resp. avtal med priskontrollnämnden och för närvarande samt antalet av utomstående företagare avgivna förbindelser. Några bestämda slutsatser rörande resp. avtals effekt på medlemsrekryteringen tillåter dock ej materialet, då hänsyn därvid måste tagas till den »normala» medlemsökningen. I allmänhet synes man inom föreningarna vara av den uppfattningen att avtalen icke spelat någon större roll för medlemsökningen.

Ej heller kan en tvångskartellering i och för sig anses införa ett konkurrensbegränsande element i näringslivet utöver det, som eventuellt redan existerar i och med branschföreningen. Det står alltid en företagare fritt att underskrida de högsta priser, som fastställas i samband med en tvångskartellering. Rätten att underskrida fastställda priser föreligger vid all prisreglering. Men gemensamt för all prisreglering är även, att de fastställda priserna i regel faktiskt uppfattas som fixa priser, vilka skola hållas. Tvångskartelleringen är därför till sin natur icke konkurrensbegränsande i högre grad än övriga former av priskontroll.

Bestämmelserna rörande marknadsorganisering och deras tillämpningsområde ha undergått en successiv utvidgning i de olika prisregleringslagarna under kriget. Emellertid ha de skärpningar, som ifrågavarande lagparagraf i och för sig undergått, icke utnyttjats vid prisregleringen. Själva utformningen av samtliga hittills genomförda tvångskartelleringar hade i själva verket kunnat baseras på de ursprungliga reglerna i 1939 års prisregleringslags 2 §. Däremot utgjorde den utvidgning av lagens tillämpningsområde, som skedde 1942, en förutsättning för tillämpningen av bestämmelserna rörande marknadsorganisering med avseende på bilreparationsarbeten.

1. Stadganden i olika prisregleringslagar angående rätt att föreskriva viss marknadsorganisering.

Prisregleringslagen den 8 december 1939 (nr 838).

2 § 1).

I den mån så befinnes erforderligt för ernående av en fortlöpande kontroll över den allmänna prisutvecklingen, äger Konungen föreskriva, att rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet skall tillkomma endast den, som är medlem i viss sammanslutning eller som förbinder sig att ställa sig till efterrättelse de villkor, som i anledning av denna lag uppställts för medlems rätt att köpa eller sälja sådan förnödenhet eller, då särskilda skäl därtill äro, bestämma, att sådan rätt skall tillkomma endast den, som före viss dag yrkesmässigt köpt eller sålt sådan förnödenhet.

Prisregleringslagen den 13 juni 1941 (nr 370).

4 §.

Konungen äger föreskriva, att rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet skall tillkomma endast

- 1) den som är medlem av viss sammanslutning;
- 2) den som före viss dag yrkesmässigt köpt eller sålt sådan förnödenhet.

Meddelas föreskrift, som i första stycket under 1) avses, skall, där ej särskilda förhållanden till annat föranleda, rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja förnödenheten medgivas jämväl den, som förbinder sig att ställa sig till efterrättelse de villkor, som i anledning av denna lag uppställts för medlem av sammanslutningen beträffande rätten att köpa eller sälja förnödenheten.

Föreskrift, som i första stycket under 2) avses, må meddelas endast då särskilda skäl därtill äro.

Prisregleringslagen den 30 juni 1942 (nr 459).

5 §.

Konungen äger föreskriva, att rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet eller såsom företagare åt annan yrkesmässigt utföra tjänst av i 2 § angivet slag skall tillkomma endast

- 1) den som är medlem av viss sammanslutning;
- 2) den som före viss dag yrkesmässigt köpt eller sålt sådan förnödenhet eller såsom företagare åt annan yrkesmässigt utfört sådan tjänst.

Meddelas föreskrift, som i första stycket under 1) avses, skall, där ej särskilda förhållanden till annat föranleda, rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja förnödenheten eller utföra tjänsten medgivas jämväl den, som förbinder sig att ställa sig till efterrättelse de villkor, som i anledning av denna lag uppställts för medlem av sammanslutningen beträffande rätten att köpa eller sälja förnödenheten eller utföra tjänsten. Föreskrift, som i första stycket under 2) avses, må meddelas endast då särskilda skäl därtill äro.

I den mån så finnes erforderligt för att hindra onödig, fördyrande mellanhandel med viss förnödenhet eller eljest för att undanröja missförhållanden inom näringslivet, vilka uppkommit i följd av de i 1 § angivna utomordentliga förhållandena och medföra onödig stegring av priset å viss förnödenhet eller å tjänst av sådant slag, som i 2 § anges, äger Konungen meddela föreskrift om begränsning på annat sätt än förut i denna paragraf är sagt av rätten att yrkesmässigt köpa eller sälja förnödenheten eller såsom företagare åt annan yrkesmässigt utföra tjänsten.

1942 års prisregleringslag med däri genom lag den 4 juni 1943 (nr 308) beslutade ändringar.

5 §.

Konungen äger föreskriva, att rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet eller såsom företagare åt annan yrkesmässigt utföra viss tjänst skall tillkomma endast

- 1) den som är medlem av viss sammanslutning;
- 2) den som före viss dag yrkesmässigt köpt eller sålt sådan förnödenhet eller såsom företagare åt annan yrkesmässigt utfört sådan tjänst.

Meddelas föreskrift, som i första stycket under 1) avses, skall, där ej särskilda förhållanden till annat föranleda, rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja förnödenheten eller utföra tjänsten medgivas jämväl den, som förbinder sig att ställa sig till efterrättelse de villkor, som i anledning av denna lag uppställts för medlem av sammanslutningen beträffande rätten att köpa eller sälja förnödenheten eller utföra tjänsten. Föreskrift, som i första stycket under 2) avses, må meddelas endast då särskilda skäl därtill äro.

I den mån så finnes erforderligt för att hindra onödig, fördyrande mellanhandel med viss förnödenhet eller eljest för att undanröja missförhållanden inom näringslivet, vilka uppkommit i följd av de i 1 § angivna utomordentliga förhållandena och medföra onödig stegring av priset å viss förnödenhet eller tjänst, äger Konungen meddela föreskrift om begränsning på annat sätt än förut i denna paragraf är sagt av rätten att yrkesmässigt köpa eller sälja förnödenheten eller såsom företagare åt annan yrkesmässigt utföra tjänsten.

Lagen den 18 maj 1945 (nr 203) om fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1942.

5 §.

Konungen äger föreskriva, att rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet eller yrkesmässigt utföra viss tjänst skall tillkomma endast

- 1) den som är medlem av viss sammanslutning;
- 2) den som före viss dag yrkesmässigt köpt eller sålt sådan förnödenhet eller yrkesmässigt utfört sådan tjänst.

Meddelas föreskrift, som i första stycket under 1) avses, skall, där ej särskilda förhållanden till annat föranleda, rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja förnödenheten eller utföra tjänsten medgivas jämväl den, som förbinder sig att ställa sig till efterrättelse de villkor som i anledning av denna lag uppställts för medlem av sammanslutningen beträffande rätten att köpa eller sälja förnödenheten eller utföra tjänsten. Föreskrift, som i första stycket under 2) avses, må meddelas endast då särskilda skäl därtill äro.

I den mån så finnes erforderligt för att hindra onödig, fördyrande mellanhandel med viss förnödenhet eller eljest för att undanröja missförhållanden inom näringslivet, vilka uppkommit i följd av de i 1 § angivna utomordentliga förhållandena och medföra onödig stegring av priset å viss förnödenhet eller tjänst, äger Konungen meddela föreskrift om begränsning på annat sätt än förut i denna paragraf är sagt av rätten att yrkesmässigt köpa eller sälja förnödenheten eller yrkesmässigt utföra tjänsten.

2. Medlemsantalet i branschorganisationer, med vilka priskontrollnämnden slutit avtal om marknadsorganisering med stöd av prisregleringslagen.

	Antal medlemmar	
	Före avtalet	För närvarande
Färghandels Leverantörförening	30	33
Kemikaliegrosshandels Importförening	34	46
Bilverkstädernas Riksförbund	c:a 1 300	c:a ¹ 500
Textilgrossisternas Riksförbund	108	125
Sveriges Beklädnads- och Manufakturhandlareförening	3 231	3 593
Konfektionsindustriföreningen	138	140

Antal förbindelser f. n. från utomstående företagare.

Kemikaliebranschen	485
Bilreparationsbranschen	c:a 900
Textilimportbranschen	> 1 000

¹ Av denna ökning faller c:a hälften på gummireparationsverkstäder.

Stockholm den 15 juli 1945.

Olle Karleby

Importföreningarnas organisation och verksamhet.

Redan under det nu tilländalupna krigets första skede vidtogos med ledning av erfarenheterna från förra världskriget åtgärder för bildandet av importföreningar med uppgift att biträda de statliga organen vid handläggning av frågor i samband med importen. Ockupationen av Danmark och Norge, den därmed följande avspärrningen och de restriktioner för handeln, som härav betingades, ökade behovet av en organisering av importörerna. Importföreningarna byggdes i allmänhet upp kring en eller flera redan existerande branschsammanlutningar. Principiellt fingo alla importörer rätt till medlemskap i vederbörande importförening direkt eller genom någon branschsammanlutning, delaktighet i importen förutsatte ofta medlemskap i föreningen i fråga. Det stora flertalet industriföretag och handelsföretag, som före kriget omhänderhade införseln av varor tillhörande föreningarnas verksamhetsområde, anslötos till desamma. I de fall då en förening bildades på grundval av en redan existerande, mer eller mindre sluten sammanslutning, öppnades denna vid ombildningen till ett halvofficiellt organ även för utomstående.

Importföreningarna bildades i allmänhet på initiativ av vederbörande försörjningskommissioner och underställdes dessas kontroll. Försörjningskommissionerna skulle i allmänhet godkänna föreningsstadgarna och utse ordförande och vice ordförande. Deras tjänstemän fingo rätt deltaga i överläggningarna. Besluten skulle i allmänhet underställas försörjningskommissionen i fråga. Den som var missnöjd med föreningens beslut, kunde klaga hos kommissionen.

Importföreningarna fingo karaktär av *à ena sidan* intressesammanslutningar inom näringslivet, vilka som en sorts organ för självstyrelse i samråd med myndigheterna omhänderhade av krisläget betingade uppgifter i samband med importen, *à andra sidan* sakkunnigeinstanser, som biträdde myndigheterna vid deras ställningstagande i importfrågor.

I stort sett kan sägas, att importföreningarna ökade möjligheterna för näringslivet att medverka vid importregleringarnas utformande, tack vare föreningarna blev kontakten mellan myndigheterna och näringslivet smidigare och fastare än eljest. Genom importföreningarnas tillkomst fingo myndigheterna bättre möjligheter än tidigare att utnyttja den inom importhandeln representerade sakkunskapen.

Importföreningarnas funktioner ha växlat starkt inom olika branscher och vid olika tidpunkter. I vissa fall har föreningarnas verksamhet inskränkt sig till att vara av konsultativ art; i andra fall åter ha de helt centraliserat importen inklusive inköpen till sig. En viss skillnad har i allmänhet funnits mellan dem, som arbetat väsentligen på import från kontinenten, och dem som ha haft de transoceaniska länderna som inköpsområden. Inom de senare föreningarna har på grund av förhållandenas utveckling tendensen till centralisering blivit starkare.

Importföreningarna ha medverkat vid förarbetet till handelsavtal o. d. De svenska importönskemålen beträffande kvantiteter, priser, kvalitéer, transportfrågor m. m. ha utarbetats i samråd med föreningarna. Myndigheterna ha genom importorganisationerna erhållit viktiga upplysningar rörande import- och avyttringsmöjligheter, distributionsförhållandena och vad därmed sammanhänger.

En god hjälp ha myndigheterna haft av importföreningarna vid fördelning av importkvoterna. Dessa kvoter ha i regel baserats på tidigare import; uppgifter rö-

¹ Utarbetad i samråd med handelskommissionens och livsmedelskommissionens utrikesbyråer.

rande denna ha ofta inhämtats genom föreningarnas försorg. Föreningarnas medverkan i kvoteringsfrågor har blivit av särskild vikt i de fall, där man efterhand kunnat anpassa kvoteringen till den utveckling, som successivt skett inom import-handeln. Även när det gällt kontrollen över utnyttjandet av viktiga kvoter ha föreningarna i allmänhet fått stor betydelse. Genom samverkan mellan myndigheter och importföreningarna ha möjligheter skapats att effektivt tillse att inga import-medgivanden »fröso inne».

Importföreningen och myndigheterna ha stundom överenskommit om de betingelser, under vilka viss import skulle ske, alltså förutsättningarna för licensgivningen vad gäller priser, kvalitéer, transporter o. d. ävensom å andra sidan villkoren för förbrukning och försäljning i Sverige. På så sätt har ofta en ram kunnat skapats för importen av viss vara, inom vilken ram sedan varje importör kunde företaga sina köp. Stundom ha importbetingelserna med myndigheternas godkännande fastslagits i särskilda avtal mellan vederbörande importförening och utländska exportorganisation, varefter affärernas genomförande har kunnat överlämnas till de enskilda importörerna.

Slutligen har i stor utsträckning importen centraliserats till importföreningarna även i så måtto att inköpen skett genom dem. Detta har mera gällt livsmedel än industrivaror. Av industrivaror ha centrala köp skett främst av oberedda nötkreaturshudar från Sydamerika, bomull och ull, harts, kasein, borax, borsyra, asfalt, ricinolja, kromsyra, shellack, lin, jute och smörjoljor. Beträffande livsmedel däremot har importen varit i vida högre grad centraliserad. Lejdtrafiken avsåg, kvantitativt sett, till övervägande grad livsmedel, och denna import har nästan helt skett centralt.

Importens centralisering har betingats av olika dels handelspolitiska, dels rent praktiska orsaker. Centraliseringen av importen av vissa slag av industrivaror från Tyskland t. ex. var förestavad av tyska önskemål. Exportör var en enda organisation, som i sin tur ville sluta avtal med ett enda importorgan. Även vid importen från kontinenten av åtskilliga slag av livsmedel, där exporten varit centralt organiserad, har centraliseringen av utbudet framkallat en centralisering av köpet antingen av hänsyn till säljarens önskemål eller för att skaffa eljest konkurrerande köpare bättre betingelser. De centrala köpen fingo emellertid störst betydelse för importen västerifrån. Under lejdtrafikens tid blevo de i stor utsträckning ofrånkomliga, när det gällde att snabbt tillvarataga importmöjligheterna och effektivt utnyttja transporttillfällena. Det har ofta visat sig erforderligt — detta gällde för övrigt icke allenast lejdbåtsimporten — att snabbt göra avslut och låta avlasta varupartier, som i anslutning till handelsavtal eller på annan väg erbjudits. En centraliserad import har vidare visat sig bättre än enskild import kunna garantera, att de strängt begränsade varukontingenter, som ställdes till förfogande för Sverige, utnyttjades till fullo ävensom att importen skedde till lägsta möjliga priser. Större partier kunde kontrakteras på fördelaktigare villkor. Konkurrensen mellan köpare kunde elimineras, något som givetvis var av största värde vid varuknapphet. Leveransbetingelserna kunde överhuvud göras fördelaktigare och överenskommelser träffas på längre sikt. Tekniska skäl i samband med knapphet på transportmedel ha likaledes ofta talat för centralisering. Det har varit av vikt, att tillgänglig transportkapacitet helt utnyttjats och att varupartier, avsedda för viss transportlägenhet, framkommit i god tid så att lastning ej fördröjdes. Ofta har det ställt sig svårt att i förväg fixera de kvantiteter, som kunnat lastas med viss båt eller som överhuvud kunnat inköpas — detta på grund av osäkerheten i fråga om exportlicenser o. d. Fördelningen av importvaror ha ofta måst ske på basis icke av kvoter utan av vad man reellt kunnat köpa.

Den starka allierade kontrollen över exportvarorna till Sverige har i några fall gjort en centralisering av importen erforderlig, även där den eljest icke skulle varit påkallad. Detta gäller redan i viss utsträckning i de fall då konsultation måste ske

hos de allierade angående köp av viss kvantitet till visst pris. I än högre grad har centralisering erfordrats där exporten skett centralt genom allierad myndighet eller dess organ, ofta från statligt lager. S. k. cooperative buying har under kriget gällt och gäller i betydande utsträckning alltfört för ett stort antal varuslag, framför allt livsmedel. Här har i stort sett endast en svensk köpare kunna ifrågakomma. Importföreningarna ha härvid i allmänhet utgjort det mottagande organet på svensk sida.

I åtskilliga fall ha de centrala avsluten främjat den samverkan mellan export och import som i form av kompensationsaffärer under krigsåren starkt utvecklats. Köp på en hand ha främjat genomförandet av större utbytesaffärer ävensom möjliggjort fullgörandet av inköpsåtagande o. d. utan att statens organ direkt engagerats.

Slutligen må nämnas, att den prisclearing, som blivit erforderlig vid köp från olika länder till avsevärt växlande priser, ofta kombinerade med inhemsk produktion, främjats av centrala köp och centrala avräkningar. I och för sig förutsätter dock icke prisclearing centrala köp; den förekommer såväl vid centrala såsom icke-centrala avslut.

Givetvis har centraliseringen av importen icke skett efter generella riktlinjer. Man har prövat i varje särskilt fall vad som kunnat finnas erforderligt, billigast och mest praktiskt. Importen har centraliserats där övertygande skäl talat därför. I vissa fall ha samköpen skett på så sätt, att enskilda importörer för föreningarnas räkning ombesörjt importen, i andra fall ha de olika i importföreningen representerade parterna i samråd ehuru var för sig omhänderhaft importen. Beträffande en del varuslag har centralisering skett genom att importen helt överförts från enskilda till ett statligt organ. Det gäller främst spannmål och fodermedel, där Svenska Spannmålsbolaget blivit ensamimportör. I icke obetydlig omfattning har den centrala importen, i första hand av industrivaror, skett genom Statens reservförrådsnämnd, som härvid samverkat med vederbörande importföreningar.

Halvofficiella importföreningar och enskilda sådana, som samarbeta med statliga myndigheter.

Handelskommis- sionens ref.-nr	Förening	Varuslag	Kontrollerande stat. organ ²	I föreningen in- gående under- förening ¹	Föreningen ingår som under- förening i ¹
a.	b.	c.	d.	e.	f.
	<i>Levande djur och animaliska ämnen.</i>				
1	Sveriges slaktvaruimportförening u. p. a.	Slaktprodukter	LK		
2	Sveriges Tarmimportörers förening u. p. a.	Tarmar	LK		
3	Sveriges viltimportförening u. p. a. Stockholm	Vildfågel, tamfågel, renkött, hare, lax och laxöring, rysk kaviar, löjrom, hum- mer och kräftor			
4	Sveriges sill- och fiskimportförening u. p. a., Stockholm	Skarpsill, kryddad eller sal- tad, spillånga, sill och fisk, saltad, kryddad eller soc- kersaltad samt torkad fisk	LK		
5	Sveriges Färskfiskimportförening, Stockholm	Färsk fisk	LK		
6	Ostintressentföreningen, Stockholm ..	Ost	LK		
7	Sveriges äggimportörförening u. p. a., Stockholm	Färska och konserverade ägg samt äggprodukter	LK		
8	Svenska importföreningen för borst- binderiråvaror och tagel m. m.	Råttagel, borst, risrötter, piäs- sava, mexikansk fiber, kokosfiber	IK		
	<i>Vegetabiliska ämnen.</i>				
9	Fröintressentföreningen u. p. a., Stock- holm	Fröer	LK		
10	Svenska importföreningen för brödsäd, u. p. a., Stockholm. (Verksamheten har övertagits av Svenska spannmåls A/B.)	Brödsäd			
11	Svenska importföreningen för färsk frukt u. p. a., Stockholm	Färsk frukt	LK		
12	Sveriges Frukthandelsimportförening	Färsk frukt			
13	Svenska Garveriidkarnas råvaru- och importförening u. p. a., Stockholm	Garvämnen	IK		
14	Svenska kolonialvaruimportföreningen u. p. a., Stockholm	Kolonialvaror med undan- tag för färsk frukt, kakao- smör och kakaoböner	LK		
	<i>Fett, oljor och vax av animaliskt eller vegetabiliskt ursprung.</i>				
15	Svenska fettindustriens råvaru- och importförening u. p. a., Stockholm	Animaliska och vegetabiliska olja och fett	LK	12 13	
16	Margarinindustriens råvaruförening u. p. a., Stockholm	Fettråvaror för margarin- industrien samt vitamin- preparat för vitaminisering av livsmedel	LK		11
17	Tvättmedels-, tvål- och stearinindustri- ens råvaruförening u. p. a., Stockholm	Animaliska och vegetabi- liska fettråvaror och fett- syror	LK	11 21	

¹ Angiven siffra hänför sig till vederbörande importförenings ref.-nr. — ² LK = Statens livsmedelskommission, IK = Statens industrikommission, BK = Statens bränslekommission.

Handelskommis- sionens ref.-nr	Förening	Varuslag	Kontrollerande stat. organ ²	I föreningen in- gående under- förening ¹	Föreningen ingår som under- förening i 1
a.	b.	c.	d.	e.	f.
	<i>Produkter av livsmedelsindustri, drycker, tobak, fodermedel.</i>				
18	Foderintressentföreningen u. p. a., Stock- holm (verksamheten har övertagits av Svenska Spannmålsaktiebolaget)	Majs, kli, oljekakor och andra foderämnen	LK		
19	Svenska choklad- och konfektyrfabri- kantföreningen u. p. a., Stockholm	Kakaoböner, kakaosmör och andra råvaror för choklad- industrien	LK		
	<i>Mineraliska och fossila ämnen.</i>				
20	Smörjoljecentralen, importförening u. p. a., Stockholm	Smörjoljor, transformator- olja, vaselin, maskin- och vagnsmörja samt andra smörjmedel, i vilka ingå olja eller fett	IK		17 18
21	Fristående smörjoljeimportörers för- ening, Stockholm	Smörjoljor	IK		16
22	Svenska smörjoljeimportörernas för- ening, Stockholm	Smörjoljor	IK		16
23	Förenade svenska oljeimportörers AB., Stockholm	Petroleumprodukter	IK		
24	Svenska kolimportörers förening 1939 u. p. a., Stockholm	Antracit, gas- och kokskol, ångkol, andra kol och stybb, koks samt briketter	BK		
	<i>Kemiska produkter och apoteksvaror, färger och fernissor, vällukande ämnen, tvål, ljus och andra produkter, lim, klister och gelatin, sprängämnen, gödselämnen.</i>				
25	Svenska råvaru- och importföreningen för kemikalier u. p. a., Stockholm	Kemikalier, färgämnen, sten- och jordarter, paraffin, hartser, kamfer, vax, bitu- meniösa ämnen och dylika råämnen och motsvarande fabrikat samt oljor av- sedda för den kemiska industrien såsom ricinolja, stearinolja etc.	IK		13 22 23
26	Kemikaliegrosshandels importför- ening, u. p. a., Stockholm	Färg- och garvämnen, hart- ser, fett, oljor, vaxer, bi- tumeniösa ämnen samt kemikalier	IK		21
27	Färg- och fernissindustriens råvaru- och importförening u. p. a., Stockholm	Ricinolja, argentinsk tung- olja, kinesisk träolja, ar- gentinsk och brasiliansk fernissa, brasiliansk kopal och manillakopal samt citicieaolja	IK		21
28	Svenska importföreningen för konst- gödselmedel u. p. a., Stockholm	Konstgödselmedel	LK		

¹ Angiven siffra hänför sig till vederbörande importförenings ref.nr. — ² LK = Statens livsmedelskommission, IK = Statens industrikommission, BK = Statens bränslekommission.

Handelskommis- sionens ref.-nr	Förening	Varuslag	Kontrollerande stat. organ ²	I föreningen in- gående under- förening ¹	Föreningen ingår som under- förening i ¹	
	a.	b.	c.	d.	e.	f.
29	Tvättmedels-, tvål- och stearinindu- striens råvaruförening u. p. a., Stock- holm	Animaliska och vegetabiliska fettråvaror och fettsyror	LK			21
30	Svenska förbandsgrossisternas råvaru- och importförening, Stockholm	Förbandsartiklar	IK			
	<i>Hudar, skinn och pälsverk samt arbeten därav.</i>					
31	Svenska garveriidkarnas råvaru- och importförening u. p. a., Stockholm	Hudar	IK			
	<i>Spånadsämnen samt arbeten därav.</i>					
32	Svenska bomullsimportföreningen 1939 u. p. a., Stockholm	Bomull, bomullsavfall samt bomullsgarn	IK			
33	Svenska lin-, jute- och hampimport- föreningen 1940 u. p. a., Stockholm	Lin, blånor, jute, hampa och garner därav, jutesäckar och för lin-, jute- och hampfabrikationen erforder- liga råvaror och för- nödenheter	IK			
34	Svenska ullimportföreningen 1939 u. p. a., Stockholm	Ull, tops och ullgarn samt andra för yllefabrikationen erforderliga råvaror, halv- fabrikat eller förnöden- heter	IK			
35	Svenska importföreningen för bomulls- garn 1942 u. p. a., Stockholm	Bomullsgarn under stat. nr 944—960	IK			
36	Svenska fiskredskapsimportörernas för- ening 1941, u. p. a., Stockholm	Fiskgarn, fiskredskap och tillbehör	IK			
37	Svenska förbandsgrossisternas råvaru- och importförening 1940, u. p. a., Stockholm	Förbandsartiklar	IK			
	<i>Ädla metaller och arbeten därav, äkta pärlor och ädelstenar, mynt.</i>					
38	Industrisilver, förening u. p. a., Kungl. Mynt- & Justeringsverket, Stockholm	Finsilver				
	<i>Oädla metaller och arbeten därav.</i>					
39	Svenska importföreningen för järnpro- dukter u. p. a., Stockholm	Järn och stål samt arbeten därav med undantag för martintackjärn, ferrolege- ringar samt skrot av smid- bart järn	IK	34 35 36 37		
40	Järnmanufakturgrossisternas import- förening, Centrum, Göteborg	Järnmanufakturvaror	IK			33
41	Svenska gjuteritackjärnsimportörens förening u. p. a., Stockholm	Gjuteritackjärn	IK			33

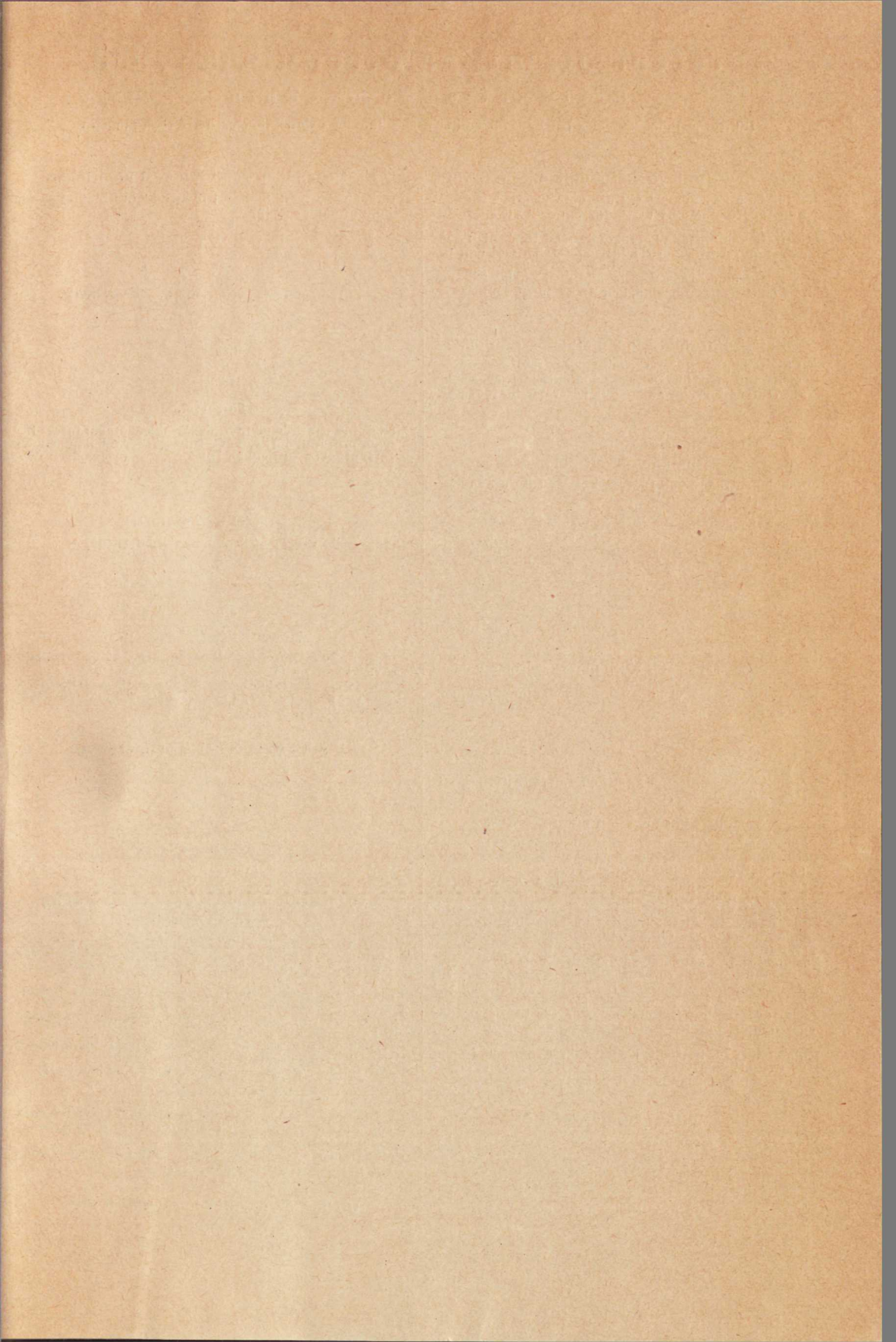
¹ Angiven siffra hänför sig till vederbörande imkortförenings ref.-nr. — ² LK = Statens livsmedelskommission, IK = Statens industrikommission, BK = Statens bränslekommission.

Handelskommissionens ref.-nr	Förening	Varuslag	Kontrollerande stat. organ ²	I föreningen ingående underförening ¹	Föreningen ingår som underförening i ¹
a.	b.	c.	d.	e.	f.
42	Svenska valsjärns- och rörimportörers förening	Grov-, medium- och tunnplåt, stångarmerings- och bandjärn, balkar, räls, vals-tråd samt gjutna rör och stålrör	IK	37 38 39 40 41	33
43	Sveriges varvsindustrieförening, Göteborg	Råvaror för varvsindustrien	IK		33, 36
44	Svenska järnbalksgrossisters förening u. p. a.	Valsverksprodukter	IK		36
45	Svenska rörföreningen u. p. a., Stockholm	Smidda rör och tuber	IK		36
46	Normalrörföreningen u. p. a., Stockholm	Gjutna normalrör och normalrördelar samt R.W.-rör och R.W.-rördelar	IK		36
47	Sveriges valstrådimportörers förening u. p. a., Stockholm	Valstråd	IK		36
48	Svenska järnbruksindustriens råvaru- och importförening u. p. a., Stockholm	Kokstackjärn (exkl. gjuteritackjärn), skrot av smidbart järn, järnlegeringar och malmer, avsedda för järnlegeringar samt nickel och kobolt	IK		43 44
49	Svenska ferrolegeringsimportörers förening	Ferrolegeringar	IK		42
50	Svenska martintackjärnsimportörers förening, u. p. a., Stockholm	Martintackjärn	IK		
51	Metallsektionen, förening u. p. a. Göteborg	Aluminium, antimon, bly, fosforbrons, fosforkoppar, koppar, mässing, slaglod, zink, zinkplåt, fosfortenn, tenn, nickel, bleckplåt och förtent stålplåt	IK		
	<i>Varor ej annorstädes upplagna.</i>				
52	Svenska konsthartsindustriens råvaru- & importförening u. p. a., Stockholm	Karbamid- och fenolpressmassa	IK		

¹ Angiven siffra hänför sig till vederbörande importförenings ref.-nr. — ² LK = Statens livsmedelskommission, IK = Statens industrikommission, BK = Statens bränslekommission.

Date	Description	Amount	Balance
1890	Jan 1		100.00
	Jan 15	25.00	75.00
	Feb 1	10.00	65.00
	Feb 15	15.00	50.00
	Mar 1	5.00	45.00
	Mar 15	10.00	35.00
	Apr 1	20.00	15.00
	Apr 15	10.00	5.00
	May 1	5.00	0.00
	May 15	10.00	10.00
	Jun 1	15.00	25.00
	Jun 15	10.00	15.00
	Jul 1	5.00	10.00
	Jul 15	10.00	0.00
	Aug 1	15.00	15.00
	Aug 15	10.00	5.00
	Sep 1	5.00	0.00
	Sep 15	10.00	10.00
	Oct 1	15.00	25.00
	Oct 15	10.00	15.00
	Nov 1	5.00	10.00
	Nov 15	10.00	0.00
	Dec 1	15.00	15.00
	Dec 15	10.00	5.00
	1891	Jan 1	0.00
	Jan 15	25.00	25.00
	Feb 1	10.00	15.00
	Feb 15	15.00	0.00
	Mar 1	5.00	5.00
	Mar 15	10.00	15.00
	Apr 1	20.00	35.00
	Apr 15	10.00	25.00
	May 1	5.00	20.00
	May 15	10.00	10.00
	Jun 1	15.00	25.00
	Jun 15	10.00	15.00
	Jul 1	5.00	10.00
	Jul 15	10.00	0.00
	Aug 1	15.00	15.00
	Aug 15	10.00	5.00
	Sep 1	5.00	0.00
	Sep 15	10.00	10.00
	Oct 1	15.00	25.00
	Oct 15	10.00	15.00
	Nov 1	5.00	10.00
	Nov 15	10.00	0.00
	Dec 1	15.00	15.00
	Dec 15	10.00	5.00

2. All entries in this book are to be made in ink, and the balance should be carried forward to the next page.

Statens offentliga utredningar 1945

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvärd

- Betänkande med förslag till utlänningslag och lag ang. omhändertagande av utlännning i anstalt eller förläggning. [1]
Straffrättskommitténs betänkande med förslag till ändringar av strafflagen för krigsmakten i vad den berör brott mot staten och allmänheten. [28]
Straffrättskommitténs betänkande med förslag till ändrad lagstiftning om ämbetsbrott av präst. [29]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

- Betänkande ang. dyrortsgrupperingen. [32]
Betänkande med förslag ang. kommissionärsväsendet vid statens förvaltningsmyndigheter m. m. [34]

Kommunalförvaltning.

- Stadsplanutredningen 1942. 3. Förslag till byggnadslag m. m. [15]
Kommunindelingskommittén. 2. Betänkande med förslag till riktlinjer för en revision av rikets indelning i borgerliga primärkommuner. [38] 3. Bilagor till kommunindelingskommitténs betänkande med förslag till riktlinjer för en revision av rikets indelning i borgerliga primärkommuner. [39]

Statens och kommunernas finansväsen.

- 1944 års uppbördsberednings betänkande med förslag till omläggning av uppbördsförfarandet. [27]
1944 års skattesakkunniga. 1. Betänkande med förslag ang. vissa spörsmål på den allmänna kommunalbeskattningsens område. [35]
Betänkande ang. revision av kommunala fondbildningslagen m. m. [37]

Politi.

- Normalbrandordning för städer, köpingar och municipalsamhällen. [18]
Normalbrandordning för landskommuner. Alternativ 1. [19] Alternativ 2. [20]

Nationalekonomi och socialpolitik.

- Betänkande ang. den husliga utbildningen. [4]
Betänkande och förslag rörande effektivisering av skyddshemselevernas eftervård m. m. [10]
Utredningar ang. ekonomisk efterkrigsplanering. 8. [11] 9. [30] 10. [31] 11. [36] 12. [42]
Investeringsutredningens betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1945/46 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. [12] Bilagor. [13]
Socialpolitikens ekonomiska verkningar. [14]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 5. Tiden juli 1943—juni 1944. [17]
Socialvärdskommitténs betänkande. 10. Statistisk undersökning ang. folkpensionärens bostadsförhållanden m. m. [23]
Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkanden. Bilaga nr 1. Riktlinjer för skapande av socialväsendets forskningsorganisation. [26]

Hälso- och sjukvård.

- 1941 års reumatikervårdssakkunnigas betänkande. Del 3. Utredning om reumatikervårdens utbyggande och vidtagande i övrigt av åtgärder för de reumatiska sjukdomarnas bekämpande. [41]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

- Promemoria med förslag till arrendebestämmelser för kommunal jord. [9]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

- Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 7. Förslag till åtgärder för livsmedelsforskningens ordnande. [6]

Handel och sjöfart.

- Betänkande ang. grundpenningväsendet. [24]

Kommunikationsväsen.

- Betänkande med förslag till organisation av en luftfartsstyrelse m. m. [2]
Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 1. Allmänna synpunkter. [7] Del 2. Blekingenätets järnvägar. [8]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

- Betänkande med utredning och förslag ang. yrkesutbildning av sjöfolk av manskapsgrad samt åtgärder till höjande av sjöfolkets allmänna och medborgerliga bildning. [5]
Betänkande med förslag till nyorganisation av kyrkomusikerbefattningarna m. m. Del 1. [16]
Ungdomen och nöjeslivet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 3. [22]
Betänkande och förslag ang. statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet. [25]
Betänkande ang. yrkesutbildningen i Norrland. [33]

Försvarsväsen.

- Betänkande rörande särskilda åtgärder vid återförandet till civil verksamhet av till beredskapstjänstgöring inkallad personal. [3]
Betänkande och förslag rörande upplysningsverksamhet om och inom försvaret. [21]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.